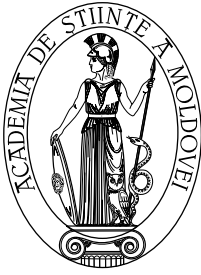

ISSN 1857-2294

Academia de Științe a Moldovei
Institutul de Cercetări Juridice și Politice

REVISTA

DE FILOSOFIE, SOCIOLOGIE

ȘI ȘTIINȚE POLITICE

Revistă științifică, fondată în 1953
Actualizată în 1991

1 (170)
2016

Chișinău, 2016

COLEGIUL DE REDACȚIE

REDACTOR-ȘEF

Victor Moraru, doctor habilitat în științe politice

REDACTOR-ȘEF ADJUNCT

Victor Juc, doctor habilitat în științe politice

SECRETAR ȘTIINȚIFIC

Serghei Sprincean, doctor în științe politice

COLEGIUL DE REDACȚIE

Alexandru Roșca, academician al AȘM

Gheorghe Paladi, academician al AȘM

Arcadie Ursul, academician al AȘM (Rusia)

Andrei Timuș, membru corespondent al AȘM

Teodor Dima, academician al Academiei Române (România)

Philippe Claret, doctor în științe politice, Universitatea Montesquieu Bordeaux IV (Franța)

Gheorghe Bobână, doctor habilitat în filosofie

Valeriu Mîndru, doctor în sociologie

Olga Găgăuz, doctor habilitat în sociologie

Victor Mocanu, doctor în sociologie

Ana Pascaru, doctor habilitat în filosofie

Pantelimon Varzari, doctor habilitat în științe politice

Revista este aprobată și recomandată pentru editare de către Consiliul Științific al Institutului de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei

Tipul de revistă: categoria B

Redactor: Tamara Osmochescu

Procesare computerizată: Elena Curmei

Toate materialele sunt recenzate.

Autorii poartă întreaga responsabilitate pentru conținutul științific al textelor.

Adresa redacției:

Institutul de Cercetări Juridice și Politice

Academia de Științe a Moldovei

MD-2001, mun. Chișinău, bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, 1

<http://www.iiesp.asm.md>

e-mail: iiesp.asm@gmail.com

tel./fax: (+373-22) 27-05-37, 27-14-69

© Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei, 2016

CUPRINS

STUDII EUROPENE ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE

Victor JUC, Dumitru POPA	Experiența de aderare a României la Uniunea Europeană: general și particular pentru Republica Moldova	7
Iurie RICHICINSCHI	Tipologii ale securității	23
Ruslana GROSU	Conceptul de neutralitate elucidat în elaborările științifice ale unor autori din Occident	29
Maria DIACON	Priorități de politică externă a Republicii Moldova în Organizația pentru Cooperare Economică la Marea Neagră	40
Аркадий УРСУЛ, Татьяна УРСУЛ, Ион РУСАНДУ	Глобальные цели развития человечества на пути к устойчивому будущему	47

ȘTIINȚE POLITICE

Pantelimon VARZARI	Societatea civilă ca actor de modernizare politică în Republica Moldova	59
Ion RUSANDU	Puterea și opoziția în Republica Moldova: între conflict și colaborare	70
Vasile CUJBĂ	Semnificația limbajului politic	78
Лилия БРАГА	Выборы как критерий демократичности политического режима	85
Владимир БЛАЖКО	Экологическая политика в Придунавье: проблемы и перспективы (На примере еврорегиона «Нижний Дунай»)	98
Vladimir KOCHETKOV	Towards modern Russian constitutionalism: reception of institutions or implementation of values?	106

SOCIOLOGIE ȘI DEMOGRAFIE

Olga GAGAUZ, Irina PAHOMII	Abordări metodologice în elaborarea indicelui integral teritorial de securitate demografică	116
Iurie CARAMAN, Valeriu MÎNDRU	Politici culturale și angajarea absolvenților (Studiu cu referire la absolvenții Catedrei Regie a AMTAP)	128
Tatiana SPĂTARU	Dezbateri controversate despre inegalitate	137

FILOSOFIE

Ana PASCARU	Contemporaneitatea conexiunilor în filosofie	149
Lidia TROIANOWSKI	Condiția artistului în contextul imperativului artei militante: C. Dobrogeanu-Gherea	155

Bogdan POPOVENIUC	Tehnofrenia. Etiologie și simptomatologie	163
Andrei PERCIUN	Evoluția concepțiilor despre imagine în filosofia modernă și psihologia secolului XIX	174
MASS-MEDIA ȘI COMUNICARE		
Victor MORARU, Liliana RUSU	Noile media - instrument al renovării comunicării parlamentare	186
COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE		
Роман БЕЛОГОРОДОВ	О возможной модели социоэкономического человека	192
Renata ATAMUSOV	Concesionarea serviciilor publice - formă contractuală a parteneriatului public-privat	198
Monica BABUC	Valorile și valențele culturii	207
Valentina STRATULAT	Noțiunea și categoriile de subiecți ai violenței în familie	212
Vera GÖTZ	Die entlassung des lehrkörpers an der Technischen Hochschule Berlin aus politischen, fachlichen und „ähnlichen“ gründen in der unmittelbaren nachkriegszeit	218
Ionel PINTILII	Internet: provocări cotiduenne	227
MOȘTENIRE		
Dumitru PĂSAT	Martin Heidegger – personalitatea cea mai reprezentativă a filosofiei existenței	231
CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE		
Victor JUC	<i>Recenzie:</i> Gheorghe Rusnac, Valeriu Moșneaga. Din agenda de lucru a Ambasadei Republicii Moldova în Italia (2008-2011). Chișinău: F.E.-P „Tipografia Centrală”, 2015. 208 p.	237
Vladimir BLAJCO	<i>Recenzie:</i> Maria Bulgaru, Inga Chistruga. Familia tânără. Aspecte ale adaptării la societatea în schimbare. Chișinău: CEP USM, 2015. 472 p.	238

CONTENTS

INTERNATIONAL RELATIONS AND EUROPEAN STUDIES

Victor JUC, Dumitru POPA	The experience of accession of Romania to the European Union: general and particular for the Republic of Moldova	7
Iurie RICHICINSCHI	Typologies of security	23
Ruslana GROSU	The concept of neutrality in scientific papers of certain Occidental authors	29
Maria DIACON	Provisions of foreign policy of the Republic of Moldova in Black Sea economic cooperation	40
Arcadii URSUL, Tatiana URSUL, Ion RUSANDU	The global objectives of human development on the way to a sustainable future	47

POLITICAL SCIENCES

Pantelimon VARZARI	Civil society as a subject of political modernization in the Republic of Moldova	59
Ion RUSANDU	Power and opposition in the Republic of Moldova: between the conflict and collaboration	70
Vasile CUJBĂ	Political significance of language	78
Lilia BRAGA	The election as a criteria of democratically political regime	85
Vladimir BLAJCO	Environmental policy in the Danube region: the problems and prospects (The example of the Euroregion „Lower Danube”)	98
Vladimir KOCHETKOV	Towards modern Russian constitutionalism: reception of institutions or implementation of values?	106

SOCIOLOGY AND DEMOGRAPHY

Olga GAGAUZ, Irina PAHOMII	Methodological approaches in developing of an integral territorial indicator of a demographic security	116
Iurie CARAMAN, Valeriu MÎNDRU	Cultural policies and hiring graduates (Study with reference to the Department Producing graduates of AMTEA)	128
Tatiana SPĂTARU	Debates controversy about inequality	137

PHILOSOPHY

Ana PASCARU	Contemporary of the philosophical's connection	149
Lidia TROIANOWSKI	The condition of the artist in the context of militant art: C. Dobrogeanu-Gherea	155

Bogdan POPOVENIUC	Technophreny. Etiology and symptomatology	163
Andrei PERCIUN	The evolution of the concepts about image in modern philosophy and psychology of the XIX century	174

MASS-MEDIA AND COMUNICATION

Victor MORARU, Liliana RUSU	New media – parliamentary communication's renovation tool	186
--	---	-----

RESEARCH PAPERS

Roman BELOGORODOV	About possible model of homo socioeconomicus	192
Renata ATAMUSOV	Public service concession - contract terms to form public-private partnership	198
Monica BABUC	Values and valences of the culture	207
Valentina STRATULAT	The concept and the categories of subjects you family violence	212
Vera GÖTZ	Die entlassung des lehrkörpers an der Technischen Hochschule Berlin aus politischen, fachlichen und „ähnlichen“ gründen in der unmittelbaren nachkriegszeit	218
Ionel PINTILII	Internet: everyday challenges	227

HERETIGE

Dumitru PĂSAT	Martin Heidegger – the most representative personality of the philosophy of the existence	231
----------------------	---	-----

CRITIQUE & BIBLIOGRAPHY

Victor JUC	<i>Scientific review:</i> Gheorghe Rusnac, Valeriu Moşneaga. Din agenda de lucru a Ambasadei Republicii Moldova în Italia (2008-2011). Chişinău: F.E.-P „Tipografia Centrală”, 2015. 208 p.	237
Vladimir BLAJCO	<i>Scientific review:</i> Maria Bulgaru, Inga Chistruga. Familia tânără. Aspecte ale adaptării la societatea în schimbare. Chişinău: CEP USM, 2015. 472 p.	238

EXPERIENȚA DE ADERARE A ROMÂNIEI LA UNIUNEA EUROPEANĂ: GENERAL ȘI PARTICULAR PENTRU REPUBLICA MOLDOVA

THE EXPERIENCE OF ACCESSION OF ROMANIA TO THE EUROPEAN UNION: GENERAL AND PARTICULAR FOR THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Victor JUC, *doctor habilitat în științe politice,*
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM,

Dumitru POPA, *doctor în drept, profesor,*
Universitatea "Apollonia", Iași, România

Summary

In this article is researched the Romanian experience in valorization European integration option being highlighted the achievements and failures, the achieved opportunities and constraints. The main idea is that Romania was faced with serious problems in achieving European course and not by accident that the conditioning accession took place in 2007 (compared to other 10 countries that were integrated in 2004). But Romania knew how to benefit from sectoral programs, which contributed to the sectoral modernization, even in spite of nationally failures. The conclusion is that by calling and implementation of pre-accession funds and post, Romania managed to secure modernization at different levels and in different fields, complete the transition and gradually changing the image of the country in the European Union.

Keywords: *Romania, European Union, pre-accession criteria, community acquis, treaties, funds, programs, domestic policy, foreign policy, integration, cooperation.*

Republica Moldova s-a angajat să realizeze parcursul european, iar calitatea de mecanism figurează implementarea Acordului de Asociere semnat la 27 iunie 2014. În contextul valorificării acestei opțiuni, este important de a cunoaște experiența României, chiar dacă împrejurările se dovedesc a fi diferite. Republica Moldova are ce învăța, iar România este pregătită și dispusă constant să-i acorde asistența necesară, iar articolul dat se distinge prin actualitate și importanță a problemei abordate.

1. Aspecte procedurale ale aderării României la Uniunea Europeană

Tratatul de la Amsterdam, intrat în vigoare la 1 mai 1999, stabilea procedura de urmat în cazul admiterii unui nou membru în Uniunea Europeană. După primirea cererii oficiale prin care un stat solicita aderarea la Uniune, Consiliul Uniunii Europene cere Comisiei Europene să elaboreze un aviz privind gradul de indeplinire de către statul candidat a criteriilor de la Copenhaga și Madrid, aviz incheiet cu propunerea de a începe sau nu negocieri de aderare. Cererea de admitere în Uniunea Europeană împreună cu avizul Comisiei Europene fac obiectul analizei Consiliului European, compus din șefii de stat sau de guvern din statele membre ale Uniunii, care, după consultarea Parlamentului European (avizul acestuia din urmă este doar consultativ în etapa de începere a negocierilor), decide dacă începe sau nu negocierile de aderare cu statul candidat respectiv.

Negocierile durează, de regulă, câțiva ani și se finalizează cu un tratat de aderare care este supus ratificării de către parlamentele statelor membre, parlamentul țării candidate și Parlamentul European (în această fază avizul poate bloca aderarea) [1, p.263]. Procedurile de ratificare durează circa un an și jumătate - doi ani. Abia în acest moment apartenența la Uniunea Europeană devine efectivă. În cazul concret al admiterii țărilor din Europa Centrală și de Est, inclusiv România, negocierile sunt precedate de un exercițiu de examinare analitică («screening») format din două etape: multilaterală (cu toate țările candidate) are un scop didactic, de familiarizare a candidaților cu ansamblul acquis-ului comunitar; bilaterală (cu fiecare stat candidat în parte), în care se trece în revistă, domeniu cu domeniu, progresele realizate de țara respectiva în transpunerea normelor comunitare în dreptul intern și aplicarea efectivă a regulilor ce guvernează funcționarea Uniunii Europene.

Statele care au început negocierile de aderare în octombrie 1998 au demarat imediat după încheierea exercițiului de screening la fiecare capitol, ordinea lor fiind stabilită de către Comisia Europeană. Pentru țările din grupul doi, printre care și România, screening-ul bilateral s-a desfășurat în perioada martie - iulie 1999 (cu excepția capitolului «agricultura», pentru care examinarea analitică bilaterală a avut loc în luna noiembrie 1999). În urma deciziei Consiliului European de la Helsinki din 10-11 decembrie 1999 privind începerea negocierilor de aderare, exercițiul de screening cu România a fost reluat la 04 februarie 2000, urmînd să fie evaluate progresele înregistrate în ultima jumătate a anului 1999 în toate cele 31 domenii care fac obiectul negocierilor de aderare, cu accent pe identificarea dificultăților cu care se confruntă autoritățile române în adoptarea și transpunerea legislației Uniunii Europene și pe măsurile ce se impun pentru satisfacerea standardelor cerute pentru aderare.

2. Strategia de preaderare a României: preliminariile aderării

După recunoașterea țărilor din Europa Centrală ca posibile viitoare membre, Uniunea Europeană a trebuit să decidă modul în care urma să sprijine procesul de integrare. La Reuniunea de vârf de la Essen din decembrie 1994 s-au pus bazele strategiei de pregătire a țărilor asociate din Europa Centrală pentru aderare, cunoscută în general sub numele de strategie de preaderare. Strategia de preaderare este un ansamblu de măsuri cu caracter politic, economic și legislativ care acoperă toate domeniile de activitate ce țin de competența comunitară și vizează satisfacerea de către statele care doresc să devină membre ale Uniunii Europene a criteriilor de aderare stabilite de Consiliile Europene de la Copenhaga (din iunie 1993) și Madrid (din decembrie 1995).

Plecînd de la propunerile formulate de către Comisia Europeană în Agenda 2000, Consiliul European de la Luxemburg din decembrie 1997 a lansat Strategia consolidată de preaderare pentru candidații din Europa Centrală și de Est, ale cărei principale elemente sunt: Acordurile Europene, Parteneriatele pentru Aderare împreună cu Programele Naționale de Adoptare a Acquis-ului Comunitar, asistența financiară de preaderare (programele PHARE, ISPA și SAPARD) și deschiderea accesului țărilor candidate la programele și agențiile comunitare. România a adoptat prima strategie proprie avînd

ca obiectiv pregătirea pentru admiterea în Uniunea Europeană în iunie 1995 odată cu depunerea cererii de aderare la Uniunea Europeană - Strategia de la Snagov, unde a avut loc elaborarea acestui document și semnarea acestei declarații de acceptare a obiectivului integrării europene de către toate forțele politice parlamentare ale momentului. [2]

Acordul European este gândit ca fiind o asociere între România, pe de o parte, și Comunitatea Europeană și statele membre, pe de altă parte. Baza legală a relațiilor dintre România și Uniunea Europeană a reprezentat-o Acordul European, prin care s-a creat o asociere între România, pe de o parte, și Comunitatea Europeană și statele membre fiind semnat la 1 februarie 1993 Acord care a intrat în vigoare la 1 februarie 1995.

Obiectivele asocierii prevăzute în art.1 al Acordului au fost: asigurarea unui cadru adecvat pentru dialogul politic dintre părți, care să permită dezvoltarea unor legături politice strânse; promovarea dezvoltării comerțului, precum și a relațiilor economice între părți, sprijinind astfel dezvoltarea economică în România; asigurarea unei baze pentru cooperarea economică, socială, financiară și culturală; sprijinirea eforturilor României de dezvoltare a economiei, de desăvârșire a tranziției într-o economie de piață și de consolidare a democrației; stabilirea unor instituții adecvate pentru a face asocierea efectivă; asigurarea unui cadru pentru integrarea graduală a României în Comunitate.

În ceea ce privește crearea cadrului instituțional, s-a apreciat la acea dată că un dialog politic regulat va consolida apropierea dintre România și Comunitate, va sprijini schimburile politice și economice în curs de desfășurare în această țară și va contribui la stabilirea de forme noi de cooperare. [3, p.1-93]. La nivel ministerial, dialogul politic a avut loc în cadrul Consiliului de Asociere (constituit din reprezentanți ai Guvernului României, pe de o parte, și membri ai Consiliului și ai Comisiei Europene, pe de altă parte), care a avut responsabilitatea generală pentru respectarea acestui Acord. La nivel parlamentar, dialogul politic a fost realizat în cadrul Comitetului Parlamentar de Asociere, care a cuprins membri ai Parlamentului României și membri ai Parlamentului European.

Un alt punct important prevăzut în Acord l-a reprezentat respectarea principiilor democratice și a drepturilor omului stabilite în Actul Final de la Helsinki și Carta de la Paris pentru o Nouă Europă, precum și a principiilor economiei de piață. În privința liberalizării circulației mărfurilor, serviciilor, România și Comunitatea au stabilit gradual o zonă de liber schimb bazată pe obligații reciproce și echilibrate, în concordanță cu prevederile Acordului de Asociere și cele ale Acordului General pentru tarife vamale și comerț (GATT). O atenție deosebită a fost acordată regimului taxelor vamale, în acest sens s-a stabilit un calendar al reducerilor taxelor la import și export între Comunitate și România, defalcăt pe 10 ani.

Acordul nu a exclus prohibițiile sau restricțiile la import, export sau tranzit, justificate pe temeiurile moralității publice, politicii sau securității publice, protecției sănătății și vieții, protecției resurselor naturale, a tezaurilor, a proprietății intelectuale, industriale sau comerciale sau a reglementărilor referitoare la aur și argint. Era stipulat faptul că cele două părți se vor abține de la orice măsuri sau practici de natură fiscală interne care ar introduce, direct sau indirect, o discriminare între produsele unei părți și produsele similare originare din teritoriul celeilalte părți. Au fost stabilite măsuri de protecție

pentru situațiile neprevăzute ce pot apărea în timpul derulării Acordului, în acest sens a fost creat un instituit, un Consiliu de Asociere care a avut un rol major în supravegherea respectării prevederilor Acordului.

Pentru a facilita cetățenilor din Comunitate și celor din România inițierea și desfășurarea în mod regulat de activități profesionale în România și, respectiv, în Comunitate, Consiliul de Asociere a examinat în permanență măsurile necesare ce trebuie luate pentru a asigura recunoașterea reciprocă a calificărilor. România și statele membre ale Uniunii s-au angajat să asigure circulația liberă a capitalului privind investițiile directe făcute în companii înființate conform legilor în vigoare în țara gazdă și investițiile făcute conform prevederilor Acordului, lichidarea sau repatrierea acestor investiții și a oricărui profit rezultat din acestea. Nu se vor introduce noi restricții valutare la circulația de capital și la plățile curente aferente și au fost stabilite incompatibilitățile cu buna funcționare a relațiilor comerciale între părți.

Pentru o mai eficientă protecție a drepturilor de proprietate intelectuală, industrială și comercială, România s-a obligat ca pînă la sfârșitul celui de-al cincilea an de la intrarea în vigoare a Acordului să solicite aderarea la Convenția de la Munchen privind acordarea patentelor europene (din 5 octombrie 1973), precum și la celelalte convenții multilaterale referitoare la aceste drepturi la care statele membre sunt părți sau pe care le aplică de facto. Scopul a fost acela de a se asigura un nivel de protecție similar cu cel din Comunitate. [4, p.69] România s-a angajat să depună eforturi pentru ca legislația internă să devină, gradual, compatibilă cu cea a Comunității. Astfel, armonizarea legislației se va extinde în special în următoarele domenii: vamal, al societăților comerciale, bancar, al proprietății intelectuale, al protecției forței și locurilor de muncă, al securității sociale, al securității financiare, al concurenței, al protecției sănătății și vieții oamenilor, animalelor și plantelor, al protecției consumatorilor, impozitării indirecte, în domeniul nuclear, al transporturilor și în cel legat de mediu. Pentru aplicarea acestor măsuri, Comunitatea va furniza României asistență tehnică sub formă de schimb de experți, furnizare de informații, organizare de seminarii, activități de formare, ajutor pentru traducerea legislației din Comunitate. Toate aceste deziderate au putut fi realizate în condițiile unui schimb reciproc și efectiv de informații. Se va acorda prioritate programelor menite să pună la dispoziția publicului larg informațiile de bază privind Comunitatea și cercurilor de specialiști din România, inclusiv accesul la bazele de date comunitare. În vederea realizării tuturor obiectivelor Acordului, România a beneficiat în toată această perioadă de asistență financiară temporară din partea Comunității, sub formă de donații și împrumuturi PHARE, inclusiv de la Banca Europeană de Investiții.

3. Instrumentele strategiei de preaderare

Uniunea Europeană acordă finanțare prin intermediul Programului PHARE, alături de împrumuturile asigurate de Banca Europeană de Investiții, în cooperare cu Fondul Monetar Internațional. Capitalul de investiții pentru țările partenere este canalizat prin Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare.

Programul PHARE a fost elaborat inițial ca reacție imediată la problemele structurale cu care se confruntau țările Europei Centrale, actualmente fiind una dintre pietrele de temelie ale strategiei de preaderare. [5]. Programul este primul instrument financiar nerambursabil al strategiei de preaderare, promovînd dezvoltarea infrastructurii și cooperarea intraregională, precum și consolidarea democrației. A fost înființat la începutul anului 1989 pentru Polonia și Ungaria (primele două țări în care s-a realizat trecerea de la regimul comunist la democrație, de unde și acronimul), programul extinzându-se treptat în celelalte țări partenere din regiune.

Programul se concentrează asupra a două aspecte [6, p.71]: dezvoltarea instituțională, sprijinirea guvernelor țărilor candidate în implementarea acquis-ului comunitar; investițiile, sprijinirea țărilor candidate în efortul de a-și alinia activitățile industriale, infrastructura pe baza standardelor Uniunii Europene, prin mobilizarea investițiilor solicitate. Între 1990-2000, România a beneficiat de peste 1,5 miliarde Euro prin programul PHARE. În prezent, PHARE se concentrează în România asupra a trei mari sectoare: dezvoltare regională, dezvoltare instituțională și sprijinirea investițiilor în vederea implementării acquis-ului. Comisia Europeană, după negocieri cu țările candidate, elaborează un program național PHARE pentru fiecare țară, precum și programe multi-anuale și orizontale care includ proiectele ce vor fi realizate, supuse în prealabil aprobării comitetului de gestiune a programului, compus din reprezentanți ai statelor membre. [7, p.80]

Programul ISPA (*Instrument for Structural Policies for pre-Accession*) este cel de-al doilea instrument financiar nerambursabil conceput pentru sprijinirea țărilor candidate în procesul de aderare la Uniunea Europeană. ISPA oferă sprijin financiar pentru investiții în domeniul protecției mediului și al transporturilor, pentru a accelera procesul de armonizare a legislației țărilor candidate cu normele europene în aceste două sectoare. România va beneficia de sume cuprinse între 240-270 milioane Euro pe an, fiind cel de-al doilea mare beneficiar, după Polonia. În sectorul transporturilor se acordă prioritate investițiilor destinate integrării sistemului românesc de transport în cel al Uniunii Europene, precum și viitoarei Rețele Trans Europene (*Trans European Network - TEN*). De asemenea, se acordă o importanță deosebită îmbunătățirii legăturilor cu alte state candidate în domeniul transporturilor, precum și îmbunătățirii sistemului național de transport prin completarea anumitor porțiuni de drum [8, p.94]. Principala prioritate a programului ISPA în domeniul protecției mediului este sprijinirea României în procesul de adoptare a legislației europene în ceea ce privește protecția mediului. O atenție specială este acordată apei potabile, tratării apelor uzate și evacuării gunoierului menajer.

Programul SAPARD (*Special pre-Accession Programme for Agriculture and Rural Development*) este cel de-al treilea instrument financiar nerambursabil conceput pentru a sprijini țările candidate în abordarea reformei structurale în sectorul agricol și în alte domenii legate de dezvoltarea rurală, precum și în implementarea acquis-ului comunitar referitor la **CAP** (*Common Agricultural Policy - Politică Agricolă Comună*) și la legislația aferentă [9, p.126]. S-a stabilit ca în perioada 2000-2006 România să primească 150 milioane Euro/an, fiind cel de-al doilea mare beneficiar după Polonia. În plus, Guvernul României va contribui cu suma de 50 milioane Euro. SAPARD, finanțează proiecte majore din dome-

niul agricol și cel al dezvoltării rurale. România a identificat patru măsuri prioritare care urmează să fie finanțate în cadrul acestui program [10, p.312]: îmbunătățirea activităților de prelucrare și comercializare a produselor agricole și pescărești; dezvoltarea și îmbunătățirea infrastructurii rurale; dezvoltarea economiei rurale (investiții în companiile cu profil agricol; diversificare economică; silvicultură); dezvoltarea resurselor umane (îmbunătățirea activității de instruire profesionale; asistență tehnică, inclusiv studii menite să sprijine pregătirea și monitorizarea programului, campanii de informare și publicitate).

4. Progresele realizate de România pentru aderare în perioada octombrie 1998 - septembrie 1999

Concluziile raportului Comisiei Europene, publicat la 13 octombrie 1999, rețin atât progresele realizate de România în perioada menționată, cât și o serie de deficiențe care afectează șansele unei aderări rapide la Uniunea Europeană [11]. Pentru o imagine clară asupra conținutului acestui raport, vom prezenta succint aspectele pozitive și negative surprinse în îndeplinirea celor patru criterii de aderare. Potrivit criteriilor, bilele albe și cele negre se prezintă astfel:

Criteriul politic: aspecte pozitive: Comisia a considerat că: «pentru moment, România îndeplinește, criteriul politic de la Copenhaga, deși această poziție va fi reexaminată dacă autoritățile române nu continuă să dea prioritate rezolvării crizei din instituțiile de ocrotire a copiilor»; *aspecte negative:* Problema copiilor defavorizați, numărul mare de ordonanțe de urgență, asigurarea eficienței și independenței sistemului judiciar, rezultatele limitate obținute în lupta împotriva corupției, situația romilor și eforturi suplimentare pentru combaterea atitudinilor discriminatorii în societate.

Criteriul economic: aspecte pozitive: există dorința de așezare a evoluției economiei pe baza unei strategii pe termen mediu, elaborată împreună cu experții Uniunii Europene; accelerarea reformei și asigurarea unei perspective de transformare pozitivă a economiei; sprijin pentru privatizarea unor mari companii în condiții cât mai bune; sprijin pentru restructurarea și privatizarea unui segment important din sistemul bancar de stat; angajamentul guvernului de a reinstaura stabilitatea macroeconomică; perspectiva acordurilor cu FMI și Banca Mondială să readucă economia românească pe linia de creștere»; *aspecte negative:* riscul ca România să nu poată dispune de o economie de piață funcțională și să nu fie capabilă, pe termen mediu, să suporte presiunile concurențiale ale pieței Uniunii Europene; existența dezechilibrelor și instabilității macroeconomice; incertitudinea legislativă care afectează negativ investițiile private străine; reducerea exporturilor; necesitatea unor eforturi substanțiale pentru ridicarea standardului de viață al populației; deficiențe în disciplina financiară și necesitatea restructurării întreprinderilor de stat cu pierderi mari.

Criteriul adoptării legislației comunitare: aspecte pozitive: progrese semnificative în domeniile achizițiilor publice, bancar și controlului financiar; progrese în sectoarele standardizare și certificare; transformarea regiilor autonome în societăți comerciale; realizarea unor progrese în armonizarea legislației din domeniul agriculturii; progrese semnificative în domeniul transporturilor, deși persistă probleme în ceea ce privește

legislația vizînd siguranța transporturilor maritime și rutiere; progrese în domeniile justiției și controlului la frontiere; *aspecte negative*: legea bancrutei frauduloase nu corespunde normelor comunitare, în ciuda modificărilor repetate ce i s-au adus, armonizarea legislației este încă parțial realizată; România acordă o importanță redusă armonizării legislației din domeniul protecției mediului, în special poluarea aerului, apei și tratamentul deșeurilor, armonizarea normelor din domeniile azilului și traficului de droguri.

Criteriul capacității administrative: aspecte pozitive: mențiune favorabilă pentru capacitatea administrației din domeniul dezvoltării regionale, unde structurile sunt compatibile cu cele din țările Uniunii Europene; *aspecte negative*: lipsa fondurilor și slăbiciunea administrației afectează negativ pregătirile pentru aderarea într-o serie de domenii prioritare; reforma administrației publice nu a început încă; în unele sectoare, cum ar fi protecția mediului sau controlul financiar, nivelul de competență al administrației nu este corespunzător; absența statutului funcționarului public a contribuit la incapacitatea administrației, ceea ce a constituit o piedică majoră în calea pregătirilor pentru aderare.

Totodată, Comisia Europeană a recomandat Consiliului European reunit la Helsinki, la 11-12 decembrie 1999, începerea negocierilor de aderare cu România condiționat de îndeplinirea a doua cerințe [12]. Confirmarea realizării efective a acțiunilor anunțate de autoritățile române cu privire la alocarea unor resurse bugetare corespunzătoare și implementarea reformelor structurale în instituțiile de ocrotire a copiilor înainte de sfîrșitul anului 1999. Este vorba de crearea unei agenții unice cu responsabilitate pe întreg sectorul de ocrotire a copiilor, agenție care s-a creat deja. Realizarea unei evaluări suplimentare a situației economice înainte de începerea efectivă a negocierilor, cu scopul adoptării unor măsuri adecvate pentru îmbunătățirea situației macroeconomice. În acest scop, la sugestia comisarului Verheugen, responsabil cu extinderea Uniunii Europene s-a decis constituirea de către partea română, cu o asistență comunitară și din partea organismelor financiare internaționale a unui grup de lucru sau unei comisii care să elaboreze o strategie economică de dezvoltare a țării pe termen mediu.

5. Aderarea României la Uniunea Europeană

România a prezentat cererea de aderare la Uniunea Europeană pe 22 iunie 1995. În conformitate cu prevederile Tratatului de la Maastricht, la cererea Consiliului, Comisia a adoptat Opinia asupra cererii de aderare a României la Uniunea Europeană, aplicînd criteriile stabilite la Consiliul European de la Copenhaga din iunie 1993, opinie publicată pe 16 iunie 1997. Cît despre criteriul politic – stabilitatea instituțiilor garante ale democrației, statului de drept, drepturilor omului, respectului minorităților și protecției lor, s-a apreciat la acea vreme că România are instituții care tind spre stabilitate, dar ele trebuie consolidate prin acordarea unui respect mai mare, în practica statului de drept, la toate nivelurile structurilor guvernamentale. Eforturi considerabile urmau a fi depuse pentru respectarea drepturilor minorităților naționale, a copiilor din orfelinat, pentru îmbunătățirea sistemului judiciar.

S-au subliniat și progresele înregistrate de România referitoare la criteriul economic – existența unei economii de piață funcționale, ca și capacitatea de a face față pre-

siunilor concurenței și forțelor pieței existente în Uniune. Primii pași în vederea creării unei economii de piață fuseseră făcuți, prețurile fiind în mare măsură liberalizate, dar dreptul de proprietate asupra pământului nu era pe deplin garantat. S-a apreciat că s-a îmbunătățit capacitatea de competitivitate a economiei românești, mai ales prin abordarea problemelor legate de distorsiuni majore, cum ar fi prețurile scăzute la energie, accelerarea privatizării și începerea lichidării întreprinderilor de stat, mari generatoare de pierderi. Totuși, o mare parte a industriei era considerată învechită, iar agricultura trebuia modernizată. [13] Capacitatea României de a-și asuma *acquis-ul* (capacitatea de a-și asuma obligațiile impuse de calitatea de membru, printre care se află și aderarea la Uniunea politică, economică și monetară) a fost apreciată ca avînd un ritm destul de lent. Astfel, legislația românească a preluat numai o mică parte din *acquis-ul* ce se referă la elementele esențiale ale pieței unice, inclusiv concurența, cu excepția celei referitoare la proprietatea intelectuală. Era necesar un proces major și susținut de reformă în cadrul structurilor administrative. Avînd în vedere aceste considerente, Comisia a subliniat că negocierile pentru aderarea României la Uniunea Europeană vor fi deschise de îndată ce se va înregistra un progres semnificativ în satisfacerea de către România a condițiilor statutului de membru, definite de Consiliul European de la Copenhaga. [14] Strategia consolidată de preaderare va ajuta România să se pregătească mai bine pentru a-și îndeplini obligațiile ce derivă din statutul de membru și să acționeze pentru ameliorarea deficiențelor identificate în Opinii.

La data de 1 ianuarie 2007, România a aderat la Uniunea Europeană, finalizând astfel un drum început cu mulți ani în urmă. Demersurile oficiale în acest sens au început după Revoluția din Decembrie 1989, însă și anterior acestei date, deși era stat membru al Tratatului de la Varșovia, România a avut stabilite relații oficiale la nivelul Comunităților Europene. Astfel, în anul 1974, România a semnat cu C.E.E. [15] Acordul cu privire la Sistemul Generalizat de Preferințe Vamale, fiind primul stat comunist din Europa care semna un astfel de tratat. În anul 1980, România a semnat cu C.E.E. Acordul privind Comerțul cu Produse Industriale, prin care a fost creată Comisia Mixtă România - C.E.E. Prin semnarea acestui acord, România a recunoscut tacit existența C.E.E., însă pentru recunoașterea diplomatică a Comunității, trebuia încheiat un Acord bilateral de cooperare comercială și economică între România și C.E.E. În vederea adopțării acestui Acord, au avut loc runde de negocieri și reuniuni la nivel de experți între cele două părți, care au fost însă întrerupte de Revoluția din Decembrie 1989. După această dată, România a început oficial demersurile pentru aderarea la Uniunea Europeană, prin recunoașterea încă din anul 1990 a Comunităților Europene și acreditarea unui ambasador pe lângă Comisia Europeană. La data de 1 februarie 1993 a fost semnat Acordul de Asociere a României la Uniunea Europeană, care a intrat în vigoare în anul 1995. În luna iunie 1995, România a depus cererea de aderare la Uniune, urmare căreia, în luna decembrie 1999, Consiliul European a hotărât începerea negocierilor de aderare cu România. Aceste negocieri au început în luna februarie 2000 și s-au încheiat la data de 14 decembrie 2004, prin decizia Conferinței de Aderare la nivel ministerial. Consiliul European de la Bruxelles din 16-17 decembrie 2004 a confirmat decizia Conferinței și a stabilit că în luna aprilie 2005 să se semneze Tratatul de Aderare iar aderarea efectivă

să se realizeze la data de 1 ianuarie 2007. România a îndeplinit condițiile impuse pentru semnarea tratatului, aspecte rezultate din rapoartele cu privire la stadiul pregătirilor în vederea aderării, prezentate de Comisia Europeană.

La data de 13 aprilie 2005, Parlamentul European a acordat Avizul pentru semnarea Tratatului de Aderare, iar la data de 25 aprilie 2005, a fost semnat la Luxemburg, de către România pe de o parte și reprezentanții statelor membre ale Uniunii Europene pe de altă parte, Tratatul de Aderare a României la Uniunea Europeană, care ulterior a fost ratificat de către toate statele membre ale Uniunii Europene. După semnarea Tratatului, România a fost intens monitorizată de Comisia Europeană, fiind verificat modul în care România își îndeplinește angajamentele asumate în calitate de stat în curs de aderare. Urmare îndeplinirii tuturor condițiilor cerute, la data de 1 ianuarie 2007, România și Bulgaria au aderat la Uniunea Europeană. Prin aderarea la Uniunea Europeană, România a dobândit toate drepturile deținute de statele membre ale Uniunii. În calitate de stat membru al Uniunii Europene, România participă la realizarea politicilor comunitare, are drept de vot în toate reuniunile Consiliului Uniunii Europene, va deține președinția la nivelul Consiliului, având astfel un rol activ în toată activitatea Uniunii Europene. Tot în baza acestei calități, România va avea reprezentanți în instituțiile comunitare, respectiv în Parlamentul European, Consiliul de Miniștri, Comisia Europeană, CJCE [16], TPI [17], Comitetul Regiunilor, Comitetul Economic și Social. Reprezentanții României în Parlamentul European vor fi aleși de către poporul român la data de 25.11.2007, la votul organizat în acest scop.

Odată cu aderarea sa, României îi revin însă și o serie de obligații în urma aderării la Uniune. În vederea integrării depline la structurile comunitare, România trebuie să continue în ritm accelerat reformele în toate domeniile, în caz contrar, existînd riscul activării clauzelor de salvagardare. O mare responsabilitate revine României în ceea ce privește asigurarea securității Uniunii, avînd în vedere că, în urma aderării, granița de nord și de est a țării noastre a devenit graniță a Uniunii Europene. În acest sens, pe lângă măsurile de securizare a granițelor, România a luat măsuri de introducere a vizelor pentru unele state nemembre ale Uniunii Europene. Se impune o mai rapidă adaptare la legislația Uniunii, cu prioritate la legislația privind dreptul de proprietate, legislație care de multe ori nu a fost respectată în România, după cum a constatat Curtea Europeană a Drepturilor Omului.

Prin aderarea României la Uniunea Europeană, cetățenii români au devenit cetățeni ai Uniunii Europene. Astfel, aceștia beneficiază, atît pe teritoriul statelor membre ale Uniunii, cît și pe teritoriul statelor terțe, de drepturile conferite de tratatele Uniunii Europene tuturor cetățenilor europeni. Un prim drept conferit cetățenilor români după aderare este acela de liberă circulație în toate statele Uniunii Europene, documentul de identitate nemaifiind în mod obligatoriu pașaportul, fiind suficientă cartea de identitate. În calitate de cetățeni ai Uniunii Europene, cetățenii români aflați în străinătate beneficiază de protecție consulară din partea tuturor statelor membre ale Uniunii Europene, caz în care orice cetățean român poate cere protecție ambasadei sau consulatului oricărui stat membru al Uniunii Europene de pe teritoriul unui stat nemembru al Uniunii, în cazul în care România nu are ambasadă sau consulat în acel stat. Cetățenii români beneficiază de drept de rezidență pe teritoriul statelor membre ale Uniunii Europene. Cetățeanul Uni-

unii are o serie de drepturi, precum dreptul la vot în alegerile municipale, el se bucură de protecție din partea autorităților, are dreptul de petiție la Parlamentul European și se poate adresa Mediatorului european – ceea ce este Ombudsman-ul [18, p.4].

Există însă și unele restricții ale drepturilor cetățenilor Uniunii Europene, acestora putându-li-se restricționa dreptul de liberă circulație sau de rezidență pe teritoriul unui alt stat membru al Uniunii Europene, însă aceste restricții pot fi luate numai pe motive de politică publică, securitate publică sau sănătate publică [19]. Nu pot fi luate restricții pentru motive economice, de asemenea nici existența unor condamnări penale anterioare a unei persoane nu duc obligatoriu la luarea restricției față de persoana în cauză. Un exemplu concret de restricție a dreptului de rezidență a mai multor persoane a avut loc recent în Italia, printre persoanele în cauză numărându-se și cetățeni români. Restricția s-a dispus pe motiv de securitate publică, autoritățile italiene luând această măsură urmare acuzării unui cetățean român de moartea unei contese. Cazurile cetățenilor români au fost apreciate de autoritățile italiene ca urgente, astfel că aceștia au fost expulzați fără să li se acorde posibilitatea să atace deciziile emise de statul italian și fără să li se acorde cel puțin o lună pentru părăsirea Italiei. [20]

Tot în virtutea aplicării legislației europene, cetățenii români care au comis infracțiuni pe teritoriul unui stat membru al Uniunii Europene și s-au întors în România pentru a scăpa de pedeapsă sunt arestați de autoritățile române și trimiși în statul respectiv pentru a fi judecați, în baza mandatului european de arestare emis de acel stat. În vederea evitării unor situații de acest fel, cetățenii români vor trebui să respecte cu strictețe legislația europeană atât pe teritoriul României, cât și pe cel al oricărui alt stat membru al Uniunii Europene, dar și legislația oricărui stat nemembru al Uniunii, când se află pe teritoriul acestuia.

6. România - stat membru al Uniunii Europene

După ce Consiliul Europei a decis, la Helsinki, începerea negocierilor de aderare a României la Uniunea Europeană, un scenariu optimist arată la acea dată că ele s-ar putea întinde pe o perioadă 7-8 ani, din momentul debutului negocierilor. [21, p.315] Aderarea României, împreună cu Bulgaria, la Uniunea Europeană la 1 ianuarie 2007 încheie astfel cel de al cincilea val al extinderii Uniunii, inițiat la 1 mai 2004, prin aderarea celor opt state din Europa Centrală și de Est, alături de Cipru și de Malta. România s-a alăturat unei Uniuni de state europene care împărtășesc aceleași valori, avînd în centru respectul pentru demnitatea umană, democrație, statul de drept și respectarea drepturilor omului și libertăților fundamentale. Uniunea Europeană are drept obiective asigurarea păcii și prosperității, printre realizările sale numărându-se piața internă, precum și crearea Spațiului Schengen, a zonei euro. [22, p.225] Obiectivul principal al României la acest moment îl constituie consolidarea progreselor și reformelor realizate pentru asigurarea unei integrări depline în structurile comunitare. România dorește să aducă o contribuție activă la realizarea proiectelor aflate pe agenda europeană și să sprijine soluții eficiente pentru problemele Uniunii. Banca Națională a României face parte acum din Sistemul European al Băncilor Centrale, iar guvernatorul acesteia participă ca membru cu drepturi depline la Consiliul General al Băncii Centrale Europene și la comitetele acesteia. [23, p.11-19]

De la data aderării, cetățenii români au dreptul de a lucra în cadrul instituțiilor comunitare. Procedura standard de obținere a unui astfel de post este prin concurs. Procedura de selectare prin concurs a personalului în cadrul instituțiilor europene presupune două mari etape: selecția, organizată de Oficiul European pentru Selecția Personalului (EPSO), în urma căreia se redactează listele de rezervă, și recrutarea propriu-zisă, realizată de instituțiile europene pe baza acestor liste. Orice cetățean român care îndeplinește condițiile cerute de instituțiile comunitare care scot la concurs posturile vacante se poate prezenta la concursurile organizate periodic de fiecare dintre instituțiile comunitare, având șansa să devină funcționar comunitar. Comisia Europeană și-a propus ca pînă în 2011 să fie angajați 1058 noi funcționari, dintre care 698 de români și 360 de bulgari.

a. Politicile Uniunii Europene: ca stat membru al Uniunii Europene, România ia parte direct la elaborarea și adoptarea politicilor comunitare, contribuind pe fond la lucrările tuturor instituțiilor comunitare, la nivel politic și tehnic (Consiliul Uniunii Europene și formațiunile sale sectoriale, grupurile de lucru ale Consiliului, precum și la reuniunile Consiliului European, comitetele și grupurile de lucru ale Comisiei Europene, Parlamentul European, Comitetul Regiunilor și Comitetul Economic și Social). De asemenea, România va contribui în mod direct la marile linii de politică ale Uniunii (Programul Haga, Strategia Lisabona, Politica energetică, Strategia de Dezvoltare Durabilă etc.), asociindu-se pe fond la dezvoltarea acestora. [24, p.25-28]

b. Politica Externă și de Securitate Comună (PESC) și relațiile externe ale Uniunii Europene: un domeniu important îl reprezintă Politica Externă și de Securitate Comună, la care România contribuie direct în baza statutului său de stat membru cu drepturi depline al Uniunii. De asemenea, România dorește să își consolideze contribuția la Politica Europeană de Securitate și Apărare (PESA). În calitate de membru al Uniunii Europene, România aplică sancțiunile internaționale impuse prin Pozițiile Comune adoptate în cadrul Politicii Externe și de Securitate Comună, instituțiile competente dispunînd măsuri de implementare, atunci cînd este cazul.[25] În contextul în care, de la momentul aderării la 1 ianuarie 2007, frontiera de nord și de est a României a devenit frontieră externă a Uniunii Europene, România va contribui la consolidarea ariei de libertate, securitate și justiție prin asigurarea unui management eficient al frontierelor sale externe. Ca stat membru al Uniunii Europene, România va contribui în mod susținut la formularea Pozițiilor, Declarațiilor și demersurilor Uniunii Europene și le va aplica întocmai. România va continua să respecte sancțiunile internaționale și măsurile restrictive impuse de Uniunea Europeană, ONU și OSCE. De asemenea, România va participa la reuniunile tuturor structurilor de lucru ale Consiliului pe tema PESC/PESA. [26, p.241] În baza experienței acumulate atît pe plan conceptual, cît și pe dimensiunea operațională în perioada de pre-aderare, România dorește să își consolideze contribuția la Politica Europeană de Securitate și Apărare (PESA). România a participat în cadrul misiunii de poliție a Uniunii Europene din Bosnia și Herțegovina (EUPM). Această misiune a fost lansată la 1 ianuarie 2003 în vederea asigurării follow-up-ului la Misiunea de poliție IPTF a ONU. Totodată, România a avut o contribuție la operațiunea militară Althea din Bosnia și Herțegovina. Althea a fost lansată de Uniunea Europeană la 2 decembrie 2004, în baza acordurilor „Berlin Plus” cu NATO. [27, p.234]

Pe linia politicii europene de stabilizare, dezvoltare și consolidare a perspectivei europene a Balcanilor de Vest, România a contribuit consistent și la pregătirea misiunii civile PESA din Kosovo, care va fi desfășurată în teren după definitivarea procesului de stabilire a statutului. Alte contribuții concrete sunt în cadrul misiunii de asistență la punctul de trecere a frontierei Rafah (EUBAM Rafah), precum și în misiunea EUPOL Kinshasa din RD Congo. În perspectivă, o importanță deosebită o are implicarea în dezvoltarea capacităților de reacție rapidă a Uniunii Europene, în principal pe linia constituirii a două Grupuri Tactice de Luptă, dintre care primul a fost pus la dispoziția Uniunii Europene în a doua jumătate a anului 2007 [28].

c. Viitorul Europei/ Tratatul Constituțional: primii pași ai României ca membru al Uniunii Europene au loc într-un context marcat de dezbaterile asupra Tratatului Constituțional și viitorului Uniunii Europene [29, p.254] La acest proces de dezbateri participă concomitent statele membre, instituțiile europene, reprezentanții ai societății civile și ai mediului academic. Ca stat membru care a aprobat deja Tratatul Constituțional, România va continua să se asocieze pe fond la dezbaterile pe această temă. În cadrul dezbaterilor privind viitorul Europei, un rol important l-a reprezentat procesul de elaborare și adoptare a Declarației de la Berlin pentru aniversarea a 50 de ani de la semnarea Tratatelor de la Roma, adoptată la 25 martie 2007, de cele 27 de state membre din acel moment și de instituțiile Uniunii. Documentul reprezintă exercițiu simbolic de recunoaștere a realizărilor și beneficiilor Uniunii în decursul a 50 de ani și de solidaritate a statelor membre în jurul unor proiecte și obiective comune pentru viitor.

d. Măsuri asiguratorii: având în vedere necesitatea asigurării aplicării uniforme a dreptului comunitar pe tot teritoriul Uniunii, acquis-ul comunitar cuprinde măsuri asiguratorii ce vizează protejarea funcționării conforme a Uniunii în practică toate politicile europene: măsuri de salvagardare punctuale, corecții financiare cu privire la fondurile europene, măsuri privind politica concurenței sau declanșarea unor acțiuni în constatarea neindeplinirii unei obligații de drept comunitar (infringement procedures) la adresa Statului Membru respectiv. Alături de aceste măsuri, procesul de extindere, datorită complexității sale, a generat includerea unor clauze asiguratorii specifice, atât în Tratatul de Aderare al statelor care au aderat la 1 mai 2004, precum și în cel al României și Bulgariei. Acestea vizează protejarea funcționării Uniunii, în cazul existenței unor disfuncționalități majore în cadrul noilor state membre și sunt inspirate din clauzele de salvagardare existente anterior în dreptul comunitar. România acționează pentru continuarea reformelor deja începute, astfel încât să nu fie necesară activarea clauzelor de salvagardare [30].

Aderarea României la Uniunea Europeană a implicat aderarea la un spațiu de reguli bine definite, care reglementează buna funcționare a Uniunii în majoritatea politicilor existente, iar a căror neaplicare poate genera sancțiuni la adresa statelor membre, prevăzute de acquis-ul comunitar. Instituția care asigură buna aplicare a legislației este Comisia Europeană, în calitatea sa de Gardian al Tratatelor; există și cazuri în care măsurile sunt aplicate de Consiliu. Alături de aceste măsuri, procesul de extindere, datorită complexității sale, a generat includerea unor clauze asiguratorii specifice, atât în Tratatul de Aderare al celor 10 state care au aderat la Uniunea Europeană la 1 mai 2004, precum și

în cel al României și Bulgariei. Acestea vizează protejarea funcționării Uniunii, în cazul existenței unor disfuncționalități majore în cadrul noilor state membre, și sunt inspirate din clauzele de salvagardare existente anterior în dreptul comunitar [31].

e. Măsurile prevăzute de acquis-ul comunitar: România trebuie să asigure, identic cu celelalte state membre, implementarea acquis-ului comunitar. Neaplicarea acquis-ului sau aplicarea neconformă poate iniția măsuri asigurătorii prevăzute de Tratatul Uniunii, care sunt de mai multe feluri: măsuri de salvagardare punctuale, corecții financiare cu privire la fondurile europene, măsuri privind politica concurenței sau declanșarea unor proceduri de infracțiune (infringement procedures) la adresa statului membru respectiv. Măsurile sunt aplicabile în mod identic tuturor statelor membre [32].

f. Clauzele sectoriale: există trei clauze sectoriale aplicabile României și Bulgariei, similare celor existente în Tratatul de Aderare al celor 10 state care au aderat la Uniunea Europeană la 1 mai 2004. Acestea privesc domeniul economic, piața internă și justiția și afacerile interne [33]. *Clauza de salvagardare în domeniul economic* este specifică perioadei de tranziție a economiilor naționale la piața internă comunitară, iar rolul ei este în primul rând de a proteja economia națională a Statului Membru respectiv de impactul pieței unice. Această clauză prevede solicitarea, de către România sau Bulgaria, a aplicării unor măsuri de protecție în cazul apariției unor dificultăți semnificative și persistente în oricare sector economic, sau care ar putea provoca deteriorarea serioasă a situației economice într-un anumit domeniu [34]. De asemenea, clauza poate fi invocată de orice stat membru Uniunii Europene. Solicitarea aplicării acestei clauze poate interveni într-o perioadă de maxim trei ani de la data aderării, iar decizia de aplicare a acesteia, măsurile ce pot fi luate și condițiile de aplicare ale acesteia sunt determinate de Comisie. Măsurile autorizate potrivit acestei clauze implică derogări de o întindere și pe durate care sunt strict necesare pentru remedierea situației.

g. Clauza privind piața internă are o arie foarte extinsă, practic putându-se aplica majorității politicilor sectoriale, și constă în exceptarea statului respectiv de la anumite beneficii existente pe piața internă (în special restricții la export, la producere, închiderea unităților neconforme etc.). Clauza poate fi invocată atunci când un stat membru aduce atingere sau riscă să aducă atingere funcționării pieței interne sau atunci când viitorul stat membru nu își îndeplinește angajamentele rezultate din negocieri. Piața internă este înțeleasă în sens extins, și se referă atât la cele 4 libertăți de circulație, cât și la politicile sectoriale - concurență, agricultură, transport, telecomunicații, energie, protecția consumatorului și sănătatea publică, mediu, în măsura în care atingerile au efect transfrontalier. [35] Măsurile pot fi adoptate de Comisie într-o perioadă pînă la trei ani de la data aderării; durata aplicării acestora poate fi însă extinsă pînă la remedierea totală a problemelor.

h. Clauza privind justiția și afacerile interne din Tratatul de Aderare pentru România și Bulgaria este identică cu cea prevăzută pentru cele 10 state care au aderat la Uniunea Europeană la 1 mai 2004. Această clauză sectorială prevede suspendarea anumitor drepturi pentru România și Bulgaria în cazul în care există deficiențe semnificative sau riscul apariției unor asemenea deficiențe în privința aplicării legislației europene

referitoare la recunoașterea reciprocă în domeniul civil și penal. Măsurile pot fi aplicate de Comisie într-o perioadă de pînă la trei ani din data aderării, cu prelungire nedefinită pînă la remedierea problemelor existente. [36]

i. Mecanisme specifice: urmare a Raportului de monitorizare din 26 septembrie 2006, Comisia Europeană a decis adoptarea unei decizii privind înființarea unui mecanism de cooperare și verificare privind justiția și combaterea corupției pentru România și Bulgaria. Acesteia i se adaugă un regulament privind corecțiile financiare ce pot fi adoptate față de România și Bulgaria, după aderare, în privința acordării fondurilor agricole stabilite în cursul negocierilor [37, p.200]. În ceea ce privește mecanismul referitor la justiție și afacerile interne, au fost stabilite o serie de „ținte” pentru România și Bulgaria (4 în cazul României și 6 în cazul Bulgariei), în baza cărora cele două state vor raporta Comisiei Europene. Primul Raport privind realizarea acestora a fost prezentat de cele două țări la 31 martie 2007, iar Comisia a raportat Consiliului și Parlamentului European asupra progreselor pînă în iunie 2007. Mecanismul urmează să fie aplicat pînă la atingerea țintelor stabilite; acestea pot fi amendate în funcție de progresele realizate [38, p.329]. Mecanismul IACS (Sistemul Integrat de Administrație și Control în Agricultură prevede prezentarea, de către România și Bulgaria, la trei luni după data aderării, a unei declarații la nivel ministerial către Comisie, care să precizeze dacă sistemul IACS a fost implementat și este funcțional. Declarația a fost făcută în baza unui raport elaborat de un organism independent, desemnat în acest scop de către fiecare din cele două state. Comisia a evaluat dacă obligațiile au fost indeplinite, fie pe baza declarației sau raportului independent, fie pe baza propriului său audit, după ce va da statului membru respectiv oportunitatea de a prezenta propriile comentarii într-un interval rezonabil de timp.

7. Avantajele României rezultate din statutul de membru al Uniunii Europene

Aderarea la Uniunea Europeană înseamnă apartenența noastră la un spațiu de stabilitate politică, securitate internă și externă, dezvoltare economică, protecție socială și solidaritate. În plan politic, statutul de membru al Uniunii Europene aduce cu sine forța pe care o are un ansamblu de 28 de țări ce vorbesc cu o singură voce. Altfel spus, în dialogul cu un stat terț, un membru al Uniunii Europene are întotdeauna alături de el, dacă problemele în discuție nu nasc divergențe interne, sprijinul celorlalte state comunitare. Aceasta fiind un principiu de bază al politicii externe și de securitate comună. [39, p.241] În perspectivă, odată cu cristalizarea identității europene de securitate și apărare (ESDI), apartenența la Uniunea Europeană va avea și o dimensiune mai pronunțată în planul securității externe, care acum se realizează practic integral sub umbrela NATO. Cît privește garantarea securității interne pe teritoriul comunitar, aceasta este asigurată prin intermediul cooperării în domeniile justiției și afacerilor interne (JAI) și prin acordul Schengen. [40, p.25]

În plan economic, aderarea la Uniunea Europeană aduce României un flux de investiții străine net superior celui actual, dat fiind avantajul apartenenței la un spațiu fără frontiere interne, cel al pieței unice comunitare. În același timp, aplicarea celor «patru libertăți» (libera circulație a bunurilor, serviciilor, capitalurilor și persoanelor)

dă dreptul oricărui cetățean român care dorește, fie el turist, om de afaceri sau muncitor în căutare de lucru, să circule nestingherit pe întreg teritoriu Uniunii Europene, să se stabilească sau să faca afaceri în condițiile liberei concurențe. Trebuie totuși să avem în vedere posibilitatea ca statele membre să nu se grăbească în a acorda libertate neîngradită lucrătorilor din țările estice. Termenul «concurență» este adesea folosit atunci când se vorbește de capacitatea firmelor românești de a supraviețui pe piață occidentală în condițiile în care vom fi obligați să eliminăm măsurile protecționiste naționale. Se afirmă că prin aderarea la Uniunea Europeană «ne vom dezarma». Adaptarea la rigorile economiei de piață ne este însă necesară, fie că devenim, fie că nu devenim membri ai Uniunii Europene, deoarece trăim într-o lume cu o economie globalizată în care izolarea înseamnă faliment. Pe de altă parte, în sectoarele sensibile pentru economia națională vor putea fi obținute unele derogări temporare de la aplicarea regulilor comunitare, astfel încât să avem un răgaz suplimentar pentru adaptare (așa numitele perioade tranzitorii). [41]

Aderarea la Uniunea Europeană nu exclude însă și măsurile de protecție economică, dacă ele sunt justificate. Tratatul de la Amsterdam stabilește reguli privind interzicerea abuzului de poziție dominantă, concurența neloială, practicile de dumping și ajutoarele de stat, ceea ce poate fi și în avantajul firmelor românești competitive, protejându-le în fața giganților occidentali. În ceea ce privește intervenția statului, Tratatul prevede, făcând excepție de la regulă, că statul poate interveni în sprijinul unor întreprinderi în situații cum ar fi ajutoarele cu caracter social, cele destinate remedierii efectelor calamităților naturale, favorizării economice a regiunilor cu nivel de trai scăzut sau puternic afectate de șomaj ori pentru remedierea unor perturbări grave în economia unui stat membru. [42] Tot în plan economic, aderarea la Uniunea Europeană presupune acces la fondurile structurale ale Uniunii: Fondul European de Dezvoltare Regională (FEDER). Fondul de Coeziune destinat dezvoltării rețelelor de transport și protecției mediului, precum și o componentă a Fondului destinat agriculturii. Aceste fonduri sunt consistente. De departe, cel mai important avantaj îl reprezintă accesul la Piața Unică Europeană, acesta fiind un aspect economic extrem de atrăgător pentru țările care își doresc să adere la Uniunea Europeană. Piața Unică Europeană constă în circulația liberă a populației, bunurilor, a serviciilor și a capitalului între statele membre ca și când ar circula într-o singură țară. Crearea acesteia reprezintă însăși esența Uniunii, realizându-se prin adoptarea de către statele membre a numeroase directive, prin care au fost eliminate barierele tehnice, legale, birocratice, culturale și protecționiste, instituindu-se comerțul liber și mișcarea liberă în cadrul Uniunii.

Așadar, experiența României în realizarea parcursului european este importantă pentru Republica Moldova, chiar dacă împrejurările și contextual diferă. Experiența României trebuie preluată și implementată pe coordonata sectorială și pe filiera activității autorităților administrației publice locale, pentru ca apropierea de Uniunea Europeană să nu țină numai de macronivel, ci să fie accelerată la micronivel și pe dimensiunea sectorială. Realizarea de către România a integrării europene a confirmat supoziția că în perioada de preaderare prevalează costurile, iar beneficiile sustenabile nu vor întârzia în condițiile promovării politicilor eficiente și fezabile.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Berthu G. Le traité d'Amsterdam contre la démocratie. Texte intégral comparé et commenté, Liberté politique, n° hors série 1998.
2. Jinga Ion, Popescu Andrei. Integrarea Europeană, Dicționar de termeni comunitari. București: Lumina Lex.
3. Fuerea Augustin. Drept comunitar european. Partea generală. București: Editura All Beck. 2003.
4. Boeri T. and Brückner H. The Impact of Eastern Enlargement on Employment and Labour Markets in the EU Member States. Final Report. European Integration Consortium, Berlin, 2002.
5. România primește anual o sumă de 250 de milioane de EURO, fiind a doua țară candidată, după Polonia privind volumul fondurilor alocate.
6. Jinga Ion. Uniunea europeană – realități și perspective. București: Lumina Lex, 1999.
7. Marcu Viorel. Drept instituțional comunitar. București: Lumina Lex, 2001.
8. Rigaux André. Comité économique et social, Paris: Editions Dalloz, 1993.
9. Quermonne J.-L. Le système politique de l'Union européenne. Paris: Montchrestien, Clefs, 1998.
10. Scotto M. Les institutions européennes, Paris: Le Monde éditions-Marabout, 1994.
11. Mazilu Dumitru. Integrarea europeană. Drept comunitar și instituții europene. București: Editura Lumina Lex, 200.1
12. Un concept românesc privind viitorul Uniunii Europene. București: Ed. Polirom, 2001.
13. Filipescu Ion P., Fuerea Augustin. Drept instituțional comunitar European. București: Editura Actami, 2000.
14. Prima rundă de negocieri cu România a început la 14 iunie 2000 la care au participat și Malta, Slovacia, Letonia, Lituania și Bulgaria.
15. Comunitatea Economică Europeană a fost înființată prin Tratatul de la Roma, semnat la data de 23 martie 1957 de statele fondatoare Germania, Franța, Italia, Olanda, Belgia și Luxemburg, care a intrat în vigoare la data de 1 ianuarie 1958.
16. Curtea de Justiție a Comunităților Europene.
17. Tribunalul de Primă Instanță.
18. Muraru Ioan, Tănăsescu Elena Simina, Iancu Gheorghe, Deaconu Ștefan, Horia Cuc Mihai. Cetățenia europeană. București: Editura All Beck. 2003.
19. Directiva CE nr. 38/2004, art. 27-33.
20. McCormick John. Understanding the European Union – a concise introduction. New York – London: Edition Palgrave, 1999.
21. Vese Vasile, L. Ivan Adrian. Istoria integrării europene. Cluj: Ed. Presa Universitară Clujeană, 2001.
22. Manolache Octavian. Drept comunitar. București: Ed. All Beck, 2001.
23. Controlul financiar. București: Editura Centrul de Resurse Juridice, 2004.
24. Hildegard Carola Puwak. România și Proiectul European, România și viitorul Europei. București: Regia Autonomă Monitorul Oficial, 2001.
25. Ion Jinga. Uniunea Europeană – Realități și perspective. București: Ed. Lumina Lex, 2001.
26. Munteanu Roxana. Drept european. Evoluție. Instituții. Ordine juridică. București: Ed. Oscar Print, 1996.
27. Sandu Dumitru. Spatiul Social al Tranzitiei. Iași. 1999.
28. European Commission (1999, 2000, 2001): Regular Reports on Romania's Progress, Towards Accession,
29. Păun Adrian Ciprian. Die Unionsbürgerrechte- Drepturile cetățenilor Uniunii Europene. Cluj: Editura Presa Universitară Clujeană, 2003.
30. Europa în 2010. O Europă, cinci destine. București: Ed. Institutului de Economie mondială, 2000.
31. Uniunea Europeană și România. Parteneriat pentru creșterea economică, Broșură publicată de Delegația Comisiei Europene în România, București, 1995.
32. Hotărârea Guvernului României nr. 183/26 martie 1999 privind constituirea și funcționarea Echipei naționale pentru examinarea analitică a "acquis-ului" comunitar în cadrul procesului de aderare a României la Uniunea Europeană. În: Monitorul Oficial al României, nr. 125 din 26 martie 1999.
33. Acordul European între România și Comunitățile Europene, de la Essen la Cannes. Itinerarul strategiei românești de integrare europeană, Editura Academiei Române, București: 1995.
34. Strategia națională de pregătire a aderării României la Uniunea Europeană, Snagov, 21 iunie 1995. De la Essen la Cannes.
35. Dreptul românesc și integrarea europeană, lucrare editată sub egida Academiei Române de Ed. Tempus, 2004.
36. Tratatul de aderare a Bulgariei și româniei la Uniunea Europeană, aprilie 2005, (Legea ratificării Tratatului nr.157, publicată în M.Of. nr. 465/1 iunie 2005.
37. Fuerea Augustin ș.a. Evaluarea gradului de concordanță a legislației române cu acquis-ul comunitar, la nivelul anului 2002, pe capitolele de negociere. București: Ed.IER. 2004.
38. Diaconescu Mirela. Asocierea României la Uniunea Europeană, implicații economice și comerciale. București: Ed.Economică. 2003.
39. Manolache Octavian. Drept comunitar. București: Editura Allbeck. 2001.
40. Ștefan Tudorel. Introducere în dreptul comunitar. București: Editura C.H.Beck. 2006.
41. Agenda 2000. Punctele de vedere ale Comisiei în legătură cu solicitarea României de aderare la Uniunea Europeană, 16 iulie 1997.
42. Strategia națională de pregătire a aderării României la Uniunea Europeană, Snagov, 21 iunie 1995. De la Essen la Cannes. Itinerarul strategiei românești de integrare europeană. București: Editura Academiei Române, 1995. Strategia națională de dezvoltare a României pe termen mediu.

TIPOLOGII ALE SECURITĂȚII

TYOLOGIES OF SECURITY

Iurie RICHICINSCHI, *doctor în drept,*
Academia de Administrare Publică

Summary

Security is a flexible issue that has to be analyzed and deeply understood in the broad context of the intellectual transformation of the international relations discipline and political practices that represent and support the concept of security. Any vision of security is a political notion and in no case an objective or universal one, and in this sense, this study highlights the fact that most of the authors in the field believe that security is not only a contested concept, but differentially designed from the point of view of its typology as well.

Keywords: *security, typology, international relations, concept, personal security, national security, regional security, global security.*

Securitatea este o problematică flexibilă care trebuie analizată și profund înțeleasă în contextul larg al transformării intelectuale a disciplinei relațiilor internaționale și a practicilor politice ce reprezintă și susțin conceptul de securitate. Orice viziune despre securitate este o noțiune politică și nici într-un caz una obiectivă sau universală [5, p.77], și, în acest sens, prezentul studiu scoate în evidență faptul că majoritatea autorilor în domeniu consideră că securitatea este un concept nu numai contestat, dar și conceput diferențiat din punctul de vedere al tipologiei acesteia.

Securitatea nu este un concept fix, ci o problematică flexibilă, care pentru diferite state, în diferite momente ale istoriei nu a avut un înțeles comun pentru toți. Mai mult, securitatea nu a fost văzută ca o problemă primordială a statelor, ci ca un derivat al puterii, iar problemele de pace și de putere erau considerate ca dimensiuni mult mai importante. O asemenea tratare a securității a transformat-o într-un concept ”subdezvoltat”, însă drept etapă de cotitură în abordare este considerată etapa contemporană a istoriei, care încadrează securitatea perfect în dinamismul relațiilor internaționale [5, p.78-79].

Actualmente, securitatea este examinată ca un fenomen ce ține de responsabilitatea întregii comunități mondiale, a diferitor uniuni și organizații, a întregului stat și, respectiv, a tuturor cetățenilor acestui stat. Altfel spus, securitatea este rezultatul conjugat al eforturilor cetățenilor țării, organelor de administrare centrale și locale, a instituțiilor și organizațiilor, cu aplicarea tuturor resurselor aflate la dispoziția statului, comunității mondiale în vederea asigurării libertăților și drepturilor omului, prosperării societății, națiunii și statului ca atare [4, p.91]. În sensul larg al securității, aceasta se referă la toate nivelele de organizare a societății, începând cu cetățenii, statul și terminând cu sistemul internațional, devenind tot mai clar că nu poate exista securitate internațională fără asigurarea securității regiunilor, sau fără o securitate a fiecărui stat în parte și a cetățenilor săi [11, p.15].

O abordare generală a acesteia presupune un lucru în sine sau un proces, ori o serie de procese care conduc la realizarea unei stări în care o entitate politică este sigură de supraviețuirea sa [5, p.79]. Însă această stare de siguranță este vulnerabilă atât în fața amenințărilor militare, cât și în fața multitudinii de riscuri și amenințări asimetrice, non-clasice, de fapt, celor nemilitare existente. Iată de ce, în diverse condiții ale situației

politice, economice sau militare în interiorul unui stat sau pe plan internațional se impune o apreciere adecvată a nivelului de pericol la adresa securității.

Această abordare a conceptului, în mod inevitabil, nu numai că plasează securitatea în categoria problemelor globale ale umanității, dar și impun, în continuu, studierea și analiza acestuia. Anume pentru investigarea mai detaliată a esenței conceptului de securitate este utilizată diferențierea și clasificarea, destul de convențională, a unor niveluri ale securității [11, p.14] și, în acest sens, putem distinge cel puțin patru tipuri de securitate: individuală, națională, regională și internațională.

Securitatea individuală, sau cea umană, este primul nivel de securitate, care constituie subiectul a numeroase controverse academice și politice, precum și reprezintă o recentă apreciere a faptului că ea transferă în mod exclusiv accentul de pe stat pe individ, în calitate de punct primar de concentrare a securității. Individul reprezintă unitatea de bază ireductibilă căreia îi poate fi aplicat conceptul de securitate. Acest fapt face din securitate un bun punct de plecare pentru o analiză mai largă, conform căreia securitatea națională și cea internațională nu ar fi decât prelungiri ale unei preocupări legate de soarta ființelor umane individuale [3, p.46].

Acest nivel primar de securitate a apărut prima dată în raportul din 1994 al Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, unde securitatea umană era definită drept „siguranța fizică și psihică a persoanelor, bunăstarea lor economică și socială, respectul demnității și a valorilor lor, prin protecția drepturilor și libertăților fundamentale” [2, p.409]. În raport sunt nominalizate șapte componente ale securității persoanei, și anume: economică, alimentară, medicală, ecologică, a personalității, a comunicațiilor și cea politică. Experții ONU au apreciat securitatea umană drept securitatea cetățenilor față de “amenințări cronice” precum cele care pornesc de la maladii și ajung pînă la represii politice, inclusiv, apărarea de încălcări inopinate ale modului cotidian de viață [15, p.24-25].

Perceperea acestui tip de securitate se exprimă prin absența riscurilor, pericolelor și amenințărilor la adresa existenței, valorilor și intereselor indivizilor umani (în orice formă de constituire), dar și proceselor de gestionare a acestei percepții și formare a sa. Securitatea umană nu are în vedere doar supravegherea individului sau a societății, dar și acordarea libertății indivizilor de a lua deciziile pe care aceștia le doresc [16, p.2-3].

Securitatea umană reprezintă un nivel de analiză, foarte important, datorită faptului că pericolele la adresa indivizilor se pot manifesta printr-o varietate enormă de moduri (războaie, dezastre naturale, sărăcie, foame, boli incurabile, violență criminală, exploatarea economică și alte pericole fizice). Și dacă cei bogați se pot distanța de unele dintre amenințări cum ar fi foamea, exploatarea economică sau șomajul, atunci ei împart alte amenințări în mod egal cu săracii, precum epidemii, boli, dezastre naturale sau un eventual război nuclear. Mai mult ca atât, pot apărea unele noi amenințări specifice numai pentru cetățenii înstăriți, ca răpiri, naufragii sau catastrofe aviatice [3, p.47]. Deci, securitatea umană caută să protejeze individul și societatea din care face parte aceasta în fața unei game largi de pericole, acestea variind de la securitatea fizică pînă la securitatea mediului înconjurător [16, p.3].

Majoritatea amenințărilor la adresa indivizilor apar atunci cînd oamenii se găsesc prinși într-un mediu uman care generează presiuni sociale, economice și politice inevitabile. Totalitatea acestor amenințări pot fi grupate în patru tipuri de bază evidente, pre-

cum: amenințările fizice (durere, rănire, moarte); amenințările economice (pierderea proprietății, lipsa accesului la muncă sau la resurse); amenințările drepturilor (negarea libertăților civile, întemnițarea); amenințările poziției (atingerea demnității și onoarei, discreditarea individului, umilirea publică) [3, p.48]. Astfel, putem concluziona că, pentru garantarea securității indivizilor, obiectivul principal al preocupății trebuie să vizeze protejarea vieții umane, a sănătății și bunăstării, a statutului și libertății cetățenilor.

Din momentul apariției statului, dreptul moral al oamenilor la securitate este asigurat de instituțiile acestuia. Statul devine mecanismul prin care oamenii caută să-și asigure nivelurile adecvate de securitate împotriva amenințărilor. Statul însă, la rîndul său, este atît o sursă majoră de securitate pentru cetățenii săi, cît și de amenințare. Devine paradoxal faptul că pe măsura ce puterea statului crește, statul devine el însuși o sursă de amenințare la adresa individului [3, p.49]. Dar, pe măsură ce societatea se dezvoltă tot mai mult în jurul statului, trebuie, totuși, acceptată ideea că orice amenințare care ar veni din partea acestuia asupra individului este de preferat față de alte amenințări mult mai grave și mai imprevizibile pe care le presupune lipsa statului [7, p.3].

Securitatea individuală completează securitatea statului. Conceptul tradițional era construit avînd la bază nevoia statului de a se proteja pe sine însuși, pe cînd securitatea umană dorește protejarea statului, rolul acestuia devenind de protector al individului. Astăzi, pericolele tradiționale la adresa acesteia s-au diminuat considerabil, însă au apărut pericole noi care țintesc securitatea individului. Deci, obiectivul securității umane îl reprezintă individul, și nu statul, dar apare și o nouă dimensiune a conceptului de securitate a statului din care individul face parte, adică securitatea națională.

De fapt, *securitatea națională* este un alt nivel de securitate care reprezintă una din prioritățile fundamentale ale existenței statului. Așa cum menționa și Henry Kissinger, că ”politica externă începe cu securitatea”, adică principala prerogativă de politică externă a statului este securitatea națională [1, p.151], sau Hans Morgenthau, care la fel considera că securitatea națională este un concept fundamental al statelor pe care diplomația trebuie să-l apere cu o putere adecvată fără compromis [8, p.586], adică, securitatea națională este acea parte a politicii guvernamentale care are drept obiectiv crearea condițiilor politice, naționale și internaționale favorabile pentru protejarea valorilor naționale vitale împotriva adversarilor existenți sau potențiali [14, p.36].

Spre exemplu, unii experți sunt de părerea că securitatea națională poate fi definită drept capacitatea de a se opune agresiunii din exterior [9, p.151], pe cînd alți specialiști în materie consideră că securitatea națională reprezintă starea capacității de apărare a intereselor naționale, atît împotriva pericolelor externe, cît și a celor interne, și care nu se limitează doar la componenta militară a acestor pericole [12, p.42].

Securitatea națională poate asigura supraviețuirea unei entități politice prin realizarea unei politici bine chibzuite de securitate și apărare menită să garanteze integritatea teritorială a statului și suveranitatea națională a acestuia prin absența atacurilor armate, a coerciției externe, a subversiunii interne, precum și absența eroziunii valorilor politice, economice și sociale, care, de fapt, sînt esențiale pentru ridicarea bunăstării și calității vieții cetățenilor.

Penelope Hartland-Thrunberg percepea securitatea națională ca fiind capacitatea unei națiuni de a-și urmări cu succes interesele naționale, așa cum le concepe ea, oriun-

de în lume [6, p.50]. Pînă la urmă, securitatea națională urmărește să asigure starea de normalitate democratică la care aspiră societatea - cetățenii, comunitățile și statul - pe baza eforturilor ce vizează deplina instaurare a legalității, făurirea prosperității economice, echilibrul social și stabilitatea politică.

Securitatea națională se poate realiza în cadrul unei ordini democratice, în contextul exercitării depline a drepturilor și libertăților cetățenești, prin asumarea conștientă a responsabilităților ce le revin părților și, desigur, prin perfecționarea capacității de decizie și de acțiune a statului. Astfel, tot ceea ce presupune securitatea națională, totalitatea metodelor de protecție a valorilor și intereselor naționale acceptate de societate, amenințările la adresa acestor valori și interese, precum și poziția politică și geostrategică a statului constituie esența unei concepții naționale de securitate. Asemenea concepții diferă de la stat la stat, însă interconexiunea și intercondiționarea intereselor entităților, a pericolelor și amenințărilor la adresa acestora, precum și contracararea acestora constituie fundamentul securității naționale [12, p.42].

În contextul înțelegerii esenței conceptului de securitate națională, termenul “națională” se referă atât la stat, cât și la națiune, însă obiectul securității îl constituie totuși națiunea. Din această perspectivă, trebuie înțeleasă legătura dintre stat și națiune, trebuie înțeles statul ca obiect de referință al securității. După Barry Buzan, există patru modele de posibile legături de tip națiuni-state, prima dintre ele fiind *națiunea-stat*, în care națiunea precede statul și joacă un rol major în apariția acestuia. Scopul statului este de a proteja și exprima națiunea, iar legătura dintre națiune și stat este puternică (Ungaria, Italia, Japonia). O altă legătură este *statul-națiune*, în care statul joacă un rol instrumental în crearea națiunii, și nu invers. De aici și responsabilitatea statului în a da autenticitate și dinamism națiunii, pentru ca aceasta să prezinte coerență și unitate în interior și credibilitate în exterior (SUA, Australia). Următorul model de legătură este *națiunea-stat parțială*, care reprezintă o națiune cînd aceasta este împărțită între două sau mai multe state și cînd populația fiecărui stat constă în mare măsură din poporul acelui stat (Coreea, Irlanda), și care drept obiectiv prioritar văd unificarea. Ultimul model de legătură îl reprezintă *statul multinațional*, care caracterizează statele compuse din două sau mai multe națiuni aproape complete în interiorul granițelor lor (India, Nigeria, Marea Britanie), care din lipsa unei idei naționale de unificare suficient de puternice se fac vulnerabile la o serie de amenințări, printre care separatismul.

Datorită acestor realități, putem conchide că securitatea națională în sens strict este un concept cu o aplicare doar limitată la stat [3, p.81], iar în sens mai larg securitatea națională denotă capacitatea statului de apărare atât a teritoriului și populației, cât și a națiunii sale de pe alt teritoriu.

La fel, este important de menționat că o realitate a lumii contemporane o reprezintă existența statelor slabe și a statelor puternice, iar existența celor puternice ar fi o condiție necesară pentru asigurarea securității individului și națiunii, pe cînd existența statelor slabe, dimpotrivă, constituie surse de insecuritate personală într-un mediu de securitate națională vulnerabil. Altfel, o condiție necesară atât pentru securitatea individuală, cât și pentru cea națională ar fi constituirea mai multor state puternice, dar nu și o condiție

suficientă de îmbunătățire a securității. Așadar, statele puternice nu constituie prin sine o garanție a securității, dar absența lor continuă va contribui fără îndoială la un climat de insecuritate. Tot ceea ce se poate afirma este că fără state puternice nu există nici un fel de securitate [3, p.115].

Securitatea regională este un alt nivel de securitate, care ține de crearea în cadrul unui ansamblu de state sau într-un spațiu geografic concret a condițiilor care ar garanta conviețuirea pașnică a subiecților acestui spațiu, echilibrul intereselor naționale ale acestora și a forțelor de influență externă, precum și condițiile în care fiecare subiect ar putea să-și realizeze strategiile proprii de securitate, fără a aduce prejudicii intereselor celorlalți.

Securitatea regională înseamnă gradul de protecție a relațiilor reciproce dintre statele unei anumite regiuni planetare împotriva destabilizării situației, crizelor, conflictelor militare și războaielor de proporții regionale, precum și alte atentate externe la existența, la dezvoltarea lor suverană și independentă [12, p.40]. Asemenea grad de protecție, în mod evident, poate fi asigurat numai în baza inițiativelor de cooperare regională.

Securitatea regională poate fi garantată numai prin garantarea securității fiecărui subiect în parte [11, p.14], iar strategiile de securitate ale acestora nu mai pot fi gândite în termeni statici și limitate doar la anumite state ori teritorii, ele necesitând a fi optimizate și reactualizate în permanență astfel încât să aibă arie de răsfrângere și asupra regiunilor. Interesul național trebuie realizat prin opțiunile și abordările regionale ale parteneriatelor strategice. Mai ales în contextul globalizării, când amenințarea oricărui teritoriu poate veni de pe oricare alt teritoriu, indiferent de vecinătate. Și aici nu vorbim doar de amenințări de natură fizică, ci de vulnerabilitatea structurii democratice ori a întregului sistem ce alcătuiește modul general de viață. În mod permanent fiecare stat se află în pericol de orice tip din orice loc al lumii [10, p.62]. În acest sens, efortul de identificare a elementelor de coeziune la nivel regional îl poate asigura numai cooperarea corelată și permanentă între țările interesate în căutarea răspunsului la provocările comune.

Securitatea internațională sau globală este considerat drept nivel de securitate care ține de asigurarea condițiilor egale și reciproc acceptabile pentru totalitatea membrilor comunității internaționale, prin excluderea riscurilor și amenințărilor cu caracter global privind pericolul nuclear, ecologic, folosirea irațională a resurselor naturale, etc [11, p.15].

Securitatea internațională reprezintă acea sferă a relațiilor internaționale în care subiecții acestor relații (popoarele și statele) nu sunt amenințate de pericolul războiului sau de alte atentate externe la existența, la dezvoltarea lor suverană și independentă. Această stare înseamnă gradul de protecție a sistemului relațiilor internaționale în fața amenințărilor de destabilizare a acestor relații în fața pericolului de declanșare a războaielor și conflictelor militare [12, p.39].

Studiul comparativ al conceptelor privind securitatea internațională denotă faptul scoaterii în evidență a pericolelor cu impact nefast major asupra indivizilor, precum și a influențelor acestora asupra destabilizării relațiilor pe plan internațional. Astfel, pentru eliminarea unor asemenea pericole prin realizarea obiectivelor securității internaționale se presupune o participare cu drepturi egale a fiecărui stat la rezolvarea problemelor majore ale contemporaneității, la edificarea unui sistem democratic de raporturi internaționale între popoare.

În linii generale, securitatea internațională reprezintă modul de organizare a relațiilor internaționale în așa fel, încât toate statele lumii să se simtă în siguranță de orice agresiune, de orice act cu aplicarea forței sau de amenințare cu aplicarea acesteia fiecare stat în parte avînd convingerea că se bucură de protecția colectivă a celorlalte state.

Considerăm că abordările prezentate mai sus sunt relevante pentru definirea securității internaționale, deoarece exprimă liniile directorii referitoare la modalitățile de a realiza securitatea într-un domeniu complex și contradictoriu precum sistemul internațional, specific fiindu-i anarhia în care statele sînt preocupate de asigurarea propriei securități. Vorbim de un sistem cu doi sau mai mulți poli de putere în care balanța puterii reprezintă un principiu esențial în baza căruia se construiește și se afirmă securitatea și în care existența unor actori geopolitici puternici și capabili să genereze și să respecte unele norme anarhice comune și benefice tuturor unităților sistemului implicit ar putea asigura securitatea internațională la nivel corespunzător. În acest fel s-ar asigura bazele unei anarhii stabile, în care forța n-ar mai prevala în rezolvarea diferendelor, iar naționalismul exacerb, xenofob și expansionist ar putea fi eliminat din realitatea internațională [7, p.4-5].

Indiferent de importanța oricărui tip de securitate analizat, dezvoltarea cercetărilor teoretice consacrate acestora, precum și managementul integrat al riscurilor care se manifestă în diversele nivele de securitate investigate, devin o necesitate, pentru că și subiectul și obiectul de referință al securității este, indiscutabil, individul uman. Omul reprezintă elementul esențial al oricărei forme de organizare socială, iar gradul de realizare a securității acestuia se reflectă în securitatea grupului din care face parte [13, p.7].

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Amstutz M. International conflict and cooperation. An introduction to world politics. Nev-York: Mc Grow-Hill, 1999.
2. Buță V., Ion E., Dinu M. Religie și securitate în Europa secolului XXI. Glosar de termeni. București: Editura Universității de Apărare „Carol I”, 2007.
3. Buzan B. Popoarele, statele și teama. Chișinău: Editura Cartier Istoric, 2000.
4. Cibotaru V. Republica Moldova și comunitatea internațională. Chișinău: Editura USM, 2001.
5. Ghica L. A., Zulean M. Politica de securitate națională. Concepte, instituții, procese. Iași: Polirom, 2007.
6. Hartland-Thrunberg P. Securitatea economică națională: Interdependență și vulnerabilitate. Tilburg: Ed. Institutului John F. Kennedy, 1982.
7. Moise S. Fațete ale conceptului de securitate. În: Colocviu Strategic. Nr.5 (LII). București: Editura Universității de Apărare „Carol I”, 2006.
8. Morgenthau H., Thompson K. Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace. Brief Edition. New-York: Mc Graw-Hill, Inc., 1978.
9. Luciani G. Conținutul economic al securității. În: Journal of Public Polisy, 1989, nr.8/2.
10. Naghi G. Securitatea europeană. Fundamentări normative și instituționale. București: Editura C. H. Beck, 2010.
11. Richicinski I. Terorismul - pericolul destabilizării securității internaționale. Chișinău: Editura USM, 2005.
12. Rusnac A. Aspecte ale teoriei securității. Chișinău: Editura Fundația „Draghiștea”, 2005.
13. Sarcinski A. Dimensiunile nonmilitare ale securității. București: Editura Universității de Apărare „Carol I”, 2005.
14. Trager F., Kronenberg P. National security and American society. Lawrence, University press of Kansas, 1973.
15. UNDP. Human Development Report, New York, Oxford University Press, 1994.
16. <http://ru.scribd.com/doc/17254511/referat-securitatea-umana-dimensiuni-si-conexiuni#scribd>

CONCEPTUL DE NEUTRALITATE ELUCIDAT ÎN ELABORĂRILE ȘTIINȚIFICE ALE UNOR AUTORI DIN OCCIDENT

THE CONCEPT OF NEUTRALITY IN SCIENTIFIC PAPERS OF CERTAIN OCCIDENTAL AUTHORS

Ruslana GROSU, *doctor în științe politice,*
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

Summary

This article covers some scientific elucidations in western specialized papers regarding the concept of neutrality, which was defined by certain characteristics that differentiate it and given within a certain specific geopolitical conjuncture. The term is approached from several perspectives: theoretical, historical, political and military.

The research on the concept of neutrality, made by the representatives of western academic environment, is based mainly on historical, legal, systemic and geopolitical arguments. The scientific investigations on neutrality topic by some authors have been managed by applying certain theories of international relations to demonstrate some advantages or to criticize the options regarding to maintaining of this status. Moreover, the theoretical approach gives the positions in front of the empirical approach, because the dominant paradigm of realism confirms the relevance of interactions between great powers or achievement of geopolitical interests in certain favourable circumstances exclusively for major actors of the international political scene.

Keywords: *neutrality, contemporary neutrality, international law norms on neutrality, neutrality of some European countries, international cooperation*

În literatura occidentală de specialitate noțiunea de *neutralitate* a fost definită în funcție de unele caracteristici care o diferențiază, reieșind dintr-o anumită conjunctură geopolitică specifică. Termenul este abordat din mai multe perspective, cum ar fi: neutralitatea ca statut de imparțialitate, ca stare, ca problemă, dar și ca soluție, neutralitatea statelor mici, neutralitatea pe timp de pace și pe timp de război, modelul elvețian sau suedez de neutralitate, statutul de neutralitate temporară și permanentă, neutralitatea Austriei ca model de urmat pentru alte state europene, statutul de neutralitate și dilema securității, neutralitatea și alianțele, neutralitatea prin prisma unor teorii ale relațiilor internaționale etc.

Conceptul de neutralitate, în opinia lui C. Schmitt, rămâne unul la fel de contradictoriu, cum ar fi conceptul de război, autorul exemplificând afirmația cu trimitere atât la subiecte istorice [1, p. 21], cât și la argumente inspirate de unii filosofi ca T. Hobbes [1, p. 88]. Ținând cont de spectrul de aplicare a prevederilor normative ce țin de neutralitate, citat de M. Antaki, C. Schmitt a conchis că odată cu criminalizarea războiului neutralitatea, anterior considerată ca simbol al păcii, a fost catalogată de comunitatea internațională ca fiind un simbol al războiului [2, p. 332]. Iar în acest sens, afirmația lui O. Bring că „poziția de neutralitate este, probabil, la fel de veche ca războiul în sine, în sensul că anumiți actori au preferat să rămână în afara unui conflict armat, iar acei care și-au autoproclamat statutul de neutralitate în asemenea context nu se pot bucura de drepturi, obligații sau garanții legale” [3, p. 21] demonstrează caracterul precar al neutralității. O abordare teoretică a conceptului tradițional de neutralitate întâlnim la O. Bring în

articolul „The Concept of Neutrality: Origins and Challenges From the Peace of Westphalia to the European Union”, unde prin recurs la o retrospectivă a parcursului istoric a conceptului dat acesta din urmă a fost elucidat prin prisma provocărilor la adresa securității statelor europene în acest răstimp.

A. Spring în monografia „The International Law Concept of Neutrality in the 21st Century. An Analysis of Contemporary Neutrality with a Focus on Switzerland” subliniază faptul că deși neutralitatea este un concept cunoscut în dreptul internațional public tradițional, valoarea sa în sec. XXI rămâne încă disputată. Anumiți cercetători privesc conceptul ca unul învechit, în timp ce alții îl consideră o contribuție importantă în consolidarea păcii. Autorul a analizat conceptul de neutralitate prin prisma dreptului internațional contemporan. În centrul atenției se află problema valorii actuale a neutralității în dreptul internațional. Pentru o înțelegere mai profundă a conceptului juridic, o imagine istorică de ansamblu a neutralității este urmată de o prezentare a diferitelor tipuri de neutralitate alături de o privire generală asupra acestui statut declarat de unele state încă în sec. XXI. Cercetătorul a examinat conceptul de neutralitate în dreptul internațional, drepturile și obligațiile statelor neutre, astfel oferind răspuns la întrebarea de ce actualmente acestea din urmă ar trebui să-și confirme statutul printr-un act juridic. Se încearcă o distincție clară între normele legale și politica de neutralitate, care rămâne una importantă, în monografie accentul fiind pus pe neutralitatea Elveției ca arhetip al unui stat neutru contemporan [4].

Considerăm că ar fi corect de menționat și alte lucrări consacrate elucidării particularităților neutralității Elveției în diferite perioade. Una dintre aceste elaborări dedicate subiectului menționat reprezintă lucrarea „Target Switzerland: Swiss Armed Neutrality In World War II” semnată de S. Halbrook [5]. În conținutul acestui studiu, istoricul a supus cercetării neutralitatea, iar în același timp a exprimat opinii separate privind unele subiecte destul de sensibile pentru istoria celui de-al Doilea Război Mondial, dar și pentru perioada postbelică: depozitele bancare ale victimelor Holocaustului în băncile elvețiene și poziția Elveției, care a aderat la cauza aliaților cu păstrarea neutralității pe întreg parcursul războiului. Cu toate acestea, considerăm că dilema securitară a Elveției, pe un diapazon extins, între anii '30 - '40 a constituit problema pe care a rămas centrată cercetarea, în final autorul elucidând statutul de neutralitate armată în sec. XXI [5, p. 240-241]. Un studiu istoric cu referire la afacerile bancare secrete în timpul celui de-al Doilea Război Mondial reprezintă monografia lui A. Lebor „Hitler's Secret Bankers: The Myth of Swiss Neutrality During the Holocaust” [6].

O altă lucrare dedicată statutului de neutralitate al Elveției reprezintă monografia lui A. Codevilla intitulată „Between the Alps and a Hard Place: Switzerland in World War II and the Rewriting of History” [7]. Autorul a reflectat evenimentele istorice cuprinse între cel de-al Doilea Război Mondial și perioada administrației Clinton. A. Codevilla a analizat criza reală cu care se confruntă politicienii elvețieni și liderii militari în timpul acestui război, felul în care a fost descurajată o invazie, aparent invincibilă, a Wehrmacht-ului lui Hitler. Făcând trimitere la surse originale, autorul a dat răspuns la unele întrebări destul de delicate, printre care se numără și statutul de neutralitate al Elveției, la care ar putea fi adăugate perspectiva istorică și imaginea Elveției și a cetățenilor săi la sfârșitul anilor '90 ai secolului trecut. Cartea oferă explicații concise privitor la trei subiecte: natura națiunii

elvețiene, neutralitatea Elveției în timpul celui de-al Doilea Război Mondial și așa-numitele „afaceri evreiești”, care au afectat profund relațiile americano-elvețiene la sfârșitul acestor ani. Abordarea multiscalară de a privi mai multe aspecte precum puterea, politica, economia și armata, permite o înțelegere mai amplă a necesității demitizării istoriei unor țări sau evenimente.

H. Reginbogin, prin monografia sa „Faces of Neutrality: A Comparative Analysis of the Neutrality of Switzerland and other Neutral Nations during WW II”, a reușit să umple un vid istoric cu acest corectiv valoros în ceea ce privește abordarea generală a poziției Elveției în cel de-al Doilea Război Mondial. Cu referire la responsabilitățile morale și istorice ale Elveției, cercetătorul a oferit o analiză argumentată și nuanțată a problemelor investigate. Susținând că neutralitatea elvețiană în timpul celui de-al Doilea Război Mondial nu doar că a fost greșit înțeleasă, dar a fost, de asemenea, stigmatizată pe nedrept, elucidarea problemei abordate reprezintă o rectificare în cunoașterea complexă a acestui subiect. De remarcat ar fi prezentarea sub aspect comparativ a statutului de neutralitate atât a Elveției, cât și a altor state europene, autorul subliniind poziția SUA, care, după cum susține H. Reginbogin, este adesea „uitată”, deși a apărat statutul de neutralitate în primii doi ani ai celui de-al Doilea Război Mondial [8]. În studiul dat, autorul a insistat asupra necesității de a evalua atent statutul de neutralitate într-un context de mai mult de o jumătate de secol în urmă. Prin urmare, într-o asemenea conjunctură, comportamentul Elveției apare în monografia dată mult mai nuanțat și influențat de condițiile de război, și mai puțin susceptibil prezentat sub aspectul unor reflecții morale în comparație cu lucrările altor cercetători.

A. Graf și D. Lanz în articolul „Conclusions: Switzerland as a paradigmatic case of small-state peace policy?” au elucidat unele rezultate marcante prin prisma experienței elvețiene. Cercetătorii au urmărit parcursul acțiunilor de promovare a păcii în manieră elvețiană, subliniind existența unei politici pacifiste pe deplin instituționalizată încă de la sfârșitul Războiului Rece. Autorii au exprimat părerea că, în comparație cu alte state mici, cazul Elveției ar putea fi privit ca unul paradigmatic pe anumite niveluri [9].

În același context, K. Morris și T. White în „Neutrality and the European Union: The case of Switzerland” afirmă că Elveția rămâne un stat neutru în afara Uniunii Europene, autorii examinând prin prisma teoriilor realistă, liberală și constructivistă conceptul de neutralitate pentru a explica refuzul Elveției de a adera la UE după încheierea Războiului Rece. Alte cinci state neutre au decis să devină membre ale Uniunii Europene, menținându-și, în același timp, neutralitatea. Reticența elvețiană rămâne cel mai bine explicată, după cum susțin cercetătorii, prin identitatea istorică pe care elvețienii o percep amenințată de aderarea la UE. Accentul realismului pe politica marilor puteri și exercitarea puterii oferă prea puține explicații pentru neutralitatea elvețiană, liberalismul, la rândul său, propune o explicație pentru atractivitatea aderării, pe când constructivismul este acea teorie care explică atât natura neutralității elvețiene, cât și capacitatea sa de a continua modelarea politicii externe a Elveției prin a preveni aderarea celei din urmă la Uniunea Europeană [10].

O prezentare retrospectivă a neutralității Elveției în sec. XIX și XX, cu unele concluzii prospective privind problemele cu care se confruntă această țară în sec. XXI, a fost elaborată de T. Fischer în „Switzerland: Invention of Permanent Neutrality”. Cercetăto-

rul a invocat mai multe argumente în vederea soluționării unei problematici specifice doar Elveției în calitate de stat cu statut de neutralitate permanentă, numit de autor „prototipul statului neutru” [11, p. 43]. T. Fischer a subliniat, în repetate rânduri, că omniprezența neutralității în dezbaterile politice ascunde fragmentarea internă profundă în ceea ce privește rolul actual al Elveției în lume, deoarece nu există nici o definiție comună privind semnificația conceptului de neutralitate la etapa actuală. Dintre cele cinci funcții majore ale neutralității exercitate de către Elveția, decelate de autor și deja rămase în istorie, doar caracterul său de consolidare a identității și-a mai păstrat importanța. Toate celelalte funcții, cum ar fi garantarea securității și a independenței, a liberului schimb, construirea unei platforme pentru servicii de mediere, și-au pierdut semnificația lor. În final, cercetătorul a exprimat supoziția că atașamentul față de neutralitate derivă nu din dificultatea de a se re poziționa într-o perioadă mai puțin marcată nu doar de conflicte în regiune, ci mai degrabă de cooperare și integrare [11, p. 47-48].

D. Karen în articolul „Neutrality and the Development of European Union Common Security and Defence Policy: Compatible or Competing?” [12] a analizat conținutul conceptului de neutralitate articulat în discursurile elitei politice și a celei publice în contextul dezvoltării Uniunii Europene și a politicii de securitate și apărare comună (PSAC). În paralel cu evoluțiile politicilor de securitate și apărare în tratatele succesive ale UE, unii autori susțin că sensul termenului *neutralitate* a fost reconceptualizat de către elitele din statele neutre membre ale Uniunii Europene (în special Austria, Finlanda, Irlanda și Suedia) până la punctul de irelevanță și dispariția inevitabilă a acestuia. Alți autori susțin că noțiunea de *neutralitate militară*, după cum este numită de elita din Irlanda, sau „nealiniere militară”, supranumită astfel de către elitele din Austria, Suedia și Finlanda, ceea ce înseamnă lipsa apartenenței la alianțe militare, confirmă compatibilitatea sa cu politica de securitate și apărare comună stipulată în Tratatul de la Lisabona. S-a reușit o investigație a acestor revendicări discursive și paradoxale cu privire la rezultatele avantajelor de pe urma păstrării statutului de neutralitate și a divergențelor publice. Articolul este finalizat cu o analiză a compatibilității dintre neutralitatea militară și conceptul de *neutralitate „activă”* cu PSAC în Tratatul de la Lisabona, concluziile finale fiind formulate privitor la rolul neutralității în viitor atât în interiorul, cât și în afara cadrului Uniunii Europene.

Aceeași autoare în studiul „Stretching the IR Theoretical Spectrum on Irish Neutrality: A Critical Social Constructivist Framework” [13] a abordat în aspect teoretic statutul de neutralitate al Irlandei. Acest articol reprezintă un postulat al cadrului alternativ privind critica socială în manieră constructivistă pentru a înțelege *neutralitatea irlandeză*. Prima parte a articolului conține considerații asupra diferențelor dintre neoliberalism și constructivism social, fiind aduse argumente privitor la accentul critic al constructivismului social asupra convingerilor, identității și opiniei publice în politica externă reprezintă factorii-cheie care explică neutralitatea irlandeză în zilele noastre. Cu ajutorul datelor opiniei publice, a doua parte a articolului pune la încercare dacă asemenea categorii precum identitatea națională, independența, etnocentrismul, atitudinile față de Irlanda de Nord și eficacitatea ar putea fi incluse în lista factorilor care se bucură de un sprijin public acordat neutralității irlandeze. Rezultatele demonstrează că

atitudinea opiniei publice față de neutralitatea Irlandei sunt structurate pe dimensiunile independenței și a identității, indicând un suport empiric pentru un cadru social critic în viziune constructivistă de înțelegere a neutralității Irlandei.

Sub aspect teoretic, conceptul de neutralitate a fost elucidat de către N. Jesse în articolul „Choosing to Go It Alone: Irish Neutrality in Theoretical and Comparative Perspective”, care susține că neutralitatea irlandeză este cel mai bine înțeleasă într-o abordare neoliberală decât într-un cadru teoretic neorealist al relațiilor internaționale [14]. Paradigmele realistă și liberală de analiză a politicii externe oferă diferite puncte de vedere importante în orientarea politicii de neutralitate. Realismul explică o poziție neutră în calcularea rațională a intereselor unui stat mic centrat pe un mediu ostil de autoajutorare. Liberalismul susține că normele internaționale și dinamica internă conduc națiunile să opteze pentru neutralitate și să o păstreze în continuare. În acest articol este cercetată orientarea spre o politică externă neutră a Republicii Irlanda din 1938 până în prezent sub aspect comparativ cu cea a Austriei, Finlandei, Suediei și Elveției. Politica irlandeză de neutralitate diferă de politica celorlalte state europene neutre în două moduri: nu este o neutralitate armată și nu este o neutralitate imparțială. Autorul susține că actorii interni, opinia publică și factorii de decizie la nivel guvernamental furnizează o explicație pentru orientarea spre menținerea neutralității. Astfel, liberalismul oferă o explicație mai amplă pentru statutul de neutralitate al Irlandei decât realismul. Valoarea științifică a acestui studiu este asigurată de faptul că aceasta ilustrează într-o perspectivă comparativă a diferitor surse a neutralității în Uniunea Europeană și subliniază utilitatea continuă a diverselor perspective în înțelegerea politicii externe contemporane și a celei rămase în istorie.

Cu referire la cazul Irlandei, K. Devine în „The ethos and elements of Irish neutrality: 18th – 21st Centuries” a promovat ideea cum că specificul cultural și unele elemente ale neutralității irlandeze ar putea fi studiate luând în considerație parcursul istoric de patru secole, pendulat între discurs și experiență. Pentru a pătrunde în esența istoriei Irlandei, autoarea este de părere că trebuie percepută neutralitatea curentă, care de secole este o asociată a politicii externe irlandeze. Acest studiu științific a elucidat motivațiile și fundamentele neutralității irlandeze în contextul unor relatări istorice și identității securitare a Irlandei, demonstrând că neutralitatea Irlandei a fost determinată de anumite idei și norme, constituite pe interese materiale și de supraviețuire [15, p. 67, 78].

J. Beyer și S. Hofmann în studiul intitulat „Varieties of neutrality. Norm revision and decline” au analizat dificultățile cu care s-au confruntat Austria, Finlanda, Irlanda și Suedia în problema semnificației neutralității în raport cu calitatea lor de membru UE, mai exact în politica de securitate și apărare comună, în Organizația Tratatului Atlanticului de Nord, precum și Parteneriatul pentru Pace [16]. Conceptul de neutralitate a continuat să completeze politica externă și de securitate a acestor patru membri neutri în componența UE la diferite niveluri. Cercetătorii explică tipurile date de neutralitate și semnificația acestora în raport cu calitatea de membru al PSAC a UE și al Parteneriatului pentru Pace al NATO. În acest articol, accentul principal este pus pe neutralitatea ca normă. Înțelegerea neutralității ca normă facilitează clarificarea modului în care neutralitatea devine încadrată în identitatea națională, acesta indicând asupra interacțiunilor dintre sistemele locale de convingeri și condițiile internaționale de securitate în timp, precum și modul în

care definiția unei norme poate fi revizuită pentru a permite aplicarea opțiunilor politice solicitate. În acest scop, autorii susțin că există patru factori-cheie interdependenți pentru a explica modul în care și de ce fiecare stat și-a modificat interpretarea sa a neutralității în raport cu NATO și PSAC: motivul și calendarul instituționalizării neutralității, forma de instituționalizare, opinia elitei politice și opinia publică.

Experiența Suediei în materie de neutralitate a fost împărtășită de către J. Westberg în studiul analitic „Sweden's policy of neutrality”, accentul major fiind pus pe relevanța statutului dat în politica promovată de acest stat pe parcursul istoriei sale. Autorul a confirmat faptul că Suedia a dobândit libertatea în acțiuni doar după căderea Zidului de la Berlin și dizolvarea Pactului de la Varșovia [17, p. 52], iar mai târziu recunoaște că acțiunile de mai departe s-au dovedit a fi „mai puțin neutre”, poziția statutului fiind justificată prin formulări de genul „politica de neutralitate pe timp de pace a fost transformată într-o nouă politică a solidarității, unde securitatea Suediei este construită pe cooperarea cu alte state și organizații” [17, p. 53]. Cercetătorul încheie prin a-și exprima o opinie, care ar putea provoca alte dezbateri științifice, formulată astfel: „rezumând, aş spune că este dificil de înțeles de ce neutralitatea ar trebui să fie o opțiune politică relevantă pentru Serbia în sec. XXI, când pentru Suedia, cu siguranță, nu este” [17, p. 54].

Articolul „Reaching a vanishing point? Reflections on the future of neutrality norms in Sweden and Finland” elaborat de H. Löden reflectă o analiză de perspectivă asupra statutului de neutralitate a Suediei și Finlandei. Este o replică la unele contribuții teoretice cu privire la neutralitate și nealiniere militară ca punct de plecare pentru o discuție a unora dintre problemele fostelor state neutre care se confruntă în elaborarea politicii externe și de securitate. Autorul susținea că evoluțiile actuale și viitoare în ceea ce privește normele de neutralitate depind de anumiți factori interni, cum ar fi identitatea națională și opinia publică, dar și de unii factori externi, cum ar fi relațiile dintre statele nealiniat sub aspect militar în cadrul UE, NATO și, nu în ultimul rând, ONU. În contextul sporirii activismului ONU s-a înregistrat tendința de a externaliza unele operațiuni militare mandatate de ONU și conduse de NATO, inclusiv criza din Libia din 2011, precum și unele dintre implicațiile sale în acțiuni de cooperare în domeniul politicii externe europene și de securitate. O atenție deosebită autorul a acordat actualelor dezbateri suedeze privind nealinierea militară și NATO [18].

În articolul „Sweden: A Case Study in Neutrality” elaborat de B. Hopper și publicat în 1945 este argumentată poziția Suediei, autorul subliniind că posibilitatea ca neutralitatea ar putea rămâne ca unul dintre pilonii politicii externe a unei mari puteri părea să fie exclusă la acel moment. Unii cercetători au mers mai departe, prefigurând „sfârșitul” statelor mici, prin urmare, cel al neutralității. În acest sens, autorul afirmă că statele mici ar putea să devină un apanaj al marilor puteri din imediata proximitate, probabil, o autonomie mai mult sub aspect cultural, dar fără un control eficient al afacerilor lor externe sau de propria lor apărare. Suedia poate fi considerată un studiu de caz în ceea ce privește supraviețuirea neutralității. Prin acest articol s-a intenționat examinarea poziției neutre a Suediei și particularitățile neutralității suedeze în timpul Primului Război Mondial, facilitată de echilibrul de putere care a existat aproape până la sfârșit [19].

O. Jason în „Neutrality as Realism in the New Global Order: A Treatise” a abordat neutralitatea drept o opțiune viabilă pentru un stat mic, care dorește să evite conflictele

internaționale ce implică un număr mare de actori și mai multe state militante. În cazul în care neutralitatea îmbracă un cadru juridic, ea devine opusă posturii pragmatice de promovare a politicii externe, în special pentru statele mici cu resurse insuficiente în domeniile strategice. Această cercetare aruncă o privire teoretică asupra conceptului de neutralitate și îl supune analizei empirice în contextul realităților globale contemporane unde există conflicte internaționale interminabile [20].

E. Karsh în „International Co-operation and Neutrality” afirma că, contrar convingerilor și aspirațiilor, atât în timpul celor douăzeci de ani de criză, cât și în perioada postbelică, discrepanța dintre cooperarea internațională și neutralitate s-a dovedit a fi mai semnificativă în aspect practic decât în cel teoretic. Neutralitatea a evoluat într-o politică dinamică, aderarea la unele organizații universale, în special în cadrul ONU, a fost un atu major pentru statele neutre, care să le permită să instituționalizeze neutralitatea în conștiința internațională ca o politică universală ruptă de rivalitățile din cadrul blocurilor militare. Activismul în cooperarea regională a dus la scăderea, în măsură diferită, a gradului de credibilitate privind neutralitatea. De la începutul anilor '70 ai secolului trecut, statele mici au valorificat cu pricepere în evoluția destinderii rolul important pe arena europeană prin intermediul Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa (CSCE). Astfel, s-a dovedit că, dacă neutralitatea și securitatea colectivă sunt concepte exclusive, atunci în viața politică internațională este mai mult loc pentru neutralitate decât pentru securitatea colectivă [21, p. 66].

În lucrarea „Sweden - Austria: Two Roads to Neutrality and a Modern Welfare State”, editată de O. Rathkolb, ideea principală se conturează în jurul modelelor suedeze și austriace de parteneriat social, bunăstare, politici economice și politica de neutralitate, cu accent special pe evoluțiile de după sfârșitul Războiului Rece. Există o tendință puternică vizavi de transformările produse în Suedia în cadrul procesului de descentralizare cu o schimbare mai intensă în modelele pluraliste de luare a deciziilor. Austria a înregistrat un succes datorită PIB-ului pe cap de locuitor privind performanța economică, în schimb, Suedia a înregistrat o reușită semnificativă în atingerea unei distribuiri mai echitabile a veniturilor [22]. În pofida unor opinii diametral opuse, ambele state par să continue dezvoltarea în direcția politicii de neutralitate

În același context cu referire preponderent la neutralitatea permanentă a Austriei, dar și la cea a Elveției, s-a expus A. Verdross în lucrarea „The permanent neutrality of Austria”, publicată în 1978, oferind câteva definiții clare pentru noțiunile de neutralitate ordinară și pentru cea permanentă cu explicațiile rezultate din conjuncturi specifice [23, p. 9]. În volumul „„Peaceful Coexistence” or „Iron Curtain”. Austria, Neutrality, and Eastern Europe in the Cold War and Détente, 1955 – 1989” editat de către A. Suppan și W. Mueller Wolfgang, de asemenea este abordată problematica menționată mai sus pe anumite blocuri de probleme sub aspect politic și de securitate în timpul Războiului Rece [24].

În scopul unei recomandări pentru politica de perspectivă a Serbiei, F. Frischenschlager elaborează studiul analitic intitulat „Austria's „Permanent Neutrality” after 1955 – a Model for Serbia?”, în conținutul căruia a elucidat specificul acestui tip de neutralitate. Mai exact, autorul a evocat substanța și ponderea politică a Austriei în contextul evolu-

țiilor după 1945 la nivel regional și internațional, relevând atitudinea și poziția acestui stat. Cercetătorul a menționat multitudinea interpretărilor greșite, încercând să aducă lumină peste unele accepțiuni privind politica și poziția dificilă a Austriei între cele două blocuri antagoniste în perioada Războiului Rece, dar și acțiunile sale în timpul de preaderare la UE și după dobândirea calității de stat membru. Cu toate acestea, direcția politică pragmatică a Austriei, după cum susține F. Frischenschlager, a făcut loc pentru o reinterpretare a neutralității sale permanente, adaptând-o la noua situație creată în UE cu respectarea prevederilor Legii cu privire la neutralitate [25, p. 63].

H. Gaertner în culegerea „Small States and Alliances” elucidează conceptele de neutralitate prin aplicarea studiului de caz cu referire la Suedia, Elveția și Austria [26]. Problematika și dilema securității statelor mici rămâne un subiect la fel de activ dezbătut în cercetările științifice. Mai mulți autori ai studiului își concentrează cercetările pe relațiile dintre statele mici cu alianțele, mai exact pe cauzalitatea, modalitatea și condițiile în care unele state mici se angajează în alianțe, identificând beneficiile și costurile calității de membru în alianțe și echitatea acestora între membri. Statutul de neutralitate al unor state din Europa în diverse conjuncturi geopolitice și în prezent este abordat din perspectiva securității statelor mici sau, mai bine zis, a intereselor de securitate proprii statelor mici în cadrul unei alianțe. Oamenii de știință, practicienii, factorii de decizie și consilierii din mai multe țări au propus spre dezbateră asemenea probleme pentru a identifica neconcordanțele și anumite soluții, referindu-se la unele subiecte istorice, empirice și teoretice și venind cu recomandări de politică pentru domeniul de securitate.

E. Karsh a abordat în lucrarea „Neutrality and small states” interrelaționarea dintre neutralitate și cooperarea internațională. În acest volum sunt examinate experiențele statelor neutre din Europa în timpul celui de-al Doilea Război Mondial și în perioada postbelică. Cercetătorul a supus analizei atât considerațiile teoretice și practice, cât și interfața dintre cele două, și pus în dezbateră implicațiile privind experiența acestor țări pentru unele state mici, în general [27]. Cu referire la neutralitatea statelor mici este cazul să amintim de studiul publicat în anul 1983 de către J.-F. Flauss cu titlul „La neutralite de Malte”, în conținutul căruia este evocat statutul de neutralitate sub aspect juridic cu recurs la o ilustrare istorico-analitică detaliată și prezentarea unor extrase din documente confirmative. Chiar de la bun început autorul a menționat că instituția neutralității este condamnată de către doctrina tiermondismului, venind cu o sistematizare a criticilor aduse neutralității în calitate de statut juridic [28, p. 175]. De asemenea, cercetătorul a pus în lumină natura consensuală a neutralității malteze, a identificat avantajele, dar și unele distorsiuni, optând pentru o redimensionare a „surselor de inspirație” [28, p. 185] în vederea păstrării acestui statut și o revizuire a funcțiilor neutralității [28, p. 187].

În același context, C. Holbraad a elaborat studiul analitic cu titlul „Danish Neutrality: A Study in the Foreign Policy of a Small State”, care reflectă particularitățile politicii externe daneze între anii 1720-1990. Această lucrare este considerată una de pionierat printre cercetările academice din lume cu referire la conceptul de neutralitate în context securitar în perioada istorică dată [29]. Autorul și-a focusat argumentarea în special asupra tendințelor neutraliste care au devenit o trăsătură distinctivă a politicii daneze de securitate în decursul

anilor de când Danemarca este membru NATO. În plus, C. Holbraad examinează noul angajament pentru solidaritate în cadrul Alianței Nord-Atlantice și a Uniunii Europene. Menționăm că politica daneză în contextul NATO și cel al Uniunii Europene a fost marcată de revoluțiile din statele Europei de Est și căderea Zidului din Berlin.

B. Brooms în volumul „International Law: Achievements and Prospects”, îngrijit de M. Bedjaoui, sub aspect juridic a comparat neutralitatea permanentă cu un fenomen „interesant”, iar dincolo de considerațiile istorice, a abordat în detalii câteva dintre modelele de neutralitate recunoscute în dreptul internațional [30, p. 53]. În concluzie, cercetătorul a rămas pe ideea că afirmațiile unor autori care susțin că statele care și-au declarat neutralitatea permanentă pierd din suveranitate nu pot fi acceptate, din motiv că acestea sunt libere să-și schimbe statutul în funcție de circumstanțe, menționând însă că existența unui tratat care garantează respectivul statut poate impune anumite restricții statului permanent neutru [30, p. 55].

Una dintre tezele de doctorat care elucidează subiectul neutralității a fost elaborată de către S. Dagron și prezentată pentru susținere în 2003. Dezbaterea anumitor idei și-au găsit continuitate în monografia intitulată „La neutralité permanente et l'Union européenne” semnată de aceeași autoare. Cercetătoarea a analizat un subiect extrem de sensibil pentru securitatea europeană – statutul de neutralitate permanentă al unor state membre ale UE, complementând studiul științific cu argumente juridice concludente și concluzii convergente privitor atât la perspectiva țărilor cu un asemenea statut, cât și a Uniunii Europene în general [31].

În articolul „Neutrality: A really dead concept? A reprise” semnat de Ch. Agius și K. Devine este supusă cercetării viabilitatea conceptului de neutralitate. Neutralitatea este abordată ca un concept, în esență, contestat, fiind tratat sensul și scopul său în anumite perioade istorice și contexte politice, sociale și de securitate. În această ordine de idei, distingem neutralitatea din alte concepte, cum ar fi „neutralizare”, „nealinieră”, „nealinieră militară”, „neutralitate militară” etc. Autorii au definit politica de neutralitate în peisajul politic și juridic european actual și în contextul schimbării definițiilor și practicilor în ceea ce privește războiul, pacea, securitatea și suveranitatea statului. Această analiză, având bază epistemică, se concentrează pe anumite schimbări privitor la statutul de neutralitate, în conformitate fie cu ascensiunea, fie cu declinul unor puteri sau actori internaționali de-a lungul timpului. De asemenea, au fost elucidate modificările ce țin de dezvoltarea și reificarea particulară a unor subdomenii metateoretice ale Relațiilor Internaționale și ale Științelor Politice, astfel fiind fundamentată cercetarea problemei dintre cooperare și conflict. O viziune redimensionată asupra aspectelor normative ale neutralității (adică rolul valorilor interne, al politicii, preferințelor, istoriei și mass-mediei în formularea politicii externe) a fost argumentată prin folosirea unei game de perspective, caracterizată printr-un grad sporit de pluralism în nivelurile de analiză și abordările teoretice. Prin recursul la pluralism, autorii se preocupă de cercetarea „motoarelor” strategice și normative care fundamentează conceptul de neutralitate, identificarea potențialului statelor neutre în domeniul asigurării și promovării păcii, elucidarea regimului juridic vulnerabil al elitelor de politică externă cvasineutre susținute

prin tensiuni între discursuri declarative și practici, relevarea strategiilor discursive care stau la baza trecerii de la formele tradiționale de neutralitate a statelor neutre la ceea ce se numește „post-neutralitate” în contextul politico-juridic actual [32].

Articolul „Transformed beyond recognition? The politics of post-neutrality” semnat de C. Agius reflectă trecerea de la neutralitate la post-neutralitate, idee dezbătută deopotrivă de către exponenții curentelor constructivist și raționalist drept o „traversare”, aparent logică, care nu ar trebui să genereze probleme. Cercetătoarea a menționat că atât sfârșitul Războiului Rece, cât și extinderea agendei de securitate într-o lume în proces de globalizare au semnat că o abordare stato-centristă a securității nu mai este viabilă sau că ar trebui evitată. Fostele state neutre optează pentru o reconfigurare ulterioară a politicilor de securitate în a reflecta această evoluție și contribuind la inițiativele europene și NATO de securitate, și, în același timp la propriile lor experiențe unice „de securitate soft”. Articolul respectiv își propune să problematizeze această trecere, aparent fără probleme, de la neutralitate la post-neutralitate prin examinarea discursurilor derivate din anumite interese conjuncturale pentru a facilita schimbarea dată. Argumentând în studiul efectuat că există o politică de post-neutralitate, autoarea a atras atenția asupra modului în care este formată sau reconstituită identitatea în procesul de integrare europeană, precum și a felului în care discursurile privind schimbarea formelor de cooperare în domeniul securității facilitează diseminarea discursivă a unei logici cum că în cele din urmă se va renunța la neutralitate [33].

Un alt subiect privitor la neutralitatea statelor este dezbătut în perimetrul statelor din alte părți ale lumii, unii autori păstrând în cercetările lor sintagma „Lumea a treia”. În acest context este important de menționat studiul „Neutralité: une voie pour le Tiers Monde” elaborat de R. Bridel [34], unde autorul a supus analizei neutralitatea și nealinierea, în același timp confruntându-le în anumite contexte istorice și geopolitice.

Cercetările privind conceptul de neutralitate efectuate de către exponenții mediului academic din Occident sunt fundamentate preponderent pe argumente istorice, juridice, geopolitice și pe cele ce țin de sistem. Subiectul neutralității este investigat de unii autori prin prisma unor teorii ale relațiilor internaționale pentru a demonstra avantajele sau de a critica opțiunea pentru menținerea acestui statut, abordarea teoretică cedând din poziții în fața celei empirice. Aceasta se explică prin faptul că, deși Teoria Relațiilor Internaționale cu proiecție pe domeniul securității este construită pe fundamente empirice, abordarea paradigmei dominante a realismului, bazată pe convingerea că puterea rămâne un mijloc important de exercitare a politicii internaționale, confirmă de nenumărate ori relevanța interacțiunilor dintre marile puteri sau realizarea intereselor geopolitice în anumite conjuncturi favorabile în exclusivitate actorilor majori ai scenei politice internaționale.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Schmitt Carl. *The Nomos of the Earth in the International Law of the Jus Publicum Europaeum*. New York: Telos Press Publishing, 2006. 372 p.
2. Antaki Mark. Carl Schmitt's Nomos of the Earth. În: *Osgoode Hall Law Journal*, 2004, vol. 42, p. 317-334.
3. Bring Ove. *The Concept of Neutrality: Origins and Challenges From the Peace of Westphalia to the European Union*. În: *Neutrality in the 21st century. Lessons for Serbia*. Belgrad: Isac Fond, 2013, p. 21-28.
4. Spring Alexander. *The International Law Concept of Neutrality in the 21st Century. An Analysis of Contemporary Neutrality with a Focus on Switzerland*. Dike Publishers, 2014. 296 p.

5. Halbrook Stephen P. *Target Switzerland: Swiss Armed Neutrality In World War II*. Da Capo Press, 2003. 352 p.
6. Lebor Adam. *Hitler's Secret Bankers: The Myth of Swiss Neutrality During the Holocaust*. Carol Publishing Group, 2000. 293 p.
7. Codevilla Angelo M. *Between the Alps and a Hard Place: Switzerland in World War II and the Rewriting of History*. Regnery History, 2000. 266 p.
8. Reginbogin Herbert R. *Faces of Neutrality: A Comparative Analysis of the Neutrality of Switzerland and other Neutral Nations during WW II*. Münster: LIT Verlag, 2009. 240 p.
9. Graf Andreas. Lanz David. *Conclusions: Switzerland as a paradigmatic case of small-state peace policy?* În: *Swiss Political Science Review. Special Issue: Natural Born Peacemakers? Ideas and identities in foreign policies of small states in Western Europe*, 2013, vol. 19 (3), p. 410–423.
10. Morris Kate. White Timothy J. *Neutrality and the European Union: The case of Switzerland*. În: *Journal of Law and Conflict Resolution*, 2011, vol. 3 (7), p. 104-111.
11. Fischer Thomas. *Switzerland: Invention of Permanent Neutrality*. În: *Neutrality in the 21st century. Lesons for Serbia*. Belgrad: Isac Fond, 2013, p. 43-48.
12. Devine Karen. *Neutrality and the Development of European Union Common Security and Defence Policy: Compatible or Competing?* În: *Cooperation and Conflict (Special Issue)*, 2011, vol. 46, p. 334-369.
13. Devine Karen. *Stretching the IR Theoretical Spectrum on Irish Neutrality: A Critical Social Constructivist Framework*. În: *International Political Science Review*, 2008, vol. 29, p. 461-488.
14. Jesse Neal G. *Choosing to Go It Alone: Irish Neutrality in Theoretical and Comparative Perspective*. În: *International Political Science Review*, 2006, vol. 27, p. 7-28.
15. Devine Karen. *The ethos and elements of Irish neutrality: 18th – 21st Centuries*. În: *Neutrality in the 21st century. Lesons for Serbia*. Belgrad: Isac Fond, 2013, p. 67-80.
16. Beyer Jessica L. Hofmann Stephanie C. *Varieties of neutrality. Norm revision and decline*. În: *Cooperation and Conflict*, 2011, vol. 46, p. 285-311.
17. Westberg Jacob. *Sweden's policy of neutrality*. În: *Neutrality in the 21st century. Lesons for Serbia*. Belgrad: Isac Fond, 2013, p. 49-54.
18. Lödén Hans. *Reaching a vanishing point? Reflections on the future of neutrality norms in Sweden and Finland*. În: *Cooperation and Conflict*, 2012, nr. 47, p. 271-284.
19. Hopper Bruce. *Sweden: A Case Study in Neutrality*. În: *Foreign Affairs*, 1945, vol. 23 (3), p. 435-449.
20. Jason Osai O. *Neutrality as Realism in the New Global Order: A Treatise*. În: *AFRREV IJAH, An International Journal of Arts and Humanities Bahir Dar (Ethiopia)*, 2012, vol. 1 (4), p. 176-182.
21. Karsh Efraim. *International Co-operation and Neutrality*. În: *Journal of Peace Research*, 1988, vol. 25, p. 57-67.
22. Rathkolb Oliver. *Sweden - Austria: Two Roads to Neutrality and a Modern Welfare State*. Münster: LIT Verlag, 2008. 168 p.
23. Verdross Alfred. *The permanent neutrality of Austria*. Viena: LIT Verlag, 1978. 70 p.
24. Suppan Arnold. Mueller Wolfgang. *„Peaceful Coexistence” or „Iron Curtain”. Austria, Neutrality, and Eastern Europe in the Cold War and Détente, 1955 – 1989*. Viena: LIT Verlag, 2009. 536 p.
25. Frischenschlager Friedhelm. *Austria's „Permanent Neutrality” after 1955 – a Model for Serbia?* În: *Neutrality in the 21st century. Lesons for Serbia*. Belgrad: Isac Fond, 2013, p. 59-66.
26. Gaertner Heinz. Reiter Erich. *Small States and Alliances*. Berlin: Springer, 2001. 194 p.
27. Karsh Efraim. *Neutrality and Small States*. New York: Routledge, 2012. 240 p.
28. Flauss Jean-Francois. *La neutralite de la Malte*. În: *Annuaire francais de droit international*, 1983, vol. 29, p. 175-193.
29. Holbraad Carsten. *Danish Neutrality: A Study in the Foreign Policy of a Small State*. Oxford: Oxford University Press, 1991. 208 p.
30. Brooms Bengt. *States (5. Permanently neutral states)*. În: Bedjaoui Mohammed. *International Law: Achievements and Prospects*. Paris: UNESCO, 1991, p. 53-55.
31. Dagron Stephanie. *La neutralité permanente et l'Union européenne*. Baden-Baden & Munich: Nomos, 2010. 510 p.
32. Agius Christine. Devine Karen. *Neutrality: A really dead concept? A reprise*. În: *Cooperation and Conflict*, 2011, vol. 46, p. 261-284.
33. Agius Christine. *Transformed beyond recognition? The politics of post-neutrality*. În: *Cooperation and Conflict*, 2011, vol. 46, p. 370-395.
34. Bridel Renée. *La neutralité, une voie pour le tiers-monde*. Lausanne: L' Age d'homme, 1968.

**PRIORITĂȚI DE POLITICĂ EXTERNĂ A REPUBLICII MOLDOVA ÎN
ORGANIZAȚIA PENTRU COOPERARE ECONOMICĂ LA MAREA NEAGRĂ
PROVISIONS OF FOREIGN POLICY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA
IN BLACK SEA ECONOMIC COOPERATION**

**Maria DIACON, doctor în științe politice,
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM**

Summary

Moldova's participation in the works of the Black Sea Economic Cooperation is a logical finality of the programmatic provisions on foreign policy, security, transport and infrastructure, energy, information technology, agriculture and good governance. Through this forum, Moldova is a direct beneficiary of integration programs and initiatives launched by the European Union, although, there are not recovered all existing reserves, given that there is not an awareness of this dimension.

Keywords: *provisions, foreign policy, cooperation, european integration, political parties, national interest, impact, objectives.*

Formarea imaginii de țară pe arena mondială poate fi analizată și din perspectiva cooperării subregionale. Republica Moldova a aderat la un șir de inițiative, programe și organizații care prin statutul și spectrul de obiective promovate constituie „antecamera” Uniunii Europene. Fixând delimitările arealului subregional de cooperare, notăm că în zona Europei Centrale Republica Moldova participă la lucrările Inițiativei Central-Europene, iar în Europa de Sud-Est sunt desfășurate activități prin Procesul de Cooperare în Europa de Sud-Est, Organizația pentru Cooperare Economică la Marea Neagră și asistă în Organizația pentru Democrație și Dezvoltare Economică GUAM. Pentru a evidenția beneficiile colaborării Republicii Moldova cu programele și structurile enumerate, apreciem cooperarea subregională ca fiind o parte componentă a diplomației multilaterale ce se manifestă prin intensificarea relațiilor politice, de securitate și comercial-economice. În cadrul proceselor de cooperare subregională este menținut dialogul permanent cu statele membre, inclusiv prin intermediul secretariatelor, asigurând participarea la reuniuni, ședințe, întruniri ale grupurilor de lucru și ale experților [1]. Cooperarea subregională este o dimensiune complementară a agendei de integrare europeană și reprezintă sinergia relațiilor și interacțiunilor din cadrul organizațiilor și inițiativelor subregionale. În completarea acestor idei, V. Gheorghiu a afirmat că la nivel european cooperarea regională are drept obiectiv final integrarea în Uniunea Europeană. Fiind motivată de această finalitate, Republica Moldova depune eforturi substanțiale pentru a fi prezentă în toate centrele de cooperare europeană la nivel regional [2]. În același context, I. Jinga și A. Popescu analizează importanța organizațiilor de integrare subregională, menționând că acestea s-au format și dezvoltat preponderent după 1990, obiectivul lor constituindu-l crearea și consolidarea cadrului de cooperare politică și economică, prin unificarea continentului și dezvoltarea durabilă a statelor europene [3, p.133].

În aspect particular, referindu-se la entitățile riverane ale Mării Negre, S. Cincă subliniază că prăbușirea comunismului și a Uniunii Sovietice a deschis o nouă perioadă a

cooperării. Consecința apariției noilor state și consolidarea societăților democratice a determinat ca regiunea să devină una dintre cele mai dinamice, iar cooperarea cu Alianța Tratatului Atlanticului de Nord ca parteneri și nu ca adversari învinși a acordat teritoriului rolul determinant în promovarea și consolidarea securității [4, p.5]. Prin contrapunere, N. Popescu explică interesul sporit asupra acestui areal datorită faptului că „Europa de Sud-Est rămâne principala sursă de instabilitate în spațiul european, fiind unica regiune în care problemele ce vizează securitatea clasică de factură militară sunt foarte actuale, ceea ce nu mai este valabil pentru alte părți ale continentului” [5, p.5].

Analizând evoluția relațiilor cu partenerii externi, constatăm că primele contacte de nivel subregional, după Declarația de Independență, au fost stabilite cu statele din bazinele Mării Negre. V. Gheorghiu subliniază că Republica Moldova este unul dintre statele care încă în anul 1992 au pus bazele Organizației pentru Cooperare Economică la Marea Neagră [6, p.8]. Notăm că interesul opiniei publice internaționale față de Organizația pentru Cooperare Economică la Marea Neagră este într-o dinamică preponderent pozitivă, fiind explicat prin intensitatea populației în subregiune, vizată ca un consumator veritabil, dar și promotor al ideilor și valorilor de dezvoltare subregională în aspect internațional. Reieșind din conținutul dimensiunilor geopolitice, identificăm Organizația pentru Cooperare Economică la Marea Neagră ca fiind una din cele mai extinse zone de cooperare subregională din lume. Argumentele expuse mai sus se află la baza interesului manifestat de Republica Moldova în promovarea cooperării la Marea Neagră, accentele fiind plasate pe participarea în cadrul proiectelor multilaterale, asigurarea exportului produselor agenților economici pe piețele țărilor membre, susținerea importului materiei prime și a surselor energetice și, nu în ultimă instanță, favorizarea investițiilor străine de capital în economia națională. Totalitatea acțiunilor reliefate sunt parte componentă a programelor de guvernare și indică atitudinea deosebită a partidelor politice față de această organizație. În context subliniem că, în documentele statutare ale Organizației pentru Cooperare Economică la Marea Neagră, precum „Declaration on Black Sea Economic Cooperation” și „Bosphorus Statement”, adoptate la 25 iunie 1992, este indicată, printre principalele obiective, accelerarea dezvoltării social-economice a statelor membre pentru perspectiva integrării în Uniunea Europeană prin intensificarea cooperării multilaterale. Beneficierea de avantajele care decurg din proximitatea geografică asigură parteneriatul strategic pentru cooperarea regională și la nivel continental, este un obiectiv prioritar al politicii externe a Republicii Moldova [7]. În aceeași măsură o importanță deosebită atribuim eforturilor Organizației în armonizarea legislației naționale la standardele europene, prin aplicarea cadrului juridic care să asigure eliminarea barierelor în calea cooperării subregionale, acest obiectiv contribuind la implementarea proiectelor din domeniul energetic, transporturi, comunicații și mediu, iar drept rezultat permite crearea zonei de comerț liber la Marea Neagră, ca parte a spațiului european și accelerarea reformelor în plan politic, economic și social.

Oportunitatea valorificării cooperării economice la Marea Neagră poate fi explicată și prin faptul că Republica Moldova are stabilite relații bilaterale atât cu statele rivera-

ne – România, Bulgaria, Turcia, Georgia, Federația Rusă, Ucraina, cât și cu statele din cordonul terestru apropiat – Azerbaidjan, Armenia, Grecia, ultimele formând Regiunea Extinsă a Mării Negre. Punctul tangențial al cooperării îl constituie relațiile acestor state cu structurile Uniunii Europene, prin programele Politicii Europene de Vecinătate. I.C. Lucinescu, citându-l pe B. Jackson, susține că „promovarea intensă a democrației în regiunea Mării Negre contracarează ambițiile „revanșarde” ale Federației Ruse, aici obiectivele și valorile vestice și estice fiind incompatibile, regiunea prezintă un interes major pentru comunitatea europeană și euro-atlantică” [8, p.68], interes confirmat și prin replierile de poziție alimentate de conflictul din Ucraina.

În ordinea reliefată de argumente, în plan intern prevederile programatice de politică externă sunt formulate în funcție de conținutul interesului național, iar în aspect extern rolul și locul statului este definitivat și de interesele geopolitice ale marilor puteri. Totodată, considerăm că intervenția instituțională, financiară și tehnică a Uniunii Europene în subregiune se realizează prin prevederile Parteneriatului Estic și ale Sinergiei Mării Negre, programe la care Republica Moldova este parte activă. Demarată în 2007, pe perioada Președinției germane a Consiliului Uniunii Europene, ca urmare a demersurilor României, Bulgariei, Greciei, sprijinite de alte state membre și cu aportul Comisiei Europene, Sinergia Mării Negre s-a profilat ca o nouă inițiativă pentru o politică regională a Uniunii Europene adresată special regiunii. A fost lansată oficial la 14 februarie 2008, la Kiev, printr-o reuniune a miniștrilor de Externe din statele membre ale Uniunii Europene și ai statelor din regiune vizate de Sinergie (Armenia, Azerbaijan, Georgia, Republica Moldova, Federația Rusă, Turcia, Ucraina). Argumentele principale care au determinat asumarea acestei inițiative la nivelul Uniunii Europene au vizat vecinătatea directă, amplasarea strategică, legătura cu Balcanii de Vest, dar și Asia Centrală, Orientul Mijlociu, potențialul în ceea ce privește energia, transporturile, comerțul, mediul, consolidarea democrației. Sinergia Mării Negre are drept obiectiv principal consolidarea cooperării în regiunea Mării Negre cu implicarea benefică a Uniunii Europene. Ea oferă liniile de ghidaj pentru propunerea unor proiecte pragmatice de cooperare între statele din regiune și Uniunea Europeană în domeniile: democrație, drepturile omului, buna guvernare, managementul frontierelor, conflictele înghețate, energia, transporturile, mediul, politica maritimă, pescuitul, comerțul, migrația, dezvoltarea, educația, cercetarea și dezvoltarea [9]. A. Popescu și I. Diaconu menționează că aceste obiective estimează conținutul politicii externe a statelor membre, favorizând cooperarea regională ca o strategie de apropiere față de Uniunea Europeană [10, p.337].

Într-un studiu tematic, V. Gheorghiu subliniază că, pornind de la prioritățile politicii externe, Republica Moldova participă la implementarea proiectelor comune în cadrul Organizației pentru Cooperare Economică la Marea Neagră, exemplu elocvent servind Banca Mării Negre pentru Comerț și Dezvoltare, deținând 2% din capitalul statutar [11, p. 9]. Menționăm că până în prezent, Republica Moldova a participat ca membru la mai multe proiecte finanțate prin Fondul de Dezvoltare al Proiectelor, notând, de asemenea, că președințiile pe care Republica Moldova le-a exercitat în cadrul Organizației

pentru Cooperarea Economică la Marea Neagră au favorizat substanțial extinderea relațiilor între parteneri și i-au consolidat poziția în acest areal. Argumentul îl regăsim în platformele electorale ale unor partide politice, subliniindu-se că activitatea Republicii Moldova în Organizația pentru Cooperare Economică la Marea Neagră a constituit un capitol esențial al politicii externe. Realizând o radiografie a viziunilor programatice pe marginea relațiilor de nivel subregional ale Republicii Moldova, notăm că pentru alegerile parlamentare din 2001 Partidul Popular Creștin Democrat s-a pronunțat în favoarea promovării politicilor de cooperare regională mai eficiente cu țările vecine și țările din bazinul Mării Negre [12], iar Blocul electoral „Alianța Braghiș” a plasat Organizația Cooperării Economice la Marea Neagră pe același segment de cooperare cu Comunitatea Statelor Independente [13], instituții de cooperare ce se disting prin abordări diferite ale cooperării și integrării în aspect geopolitic.

Conjunctura politică favorabilă internațională și schimbarea raportului de forțe în interior sunt propice pentru aprofundarea cooperării cu Organizația Cooperării Economice la Marea Neagră, este stipulat în documentele electorale ale Partidului Democrat din Moldova pentru alegerile din 29 iulie 2009, prin diversificarea pieței de desfacere a produselor și a serviciilor autohtone [14]. În același context, Partidul Liberal optează programatic pentru valorificarea cadrului regional de cooperare și participarea activă la Sinergia Mării Negre, promovată de România, la inițiativa polono-suedeză privind Parteneriatul Estic [15], iar Alianța Moldova Noastră, remarcând importanța strategică a Organizației, s-a pronunțat programatic pentru valorificarea oportunităților de includere a Republicii Moldova în grupul statelor potențial-candidate la aderare, prin participarea în Sinergia Mării Negre [16]. Partidul Liberal Democrat din Moldova și-a asumat angajamentul să acționeze prin canale tradiționale de cooperare cu Uniunea Europeană, asigurând implicarea în implementarea obiectivelor Politicii Externe și de Securitate Comune cu referire directă la subiecte de interes comun care se referă la securitatea internațională și regională, lupta împotriva terorismului, migrația ilegală [17]. Anume această prevedere programatică definește rolul politic al Republicii Moldova în subregiune, preluarea și aplicarea experienței de integrare a statelor riverane comportă un impact pozitiv în realizarea obiectivelor de politică externă, fiind un mecanism de apropiere a integrării europene.

Într-un context extins de abordări, menționăm că în perioada ianuarie-iunie 2015 Republica Moldova a deținut Președinția în Organizația pentru Cooperare Economică la Marea Neagră. Prioritățile Președinției Republicii Moldova au fost elaborate în conformitate cu art. 13 din Carta Organizației pentru Cooperare Economică la Marea Neagră, care prevede că Președinția în Exercițiu va coordona toate activitățile desfășurate în cadrul Organizației pentru Cooperare Economică la Marea Neagră și va asigura buna desfășurare a regulilor de procedură, precum și punerea în aplicare a rezoluțiilor și deciziilor adoptate. Scopul documentului este de a contura intențiile Președinției în avansarea cooperării și interacțiunii dintre cele 12 state membre ale Organizației pentru Cooperare Economică la Marea Neagră prin politicile care continuă să fie implementate și activitățile care sunt desfășurate în domeniile de cooperare definite de art. 3 din Carta Organizației pentru Cooperare Economică la Marea Neagră pe parcursul a șase luni.

Inspirată de mottoul „Aducerea stabilității, asigurarea consensului”, Președinția Republicii Moldova s-a bazat pe realizările Președințiilor anterioare exercitate de Republica Elenă, Bulgaria și alte state în vederea îndeplinirii obiectivelor stabilite în Agenda economică pentru un parteneriat consolidat în Organizația pentru Cooperare Economică la Marea Neagră, care a fost adoptată de către Consiliul Miniștrilor Afacerilor Externe al Organizației pentru Cooperare Economică la Marea Neagră în iunie 2012. Stabilitatea vine să semnifice creștere, încredere, dialog și cooperare, bună vecinătate și spirit de prietenie. Acestea au fost și continuă a fi valorile înscrise în Carta Organizației pentru Cooperare Economică la Marea Neagră și Declarația de la Bosfor care vizează transformarea regiunii Organizației pentru Cooperare Economică la Marea Neagră într-o regiune a păcii, stabilității și prosperității. În peisajul politic în evoluție din regiunea Mării Negre de astăzi, stabilitatea este necesară mai mult decât oricând, pentru a promova cooperarea economică între statele membre. Consensul a fost unul dintre principiile de bază ale Organizației pentru Cooperare Economică la Marea Neagră, de la întemeierea sa în 1992, conceput pentru a converge pozițiile diverse și uneori contradictorii ale statelor membre într-un proces omogen, consistent și uniform de cooperare în zona Mării Negre. Acest principiu asigură crearea unui mediu de interacțiune bazat pe prezumția incluziunii și responsabilității regionale.

În perioada celor șase luni, Președinția s-a concentrat pe diverse priorități care au fost planificate pentru a fi implementate de către Organizația pentru Cooperare Economică la Marea Neagră cu acordul și participarea statelor membre, Organelor subsidiare și, într-o anumită măsură, a Observatorilor, Partenerilor de dialog și Partenerilor de dialog sectorial, precum și organizațiilor internaționale și regionale care au stabilit o relație instituțională cu Organizația pentru Cooperare Economică la Marea Neagră. Noi vom face referire doar la poziția și obiectivele Organizației pentru Cooperare Economică la Marea Neagră față de dezvoltarea parteneriatelor regionale cu Uniunea Europeană și cu alte organisme internaționale, acestea constituind, inclusiv, obiective de politică externă exprimate de partidele politice de pe eșichierul național.

Subliniem astfel că una dintre principalele priorități ale Președinției a constat în dezvoltarea și intensificarea interacțiunii Organizației pentru Cooperare Economică la Marea Neagră cu Uniunea Europeană. Președinția a considerat relația consolidată a Organizației pentru Cooperare Economică la Marea Neagră cu Uniunea Europeană ca pe un cadru de perspectivă, care modelează fundamentul unei interacțiuni regionale valoroase bazată pe sinergia relațiilor bilaterale, potențialul cooperării transfrontaliere și avantajele obținute din diferite dimensiuni și politici regionale complementare relevante, cum ar fi Sinergia Mării Negre și Parteneriatul Estic.

Valoarea adăugată importantă a unei interacțiuni sporite între Organizația pentru Cooperare Economică la Marea Neagră și Uniunea Europeană rezidă în furnizarea de acțiuni mai coerente și concrete în vederea dezvoltării unei zone sigure, stabile și prospere a Mării Negre. Acest obiectiv poate fi atins prin dezvoltarea unei relații echilibrate, reciproc avantajoase și orientate spre rezultate între instituțiile Organizației pentru Co-

operare Economică la Marea Neagră și Uniunea Europeană bazată pe complementaritate, parteneriat și coordonare în domeniile în care o asemenea cooperare este considerată dezirabilă și fezabilă. Semnificația acestei interacțiuni constă în crearea unui cadru instituționalizat pentru un dialog continuu privind politicile și acțiunile de cooperare între instituțiile Organizației pentru Cooperarea Economică la Marea Neagră și Uniunea Europeană într-un context regional și global în evoluție. Ulterior, poate fi elaborat în comun un Plan de Acțiuni cuprinzător pentru implementarea cooperării propuse dintre Organizația pentru Cooperare Economică la Marea Neagră și Uniunea Europeană, prin identificarea nu doar a priorităților specifice, dar și a proiectelor concrete de interes comun.

De asemenea au fost încurajate contactele sistematice și reuniunile comune de coordonare la nivel executiv și de lucru între Secretariatul Permanent Internațional al Organizației pentru Cooperare Economică la Marea Neagră și Organele subsidiare cu omologii din instituțiile Uniunii Europene. Formatul dintre Organizația pentru Cooperare Economică la Marea Neagră și Grupul de lucru pentru Europa de Est și Asia Centrală va fi menținut și dezvoltat în continuare. În acest sens, Președinția a urmărit să organizeze consultări cu structurile specializate pe domenii privind aspectele referitoare la viitoarele modalități de interacțiune dintre Organizația pentru Cooperare Economică la Marea Neagră și Uniunea Europeană.

Analizând obiectivul de fortificare a relațiilor cu organizațiile internaționale și regionale, Președinția a promovat continuu relațiile existente cu organizațiile internaționale și regionale care au stabilit o colaborare instituțională cu Organizația pentru Cooperare Economică la Marea Neagră. Autoritatea Președintelui în exercițiu va continua să mențină și să dezvolte mai departe aceste relații bazate pe cadrul juridic de interacțiune existent, precum și pe cooperarea deja stabilită cu aceste organizații și instituții [18].

În concluzie reiterăm că participarea Republicii Moldova la lucrările Organizației pentru Cooperare Economică la Marea Neagră constituie o finalitate logică a prevederilor programatice de politică externă pe dimensiunea securității, transport și infrastructură, energie, tehnologii informaționale, agricultură și guvernare eficientă. Prin acest for, Republica Moldova devine un beneficiar direct al programelor și inițiativelor de integrare lansate de Uniunea Europeană, deși, reamintim, nu sunt nici pe departe valorificate toate rezervele existente, dat fiind că nu s-a conștientizat semnificația acestei dimensiuni.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Cooperare regională. Inițiativa Central Europeană. <http://www.mfa.gov.md/despre-ice/moldovas-involvement-in-ice/> (vizitat la 13.01.2013).
2. Gheorghiu Valeriu. Cooperarea regională internațională. http://www.google.md/url?sa=t&rct=j&q=&src=s&source=web&cd=1&ved=0CB0QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.ipp.md%2Fpublic%2Ffiles%2FFPublicatii%2F2001%2FIntegrarea_europeana%2FCAPITOLUL%2520%2520VIIIIPPoperare.doc&ei=MJGhU6bIAYrQ7Abk2IGABg&usq=AFQjCNHM6pw_6jFViQrctjXtTiGSz-ZsSew&bvm=bv.69137298,d.bGE (vizitat la 14.01.2013).
3. Jinga Ion, Popescu Andrei. Integrarea Europeană. Dicționar de termeni comunitari. București: Lumina Lex, 2000. 208 p.

4. Cîncă Sanda. NATO și perspectivele securității la Marea Neagră. În: Revista de Științe Politice și Relații Internaționale. București, 2009, nr.1, p. 5-16.
5. Popescu Nicu. Republica Moldova în sistemul de securitate european. [www.ipp.md/files/ Publicatii/2002/decembrie/N-Popescu.doc](http://www.ipp.md/files/Publicatii/2002/decembrie/N-Popescu.doc) (vizitat la 15.05.2014).
6. Gheorghiu Valeriu. Organizația Cooperării Economice a Mării Negre (OCEMN). În: Transporturi și comunicații. Chișinău. 2000, nr. 2, p. 7-15.
7. Organizația Cooperării Economice la Marea Neagră. <http://www.bsec-organization.org/Information/Pages/bsec.aspx> (vizitat la 13.01.2014).
8. Lucinescu Ioan Codruț. Regiunea Extinsă a Mării Negre. În: Revista de Științe Politice și Relații Internaționale. București, 2011, nr. 2, p. 68-75.
9. Structurile de cooperare regională și subregională. Sinergia Mării Negre <http://www.mae.ro/node/1502> (vizitat la 01.03.2016).
10. Popescu Andrei, Diaconu Ion. Organizații europene și euroatlantice. București: Universul Juridic, 2009, 362 p.
11. Gheorghiu Valeriu. Op. cit., p. 7-15.
12. Program electoral al Partidului Popular Creștin Democrat <http://www.e-democracy.md/elections/parliamentary/2001/opponents/ppcd/program/> (vizitat la 14.01.2014).
13. Platforma electorală a Blocului electoral „Alianța Braghiș” <http://www.e-democracy.md/elections/parliamentary/2001/opponents/beab/program/> (vizitat la 14.01.2014).
14. Platforma de guvernare a PDM. <http://www.e-democracy.md/files/elections/parliamentary2009/electoral-program-pdm-july-2009-ro.pdf> (vizitat la 14.01.2014).
15. Platforma electorală a blocului electoral Moldova Democrată. <http://www.e-democracy.md/elections/parliamentary/2005/opponents/bemd/program/> (vizitat la 09.01.2014).
16. Programul electoral al Partidului Liberal. Alegeri parlamentare 2009. <http://www.e-democracy.md/files/elections/parliamentary2009/electoral-program-pl-2009-ro.pdf> (vizitat la 14.01.2014).
17. Partidul Liberal Democrat din Moldova. Programul de guvernare pentru perioada 2009-2013: Împreună pentru Moldova! <http://www.e-democracy.md/files/elections/parliamentary2009/electoral-program-pldm-july-2009-ro.pdf> (vizitat la 16.01.2013).
18. Prioritățile Președinției Republicii Moldova în Organizația pentru Cooperare Economică la Marea Neagră <http://www.mfa.gov.md/despre-ocemn/> (vizitat la 01.03.2016).

ГЛОБАЛЬНЫЕ ЦЕЛИ РАЗВИТИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСТВА
НА ПУТИ К УСТОЙЧИВОМУ БУДУЩЕМУ
THE GLOBAL OBJECTIVES OF HUMAN DEVELOPMENT
ON THE WAY TO A SUSTAINABLE FUTURE

Аркадий УРСУЛ, академик,
профессор Московского Государственного Университета,

Татьяна УРСУЛ, доктор философских наук, профессор,
академик Российской академии космонавтики им. К.Э.Циолковского,

Ион РУСАНДУ, доктор философии,
Институт Юридических и Политических Исследований АНМ

Summary

In the article is analyzed, in the theoretical and methodological plan, the consequences arising from Agenda XXI approved by the United Nation Organizations.

The article argues that current processes of globalization are geared toward the goals of sustainable development strategy. It also mentions the necessity of forming a new attitude of the population of the planet, which would facilitate the sustainable development approach.

Keywords: sustainable development, global goals, conscience, science, education.

До конца второго тысячелетия считалось, что для человечества в целом, которое естественным образом возникло и развивалось стихийно, вряд ли подходит понятие цели. Эта точка зрения обосновывалась с позиций философии, так, например, в своё время О. Шпенглер отмечал, что: «у человечества нет никакой цели, никакой идеи, никакого плана, также как и нет цели у вида бабочек или орхидей» [1]. Причём эту точку зрения разделяют и более частные теории, например, теория международных отношений, в которой развитие народов и государств рассматривается как стихийно-хаотический процесс.

Конечно, приведенное О. Шпенглером сравнение человечества и биологических систем не совсем корректно. Ведь даже биоэволюция, которая не ставила «цель» появления человечества, привела к его становлению. Человечество, вначале развивающееся стихийно, как оказалось, может на определённой ступени своего развития ставить цели своего глобального развития, причём всё более широкие и отдалённые по времени цели, тем более, если от этого зависит существование и дальнейшее развитие цивилизации. У человечества своя специфика эволюции, которую в «целевом ракурсе» можно разделить на всё прошлое развитие, которое было «бесцельным», т.е. стихийным и пока ещё остается таким, и будущее - новое, пока ещё не реализованное развитие, которое может перестать быть только стихийным.

Известно что цель представляет собой осознанный и желаемый заранее мыслимый результат (чаще всего - полезный) сознательной деятельности человека, а теперь и всего человечества. Целеполагание выступает как процесс формирования и определения целей, направлений и приоритетов того или иного видов деятельности, представляет базу для долгосрочного – нормативного прогнозирования и

стратегического планирования деятельности. Стратегический план представляет собой более или менее детализированную цель будущего развития, имеющего объективную (исследовательскую) и субъективную (нормативную) составляющие. Нельзя переоценить роль общесистемного стратегического планирования в обеспечении последовательной и комплексной поддержки осуществления новых формируемых целей УР.

Для того, чтобы у всего человечества в целом появились цели, оно должно стать в том или ином отношении единым, что в условиях чисто стихийного развития, даже несмотря на развёртывание глобализации и другие «центростремительные» глобальные процессы, в принципе невозможно, даже несмотря на то, что все формы существования и проявления человечества подчиняются ряду общих универсальных закономерностей эволюции. Переход от стихийного к осознанно-целевому развитию в глобальном масштабе становится возможным, когда стало ясным, что естественно-стихийное развитие чревато гибелью человечества, причем не в весьма отдалённые времена, а уже в этом столетии, а тем более - тысячелетии. Но возможная гибель человечества – это результат стихийного прошлого и мало осознанного развития, когда индивидуально-личностные интересы и приоритеты оказались предпочтительнее по сравнению с общечеловеческими.

Уже в прошлый век перед человечеством открылись не только многочисленные возможности, новые горизонты прогресса, но и стали отчётливо видны всё усиливающиеся негативные последствия стихийного развития. С одной стороны – это продвижение в области экономического, технологического, социального, духовно-культурного развития, а с другой – уже вполне реальные перспективы гибели человечества (либо большей его части) через ядерную, экологическую и другие возможные глобальные катастрофы. Ядерная катастрофа способна погубить человечество в историческое мгновение, в то время как экологическая катастрофа проявляется часто незаметно, постепенно, обрекая человечество на деградацию и сравнительно более медленное вымирание.

Именно возможность гибели человечества и деградации биосферы требует отказа от старой модели (формы) стихийного цивилизационного развития, которое неумолимо ведет к общепланетарной антропогенной катастрофе и формированию вначале в теории, а затем и на практике стратегии развития человечества, которое должно стать рационально управляемым в планетарном масштабе во имя своего собственного выживания. Предполагается, что это станет возможным при переходе мирового сообщества к глобальному устойчивому развитию, которое позволит сохранить цивилизацию в сохраняющейся биосфере Земли.

Именно концепция, и стратегия УР представляются в качестве выхода из пока углубляющегося глобально-экологического кризиса. Такой кризис антропогенного происхождения усиливается в результате обострения ряда глобальных проблем и роста других негативов глобальных процессов, обретая все больший масштаб и угрожая существованию человечества и всей жизни на планете.

Ещё в книге «Наше общее будущее», известной как доклад Г.Х. Брундтланд, посвященной обоснованию необходимости перехода к УР, было дано определение понятия устойчивого развития. Оно было обращено к будущему: «Устойчивое развитие – это такое развитие, которое удовлетворяет потребности настоящего времени, но не ставит под угрозу способность будущих поколений удовлетворять свои собственные потребности»[2]. Здесь, по сути, сформулирована основная цель необходимости перехода к устойчивому развитию – выживание и обеспечение существования человечества (и не только его, но, видимо, и биоты) на будущие неопределённо долгие времена.

Именно поэтому удовлетворение потребностей, прежде всего витальных, будущих поколений людей выражает не существующую в данный момент времени, но будущую – своего рода опережающую гуманную потребность всего человеческого рода к своему выживанию и темпоральному продолжению существования. Упомянутое определение понятия УР носит «целевой» характер и распространяет принципы социальной и социоприродной справедливости и безопасности не только на нынешние, но и на будущие поколения, которым ныне живущие на планете поколения должны оставить приемлемые экологические условия и доступные природные ресурсы, благодаря чему они смогут существовать.

Переход к УР предполагает формирование не только глобально-пространственной целостности, но и развертывание более системного процесса – достижения системно-темпоральной целостности человечества. Это означает обретение человечеством своего рационально-гуманного будущего, которое грозит утратить современная модель социально-экономического развития. Обретение человечеством темпоральной целостности цивилизации может произойти только в процессе оптимизации и футуризации потребностей нынешних и будущих поколений людей. В этом смысле можно согласиться с Н.Н. Марфениным, что «современные идеологии должны базироваться на выборе между краткосрочной и долгосрочной выгодой в природопользовании»[3]. И хотя это сказано в отношении природопользования, однако именно его рационализация лежит в основе будущего УР как, по сути дела, синонима понятия УР, на что обращает внимание В.И. Анилов-Данильян[4], и о чем уже писалось много лет тому назад[5]. Разумеется, речь идет в основном о понятийной с позиций здравого смысла интерпретации будущей цивилизационной модели именно как модели выживания человечества, как некоего «земного инварианта» социальной ступени эволюции, возникшей на нашей планете.

Необходимость перехода к УР вызвана именно темпоральным продолжением бытия человеческого рода, пониманием негуманности того финала человеческой истории, который уготован продолжением современной рыночно-экономической формой современного развития. Человеческая история не должна ограничиться только прошлым, настоящим и весьма ограниченным по времени будущим. Наиболее гуманным представляется продолжение бытия человечества на неограниченно длительные времена в будущее, как об этом мечтал К.Э. Циолковский[6]. И переход к УР – это фактически переход от антропофобной нынешней формы

развития к более гуманной форме, которая может исключить из будущей истории цивилизации ее трагический финал. Как видим, рассмотрение проблем перехода к УР существенно повышает интерес к проблеме будущего, которому в современной науке не просто мало уделяется внимания, оно фактически игнорируется.

Традиционный исторический подход акцентировал внимание лишь на прошлом и отчасти на настоящем, а будущее фактически выпадало из поля зрения исследователей и, как правило, этим занимались фантасты. Существует даже точка зрения, которую выразил К. Поппер, утверждая, что: «... предсказать ход истории с помощью научных или каких-то иных рациональных методов невозможно»[7]. Что касается истории, это, может быть, в какой-то степени верно, но в гораздо меньшей степени данное высказывание относится к эволюции, тем более – глобальной эволюции, которая подчиняется уже выявляемым принципам и законам.

Проблема будущего – одна из тем, которая интересовала всех (и чаще всего экзистенциалистов), кто пытался создать целостную историческую концепцию человеческого существования. Например, в работе К. Ясперса «Истоки истории и ее цель» вторая часть специально посвящена настоящему и будущему, причем подчеркивается, что «без осознания будущего вообще не может быть философского исследования истории»[8]. «Однако будущее не может быть исследовано, – считает К. Ясперс. – Исследованию доступно лишь то, что обладает реальностью, т.е. то, что уже произошло. Будущее же скрыто в прошлом и настоящем, мы видим и примысливаем его в реальных возможностях. По существу, в основе нашего мировоззрения всегда лежит осознание будущего»[9]. Как видим, вместо термина «исследование» в отношении к будущему Ясперс предпочитает употреблять термин «осознание».

Можно согласиться с немецким философом, что будущее не может быть исследовано также как прошлое и настоящее, т.е. научное осознание будущего в принципе не вписывается в классическую («истинностную») теорию познания. Ведь для познания будущего не могут быть привлечены такие категории классической эпистемологии, как истина, факт, практика и многие другие, которые хорошо работают при изучении прошлого и настоящего. Для научного освоения будущего необходимо кардинальным образом изменить как традиционную теорию познания[10], так и науку в целом[11].

Будущее предстает как весьма своеобразный объект осмысления или исследования, и прежде всего его особенность в том, что его ещё не существует. На первый взгляд, будущее представляет собой нечто синкретически неопределённое, объединяющее в себе различные значения, мнения и точки зрения. Однако уже можно увидеть некоторый состав и структуру будущего.

Если исходить из линейно-последовательного течения времени, то можно обнаружить процессы, которые инвариантны для прошлого, настоящего и будущего. Здесь мы имеем дело с представлением будущего как линейного продолжения прошлого или ныне происходящего. Отношение к будущему, которое сложилось в науке и образовании, а в большей степени - в обыденной жизни, во многих сферах деятельности людей носит зачастую линейно-исторический характер. Это отноше-

ние действительно имеет место в тех случаях, когда тенденции прошлого экстраполируются через настоящее в будущее.

Однако новая форма будущего может возникнуть совершенно случайно, она может быть никак не связанной с тем, что имело место ранее, до его наступления. Так, линейный характер взаимосвязи темпопериодов нарушается в ряде процессов и прошлое, настоящее и будущее могут быть связаны слабо либо никак не связаны, как это происходит, например, в процессах с турбулентностью. Еще один – космологический пример, связанный с образованием черных дыр, уникальных космических сверхплотных объектов, не выпускающих любое излучение (кроме излучения Хокинга), в том числе и свет из своих гравитационных «объятий» (горизонта событий)[12]. И, вероятно, самый грандиозный пример темпоральной нелинейности, – это Большой Взрыв, положивший начало принципиально новому – вселенскому процессу эволюции в мироздании. И это одно из обстоятельств, которому многие учёные придают фундаментальное значение в плане предсказания будущего.

Наконец, есть процессы наступления будущего с какой-то вероятностью, отличной от единицы и нуля, как это имеет место в предыдущих случаях. В отношении упомянутых здесь трёх различных форм наступления будущего их познание или предсказание принципиально отличаются друг от друга: одно из них предсказуемо полностью, другое вообще не предсказуемо, третье прогнозируемо лишь частично. Всё это свидетельствует о том, что будущее можно и нужно исследовать или осознавать, о нём следует всё больше размышлять, иначе при нашем бездействии своим наступлением оно нас может разочаровать.

Тем самым, будущее, вытесняя настоящее и становясь прошлым, представляет собой некоторое множество процессов и событий, которые ещё не произошли, но могут, как произойти, так и не осуществиться. Нелинейность и неопределённость наступления будущего – это фундаментальная его характеристика и особенность, требующая специального его исследования, отличная от того, что есть и было. Важно понять, что будущее как форма существования и движения времени принципиально отличается от прошлого и настоящего. И прежде всего тем, что оно ещё не существует, хотя у него есть и другие его специфические черты и характеристики.

В связи с этим следует особенно отметить, что существует императивная необходимость формирования такого сознания, которое может содействовать переходу к безопасному будущему, оказалось тем самым под угрозой. Отстающее от бытия сознание – это удел отдельного человека и всего мирового сообщества в модели неустойчивого развития. А другого пути перехода к будущему устойчивому развитию (УР) как «через опережающее сознание» просто не существует. Необходимо сформировать сознание, опережающее бытие у «критического количества» населения планеты, без чего невозможен переход к УР. Это возможно и необходимо сделать лишь с помощью науки и образования, которые повернут сознание отдельного индивида и подавляющего большинства населения планеты в сторону будущего, прежде всего в его нормативно-устойчивой и глобальной форме.

У науки, хотя и не в такой степени, как у образования, но все же есть весьма существенные «привязанности» к прошлому. Ведь академическое сообщество во всем мире придерживается определенных критериев научности, научной рациональности и своих также уже устаревших ценностей, норм и стереотипов деятельности, «адекватных» в какой-то мере лишь для модели неустойчивого развития (НУР). Причем речь идет о самых фундаментальных принципах и основаниях научной деятельности и науки как одной из форм общественного сознания и важнейшей части культуры.

Ведь наука ищет знания в форме истин, а в будущем нет ни истин, ни фактов, однако есть какая-то информация, способствующая их прогнозированию и со временем появлению и освоению наукой и образованием. Будущее ещё не подтверждено практикой, которая признана критерием истины и поэтому не может столь же полноправно войти в науку. Как видим, если в науке, а затем и в образовании делается акцент на генерацию и освоение истинного знания, то акцент на прошлом оказывается вполне естественным и логичным. Информационное отставание (лаг) от жизни и от науки тем самым изначально было заложено в мировой научно-образовательный процесс. Изменение ситуации в «пользу будущего» потребует кардинальных трансформаций нашего понимания науки.

Нам думается, что грядущая наука попытается разрешить то темпоральное противоречие, которое имеет место в современном развитии, когда существенно большее внимание уделяется прошлому. Противоречие заключается в том, что для процессов развития важно обеспечить сохранение систем и их прогрессивное развитие в будущем, а не в прошлом, на которое мы влиять не можем (разве что только в процессах переосмысливания истории). Но если будущее оказывается в смысле принятия решений более важным, то почему наше сознание, в том числе и в форме научного знания, больше тяготеет к прошлому? Думается, что тайна этого заключается в самом эволюционно-историческом процессе формирования сознания, которое не просто в большей мере отображает прошлое, но и само оказывается в основном отстающим от бытия природного, социального и социоприродного.

С принятием мировым сообществом стратегии УР сложилась ситуация, когда главной угрозой способности будущих поколений удовлетворять свои собственные потребности большинство исследователей стало считать экологические проблемы и вызовы. Ведь идея перехода к УР появилась именно в результате осмысления глобально-экологических проблем, или более точно и вместе с тем широко – проблем окружающей природной среды, когда стало понятным, что эти проблемы тесно связаны с социально-экономическим развитием. И хотя до осознания этой связи было выявлено немало вызовов и угроз, противоречий в развитии человечества, тем не менее, именно во взаимодействии общества и природы проявилось то противоречие, которое оказалось основным социоприродным противоречием. Это противоречие взаимодействия современной цивилизации с природой заключается в неуклонном росте потребностей мирового сообщества и ограниченностью и даже невозможностью биосферы обеспечить эти потребности [13]. В принципе это

противоречие одновременно подсказывает и цель его разрешения в ходе дальнейшего развития, но уже в новой форме.

Вместе с тем сейчас, когда уже позади три глобальные конференции-саммита ООН по проблемам УР, стало понятным, что новая стратегия цивилизационного развития выходит за пределы в основном экологического толкования этого типа глобального развития. Нужно иметь в виду, что «экологическое видение» движения по пути УР оказывается весьма важным, однако лишь начальным этапом осознания смысла перехода к глобальной устойчивости. Экологическая проблема в ее глобальном видении оказывается лишь частью того общего процесса, который требует решения всех глобальных проблем. На это уже было обращено внимание, как только была принята эта концепция и стратегия [14]. Не следует представлять (и тем самым зауживать), что главное в переходе к УР – это решение социально-экологических проблем, ставших теперь уже глобальными и существенно обострившимися. Речь должна идти обо всех глобальных проблемах и негативных общепланетарных процессах, которые должны решаться (предотвращаться) на пути перехода к УР. Тем самым экологическое видение перехода к УР начинает дополняться, расширяться и постепенно уступать место более целостной трактовке движения к глобальной, а в перспективе и глобально-космической устойчивости.

Если взять за основу социоприродный подход к видению новой цивилизационного развития, то понятие УР может быть сформулировано в «целевом» и вместе с тем – экзистенциальном ракурсе с помощью двух своих основных – антропоцентрической и биосфероцентрической целей. Это означает, что УР имеет в качестве фундаментальных две имманентно взаимосвязанные стратегические подцели – выживание цивилизации и сохранение биосферы, а также комплексную экзистенциальную цель – их сосуществование и коэволюцию.

Под антропоцентрической целью в широком смысле понимается выживание человечества и способность (и возможность) его дальнейшего непрекращающегося (устойчивого), непрерывно долгого безопасного существования и развития. Это означает, что наши потомки будут иметь не меньше возможностей по сравнению с настоящими поколениями по удовлетворению своих потребностей в обеспечении безопасности, природных ресурсах и экологических условиях Земли и космоса (принцип равенства возможностей поколений людей по удовлетворению своих витальных и других потребностей). В условиях ограниченности и даже исчерпания планетарных ресурсов и условий современные поколения людей (не все, конечно), по сути, живут взаимы за счет поколений будущих. Они фактически бездумно растрачивают природные ресурсы, создавая для предполагаемых потомков все более ухудшающиеся экологические условия существования в биосфере, что явно антигуманно, если иметь в виду стратегическую, а тем более – астрономическую перспективу существования и безопасной эволюции человечества.

Биосфероцентрическая (в общем случае – экологическая, поскольку она должна быть распространена и на всю планету в целом, и на космос) цель связана с сохранением биосферы как естественной основы всей жизни на Земле, ее устойчи-

ности и естественной эволюции, с тем, чтобы дальнейшее развитие человечества не происходило бы экофобной форме. В упомянутой книге «Наше общее будущее» отмечается, что: «В своем самом широком смысле стратегия устойчивого развития направлена на достижение гармонии между людьми и между обществом и природой» [15]. Это положение можно охарактеризовать как принцип «устойчивой» коэволюции природы и общества.

Переход к УР, как показывает начало его реализации, оказался беспрецедентно сложным и трудным процессом, ведь по своей значимости для истории человечества такой переход сравним, пожалуй, лишь с неолитической революцией – переходом от присваивающего к производящему хозяйству. Переход к УР – это не просто социальная революция в отдельно взятой стране или их группе. Это всемирное движение за выживание человеческого рода, достаточно адекватная реакция на объективный вызов времени. И здесь промедление с адекватным «ответом» чревато дальнейшим ускоряющимся сползанием к антропоэкологической катастрофе. Поэтому, несмотря на временные трудности, отступления и неудачи в процессе перехода к устойчивому будущему, этот путь остается пока единственной позитивной альтернативой трагическому финалу для человечества и биосферы.

Следует отметить, что концепция УР уже не может ограничиться «целевой триадой» взаимосвязи экологии, экономики и социальной сферы, во всяком случае, в её современном представлении. Эти три «целевые измерения» будущего перехода к УР следует существенно расширить, превратив «фазовое пространство движения к УР» в своего рода расширяющееся n-мерное пространство, где станут появляться и другие измерения, например, космическое или информационное (поскольку нужно будет оценить, как взаимодействует устойчивое общество с обществом информационным и другими моделями современного и будущего цивилизационного процесса).

Новые цели УР являются продолжением Целей развития тысячелетия (ЦРТ), в которых было выделено в качестве приоритетных восемь международных целей развития. Они были приняты государствами-членами ООН и должны были в основном завершены к 2015 году.

ЦРТ включают в себя следующие цели:

- ликвидацию крайней нищеты и голода;
- обеспечение всеобщего начального образования;
- поощрение равенства мужчин и женщин и расширение прав и возможностей женщин;
- снижение детской смертности;
- улучшение охраны материнства;
- борьба с ВИЧ/СПИДом, малярией и другими болезнями;
- обеспечение устойчивости окружающей среды;
- формирование глобального партнерства в целях развития.

Продолжая Цели развития тысячелетия за пределы 2015 года, Цели Устойчивого Развития (ЦУР) строятся на фундаменте, заложенном в ЦРТ, завершая ещё ряд целей ЦРТ, но вместе с тем будут реагировать и на новые глобальные вызовы и опасности. Новая Повестка дня в значительной степени основывается на целях в области разви-

тия, сформулированных в Декларации тысячелетия, и призвана завершить то, что не было достигнуто, особенно в плане оказания помощи наиболее уязвимым странам.

ЦУР в предлагаемой Повестке дня в области устойчивого развития до 2030 года, состоят из 17 целей в области устойчивого развития и 169 связанных с ними задач, которые носят комплексный и неделимый характер, представляют собой набор глобальных приоритетов и параметров устойчивого развития.

Такой подход к ЦУР, который формировался не только исходя из рациональных, но во многом и консенсусных соображений, предполагает выработку единой основы и систему универсально-всеобщих целей, применимых ко всем странам с учетом различных с учетом национальных условий, возможностей, потребностей, приоритетов и в согласии с национальными целями, стратегиями и приоритетами УР. Наиболее общие и приоритетные цели устойчивого развития, которые принесут максимальную пользу всем, нынешнему и будущим поколениям, уже включены в Повестку дня в области устойчивого развития до 2030 года.

Признается также важное значение региональных и субрегиональных факторов, взаимодействия в области устойчивого развития, поскольку региональные и субрегиональные программы будут способствовать эффективному претворению стратегий устойчивого развития в конкретные действия на национальном уровне. В связи с этим всем государствам-членам ООН предлагается в кратчайшие сроки разработать далеко идущие национальные программы, охватывающие все аспекты осуществления новой Повестки дня в области УР. Они станут поддерживать переход к достижению целей устойчивого развития и быть основаны на существующих инструментах планирования, таких как стратегии национального развития и стратегии устойчивого развития, в зависимости от обстоятельств. Причём предполагается, что как общие, так и другие концепции УР со временем будут эволюционировать с учетом возникающих вопросов и появления новых методологий исследования.

Поскольку темпоральные сроки перехода к УР, как показывает предшествующий опыт декады начала такого перехода, связаны с целями в области образования в интересах устойчивого развития, то уже в Японии в Инчхоне участники Всемирного форума по образованию приняли Декларацию и Глобальный план действий на период до 2030 года.

При анализе новой Повестки дня в области УР до 2030 г. складывается впечатление, что пока не произошло какого-то существенного концептуально-теоретического обновления, а тем более инновационного прорыва. Неявно предполагается, что искомая концепция УР для всего мира уже создана и проблема заключается лишь в том, чтобы только её реализовать, меняя только цели развития через какой-то период времени. Между тем, несовершенство концепции УР всё же оказывается одной из серьёзных причин того, что человечество не может идти достаточно быстро в направлении своего выживания, которое зависит не только от экологических факторов, о чём также красноречиво свидетельствует обострившаяся современная геополитическая ситуация, приведшая к новой расстановке сил на мировой арене[16].

Особую обеспокоенность в последнее время стало вызывать не только геополитические факторы, но и глобальное измерение устойчивого развития, поскольку

ку оно требует координации и интеграции усилий мирового сообщества. Поэтому важно не просто направить глобализацию и другие зависящие от человечества глобальные процессы по пути УР, на что уже нацеливают документы ООН, а все глобальное развитие должно, по крайней мере, в своей «антропогенной» части, реализовывать цели и принципы УР, которые будут уточняться с каждым новым этапом реализации этого типа развития.

Особый акцент важно сделать на том, что переход к УР уже обретает глобальный характер и в перспективе будущей цивилизации требует формирования планетарного управления процессом этого перехода. Это означает, что глобализация и другие глобальные процессы должны будут получить новый импульс и стратегическую ориентацию от пока виртуальной модели УР, постепенно утрачивая свойство стихийности, становясь социально проектируемым и управляемым (вначале направляемым) процессом эволюционного движения единого человечества.

При «вписывании» глобальных процессов в стратегию УР необходимо, чтобы все составляющие этой последней стратегии (и прежде всего политическая, экономическая, социальная и экологическая компоненты) «работали» уже в направлении новой цивилизационной парадигмы, все больше вырываясь из старой модели развития, т.е. вместо стихийного процесса становились бы процессом глобально управляемым.

Глобальное управление будет реализоваться различными способами и в различных направлениях, например, с помощью экономических, политических, экологических и других социальных способов и действий и т.д. Говоря о глобальном управлении, уместно обратить внимание на то, что в своем целостном виде этот феномен может появиться лишь в будущем, когда глобализация будет вступать в свою следующую, может быть, и не «завершающую» стадию, под которой имеется в виду управляемый переход в планетарном масштабе к устойчивому развитию. Причем процессы глобализации при переходе к УР и становления глобального управления весьма тесно взаимосвязаны, причём прогресс в одном направлении будет стимулировать продвижение в другом.

В литературе ранее уже отмечалось, что стратегии управления учитывали на всех уровнях: национального, регионального и т.д.; необходимость развития способностей межсекторальных институтов с учетом интегративных механизмов которые объединили бы усилия государственных учреждений, гражданского общества и частного сектора в том, что касается реализации целей и объектов управления страны[17].

Специфика устойчивого развития Республики Молдовы в контексте современного интегрирования стран в необходимых и неизбежных межгосударственных взаимоотношений на глобальном уровне в свете повестки 2030, заключается во внедрении Соглашения об Ассоциации Республики Молдова и Европейского Союза.

Глобальное управление необходимо и для оптимального развертывания геополитических процессов, которые также существенно глобализируются, происходит эрозия Вестфальской системы и акторами мировой политики, кроме государств, все активнее выступают международные и всемирные организации, глобальные

города, транснациональные корпорации, локальные цивилизации, которым от государств в той или иной степени передается ряд властных полномочий, в том числе и в региональном и глобальном ракурсах. Властные полномочия при таком глобальном управлении «переносятся» с конкретной территории на специально создаваемую региональную или глобальную структуру (например, всемирную организацию) и определенный глобальный процесс.

Именно ноосфера видится как гипотетическое будущее состояние и вместе с тем глобальный процесс, реализуемый через УР общества и его взаимодействие с природой, в котором приоритетное место будет занимать коллективный общечеловеческий разум, именуемый ноосферным интеллектом, направляющий эволюцию цивилизации в прогрессивно-поступательном и безопасном направлении. Устойчивое развитие в ракурсе «ноосферной цели» оказывается управляемой глобальной эволюцией, ориентированной на созидание сферы разума как нового качественного состояния и результата цивилизационного развития.

В условиях умножения глобальных вызовов и угроз необходимо переходить от стратегии устранения негативных последствий социальной деятельности к предотвращению катастроф и к упреждающим мерам, что фактически и предлагает мировому сообществу концепция и стратегия УР и её продолжение в форме ноосферогенеза. Одной из главных составляющих УР-преобразований как деятельности по переходу к устойчивому развитию должны быть опережающие решения и превентивные практические действия, которые позволяли бы прежде всего отодвигать экологическую и другие катастрофы на более отдаленные времена, а со временем устранять многие угрозы и опасности. Когда негативные воздействия носили локальный (или в отдельных случаях даже региональный характер) можно было ликвидировать их последствия пусть и с огромными экономическими потерями. Но в случае глобального масштаба катастроф их необходимо только предотвращать, что требует формирования совершенно новой культуры – культуры предотвращения[18]. А это ведет к иному взгляду на темпоральные характеристики всей человеческой культуры и деятельности. Футуризация выступает как фундаментальная темпоральная характеристика всей человеческой деятельности, что стало очевидным, когда наметился переход к УР.

Становление ноосферы и формирование ноосферно-опережающего сознания можно считать основой будущей – второй осевой революции, и этим она будет существенно отличаться от первой. Первая осевая революция как появление рационалистических процессов одухотворения, инвариантно-универсальных для всех мировых религий, означало осознание человечеством своего бытия, когда аграрно-культурная революция приблизилась к своему завершению как стихийно-объективный процесс в планетарном масштабе. И здесь появление осевой эпохи как духовного феномена осознания происходящих в планетарном масштабе неолитических трансформаций означало, что духовная составляющая этих изменений проявилась с определенным запозданием, что оказалось следствием взаимоотношения сознания и бытия в модели неустойчивого развития.

Формирование ноосферного сознания, включая его конечную и зрелую форму – ноосферный интеллект, можно видеть и как развертывание второй осевой революции. Однако, если первая осевая революция появилась как запоздалый духовный отклик на неолитическую (в своей основе материальную) революцию, то вторая осевая революция как новая интеллектуально-духовная революция предшествует социальным и социоприродным материальным трансформациям, поскольку она их вначале опережающим образом моделирует, создает на концептуально-теоретическом уровне (в науке) и затем привносит в сознание людей (через науку, просвещение и различные формы глобального образования, образование в интересах УР и т.д.).

Становление ноосферной цивилизации – это не только выдвигание нравственного интеллекта на приоритетное место в развитии общества, но и обретение им новых форм и качеств, которыми ранее разум не обладал. Да и главным механизмом опережающего воплощения модели устойчивого развития также окажется будущий коллективный человеческий разум глобально-космического масштаба, который может существенно трансформироваться в ходе ноосферогенеза, превратившись в опережающий ноосферный интеллект. Именно в ноосфере, формирующейся через переход к устойчивому развитию и через глобальное информационное общество, проявятся многие позитивные черты, которыми и сейчас обладает человек и всё человечество в целом [19].

ПРИМЕЧАНИЯ

1. Шпенглер О. Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории. В 2 томах. Том 1. Образ и действительность. М.: Попурри, 2009, с. 20.
2. Наше общее будущее. Доклад Международной комиссии по окружающей среде и развитию. Москва, 1989, с. 59.
3. Марфенин Н.Н. Устойчивое развитие человечества. Учебник. Москва, 2006, с. 599.
4. Данилов-Данильян В.И. Устойчивое развитие (теоретико-методологический анализ). В: Экономика и математические методы, 2003, Т. 39, № 2, с. 121–132, С. 123–124, 126–128.
5. Урсул А.Д. Путь в ноосферу. Концепция выживания и устойчивого развития цивилизации. Москва, 1993.
6. Циолковский К.Э. Космическая философия. Москва, 2001.
7. Поппер К. Нищета историцизма. Москва, 1993, с. 112.
8. Ясперс К. Смысл и назначение истории. Москва, 1994. с. 156.
9. Ясперс К. Смысл и назначение истории. Москва, 1994. с. 156.
10. Лекторский В.А. Эпистемология классическая и неклассическая. Москва, 2001.
11. Урсул А.Д., Урсул Т.А. Устойчивое будущее и новый образ науки. В: Государственная служба, 2004, № 6.
12. Черепашук А.М. Черные дыры во Вселенной. Фрязино, 2005.
13. Концепция перехода Российской Федерации к устойчивому развитию. В: Российская газета, 9 апреля. 1996.
14. Урсул А. Д. Путь в ноосферу. Концепция выживания и устойчивого развития цивилизации. М.: Луч, 1993.
15. Наше общее будущее. Доклад Международной комиссии по окружающей среде и развитию. Москва, 1989, с. 58.
16. Урсул А.Д. Перспективы безопасного будущего: Направления разработки концепции устойчивого развития / *Национальная безопасность* / Nota bene, 2014, № 6.
17. Arcadie Ursul, Ion Rusandu, Arcadie Carcelea. Dezvoltarea durabilă: abordări metodologice și de operaționalizare. Chișinău: Știința, 2009, p.183.
18. Кутахов Ю.Л. Геокультурная парадигма, императив предотвращения и международные отношения в XXI веке. В: Безопасность Евразии, 2005, № 4.
19. Ursul A.D. Prospects for the formation of the global intelligence: from the noosphere in space of the wisdom. В: WISDOM, 2014, № 2.

SOCIETATEA CIVILĂ CA ACTOR DE MODERNIZARE POLITICĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA

CIVIL SOCIETY AS A SUBJECT OF POLITICAL MODERNIZATION IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Pantelimon VARZARI, *doctor habilitat în științe politice,*
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

Summary

The article approaches some theoretical and methodological aspects of political modernization as a process, as well as some actual issues related to the need for resetting the entire political system in Moldova. The author demonstrates that the civil society can become an important actor of political modernization in Moldova if it involves in an active participation in the country's political life, during decision-making at national and local levels. As well, this result can be achieved in case the nonprofit sector will undertake the diversification of its activities at different levels of self-organization (local forums, district, regional, national and international). The article concludes that democratic political system established in Moldova should improve in order to adapt itself to national social, political and economic changes and due to threats that society as a whole confronts, to ensure the perpetuation of a direct relationship between political and social environment, and an active participation of citizens in political life.

Keywords: *political modernization, democracy, democratization, NGO sector, the „new” democracies, political system, political elite, governance, political participation, development model.*

Procesele de schimbare social-politică și economică, marcînd dezvoltarea democratică a Republicii Moldova pe parcursul a unui sfert de secol, au declanșat o modernizare complexă a societății care a cuprins toate domeniile vieții sociale. Apare, firește, întrebarea dacă modernizarea politică, desfășurîndu-se sub lozincile democratizării și liberalizării, poate deveni un „reviriment al democrației” (expresia îi aparține politologului francez, membru al Academiei Franceze Jean-François Revel [1]) și în țara noastră.

În condițiile celui de-„al trelea val al democratizării” (Samuel Huntington [2]), puțini cercetători neagă existența unui „reviriment al democrației” în țările aflate în plină schimbare, însă, totodată, unii autori de referință (spre exemplu, politologul și economistul american Francis Fukuyama [3; 4]) atrag atenția asupra pericolelor la care sunt supuse actualmente „noile” democrații și asupra eforturilor ce trebuie făcute pentru combaterea amenințărilor la adresa liberalismului și democrației de tip liberal (este și cazul țărilor aspirante la aderarea în UE, inclusiv al Republicii Moldova).

Practica social-politică a țărilor democratice occidentale arată că modernizarea societății este un proces anevoios și contradictoriu. Rezultatele modernizării social-politice și economice depind, în cea mai mare măsură, de motivațiile și competențele necesare ale puterii politice și profesionalismul puterii birocratice, de existența liderilor politici capa-

bili să asigure prin diverse mecanisme politice de conlucrare guvernarea democratică, de capacitatea aparatului funcționaresc de a realiza politicile publice trasate de către decidenții politici, dar și de implicarea dezinteresată a societății civile în actul guvernării. Într-un cuvânt, modernizarea complexă a sociumului se află într-o relaționare directă cu perfecționarea continuă a sistemului politic și, mai întâi de toate, a statului ca principala instituție politică, precum și cu sporirea activității sectorului „trei” al societății.

Pentru că Republica Moldova se confruntă astăzi cu un noian de probleme legate strâns de procesul guvernării democratice, iar drept rezultat se observă o scădere dramatică a nivelului de trai al populației cu un impact major asupra securității naționale a statului, apare stringent necesitatea redimensionării activității elitei politice naționale pe fâgașul reformelor politice în strictă concordanță cu programul de guvernare adoptat și cu prevederile Acordului de Asociere cu UE, ținând cont, în același timp, de cerințele și doleanțele sectorului asociativ de a se implica activ în procesul realizării reformelor modernizatoare prin diverse modalități, la care vom reveni mai jos.

Actualmente, tot mai mulți cercetători, analiști politici și lideri de opinie autohtoni, oficialitățile europene și partenerii de dezvoltare ai țării atrag atenția asupra ineficienței clasei politice naționale, încetirii realizării reformelor democratice preconizate, inactivității sectorului neguvernamental, astfel încât unii autori, nu fără temei, bănuiesc că elita politică actuală este una „eșuată”, „expirată”, compromisă prin activitățile sale și, deci, degenerată, falimentată [5; 6; 7], în sensul că țara noastră trece printr-un traseu sinuos de transformări democratice, metodele de guvernare a celor de „sus”, ai clasei politice naționale, au rămas neschimbate, statul Republica Moldova este „capturat” de oligarhi [8; 9; 10; 11; 12; 13], sau, cel puțin, putem vorbi la moment de un stat slab, fragmentat, fisurat [14], iar, drept urmare, asupra lui planează pericolul oligarhizării puterii politice în Republica Moldova. În acest context, pentru a scoate sistemul politic de sub influența inereselor personale, a stopa prăbușirea sistemelor instituționale, a stabiliza situația social-politică și economică a țării și a-i reda direcția clară a reformelor inițiate încă la începutul primului deceniu al secolului curent și reactualizate de așa-numita elita „pragmatică”, „reformatoare”, „pro-europeană” la începutul celui de-al doilea deceniu, modernizarea economico-socială și politică a țării prin democratizarea și europenizarea societății din Republica Moldova devine calea decisivă pentru destinul tînărului stat independent. Cu alte cuvinte, țara noastră ca niciodată are nevoie de o nouă paradigmă asupra guvernării democratice a societății. Această paradigmă prevede transformarea „poveștii de succes” într-o realitate cât de cât vizibilă pentru populația țării.

În literatura de specialitate există mai multe puncte de vedere privind semnificația modernizării politice ca fenomen și ca proces. Totuși, majoritatea cercetătorilor consideră că teoria modernizării face parte din studiile democratizării, acestea fiind situate în cadrul teoriilor mai generale ale schimbării sociale [15, p. 35-41, 57-73].

Modernizarea, așa cum remarca Samuel Huntington, reprezintă un proces deosebit de complex, care antrenează o serie de variabile, cu multe fațete, implicînd schimbări în toate domeniile gândirii și activității umane [16, p. 37]. Modernizarea, adică schimbarea, produce modernitate, care, la rîndul său, înseamnă producerea stabilității. Conform

opinieii sociologului român C. Scifirneț, există mai multe tipuri de modernizare: politică, economică, instituțională, culturală, socială etc. [17, p. 204-205]. Dacă modernizarea socială înseamnă urbanizare, instruire, industrializare, creșterea produsului național brut, mijloace de comunicare, atunci modernizarea politică cuprinde democrație, stabilitate, diferențiere structurală, modele de dezvoltare, integrare națională. Modernizarea politică înseamnă: 1) procesul de raționalizare a societății, înlocuirea unui mare număr de autorități politice tradiționale, religioase, familiale și etnice cu una singură, națională; 2) diferențierea unor noi funcții politice și dezvoltarea structurilor specializate care să îndeplinească aceste funcții, iar domeniile juridic, militar, administrativ, științific să fie separate de domeniul politic; 3) participarea largită în politică a grupurilor sociale din întreaga societate. Autoritatea raționalizată, structura diferențiată și participarea de masă diferențiază regimurile politice moderne de cele anterioare.

Modernizarea politică ca proces se derulează simultan cu modernizarea economică, socială și spirituală, conținutul primei fiind răspândirea treptată a instituțiilor democratice și creșterea participării politice a populației unei societăți. În vreme ce pentru modernizarea economico-socială există un anumit set de criterii privind nivelul și structura forțelor de producție, organizarea și conducerea, valoarea și structura produsului social, pentru viața politică sensurile modernizării politice se pun în alți termeni. Astfel, așa cum afirmă politologul român L.-P. Zăpârțan, dacă în gândirea economică strategia modernizării are numai în ultimă instanță semnificație ideologică, în gândirea politică sensul termenilor este dependent de conținutul forțelor social-politice, al claselor și păturilor unei societăți, al popoarelor și națiunilor [18, p. 258].

Unul din principalele criterii ale gradului de dezvoltare politică constă în capacitatea sistemului politic de a face față provocărilor modernizării complexe a societății. În cazul Republicii Moldova putem vorbi de modernizare politică, ca aspect al schimbărilor sociale generale, în sensul „restartării” și perfecționării unei funcționări continue a sistemului politic în direcția democratizării și europenizării societății. O astfel de „restartare” a sistemului politic și, deci, a componentelor sale (instituțiile politice cu referire la stat, la organismele de guvernare, adică parlament, președinte, guvern și primministru, precum și la autoritățile prin care se realizează puterea judecătorească – instanțele judecătorești; elitele politice; partidele politice; relațiile politice etc.) ar însemna alinierea la anumite cerințe și valori indispensabile democrației contemporane, utilizând diverse mecanisme, și anume: făurirea unui stat modern care ar poseda o reală suveranitate (cazul separatismului din raioanele de est ale Republicii Moldova este elocvent în această ordine de idei); creșterea rolului statului în viața socială prin lărgirea sferelor lui de acțiune și dominarea supremației legii, prin axarea eforturilor și mobilizarea resurselor în direcția promovării și îndeplinirii unor mari programe de reformă; scoaterea de sub incidența politicului a unor structuri guvernamentale la care insistă unele segmente ale societății civile (Centrul Național Anticorupție, Procuratura Generală și alte structuri guvernamentale care reglementează anumite domenii sau care sunt responsabile de implementarea legii); ridicarea încrederii în clasa politică guvernantă și a rolului elitelor modernizatoare; depășirea așa-numitului *bonapartism* al clasei politice

moldovenești, subînțelegându-se modernizarea de „sus” a societății prin mijloace autoritare și proceduri nedemocratice, când orice politician se vede lider de partid și chiar candidat la posturile superioare ale țării; constituirea unei birocrații politice raționale și transformarea acestei birocrații nepersonificate într-un sistem dominant de conducere și control; sporirea rolului instituțiilor statului și ale administrației publice centrale și locale în implementarea politicilor publice; creșterea calității partidelor politice și, implicit, a sistemului pluripartidist care constituie unul dintre factorii principali în dezvoltarea democratică a țării; sporirea comunicării politice a autorităților publice cu cetățenii țării; extinderea dialogului social al puterii politice cu societatea; lărgirea accesibilității încadrării indivizilor și grupurilor sociale în viața politică; includerea reprezentanților sectorului asociativ în procesul decizional. În acest sens, pentru ca mecanismele instituționale de interacțiune dintre puterea politică și societatea civilă să fie lucrative, ar fi cazul ca unele responsabilități în procesul decizional și realizarea unor decizii de interes național și/sau local să fie transferate de către Guvern unor segmente responsabile ale sectorului asociativ, cu precădere membrilor *Consiliului Național pentru Participare* (organ consultativ care activează în baza Hotărârii de Guvern din 19 ianuarie.2010, dar la moment absent în cadrul Guvernului Filip), fapt care va asigura creșterea statutului membrilor ONG-urilor în cadrul structurilor guvernamentale nu numai prin rolurile de consultanță, ci ar deveni realmente responsabile în implementarea hotărârilor adoptate în comun.

Toate componente sistemului politic (instituțional, funcțional, normativ, comunicativ și cultural) trebuie să funcționeze într-o relație de reciprocitate, asigurând fiecare în parte și împreună funcționalitatea și revigorarea acestuia și, totodată, ar crea premise pentru un „reviriment al democrației”. Cu alte cuvinte, crearea unei structuri politice diferențiate cu un înalt grad de specializare conform criteriului instituțional-funcțional ar condiționa formarea unei democrații politice care reprezintă un tip de sistem politic superior, al conducerii prin instituțiile reprezentative ale statului de drept. Asta pentru că, după cum subliniază analistul politic occidental Vladimir Socor de la Fundația *Jamestown* și *Eurasia Daily Monitor*, „democrația aritmetică nu este întotdeauna cea mai bună soluție pentru construirea și modernizarea unui stat” [19]. Democrația politică este caracterizată prin: corpul legislativ (parlamentul) reprezintă „centrul de greutate al sistemului” – el este ales prin vot universal și direct, iar candidații sunt desemnați de partidele politice; existența unei opoziții coerente și responsabile, care reprezintă o parte necesară a sistemului politic; legitimitatea sistemului este dată de opțiunea majorității cetățenilor; atragerea în viața publică a instituțiilor societății civile (asociații civile și profesionale, sindicate, organizații locale etc.), cu rolul de a modela deciziile politice în direcția respectării intereselor populației. Fără a fi perfect, acesta este cel mai reușit sistem creat pînă acum de experiența organizării vieții politice în lumea occidentală [20].

Dimensiunile democrației contemporane și ale procesului de tranziție postcomunistă și de democratizare în contextul modernizării societății, identificată în Republica Moldova cu europenizarea și integrarea europeană, țin de factorii care determină durabilitatea și consolidarea democrației, aceștia fiind de natură politică, economică, socială

și culturală. De aceea accentul trebuie pus aici pe modalitățile și mecanismele în care regimul democratic în devenire influențează în direcția dorită traiectoria procesului de tranziție și democratizare a societății aflată în plină schimbare.

Dacă modernizarea este inevitabilă pentru Republica Moldova, firește, apar unele întrebări: Cine o realizează? Cine sunt agenții modernizării? Care este locul și rolul societății civile în procesul modernizării politice? Politologul român Aristide Cioabă subliniază faptul că modernizarea politică va antrena o triplă transformare în privința statutului individului și premiselor societății civile. În primul rând, eliberăm individul de lanțul servituților personale, redându-l societății naționale în care, cel puțin teoretic, toți oamenii sunt creditați cu dreptul egal de a-și urmări interesele și valorifica șansele de a accede la fericire. În al doilea rând, fac din membrii societății cetățeni, persoane cu statut și rol politic concretizate în drepturi și obligații politice generale față de stat. În al treilea rând, indivizii cu condiții de existență și interese comune încep să aibă conștiința solidarității de grup, de clasă chiar, și să se organizeze voluntar pentru apărarea propriilor interese. Această transformare formează o premisă fundamentală a societății civile [21, p. 133].

Această ipoteză poate fi confirmată prin manifestarea civică cu un potențial de proiect politic, care se ține lanț de la începutul anului 2015. Astfel, au fost create două mișcări protestatere (prima poziționată ca o formațiune politică de centru-dreapta – Platforma Civică „Demnitate și Adevăr” în frunte cu liderul mișcării A. Năstase, înregistrând și partidul „Platforma Demnitate și Adevăr”, partid care a apărut în baza Partidului Forța Poporului condus de analistul politic N. Chirtoacă, și cea de-a doua – coaliția de stînga, incluzînd PSRM în frunte cu liderul formațiunii I. Dodon și Partidul Politic „Partidul Nostru” în frunte cu liderul R. Usatii) care, ulterior, la începutul anului 2016, au format o singură mișcare protestatară antiguvernamentală și, de fapt, conțin același mesaj politic – alegeri anticipate. Este cunoscut și faptul că multe dintre solicitările protestatarilor și, în primul rând, al protestatarilor pro-europeni, cum ar fi depolitizarea instituțiilor și scoaterea de sub dependența politică a instituțiilor care reglementează anumite domenii sau care sunt responsabile de implementarea legii, sunt incluse în ultimele programe de guvernare ale Guvernului Republicii Moldova. Totodată, protestele stradale actuale din Chișinău nu sunt generate doar de problemele enumerate mai sus (depășirea fenomenului corupției la toate nivelurile societății, scoaterea statului din captivitate, întoarcerea „miliardului furat”, insistența asupra modificării modalității de alegere a șefului statului, depolitizarea instituțiilor de ocrotire a normelor de drept etc.), ci de așteptările sociale sporite pe care societatea le-a avut începînd cu 2009 de la partidele care se declară pro-europene, iar *trend*-ul crescător al dorinței cetățenilor pentru integrarea europeană și-a pierdut din patosul de altădată din motive bine cunoscute.

Nu este de prisos să ne întrebăm: Care ar fi riscurile pentru Republica Moldova în cazul unor anticipate, referindu-ne la parcursul european? Desigur, principalul ar fi riscul de instabilitate, care ar arunca societatea într-o criză sistemică mai profundă și mai costisitoare. În același timp, cele două mișcări protestatere sus-menționate, avînd drept scop major declanșarea alegerilor parlamentare anticipate, au menirea, în opinia noastră, de a ține

în „șah” actuala guvernare și în „captivitate” întreaga societate, pe de o parte. Pe de altă parte, liderii mișcării protestatari propun mai multe revendicări, unele fiind și justificate, în fața guvernanților. Astfel, reprezentanții *Forumului Civic* au prezentat la 29 ianuarie 2016 o rezoluție adresată guvernării cu privire la soluțiile de depășire a crizei social-politice din Republica Moldova. Aceștia cer demiterea procurorului general și conducerii CNA, alegerea guvernatorului, reforma justiției, limitarea concentrării proprietății mass-media, dar și alegerea Președintelui țării direct de către popor. Printre revendicări sunt și mai multe modificări în legislația financiar-bancară și sporirea independenței Băncii Naționale, amendamente ale legislației în domeniul audiovizualului, precum și în legea cu privire la partidele politice care vizează simplificarea procedurii de înregistrare a formațiunilor. Aceștia au mai cerut crearea unui grup de dialog, care va negocia și discuta cu societatea civilă despre mersul implementării Rezoluției propuse guvernanților [22].

Reducerea încrederii societății față de liderii politici, de partidele politice, de guvernare și, în genere, față de toate structurile puterii de stat, cauzate, precum se știe, de un șir de probleme mai vechi, care și astăzi mai perpetuează (criza pluridimensională – valorică, instituțională, identitară, economico-socială, transnistreană, clivajele social-economice și politice, deficitul democratic cu toate manifestările sale etc.), dar și probleme mai „noi” (criza constituțională – de nealegere a șefului statului (2012), așa-numitul „jaful secolului” (2014–2015), criza financiar-bancară și de securitate și alte crize de sistem), probleme numite de noi *dificultăți aporetice* [23, p. 179-199], ce pun sub semnul întrebării însăși legitimitatea proiectului democratic lansat de prima generație a clasei politice de la începutul anilor '90 ai secolului XX.

Iar odată cu permanentizarea crizelor și lipsa de progrese în îndreptățirea așteptărilor sociale au diminuat și acțiunile reformatoare generate de elita guvernantă, fapt care a condus la scăderea cererii sociale referitoare la atașamentul populației vizavi de potențialul integrării europene: conform datelor sociologice, începând cu anul 2009 pînă în prezent, comparativ cu anii precedenți, se observă un euroscepticism în amplificare din partea populației. Criza democrației în societate este alimentată și de promovarea dezordonată a politicilor de modernizare politică și de reformare democratică a Republicii Moldova, care a adus beneficii economice doar unui număr limitat de persoane. În plus, atitudinea tradițională, sovietică, de pasivitate politică și paternalism de stat și opinia că elitele guvernante controlează toate procesele politice, iar implicarea cetățenilor nu ar schimba nimic, au provocat profunde deziluzii în întreaga societate.

În același timp, înțelegerea democrației ca bun de consum, fără o susținere civică adecvată, conduce la o demonizare și o profanare a acestui fenomen în esența lui propriu-zisă. Reducerea progresivă a ratei de participare la alegeri sau la dezbaterile civice, apatia și neîncrederea în forța democrației ca liant social sunt definatorii pentru disfuncționalitatea societății civile, aceasta din urmă avînd, la rîndul său, mai multe probleme (lipsa de încredere existentă între structurile puterii și sectorul asociativ și a unui dialog social constructiv; Guvernul țării noastre vede în continuare ONG-urile ca un releu prin care poate difuza informații convenabile lui (vom aminti aici doar de primul *Forum*

Public cu participarea clasei politice, societății civile, mediului academic, partenerilor sociali organizat la 14 octombrie 2015 de către reprezentanții Președinției, Parlamentului și Guvernului [24], în cadrul căruia preconizatul Pact social „Pentru Moldova” nu a fost semnat), avînd tendința să minimalizeze efortul constructiv al societății civile, pe care îl percepe deseori ca o interferență în propriile politici; numărul redus de tineri în cadrul sectorului nonprofit; majoritatea lor activează în baza granturilor din străinătate, iar din această cauză deseori ONG-urile își încheie activitatea cînd nu mai au acces la granturi sau finanțări externe.

De asemenea, reprezentanții sectorului asociativ atrag atenția asupra existenței unor carențe în legislația națională referitoare la activitatea sectorului „trei” al societății, precum și la faptul că cadrul fiscal cu privire la ONG-uri este defectuos, în special ceea ce se referă la donații. Pentru a promova modificări legislative, dar și a ajuta organizațiile societății civile să se implice activ în procesul decizional, *Centrul de Resurse Juridice din Moldova* (CRJM) a lansat proiectul „Promovarea reformelor juridice și *advocacy* pentru reforme în vederea promovării unui mediu favorabil pentru organizațiile societății civile”. La masa rotundă de prezentare a proiectului la începutul anului 2015 s-a subliniat că acesta are trei obiective: îmbunătățirea cadrului legal care reglementează organizarea și funcționarea ONG-urilor, promovarea a noi prevederi legale pentru asigurarea sustenabilității fiscale și financiare a ONG-urilor și de a promova mecanisme de participare efectivă a ONG-urilor în procesul legislativ la nivelul Parlamentului. La fel, se propune revederea *Legii 2%*, deoarece, după ce a trecut prin Parlament, aceasta a devenit neconvenabilă societății civile. De altfel, acest act normativ acum prevede că banii adunați de ONG-uri datorită prevederilor legislative trebuiesc cheltuiți timp de un an, iar din aceste resurse doar 5% pot fi utilizate pentru chestiuni de administrare. Această prevedere nu permite ONG-urilor să-și facă rezerve pentru a se asigura pe viitor. Situația este și mai gravă la capitolul implicarea sectorului non-profit în procesul decizional. La drept vorbind, societatea civilă din Republica Moldova este implicată ineficient în procesul legislativ. Dacă la nivel de Guvern majoritatea proiectelor de legi propuse spre adoptare sunt discutate cu societatea civilă, cînd ajung în Parlament unele dintre acestea sunt modificate radical. CRJM își propune să atragă reprezentanții societății civile (Consiliul ONG și alte ONG-uri bine cunoscute) în procesul de analizare a inițiativelor legislative și să vină cu propuneri de modificare a cadrului legislativ în vederea asigurării participării efective a societății civile la adoptarea proiectelor de acte normative la nivel de Parlament [25].

Implicarea activă a sectorului „trei” al societății în procesul modernizării și dezvoltării democratice a țării este prevăzută în cele două strategii de dezvoltare a societății civile adoptate de către Parlamentul Republicii Moldova (*Strategia dezvoltării societății civile în anii 2009–2011* [26, p. 12-15] și *Strategia de dezvoltare a societății civile pentru perioada 2012–2015* [27, p. 14-33]). Cu toate că în perioada dezbaterilor și adoptării acestor acte legislative au provocat multe controverse, totuși aceste strategii reprezintă un pas înainte, deoarece impunea Guvernul să abordeze unele probleme foarte importante pentru dezvoltarea societății civile, precum ar fi: instituționalizarea cadrului de

consultanță, monitorizare și evaluare a politicilor publice; crearea unui cadru legal și fiscal favorabil dezvoltării durabile a sectorului asociativ (adoptarea *Legii 2%* și a unor mecanisme de stimulare a acțiunilor filantropice etc.); dezvoltarea spiritului activ civic și a voluntariatului, precum și instituirea structurii responsabile de cooperare cu societatea civilă, care ar întruni reprezentanți ai executivului și ai societății civile, pentru coordonarea și monitorizarea implementării Strategiei pentru perioada anilor 2012–2015 și, respectiv, a Planului de Acțiuni adoptat.

Forumul ONG-urilor, care a avut loc la sfârșitul anului 2015, a elaborat mai multe cerințe concrete față de autoritățile publice care nu-și onorează obligațiunile asumate. Potrivit membrilor Consiliului ONG, autoritățile publice trebuie să adopte, în colaborare cu organizațiile societății civile din domeniul mass-mediei, politici publice de încurajare a dezvoltării mass-mediei independente și pluraliste, să asigure transparența reală a proprietății media și limitarea concentrării pe piața media. De asemenea, Guvernul trebuie să urgenteze procesul de contractare a serviciilor sociale pentru organizațiile societății civile, să definitiveze pachetul legislativ referitor la antreprenoriatul social, iar Parlamentul să adopte pînă la sfârșitul sesiunii parlamentare curente modificările la proiectul *Legii 2%*, să realizeze controlul parlamentar cu privire la implementarea *Strategiei de Dezvoltare a Societății Civile*, pentru ca strategia să fie implementată pînă la sfârșitul anului 2016. Printre cerințele Forumului ONG este și formarea noului *Consiliu Național de Participare*, restabilirea formatului real de consultare cu organizațiile societății civile și liderii de opinie, iar ONG-urilor li se cere să fie mai active în participarea la procesul decizional [28; 29].

În pofida cadrului legal imperfect pentru o dezvoltare ascendentă a sectorului asociativ, comunitatea ONG-urilor din Republica Moldova a reușit să găsească anumite forme de autoorganizare și să lanseze un șir de proiecte relativ bine coordonate, iar printre modalitățile de autoorganizare lor vom menționa: forumurile regionale, care identifică cele mai active și performante structuri din regiuni și raioane; forumurile ONG-urilor desfășurate la nivel național, în a căror activitate participă reprezentanții celor trei sectoare ale societății; forumurile ONG-urilor la nivel internațional, axate pe importanța implicării societății civile în relațiile bilaterale dintre Republica Moldova și alte state, forumuri care au reunit reprezentanți guvernamentali, societatea civilă, mass-media și mediul academic. Procesul de consolidare a capacităților entităților nonguvernamentale naționale se produce și în cadrul *Parteneriatului Estic* prin participarea celor mai active și puternice ONG-uri naționale la forumurile societății civile ale acestui mecanism de cooperare care se bazează pe realizările *Politicii Europene de Vecinătate* (cea de-a cincea ediție a *Forumului Societății Civile a Parteneriatului Estic* a fost organizată la Chișinău în perioada 4-5 octombrie 2013) [30, p. 34-35].

Notăm că diversificarea relațiilor de cooperare dintre putere și ONG-uri a început să se instituționalizeze treptat nu numai la nivel de Guvern, Parlament și organizațiile societății civile [31, p. 22-32], dar și dintre Comisia Electorală Centrală, Primăria mun. Chișinău și sectorul ONG-ist. Însă interacțiunea dintre partenerii de dezvoltare și sectorul asociativ prin intermediul mecanismelor instituționalizate are un caracter

nesistemic, iar randamentul colaborării dintre părți rămîne deocamdată minimal. Pe de o parte, a existat o intenție declarativă reciprocă de a conlucra, iar pe de alta, sub aspect de conținut, progresul în sens de colaborare și înțelegere reciprocă se dovedește a fi insuficient. Calitatea insuficientă a interacțiunii dintre societatea civilă și putere poate fi explicată prin următoarele: 1) societatea civilă nu a formulat un mesaj coerent, fiind fragmentată în înțelegerea necesităților pentru consolidarea componentelor sale; 2) decidenții politici au înțeles doar superficial esența funcționării societății civile în sensul creării unui regim legislativ favorabil pentru activitatea organizațiilor asociative și susținerii unor inițiative venite din partea sectorului „trei” al societății; 3) autoritățile demonstrează, de regulă, un interes corporativ în a nu permite dezvoltarea organizațiilor societății civile. Însă construirea unui sistem politic viabil cu orientare democratică obligă atât societatea civilă, cât și sistemul instituțional la un dialog real și consistent, la diversificarea parteneriatului dintre putere și societate la toate nivelurile, pe baza cărora să se asigure buna funcționare a regimului democratic, probleme care, specificăm, sunt dezbătute de mai mulți autori [23, p. 171-172].

Poate apărea legitima întrebare: Care ar fi modelele cele mai plauzibile pentru Republica Moldova în vederea modernizării politice a societății și a implicării mai active a societății civile la acest proces? Politologii, analiștii politici și alți experți în materie susțin că nu există modele „ideale” de modernizare care ar putea fi aplicate direct în țara noastră, ci doar anumite elemente. Conceptul de reformă democratică prin modernizarea și democratizarea societății trebuie să-i aparțină Republicii Moldova, clasei politice guvernante, societății civile, pentru ca aceștia să reușească implementarea lui în practică. Totodată, trebuie examinate doar modele comparabile, analizându-se și „practicile pozitive” din orice țară, astfel încât decidenții politici să realizeze îndemnul „arhitectului Constituției americane”, James Madison, cel de-al patrulea Președinte al SUA (1751–1836): „O guvernare bună implică două lucruri: primul, fidelitatea față de obiectul guvernării, care este fericirea poporului, și, al doilea, cunoașterea mijloacelor prin care acest scop poate fi atins cel mai bine”. Iar unul din aceste mijloace ar consta în adoptarea și realizarea unei strategii coerente de modernizare politică, economică și socială, de transformare democratică profundă a țării, care ar coagula actorii politici (instituționalizați) și actorii sociali (extrainstituționali) în ceea ce privește determinarea priorităților și activităților strategice de dezvoltare a societății, folosind în acest scop diverse mecanisme de interacțiune dintre putere și societate (dialogul social, dialogul politic, forumul public, platforme oficiale etc.), precum și participarea la viața politică a cât mai multor cetățeni, a unor largi categorii sociale (încadrarea în rîndurile unui partid politic și activitatea desfășurată în cadrul acestuia, participarea la alegeri prin candidarea la anumite posturi de conducere, activitatea depusă în organisme de conducere etc.). În acest caz și efectele impactului societății civile asupra guvernării și, deci, a implicării organizațiilor acesteia în procesul modernizării politice ar fi pe potriva așteptărilor.

Așadar, din cele prezentate mai sus rezultă că modernizarea politică ca proces este un imperativ pentru Republica Moldova, dar, concomitent, destul de anevoioasă și contradic-

torie. Succesul acestui proces depinde de competența puterii politice și profesionalismul puterii birocratice, de existența liderilor politici capabili să asigure prin diverse mecanisme politice de conlucrare a puterii cu societatea. În sfera politică modernizarea presupune: formarea și consolidarea unei clase politice competente și responsabile; crearea unei birocrății politice raționale; sporirea profesionalismului întregului aparat funcționăresc în scopul eficientizării politicilor publice și dezvoltării sustenabile a țării, creșterea nivelului comunicării politice între toate trei sectoare – public, privat și non-profit – pentru optimizarea politicilor de dezvoltare; reconstituirea încrederii cetățenilor în structurile puterii de stat și agenților acestora; asigurarea legăturii inverse între sistemul politic și mediul social; perfecționarea continuă a cadrului legal cu referire la sectorul asociativ; aplicarea tehnologiilor consensuale cu sectorul ONG-ist în elaborarea și realizarea deciziilor politice; participarea înaltă a cetățenilor în viața politică. Toate acestea, la rândul lor, determină proiectarea și implementarea adecvată a politicilor economice și sociale în contextul ezitării și inconsecvenței puterii politice în promovarea reformelor trasate, lipsei competenței și profesionalismului din partea sistemului politico-administrativ, absenței unei viziuni clare și articulate asupra transformărilor sistemice în țara noastră. De aceea sistemul politic democratic instalat în țara noastră trebuie resetat datorită necesității adaptării la schimbările social-politice și economice interne și la amenințările externe la care este supusă societatea în ansamblu.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Revel J.-Fr. Revirimentul democrației. București: Editura Humanitas, 1995. 447 p.
2. Huntington S. Al treilea val al democrației. În: Revista Română de Științe Politice, București, 2002, vol. 2, nr. 1, p. 18-40.
3. Fukuyama Fr. Încredere. Virtuțile sociale și crearea prosperității. București: Editura Antet, 2000. 237 p.
4. Fukuyama Fr. Marea ruptură. Natura umană și refacerea ordinii sociale. București: Editura Humanitas, 2011. 395 p.
5. Armand Goșu: „Atât la București, cât și la Chișinău avem elite politice expirate”. [on-line] <http://glasul.md/armand-gosu-ata-t-la-bucuresti-cat-si-la-chisinau-avem-elite-politice-expirate/> (vizitat 12.11.2015).
6. Luca I. Cazul „Republica Moldova” discutat în Parlamentul European: „Țara este coruptă, clasa politică a eșuat, iar guvernele se schimbă ca anotimpurile”. [on-line] http://www.realitatea.md/cazul-republica-moldova-discutat-in-parlamentul-european-ara-este-corupta-clasa-politica-a-e-uat-iar-guvernele-se-schimba-ca-anotimpurile_30374.html (vizitat 26.11.2015).
7. Comisarul european pentru Extindere: „Republica Moldova are nevoie de o nouă clasă politică”. [on-line] <http://independent.md/oficial-european-republica-moldova-nevoie-de-o-noua-clasa-politica/#.VnEBo-niLTy0> (vizitat 16.12.2015).
8. Vladimir Socor: „Reconstituirea coaliției în formula anterioară ar fi mult mai dăunătoare, mai păguboasă decât nereconstituirea ei”. [on-line] <http://www.europalibera.org/content/article/27362020.html> (vizitat 06.02.2016).
9. V. Socor: În Moldova are loc un proces de prăbușire a statului. [on-line] http://www.noi.md/md/news_id/69581#close (vizitat 29.09.2015).
10. Călugăreanu V. De la „povestea de succes a UE”, la stat capturat, fără bani, ajuns pe marginea prăpastiei. [on-line] <http://jurnal.md/ro/politic/2015/9/25/moldova-de-la-povestea-de-succes-a-ue-la-stat-capturat-fara-bani-ajuns-pe-marginea-prapastiei-comentariu-dw/> (vizitat 25.09.2015).
11. Thorbjorn Jagland: „Aduceți Moldova înapoi de pe marginea prăpastiei”. [on-line] <http://www.europalibera.org/content/article/27181572.html> (vizitat 10.08.2015).
12. Jurnalist Deutsche Welle [Vitalie Călugăreanu]: Republica Moldova a intrat în faza de mafiotizare. [on-line] http://unimedia.info/stiri/Jurnalist-Deutsche-Welle-Republica-Moldova-a-intrat-in-faza-de-mafiotizare-105966.html?utm_source=rss&utm_medium=rss&utm_campaign=rss (vizitat 12.12.2015).

13. Falimentul clasei politice sperie pe unii, bucură pe alții (Adevărul Moldova). [on-line] <http://www.europalibera.org/content/article/27418736.html> (vizitat 10.12.2015).
14. Victor Juc în studioul UNIMEDIA. [on-line] <http://unimedia.info/tv/alb-negru/370/victor-juc-in-studioul-unimedia> (vizitat 03.12.2015).
15. Grugel J. Democratizarea. O introducere critică. Iași: Editura Polirom, 2008. 267 p.
16. Huntington S.P. Ordinea politică a societăților în schimbare. Iași: Editura Polirom, 1999. 431 p.
17. Scifirneț C. Formele fără fond. Un brand românesc. București: Editura Comunicare.ro, 2007. 290 p.
18. Zăpârțan L.-P. Repere în știința politicii. Schița unei teorii generale a politicii. Iași: Editura Fundației Chemarea, 1992. 295 p.
19. Socor V. Democrația aritmetică nu este întotdeauna cea mai bună soluție pentru construirea și modernizarea unui stat. [on-line] <http://politicon.md/democratia-aritmetica-nu-este-intotdeauna-cea-mai-buna-solutie-pentru-construirea-si-modernizarea> (vizitat 11.11.2014).
20. Tipologia sistemelor politice. [on-line] <http://www.scribub.com/stiinta/stiinte-politice/TIPOLOGIA-SISTEMELOR-POLITICE31636.php> (vizitat 07.02.2016).
21. Cioabă Ar. Societatea civilă și partidele politice. În: Cioabă Ar., Păvălan L., Pogoceanu R. Societatea civilă și drepturile omului. București: Institutul de Teorie Socială, 1997, p. 124-139.
22. Rezoluția Forumului Civic adresată guvernării! „Dacă în 30 de zile nu se vor îndeplini – continuăm protestele. Dacă se vor realiza – înaintăm alt set”. [on-line] <http://www.realitatea.md/rezolutia-forumului-civic-adresata-guvernarii-daca-in-30-de-zile-nu-se-vor-indeplini-continuum-protestele-daca-se-vor-realiza-inaintam-alt-set-doc-video-34016.html> (vizitat 04.02.2016).
23. Varzari P. Elita politică și birocrăția în contextul realizării reformelor democratice (cazul Republicii Moldova). Monografie. Chișinău: Pontos, 2013. 366 p.
24. Forum Public pentru lansarea dialogului cu privire la semnarea Pactului Social „Pentru Moldova”. [on-line] http://www.realitatea.md/conducerea-arici-criticata-dur-de-societatea-civila-la-dialogul-social-concluziile-trase-la-finalul-discu-iilor-video_28265.html (vizitat 14.10.2015).
25. Proiect de susținere și promovare a societății civile din Moldova. [on-line] http://www.civic.md/stiri-ong/26944-proiect-de-sustinere-si-promovare-a-societatii-civile-din-moldova.html?utm_source=feedburner&utm_medium=email&utm_campaign=Feed%3A+civic%2Fnou+%28CIVIC.MD+DailyAlert%21%29 (vizitat 19.01.2015).
26. Strategia dezvoltării societății civile în anii 2009–2011. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 13 ianuarie 2009, nr. 1-2 (3334-3335), p. 12-15.
27. Strategia de dezvoltare a societății civile pentru perioada 2012–2015. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 4 ianuarie 2013, nr. 1-5 (4319-4323), p. 14-33.
28. Forumul ONG cere condamnarea atacurilor instituțiilor de stat asupra societății civile. [on-line] <http://www.ipn.md/ro/societate/73295> (vizitat 01.12.2015).
29. Teodorci R. Legea 2% trebuie să prevadă condiții egale pentru beneficiari. [on-line] <http://www.civic.md/stiri-ong/28271-legea-2-trebuie-sa-prevada-conditii-egale-pentru-beneficiari.html> (vizitat 07.05.2015).
30. Varzari P. Elita politică și birocrăția în contextul realizării reformelor democratice (cazul Republicii Moldova) / Referatul științific al tezei de doctor habilitat în politologie (în baza lucrărilor publicate). Chișinău, 2014. 67 p.
31. Chiriac L., Țugui Ed. Organizațiile societății civile din Republica Moldova: evoluția, sustenabilitatea și participarea la dialogul politic. Chișinău: IDIS „Viitorul”, 2014. 62 p. [on-line] http://www.csdialogue.eu/sites/default/files/mapping_md_idis_ro_1.pdf (vizitat 13.02.2015).

**PUTEREA ȘI OPOZIȚIA ÎN REPUBLICA MOLDOVA:
ÎNTRE CONFLICT ȘI COLABORARE**

**POWER AND OPPOSITION IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA:
BETWEEN THE CONFLICT AND COLABORATION**

**Ion RUSANDU, doctor în filosofie,
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM**

Summary

In the article is reflected one of the major aspects of political life of the Republic of Moldova, namely the issue of functioning political opposition. Is analyzed the relationship between power and opposition in the context of the problems facing society at present. This article presents various factual data that reflect the topicality and sociological issues raised.

Keywords: *political opposition, power, political party, political crisis, the voters, elections.*

Evoluția evenimentelor legate de procesele social-economice și politice din ultima perioadă a dezvoltării Republicii Moldova demonstrează cu elocvență faptul că cel mai palpabil rezultat rezidă în faptul că nu se pot depăși crizele pe toate domeniile. Actualmente, unul dintre cei mai vehiculați termeni este cel de „criză”: criză economică, criză politică, criză financiar-bancară, criză morală etc.

Conform datelor sondajelor realizate de Institutul de Politici Publice și dat publicității pe 8 decembrie 2015, 88% dintre cei chestionați consideră că lucrurile în Republica Moldova merg într-o direcție greșită. Vom menționa, cauzele apariției crizelor, modul de desfășurare și impactul lor sunt multiple și flexibile.

Criza politică¹ poate duce la consecințe imprevizibile privind vectorul dezvoltării țării. În prezent nu există nici o forță politică (partid), nici Președintele țării, nici Guvernul (numai în 2015 s-au schimbat trei guverne) care ar putea depăși în timpul apropiat crizele menționate, în primul rând criza politică. Că în Republica Moldova există criză politică se poate observa, cum se spune, „cu ochiul liber”: suntem martori oculari la faptul că ratingul încrederii în partidele politice, instituțiile statale, președintele țării scade permanent și simțitor. În al doilea rând, în societate nu există consens cu privire la vectorul dezvoltării țării. În al treilea rând, crește masa activă protestatară. În acest aspect, cel mai semnificativ moment este constituirea Platformei pentru „Demnitate și Adevăr”. Prin urmare, putem afirma că anul 2016 cu probabilitate (după cum evoluează economia, ajustarea reformelor în instituțiile statale) poate fi considerat un an ratat pentru modernizarea țării.

Tergiversarea identificării soluțiilor în vederea depășirii crizelor, numindu-le în ansamblu sistemice, au dus imperativ la:

¹ Prin *criză politică* înțelegem acutizarea inopinată a contradicțiilor în sistemul de relații politice ce reies din situația nestabilă și îndurabilă, care poate duce la schimbări profunde în structura puterii societății și sistemului politic la mod general. Esența crizei politice constă în faptul că, contradicțiile dintre diferiți actori ai sistemului politic duc neapărat la obținerea, menționarea și utilizarea puterii politice. Actorii ai crizei politice sunt toți cei care nemijlocit sunt încadrați în viața politică. Printre actorii principali sunt cei care dețin puterea politică, pot utiliza și repartiza resursele acestei puteri.

- Creșterea nemulțumirii sociale a tuturor straturilor sociale din cauza nesoluționării problemelor majore și scăderea nivelului de trai al populației;
- Scindarea clasei politice, care propune soluții pentru modernizarea țării diametral opuse;
- Scăderea bruscă a autorității instituțiilor statale, dat fiind faptul că nu pot ameliora situația social-economică și politica actuală.

În aceste condiții, este necesar de a elabora un contract social național între putere, opoziție și societate, întru depășirea crizelor majore și a crizei politice.

Vom menționa că, referitor la protestele organizate de Platforma civică pentru „Demnitate și Adevăr”, guvernarea a avut câteva scenarii pentru astfel de situații, care în mare măsură sunt firești când statul nu-și îndeplinește obligațiunile față de cetățeni.

În primul rând, guvernanții puteau iniția dialogul cu liderii Platformei „DA” în vederea soluționării revendicărilor. Guvernarea a ales calea tergiversării dialogului eschivându-se de la dialog. Această eschivare se datorează factorului uman, legat de psihologia clasei guvernante, educate în condițiile sistemului vechi politic (sovietic), având ca motivație probabilitatea scăderii temperaturii protestelor. În al doilea rând, confruntările violente dintre guvernanți și protestatari care ar fi putut fi declanșată de către diferite alte forțe, dar a fost evitată datorită liderilor Platformei. Însă, consecința majoră pozitivă din punct de vedere politologic constă în faptul că s-a declanșat mecanismul de nerevenire la situația anterioară și căutarea soluțiilor de schimbare a clasei politice actuale prin alegerile anticipate dorite și de partidele din opoziție – Partidul Socialiștilor din Republica Moldova (PSRM), Partidul Politic „Partidul Nostru” (PPPN) și Partidul Comuniștilor (PC).

În literatura contemporană de specialitate autohtonă fenomenului „opoziție politică” i se acordă, în opinia noastră, o atenție minoră. Unele aspecte ale acestui fenomen sunt tangențial abordate în cadrul studiilor consacrate analizei puterii, partidelor etc. Mult mai des opoziția politică este reflectată în mass-media. În mare măsură lipsa unei abordări științifice pe marginea acestui subiect foarte important pentru teoria politologică se datorează și faptului că în prezent fenomenul „opoziție politică” nu are o validare juridică.

În Republica Moldova este recunoscută democrația și pluralismul politic, libertatea opiniei și exprimării [1, p.4, 9.]. Aceste norme democratice denotă faptul că în societate acționează principiul pluralismului politic. Anume în cadrul evoluției democrației, a pluralismului politic în Republica Moldova ca urmare a intereselor diverse nu rareori opuse a cetățenilor și a statului a apărut opoziția politică. Consecințele politico-morale legate de tragicul eveniment din Pădurea Domnească (2013) și amplificarea protestelor au scos în evidență o nouă problemă majoră - gradul de stabilitate a regimului politic din Republica Moldova. Activismul Platformei Civice pentru „Demnitate și Adevăr” și sondajele de opinie au arătat că oamenii pot să se unească în jurul problemelor care au impact nemijlocit asupra vieții lor, pot să critice persoane și instituții concrete nu doar la modul abstract.

Fenomenul „opoziția politică” își are justificarea politică doar în definirea sa prin fenomenul puterii. Opoziția nu poate exista în afara puterii, ea este „conectată” la putere prin contrapunerea sa față de putere. Trebuie să constatăm că aici problema nu rezidă în opoziționalitate (nemulțumiți sunt mult sub diferite aspecte și probleme personale),

ci în faptul că opoziția se caracterizează printr-un indiciu foarte important, și anume, lupta pentru acapararea puterii.

Esența termenului opoziție se referă la o grupă organizată de cetățeni care acționează de bun comun și sunt capabili de a se prezenta în fața electoratului ca fiind o alternativă a guvernării cu programe și politici alternative proprii.

La modul general, noțiunea „opoziție” definește un grup de persoane în societate, organizație, partid care duc politica contrapunerii, rezistenței majorității. În aspect politic, existența opoziției înseamnă imposibilitatea principială a unei atitudini perene față de scopurile pe care le urmărește puterea politică. În diferite sisteme politice, opoziția joacă roluri diferite. Astfel, în sistemul totalitar, puterea politică curma orice încercare a opoziției de a se organiza, dat fiind faptul că puterea politică vede în opoziție o primejdie pentru sine și un fenomen antistatal, în condițiile democrației opoziția este o componentă iminentă a vieții politice și sociale necesare pentru rotarea la putere a partidelor la guvernare. Opoziția se caracterizează prin scopurile și mijloacele pe care le utilizează. Scopul major al oricărei opoziții este ascendera la putere, la guvernare. Când este vorba despre mijloacele opoziției, se indică diferențierea lor în cele loiale și neloiale. Loială este acea opoziție care nu depășește cadrul legal în procesul luptelor politice și detestă violența în cazul dat. Neloială este acea opoziție care mizează pe metodele violente sau amenință cu aplicarea lor.

Pe parcursul dezvoltării opoziției s-au constituit diverse forme și varietăți ale ei, precum: opoziția parlamentară și neparlamentară, loială și neloială, constructivă și distructivă ș.a. În orice caz, prezența opoziției înseamnă că în societate și în stat sunt opinii diferite de cele oficial-statale pe care trebuie de luat în considerare. Puterea politică este nevoită să ia în calcul opinia opoziției, dacă ea este constructivă și în consens cu strategiile de bază ale guvernării.

Acțiunile politice sunt unele dintre principalele forme ale activității opoziției parlamentare. Aceste acțiuni, desfășurate de către opoziție, sunt diverse atât după formă, cât și după tematica expusă. În prezent, opoziția preferă formele tradiționale stradale, cea mai populară fiind mitingurile. Organizarea acestor evenimente sunt adaptate la progresul tehnico-informațional actual. Astfel, partidele de opoziție utilizează rețelele de socializare, își intensifică prezența lor în internet. Scopul acțiunilor desfășurate sunt diverse, însă scopul principal rezidă în consolidarea încrederii în statusul politic și atragerea noilor simpatizanți care va duce la intensificarea influenței și presiunilor asupra guvernării.

În opinia noastră, prin opoziție politică se subînțelege o grupă organizată din cetățeni activi care sunt uniți prin conștientizarea intereselor lor politice, valori și scopuri și care luptă cu guvernarea pentru a accede însăși la guvernare.

Dimensiunea metodologică, teoretică și istorică a binomului „opoziția politică” și „puterea” face posibil răspunsului la întrebarea care este mecanismul interacțiunii, comunicării, controlului reciproc ca într-adevăr ambele componente ale fenomenului sus-numit să fie orientate spre dezvoltarea societății. Procesul de democratizare în Republica Moldova este unul complicat și este legat de maturitatea elitei politice atât guvernatoare, cât și a celor din opoziție, ce este mult mai important, oportunitatea puterii

și opoziției de a conlucra, avînd în vedere problemele majore cu care se confruntă la ora actuală statul și societatea.

Opoziția politică din Republica Moldova prezintă prin sine un fenomen complex și multicompozițional, care a trecut printr-o transformare esențială în perioada de după proclamarea Independenței. În fostele republici sovietice, opoziția își face apariția odată cu abolirea art. 6 din Constituția URSS cu privire la rolul conducătorului al PCUS (1990) și dispariția URSS (1991), cînd s-au creat premise pentru crearea pluripartidismului.

Opoziția care se configura în această perioadă avea un potențial democratic optimist. Începînd cu anul 1988 și pînă în 1996 opoziția în țara noastră a fost izvorul, forța motrice și cel mai important factor în devenire a unei societăți democratice. Apariția și activitatea progresivă a opoziției trebuie calificată ca una dintre caracteristicile generale ale democratizării, care caracterizează constituirea unui nou sistem politic. Totodată, împreună cu pluralismul politic și pluripartidismul au apărut și crizele politice, inițiate de lupta dintre putere și opoziție.

Trebuie de menționat că procesul constituirii în Republica Moldova a opoziției politice nu s-a încheiat, decurge neuniform și contradictoriu.

Printre factorii care împiedică buna activitate a opoziției politice vom menționa:

- caracterul nedeterminat juridic al statutului, Republica Moldova, declarînd cursul integrării europene, și-a asumat responsabilitatea întru ajustarea sistemului său politic în concordanță cu standardele democratice contemporane (moderne). Una dintre problemele importante trebuie să fie în acest proces civilizațional constituirea raportului dintre puterea politică și opoziție. Experiența țărilor occidentale relevă netăgăduit că acordarea opoziției parlamentare a posibilităților reale pentru promovarea și susținerea punctului de vedere al său ca alternativă față de cel oficial, concurența loială cu celelalte forțe politice duce la stabilitatea sistemului politic, diminuarea conflictele politice, contribuie la promovarea deciziilor politice importante și, nu în ultimul rînd, își aduce aportul său la coeziunea socială a opoziției. Încă nu a devenit o bună practică acordarea opoziției parlamentare dreptului de a conduce comisiile care au funcțiile de control: Comisia pentru buget, economie și finanțe ș.a;

- nivelul scăzut al culturii politice și juridice atît al opoziției, cît și al reprezentanților puterii și desigur al cetățenilor țării;

- tărăgănarea reformelor în domeniu, juridic și cel administrativ, nivelul înalt al corupției etc;

- existența diferitor clivaje: est-vest, bogați-săraci și cele legate de identitățile naționale.

Vorbînd despre relațiile dintre putere și opoziția politică, vom menționa că ele au fost și sunt foarte complicate, multidimensionale și multivectoriale și se schimbă odată cu timpul politic. Totodată, vom menționa că, pe de o parte, nu s-a finalizat instituționalizarea opoziției politice, care ar stabili și ordona relațiile dintre putere și opoziția politică. Acest aspect este foarte important, dat fiind faptul că în prezent relația dintre putere și opoziție s-a deplasat de la forță și constrîngere spre comunicare, discurs pentru a găsi soluții politice și economice. Numai în așa mod se poate de perceput cum se formează astăzi puterea, dar și că ea își pierde autoritatea, în schimb se întărește opoziția.

Aici vom remarca că, pentru științele politice apare o nouă abordare și o nouă metodă de cercetare bazată și pe aspectul conflictual, dar și pe cel al discursului.

Devenind parte legitimată ca instituție importantă a sistemului politic, opoziția politică se manifestă ca un mijloc eficient al rezolvărilor civilizate a diferendurilor/ contradicțiilor dintre interesele diferitor categorii sociale expuse la nivelul politic. Cercetătorul englez E. Kolinsky menționează că opoziția este un termen care se referă la dreptul minorității să critice majoritatea, să efectueze controlul și să caute susținerea populară/ electorală pentru apărarea opiniilor alternative [2].

În contextul celor expuse cu privire la crizele frecvente care au la bază diferiți factori și fenomene, vom menționa că astăzi corupția este un impediment în rezolvarea problemelor majore ale constituirii statului de drept și ale unei economii de piață veritabile.

Aici vom face referire la o concluzie cu privire la situația social-politică făcută de către Florin Niță încă în 2009 (după alegerile din 29 iulie 2009) și care, în opinia noastră, este valabilă și actuală pînă la această oră. Deci, scrie autorul, mișcările pro-democratice sunt greu de antrenat și de susținut în spațiul ex-sovietic, în special în locurile unde populația rusofonă reprezintă un procent considerabil din populație, dependența energetică și comercială față de Federația Rusă este foarte puternică, puterea politică trebuie împărțită cu actorii loiali Moscovei, iar guvernele fie nu pot, fie nu vor să recurgă la reformele politice și economice fundamentale. În acest sens, nevoia de compromis între forțele politice reformatoare în Republica Moldova este foarte mare, fiindcă nici Rusia, nici Uniunea Europeană nu par a fi destul de influente pentru a tranșa situația în favoarea lor, dar nici destul de slabe pentru a nu-și exercita puterea de veto. Este important de știut însă că orice eșec al unei eventuale guvernări a partidelor de opoziție va avea un impact negativ nu numai asupra credibilității politice a forțelor pro-occidentale din Republica Moldova, dar și asupra credibilității Uniunii Europene de a susține procese de democratizare în vecinătatea ei estică [3].

Conform estimărilor Băncii Mondiale, corupția împiedică dezvoltarea economică a Republicii Moldova cu cel puțin 2% anual [4], ceea ce duce la faptul că fiecare dintre cetățenii țării lucrează circa 42 de zile nu atât pentru el ci pentru a plăti eșecul statului în lupta cu corupția.

Potrivit unui clasament realizat de „The World Justice Project” al celor mai corupte țări din lume, Republica Moldova se plasează pe locul 93 din totalul de 102 țări [5].

Sunt într-un fel șocante datele prezentate în cadrul celei de a XI-a Conferințe Naționale Anticorupție ce s-a desfășurat în decembrie 2015 la Chișinău cu privire la integritatea funcționalităților publice. Astfel, 65% din funcționarii supuși testului de integritate au picat proba, iar 100% nu au denunțat tentativele de corupere[6].

Prezintă interes datele cu privire la apartenența politică a subiecților care au comis acte de corupție. Dacă nu mergem pe ipoteza justiției selective, atunci aceste date reflectă o situație îngrijorătoare.

Astfel, potrivit informațiilor CNA cu privire la apartenența politică a subiecților care au comis acte de corupție prezentate de Viorel Chetaru, Partidul Liberal Democrat din Moldova deține întâietatea - 41,37 % din totalul persoanelor care aparțin politic unei formațiuni și au săvîrșit acte de corupție, urmează Partidul Democrat - 29,6% și Partidul Liberal - 27,24%. La coada clasamentului se află candidații independenți - 1,1%, PNL și PSRM - același procent. PPPN are 2,2% și PC - 9,8%.

Toate cele expuse duc la faptul că aprecierile, calificativele referitoare la Republica Moldova atît din interior, cît și din exterior practic coincid: Republica Moldova a devenit un stat captiv.

Totodată, vom menționa că studiul realizat de PNUD în perioada 27-17 septembrie 2015 a arătat că fiecare al doilea moldovean a dat mită unui angajat din instituțiile de stat în ultimii cinci ani [7].

În contextul celor expuse, un rol important cu privire la relațiile dintre putere și opoziția politică și coraportul de față asupra proceselor politice și economice îl au alegerile ținute la intervale egale și bazate pe decizia majorității.

Ca instrument de formare a organelor puterii publice, alegerile se caracterizează prin următoarele trăsături specifice:

- Alegerile legitimează puterea. Prin intermediul alegerilor poporul își selectează reprezentanții săi cei mai buni, iar mandatul încredințat le transmite împuterniciri și realizare a suveranității. Or, „nu există guvernanți legitimi, înzestrați cu puterea de a comanda, decât cei proveniți din alegeri libere și democratice”.

- Alegerile sunt nu doar ceea ce dă viață ansamblului instituțional: președinția, parlamentul, consiliile locale. Ele au o semnificație mai largă: alegerile reprezintă principala formă de participare politică a cetățenilor la guvernare, iar în conștiința colectivă ele sunt criteriul principal al democrației politice.

- Alegerile constituie barometrul vieții politice. În procesul de organizare și desfășurare a alegerilor se confruntă interesele diferitelor viziuni și programe de guvernare ai căror exponenți sunt partidele și organizațiile social-politice. Rezultatele alegerilor reflectă măsura de influență a acestor forțe politice și aspirațiile alegătorilor.

- Alegerile sunt un instrument de selectare a guvernanților. Anume alegerile creează pentru cetățeni posibilitatea de a transmite dreptul la guvernare persoanelor capabile și demne să guverneze. Deseori, însă, alegătorii nu au posibilitatea de a alege pe cel mai bun dintre cei buni și rămâne să aleagă pe cel mai bun dintre cei răi. Această stare de fapt stimulează absenteismul, fenomen despre care urmează să discutăm. E de menționat, că absenteismul, insuficienta competență politică a cetățenilor reduc într-o oarecare măsură eficacitatea alegerilor.

- Alegerile reprezintă mijlocul prin care are loc autoconfirmarea politică a cetățenilor, autoorganizarea politică a societății civile, certificând dreptul cetățenilor de a fi subiecți activi ai procesului de guvernare.[8]

În condițiile cînd promisiunile electorale ale partidelor ajunse la guvernare nu sunt realizate, oamenii pierd încrederea în formațiunile politice. Deziluzia populației conduce la nihilism și absenteism politic. De obicei, absenteismul apare atunci cînd dispare convingerea necesității de a fi politic de a susține o formațiune politică, atunci cînd fiecare persoană se abține de la participare în viața politică. Pe de o parte, lipsa de la urnele de vot indică faptul că individul are dreptul de a alege acel tip de comportament care corespunde propriilor interese. Pe de altă parte, absenteismul electoral este, în mod evident, o dovadă a indiferenței oamenilor de liderii politici, de alegeri și de alte evenimente social-politice[10].

Rezultatele alegerilor din iulie 2015 au arătat că în comparație cu alegerile locale din 2011 s-a mărit procentul absenteiștilor. Comparativ cu alegerile precedente, nu au ieșit la votare circa 10 % din alegători. Posibil, cauza acestui absenteism se datorează dezamăgirii profunde în partidele aflate la guvernare și la regăsirea PCRМ în cadrul susținătorilor PLDM și PD în cazul desemnării noului guvern. Această dezamăgire este direct legată de acel enorm prejudiciu - miliardul furat din rețeaua bancară! Alte aspecte sunt legate de lipsa reformelor în domeniul justiției și incapacitatea guvernanților de a îmbunătăți calitatea vieții populației țării. Cel mai îngrijorător fapt cu privire la absenteism se referă că au ignorat alegerile mai ales tineretul, adică viitorii probabili adepți ai proeuropenismului.

Alegerile locale generale din iunie 2015 au generat, în opinia noastră, niște procese majore care au cuprins tot eșichierul politic din Republica Moldova. Astfel, se observă că pe segmentul de stînga au apărut două partide noi care iau practic locul PCRМ, este vorba de PSRM și PPPN. Din această constatare reiese încă un fenomen legat de voința electoratului care și-a dat opțiunea sa nu numai pentru partidele deja „tradiționaliste” parlamentare, dar și pentru alte partide, gen PPEM ș.a. Acest fapt ține, în viziunea noastră, de așa-numitul „frame”, termen care se definește ca scheme interpretative, ce le permit indivizilor să localizeze, să perceapă, să identifice și să determine evenimente la care direct sau tangențial ei participă.[9]

Studiul nostru cu privire la alegerile locale generale din iunie 2015 ne permite să concluzionăm următoarele:

- În primul rînd, alegerile locale generale din iunie 2015 s-au desfășurat în condițiile crizei politice și economice profunde și pe fundalul unui scandal financiar-bancar.
- În al doilea rînd, partidele proeuropene și-au păstrat controlul asupra majorității raioanelor țării. Rezultatele alegerilor le-au acordat acestor partide posibilitatea de a forma Alianța pentru Integrare Europeană (AIE - 3).
- În al treilea rînd, alegerile locale au fost marcate de factorul geopolitic, în acest sens alegerile primarilor din Chișinău și Bălți sunt elocvente. În același timp, vectorul propus a devenit foarte segmentat. Avem în vedere faptul că în trecutul nu prea îndepărtat aveau un singur jucător puternic pe acest segment - PCRМ, acum acest partid este înghesuit de PSRM și PPPN.
- În al patrulea rînd, alegerile locale din iunie 2015 s-au evidențiat printr-un absenteism din partea tineretului, cauzele fiind multiple: de la neîncrederea în funcționalitatea instituțiilor statului pînă la corupția cu cotă majoră la toate nivelurile, neimplementarea reformelor în domeniul justiției. Deci, absenteismul are loc, pe de o parte, pe fundalul aspirațiilor prodemocratice și proeuropene, a creșterii culturii politice a populației, iar pe de altă parte, se observă o neîncredere față de guvernare.

Dacă vom efectua o comparație a oportunităților cetățenilor referitor la partidele pentru care au votat la alegerile parlamentare din noiembrie 2014 și pentru cine ar dori să voteze în prezent (cu trimitere la ultimul sondaj al IPP- 8 noiembrie – 1 decembrie 2015), vom observa o scădere majoră în ceea ce privește partidele proeuropene și creșterea partidelor orientate spre Uniunea Vamală.

Astfel, în Parlament vor accede Partidul Politic „Partidul Nostru”, cu 24%, Partidul Socialiștilor din Republica Moldova – 15%, Partidul Comuniștilor -11%, iar Partidul Po-

pular European, Partidul Democrat și Partidul Liberal vor acumula împreună doar 26%. Din cursă va ieși Partidul Liberal Democrat – numai 2%. La momentul efectuării sondajului, Platforma „DA” poate acumula 18% din alegători. Probabil, analiza situației la zi îi face pe politicienii din partidele proeuropene să se opună alegerilor parlamentare anticipate.

Instabilitatea politică care se perindă din 2009 pînă în prezent se datorează războiului tacit dintre componentele Alianței (lor) pe diferite probleme cu accentuarea intereselor particulare. Acea pace care se stabilea uneori vremelnic pe scurte perioade noi o numim „pace hibrid”.

Trăsăturile distinctive mediatizate ale „păcii hibrid” sunt, în opinia noastră, următoarele:

- Liderii de partide („proeuropene”) transmit mesaje în mod expres cu o încărcătură pacificatoare de salvare a viitorului țării, care se reduc la apeluri de a intensifica tratativele și formarea unei noi Alianțe proeuropene.

- Liderii politici continuă să alterneze apelurile la dialogul constructiv cu învinuiri defăimătoare în adresa viitorilor aliați pentru a-i elimina, în ultimă instanță, de pe eșichierul politic.

- Ca urmare a acestei „păci hibrid” foarte fragile, liderii politici și formațiunile lor vor să apară în fața alegătorului ca fiind cei mai puri, din punct de vedere moral, neavînd nici o atribuție la crizele profunde care au afectat întreaga societate.

În opinia noastră, societatea civilă ar trebui să aibă misiunea de a diminua absentismul politic și social, de a facilita conștientizarea necesității participării la procesul definirilor politicilor orientate spre determinarea vectorului dezvoltării țării și societății conform normelor democratice. Constituirea societății reprezintă prin sine un vector valoric multidimensional civilizațional, dat fiind faptul că relațiile cetățean-stat-societate civilă devin importante pentru depășirea crizelor de orice gen social, contribuie la modernizarea Republicii Moldova din perspectiva valorilor europene și general-umane.

Evoluția evenimentelor din ultima perioada (2-3 ani) au arătat că opoziția politică devine un actor mult mai maturizat (prin formele de manifestare și cerințele față de guvernare), care derivă din potențialul conflictului politic și din atragerea electoratului de partea sa prin abordarea problemelor stringente ale populației, care s-au amplificat din cauza crizei economice și a nivelului scăzut de trai.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Constituția Republicii Moldova, art. 5, art. 32. Chișinău, 2013.
2. Opposition in Western Europe. Ed. By E. Kolinsky. London-Sitdney, 1987, p.366.
3. Nița Florian. Alegeri în Republica Moldova: patru scenarii pesimiste și cum pot ele fi evitate. http://crpe.ro/wp-content/uploads/2009/8/CRPE-policu_brief_nr.1_Alegeri_in-republica_moldova (vizitat 10.07.2015).
4. <http://jurnal.md/ro/economic/2015/10/9/banca-mondiala-coruptia-impiedica-dezvoltarea-economiei>.
5. <http://jurnal.md/ro/economic/2015/12/10/deutsche-welle-lupta-cu-morile-de-vant-coruptia-lupte-cu-coruptia>.
6. <http://jurnal.md/ro/social/2015/12/9/functionarii-publici-testati-la-integritate-65-au-picat-testul>
7. <http://publika.md/studiu-rusinos-fiecare-al-doilea-moldovean-a-dat-mita-unui-angajat-din-institutiile-de-stat>
8. Procesul electoral în Republica Moldova: realități, tendințe și perspective. Chișinău: Principes, 2015, p.43-44.
9. Snow D. Rochord E.B., Worden S., Benford R. Frame Aligument Processes, Micromobilation and Movement Participation. În: American Sociological Review, 1986, Vol.51, nr.4, p.464.
10. Procesul electoral în Republica Moldova: realități, tendințe și perspective, p.233.

SEMNIIFICAȚIA LIMBAJULUI POLITIC POLITICAL SIGNIFICANCE OF LANGUAGE

Vasile CUJBĂ, *doctor în filosofie,*
Universitatea de Stat din Moldova

Summary

The political language is a distinct component of the political life. From this perspective, the political language is not only informative, but also mobilizing, is not just designating, but as well, evaluating. What is important is that the political language is expressed correctly and adequately both linguistically and logically.

Keywords: *language, political language, political actors, semantic knowledge, the political elite, word.*

Politica, *sui generis*, înseamnă nu doar idei, ci și persoane sau mai degrabă personaje, în ultimă instanță, actori, care, fie își aleg o funcție, fie că își iau un rol și captează publicul cu "jocul" lor. Într-un cuvânt - ca la spectacol, cu elemente vădit teatrale: schema de acțiune, contractul de vorbire, norme de interacțiune și de interpretare. Prin urmare, și lumea politică reprezintă o scenă pe care actorii politici "își fac pe ea intrarea, își pregătesc ieșirea, iar fiecare om când îi e vremea, nenumărate roluri are de jucat". (W. Shakespeare). Iar măiestria și talentul cu care actorii politici își joacă rolul nu pot decât să atragă atenția și să impresioneze participanții prezenți la spectacolul politic. În această situație, afirmă Georges Balandier, actorii politici sunt meniți să-și plătească tributul cotidian teatralității. [1, p.15] Prin reliefarea teatralității politice actorii politici au posibilitatea de a-și oferi modelul însuși al prestigiului și al seducției, iar pînă la urmă, modelul unui bun comunicator, pentru că "politica este, într-un sens, o piesă de teatru jucată simultan de către și în fața mai multor spectatori..." [2, p. 125], atunci este firesc să ne întrebăm: Oare ce dă măsura interpretării unui rol politic? Ce presupune interpretarea iscusită a rolului politic? Prin ce actorul politic își atrage personajul "publicul" înspre el? Bineînțeles, există o multitudine de factori, însă unul dintre ei este, fără îndoială, limbajul politic. Astăzi, cînd actorii politici îmbracă tot mai mult ipostaza "telepoliticianului" și/sau a "starului", cunoașterea și fructificarea limbajului politic devine, *sine die*, nu doar inevitabilă, ci mereu actuală. În această privință, oricare actor politic, fie om politic, fie om de stat, neapărat trebuie să aibă, cum ar spune Andre Malraux, simultan și imaginea de "ministru al verbului". De necontestat, mai ales că „La început a fost cuvîntul.” (*In principio erat verbum*). Prin urmare, un actor politic adevărat trebuie să fie înzestrat nu doar cu abilități cognitive, ci și comunicative, nu doar cu abilități expresive, ci și argumentative. În acest sens, arta de a face politică trebuie să fie concepută drept "înlocuirea forței fizice prin cea a cuvîntului, iar lupta cu armele prin duelul verbal". [3, p. 293]

Din moment ce, *in illo tempore*, politicul a fost reperat ca domeniu distinct al socialului, *Homo Sapiens*, în temeiul considerentului lingvistic, a dat nume "obiectelor" politice, inventînd, astfel, limbajul politic. Omul ca ființă rațională, trăind și acționînd în lumea politicului, și-a creat o serie de cuvinte necesare pentru a putea asimila și

elabora universul politic. Mai mult, cuvintele care stăteau dovadă pentru fenomenele politice nu erau doar reprezentative, denominative sau doar simbolice, ci chiar părți din această lume politică. Cuvintele, astfel, *ipso facto*, reprezentau lumea politicului, și, prin aceasta, relevau propria noastră identitate ca exponenți ai acestor entități lingvistice. Așadar, reflectarea lingvistică a politicului, și în consecință descinderea cuvântului prin puterea sa de exprimare și comunicare și în acest domeniu al activității umane, nu putea să nu scoată în evidență importanța construirii limbajului politic conturat și afirmat. Construcția lumii politice presupune nu doar constituenții ontologici – faptele, evenimentele, fenomenele, dar și constituenții logico-lingvistici exprimabili în cuvinte, în ultimă instanță în limbajul politic.

Ceea ce contează în acest sens este ca limbajul politic permanent să-și transcende limitele. Din acest punct de vedere, efortul actorilor politici, oricare ar fi postura lor, nu poate fi decât salutar. Din contra, în spiritul tezei lui Ludwig Wittgenstein [4], limitele reprezentate de limbajul politic ar putea fi calificate limite ale unui sau altui actor politic. Cu alte cuvinte, orișicare actor politic trebuie să aibă sentimentul unui limbaj politic dezvoltat exprimat în termeni de creștere, acumulare și extindere. De aceea, limbajul politic este locul, sau în termeni heideggerieni ”casă a ființei” în care omul politic trebuie nu doar să ființeze, ci și să exceleze pentru a-și etala competența lingvistică, deopotrivă și performanța lingvistică.

Orice limbaj, inclusiv limbajul politic, nu este decât limba căreia i se atribuie o destinație specială. Astfel, limbajul politic este limba mai mult sau mai puțin specializată în redarea conținutului specific al activității politice și care este folosită de un grup de vorbitori în comunicarea lor scrisă sau orală în cadrul activității sus-numite. Până la urmă, vom sublinia că ”limbajul este acel domeniu al limbii în care se mișcă ”actorul” politic utilizând cuvântul”. [5, p. 342] Oricare ar fi interpretarea limbajului politic esența sa se rezumă la următoarele repere: cuvântul – semnul lingvistic [6], actorul – exponentul semnului lingvistic, și politicul – domeniul referențial al reflectării lingvistice. A vorbi despre cum este utilizat limbajul politic înseamnă, *sui generis*, a evalua competența actorului politic, înainte de toate cea lingvistică, care, potrivit lui Noam Chomsky, reprezintă capacitatea unui vorbitor de a stăpîni un sistem de reguli generative de vorbire [7 p.165] Incontestabil, omul politic, în speță parlamentarul pentru care, așa cum remarcă Andrei Pleșu, vorbirea e o profesie, este dator să livreze auditoriului său un mod exigent de utilizare a limbii române [8, p.245]. Mai mult, în virtutea activității sale, un parlamentar sau altul este îndrituit să ne ofere deopotrivă și modele de utilizare a limbajului politic. Or, este un postulat: și în politică nu te poate modela decât ceea ce te depășește, ceea ce te umple de admirație. În privința utilizării limbajului politic, ce oare poate fi mai convingător și mai concludent decât exemplul personal al omului politic, al omului de stat. Iar orice model, inclusiv cel de natură lingvistică, trebuie să fie un reper formativ, trebuie să fie *Exempla docent!*

În legătură cu utilizarea limbajului politic de către actorii politici indigeni [9] există nu doar elogiere, dar și diverse întrebări – fie inevitabile, fie imperative, fie chiar întrebări

”strigătoare”. În consecință este firesc să ne întrebăm: Cît de suficient ”ai noștri tineri politicieni” posedă limbajul politic?; Care-i dovada utilizării adecvate a limbajului politic și de către protagoniștii vieții politice moldovenești?; pe cît de grave și acute sunt problemele pe care le întâmpină actorii politici autohtoni privind utilizarea limbajului politic? Răspunsul pozitiv la întrebările la care ne-am referit depinde de valorificarea de către actorii politici a următoarelor calități: capacitatea de a învăța (*savoir-apprendre*), iscusința de întrebuițare (*savoir-faire*), puțința de a ști să fii (*savoir-etre*).

Ceea ce atestă un animist al competenței lingvistice este, desigur, deținerea vocabularului politic. Eugeniu Coșeriu considera că unul dintre înțelesurile de bază ale limbajului politic este anume vocabularul politic și modul de a-l folosi în activitatea politică. [10, p. 17]

M. Oakeshott, reputat specialist în domeniul limbajului politic, afirma că politica a fost întotdeauna o discuție pe trei sferturi și neputința de a utiliza vocabularul necesar, care este un serios handicap al celui care dorește să participe la această activitate. [11, p. 321]

Într-adevăr, numărul de cuvinte ”stocate” în mintea actorilor politici, fie oameni politici, fie oameni de stat, este un indicator explicit al bogăției și diversității vocabularului politic. Dintre precursorii noștri excela în această privință ministrul în guvernele României interbelice Barbu Ștefănescu Delavrancea, pe care Titu Maiorescu îl numea ”fiara cuvîntului”. Marele diplomat Nicolae Titulescu, de asemenea posedea un vocabular extrem de bogat, elegant și precis.

Elocvent este și exemplul omului de stat francez Charles de Gaulle, care cunoștea mai mul de 500 de cuvinte de bază din cele peste 1000 utilizate în politică. Un lexicon cu care de altminteri stabilise un record mondial printre politicienii secolului.

Ne întrebăm: Cine dintre politicienii moldoveni de astăzi stăpînește un asemenea vocabular? Sau cine dintre politicienii noștri, inclusiv cei din generația tânără, nu și-ar dori o asemenea performanță? Și altceva: de ce unii politicieni, deși inteligenți și cu o gîndire ”sănătoasă”, eșuează la exprimare? Nu cumva sunt în situația de a nu găsi sau a nu avea cuvinte?

Cum nu ar fi, răspunsul la aceste întrebări se cantonează nu doar la nivelul cunoștințelor și competențelor, ci paradoxal poate și la atitudinea neglijentă și indiferentă. Putem însă afirma, *clare et evidenter*, că învățarea și îmbogățirea vocabularului trebuie să constituie unul dintre obiectele primare ale actorilor politici. Primul obiectiv înseamnă a asimila (a achiziționa, a dobîndi, a însuși) cuvintele și conceptele de referință. Al doilea, *id est*, îmbogățirea vocabularului presupune nemijlocit: activizarea vocabularului politic prin comunicarea orală și scrisă; dezvoltarea vocabularului cu noi cuvinte; nuanțarea vocabularului, alegerea adecvată a cuvintelor. Efortul actorilor politici de a-și activa, dezvolta și nuanța vocabularul politic va avea drept rezultat o mai mare circulație și frecvență a cuvintelor în actul de vorbire și de scriere. În ceea ce privește circulația și frecvența utilizării cuvintelor din vocabularul politic este oportună analogia cuvintebani. În acest sens, dacă o monedă ”sănătoasă” este cea care circulă, iar una ”bolnavă” este cea atinsă de inflație, atunci similar se pune și problema cuvintelor (inclusiv a cuvintelor din vocabularul politic – V.C.) [12 p.144].

Puterea de semnificare a cuvîntului a fost relevată încă de Alexandru Macedon. Fiind întrebat despre condiția succesului în postura sa de conducător, Alexandru Macedon a spus: avut-am patru ajutoare cu mine, iar unul dintre acestea a fost cuvîntul. În adevăr, cuvîntul care poartă o anumită semnificație a gândirii a fost întotdeauna un instrument și o miză politică, și mai rămîne încă, deși astăzi e pusă la încercare de concurența altor moduri de exprimare.

Eficiența utilizării limbajului politic este, înainte de toate, strîns legată de cunoașterea valorilor pe care le pot căpăta cuvintele, precum și de înțelegerea jocului subtil de fluiditate al sensurilor, condiție fără de care nu se poate avansa suficient pe calea raționării orale sau scrise.

Astfel, cunoașterea semantică a unui sau altui cuvînt nu este decît garanția asigurării unor accepțiuni riguroase de care actorul politic poate și trebuie să facă uz. În același timp, cerința exprimării clare și precise a cuvintelor utilizate constituie mijlocul de contracarare a erorii semantice prin care sensul cuvîntului este utilizat inadecvat sau este pierdut parțial sau total. Iar starea de fapt bizară care decurge de aici ar putea fi următoarea: folosind, de exemplu, într-o argumentare același cuvînt întîi într-un sens, apoi în alt sens, utilizatorul limbajului politic nu ar mai avea șansa să fie înțeles, iar feedback-ul, în această circumstanță, nu poate fi decît compromis.

Privitor la valorificarea cunoașterii semantice, vom urmări, spre ilustrare, utilizarea în varii contexte a cuvîntului „elită”. *Grosso modo*, acest lexem desemnează un grup minoritar de oameni care se distinge de masa propriu-zisă grație unor ”indici maximi de capacitate” (W. Pareto). Prin urmare, ceea ce face dintr-un grup de oameni o elită nu este numai numărul ”puținătatea indivizilor aleși”, ci distingerea (criteriile de selecție). Acestea sunt atributele comune ale diferitelor înțelesuri ale elitei. Însă orice specificare ulterioară a atributelor menționate diferă, după cum vom vedea, de la un context funcțional la altul. Din punct de vedere aplicabil, vom arăta sensurile cuvintelor din seria sinonimică a lexemului ”elită”.

În înțelesul ”clasei politice” și a ”clasei conducătoare” se regăsesc ambele componente pe care îl conține înțelesul ”elitei”, *id est*, numărul și distingerea. În același timp, nu putem să nu individualizăm unele componente adiționale caracteristice fenomenelor supuse analizei. Astfel, cuvîntul ”clasă” reflectă o particularitate de a fi a grupului minoritar, iar atributul ”politica” și ”conducătoare” arată o distingere specifică a celor puțini față de cei mulți. Or, este o evidență – nu toată lumea poate să facă politică, așa cum nu toată lumea poate să exercite funcția de conducere. Conform evaluării lui D. Memmi, participarea politică se rezumă la un segment restrîns de populație, circa 10%, și respectiv circa 2-4% sunt deținătorii de funcții politice. [13 p. 221]

Cuvîntul ”clasă” adaugă explicit atributului grup minoritar cîteva trăsături particulare corelate – conștiința și coeziunea. Conștiința este întemeiată pe ideea identificării conștiente a fiecărui membru cu toți ceilalți membri care se află în aceeași situație și diferențierea lor de cei care se află în situație contrară. Simultan conștientizarea de către membrii clasei politice și clasei conducătoare a poziției lor distincte, dar și a deosebirii

dintre această poziție și cea a altor membri ai societății, determină *in corpore*, un anumit grad de coeziune. Aceste particularități sunt elocvente pentru a compara sensul "clasei politice" și "clasei conducătoare" cu sensul "elitei".

Din analiza diferitor sensuri ale "elitei", "clasei politice" și "clasei conducătoare" am identificat asemănări generale între diferitele componente ale sensurilor. Însă, o chestiune crucială pentru clasa politică și clasa conducătoare este ca acestea să absoarbă și să cuprindă mai mulți membri considerați a fi "cei mai buni" și ale căror performanțe sunt apreciate ca fiind superioare mediei clasei din care fac parte.

"Clasa politică" și "clasa conducătoare" completează de pildă sfera semantică a cuvintului "elită", adăugând de obicei anumite valențe semantice specifice. Cât privește sensul atribuit "clasei politice" și "clasei conducătoare", între acestea există o anume suprapunere, dar din punct de vedere extensional, clasa conducătoare este și parte și nucleul clasei politice. Utilizând sensurile oarecum similare actorul politic asociază și, în același timp, disociază cuvintele deținătoare de sensuri. Prin asociere se creează o imagine de ansamblu a limbajului politic, iar prin disociere se obțin elementele particulare ale limbajului politic.

O altă problemă a utilizării limbajului politic este asigurarea unor accepțiuni riguroase ale polisemiei. În caz contrar, polisemia ar putea crea riscul de neînțelegere a mesajului politic, acestuia lipsindu-i, în cele din urmă, cerința exprimării clare și precise a cuvintelor. Relativ la fenomenul polisemiei, cuvântul politică, de exemplu, se folosește cu sensuri multiple. Ne întrebăm: Cum pot fi evaluate sensurile multiple ale politicii? În această privință, ce fel de prescripții sau interdicții pot fi invocate?

Ca substantiv, cuvântul feminin "politica" trimite la un ansamblu de activități și la o "scenă pe care se confruntă indivizii și grupurile aflate în competiție pentru cucerirea și exercitarea puterii". [14, p. 3] La rîndul său, ca substantiv, cuvântul masculin "politicul" se referă la un domeniu distinct al socialului, respectiv "ansamblul reglajelor care asigură unitatea și perenitatea unui grup social eterogen și conflictual". [15, p. 3] Ca adjectiv, cuvântul "politic" vizează activitatea particulară a unor indivizi (aleși, reprezentanți) sau instituții (partide, grupuri, state). În acest caz se scoate pe prim-plan intensitatea calității atribuite unui anume actor politic. Aceasta, în primul rînd, iar în al doilea rînd, calitatea exprimată se pretează graduării și intensificării subiectivității actorului politic implicat.

Pentru a beneficia de virtualitățile limbajului politic, fără a cădea victime ale capcanelor pe care el ni le poate întinde, considerăm că este important:

Primo, să se apeleze la operațiuni logice, în primul rînd la definiție. O definiție sau alta implică stabilirea unei folosiri adecvate a limbajului politic, în același timp, fructificarea definiției înseamnă și fixarea unei experiențe de cunoaștere. Forța definirii în ultimă instanță se referă, pe de o parte, la regulile corectitudinii lingvistice, iar pe de altă parte, la regulile corectitudinii logice. De aici, claritatea și precizia termenilor supuși definirii.

Secundo, să se recurgă la o distribuție echivalentă a cuvintelor în dependență de valențele lor semantice. Un cuvînt, de exemplu, poate fi adecvat în mai multe contexte sau doar în unele. *Exempli gratia*, este greșit să fie înlocuit "clasa politică" cu "clasa conducătoare" fără a ține cont de anumite particularități. Primul fenomen include nu doar

actorii cu funcții de conducere, ci și cei care aspiră să ajungă la putere sau încearcă să influențeze luarea deciziilor politice; al doilea fenomen, în schimb, include, *stricto sensu*, doar pe cei care dețin și exercită puterea.

Această situație are loc și în raportul dintre ”elită”, pe de o parte, și ”clasa politică” și ”clasa conducătoare”, pe de altă parte. ”Elita”, avînd în componență spirite înalte animate de un ideal superior, își asumă, pînă la urmă, aristocratizarea ”clasei politice” și ”clasei conducătoare”. Forța ”elitei” rezidă în capacitatea sa de a crea *sine die* modele de conduită demne de urmat atît în societatea politică, cît și în societatea civilă. Atunci cînd această conduită ia oalură oligarhică, precum în Republica Moldova, apare, *ipso facto*, antidotul său social: noua elită, sau noua clasă politică, sau noua clasă conducătoare.

Și în cazul cuvîntului „politică” și cuvîntului „politicul” valențele semantice pot fi analizate contextual. Dacă primul desemnează activitatea de la care nici un cetățean, nu poate fi exclus, atunci al doilea desemnează activitatea accesibilă a celor care, *ex professo*, au exercițiul specializării și profesionalizării, Homo politicus. În legătură cu ultima specificare, există două moduri de a face o profesie din politică: omul politic care trăiește pentru politică și omul politic care trăiește din politică. [16, p. 90]

Tertio, să se valorifice capacitatea de substituire reciprocă a cuvintelor sinonime. Astfel, unitățile ”elită”, ”clasă conducătoare” și ”clasă politică” pot manifesta o forță de substituire mai mare, în timp ce ”aristocrația” și ”oligarhia”, păstrînd nuanțe semantice comune cu lexemul ”elită”, au una mai mică. Forța de substituire a aristocrației este mai degrabă o dovadă de mare efect a istoriei decît a contemporaneității. Cît privește forța de substituire a oligarhiei, aceasta, grație conotației negative, nu poate fi decît diminuată și chiar foarte mică. În mod analog, se poate de vorbit și despre fenomenele: politica, politicul și politic. De exemplu, forța de substituire a politicii și politicului este mai mare decît a fenomenului politic.

Așadar, limbajul politic este într-un mod sau altul o lume a actorului politic. O lume în care el trebuie să fie un adevărat purtător de mesaj și neostoit lucrător. Protagonistilor limbajului politic – parlamentari, miniștri, lideri de partid, diplomați etc., nu le rămîne decît să presteze, în consecință, un discurs politic elevat, omnipotent și adecvat realităților pe care le vizează. Anume așa limbajul politic devine lucrat [17], devine lucrare în vederea a ceva și lucrare asupra a ceva. Iar cînd limbajul omului politic devine lucrativ, cum să nu spunem: „Biruit-au Lucrarea!”, Într-adevăr, limbajul politic este important nu doar prin el însuși, ci și prin gîndul și efortul omului politic. Este necesar ca fiecare om politic din Republica Moldova să fie un păzitor și smerit slujitor al limbajului politic. În acest sens, călăuză, în primul rînd, nu poate fi decît exigența care urmează: ”Să-ți fie atît de drag cuvîntul, încît, atunci cînd îl rostești, să crezi că însuși Eminescu ascultă ce și cum vorbești” (Vasile Romanciuc).

Și ultimul considerent: utilizarea corectă, adecvată și congruentă a limbajului politic în forma sa lingvistică și logică nu este decît un mod de ”a fi” și de ”a se prezenta” al omului politic, purtător al limbajului politic, dar și lucrător în limbajul politic.

NOTE ȘI REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Ballandier Georges. Scena puterii. Oradea: Arion, 2000. 175 p.
2. Edelman Murray. Politica și utilizarea simbolurilor. Iași: Polirom, 1999. 198 p.
3. Lapierre Jean William. Viața fără de stat? Iași: Institutul European, 1997. 311 p.
4. "Limitele limbajului meu semnifică limitele propriei mele lumi". În: Wittgenstein Ludwig. Tractatus Logico-philosophicus. București: Editura Humanitas, 1991, p.102.
5. Apud, Măgureanu Virgil. Studii de sociologie politică. București: Editura Albatros, 1997. 408 p.
6. Un cuvânt devine termen când i se atribuie o semnificație independentă de utilizarea în context.
7. Apud, Devitt Michel, Sterelny Kim. Limbaj și realitate. O introducere în istoria limbajului. Iași: Editura Polirom, 2000. 303 p.
8. Pleșu Andrei. Despre frumusețea uitată a vieții. București: Editura Humanitas, 2011. 273 p.
9. O eventuală judecată lingvistică a oamenilor politici moldoveni ar putea fi următoarea: numai unii știu să utilizeze limbajul politic ireproșabil; alții știu să utilizeze limbajul politic irecuzabil; mulți utilizează limbajul politic iremisibil.
10. Coșeriu Eugeniu. Limbajul și politica. În: Identitatea limbii și literaturii românești în perspectiva globalizării. Iași: Editura Trinitas, 2002. 432 p.
11. Oakeshott Michael. Rationalism in politics and other essays. London: Methuen, 1962. 410 p.
12. Munteanu Cristinel. O problemă de lingvistică "financiară": analogia cuvinte – bani. În: Limba Română, 2008, nr. 1-1, p 137-149.
13. Apud, Măgureanu Virgil. Op. cit.
14. Baudouin Jean. Introduction a la science politique. Paris: Editions Dalloz, 1996. 307 p.
15. Ibidem.
16. Weber Max. Omul de știință și omul politic. București: Humanitas, 2011. 157 p.
17. *Grosso modo* limbajul politic lucrat ajunge să fie o realitate lingvistică atunci când sunt respectate următoarele reguli: semantice, folosirea cuvintelor în baza sensului, fie literal, fie figurat; sintactice, felul de a structura cuvintele într-o propoziție și/sau frază; pragmatice, adecvarea actelor verbale la context.

**ВЫБОРЫ КАК КРИТЕРИЙ ДЕМОКРАТИЧНОСТИ
ПОЛИТИЧЕСКОГО РЕЖИМА**
**THE ELECTION AS A CRITERIA OF DEMOCRATICALLY
POLITICAL REGIME**

*Лилия БРАГА, доктор философии,
Институт Юридических и Политических Исследований АНМ*

Summary

The article discusses the relationship between the quality of a democratic regime and the nature of the electoral institution. The author shows that in terms of simulation democracy election mechanism is deformed. The role of elections comes down to legitimize and stabilize the ruling political elite. The author believes that the deepening of the processes of democratization in the countries of simulation democracy linked to the restoration of the rule of law as the guarantor of the principle of accountability through electoral institution.

Keywords: *democratic regime, political process, elections, democracy, simulation democracy, the rule of law.*

Тенденции развития современного мира, выраженные в глобализации демократического движения, привели к тому, что в настоящее время, впервые в истории человечества, большая часть населения мира живет в странах, которыми управляют правительства, избранные на свободных выборах. Однако различные страны, вовлеченные в глобальные по своему характеру процессы демократизации, движутся в общем контексте общественно-политических изменений различными траекториями, своеобразие которых обусловлено спецификой национальных культурно-исторических условий. В итоге транзитные страны приходят к различным результатам, демонстрируя тот факт, что «демократии бывают разными» [1, с. 20]. Накладывающаяся на политические реформы национальная специфика, как это можно видеть на примере стран постсоветского пространства, имевших одинаковые стартовые условия политического реформирования, способна не только затормаживать процессы демократизации, но и поворачивать развитие политических событий вспять.

В условиях динамически разворачивающихся в странах транзита политических событий, к числу которых принадлежит сегодня и Республика Молдова, бывает очень сложно дать адекватную оценку складывающейся политической реальности, понять, развивается ли она все еще в рамках демократии, либо молодую демократию уже накрыло «откатной волной» (Huntington, 1991), грозящей ей «сходом с рельс» (Fish, 2005). Подтверждением тому служат множественные разногласия, касающиеся, в частности, оценки динамики политического развития Республики Молдова. Так, властвующая политическая элита, управляющая процессами политического развития страны, разделяет убеждение о том, что Республика Молдова движется в настоящее время курсом, нацеленным на углубление демократического реформирования общества [2]. Политическая оппозиция, напротив, считает, что демократические процессы в молдавском обществе вступили в полосу стагнации и

деградации [3]. Нет единства и среди международных экспертов, одни из которых совсем недавно оценивали результаты демократического реформирования в Республике Молдова как «историю успеха» [4], другие, напротив, уверяют, что демократия в нашей стране обанкротилась [5]. В то же время, широкая общественность страны убеждена, что Молдова сегодня развивается «не в том направлении» [6].

В ситуации, когда объективная оценка происходящих в стране событий затруднена остротой политического противостояния и сопутствующей ему агрессивностью используемой политической риторики, крайне важно иметь четкое представление о тех критериях, которые позволяют с научной точностью идентифицировать характер складывающейся политической реальности. В этом отношении решающее значение приобретает сам концепт демократии, который не только раскрывает сущность соответствующего общественно-политического феномена, но и очерчивает четкие понятийные границы, за которыми политический режим перестает удовлетворять критериям полноценной демократии.

Иными словами, «тестирование» политического режима на его соответствие принципам демократического управления, которое позволит отнести страну к группам демократий и недемократий должно, в первую очередь, отталкиваться от самого концепта демократии, раскрывающего сущностные характеристики данного политического феномена. Однако уже на начальном этапе измерения возникают трудности, связанные с отсутствием однозначного представления о том, что же собой по существу являет демократия. В широком контексте под концептом демократии, буквально обозначающим «власть народа», как правило, понимают «идеал того, как должно управляться государство» [1, с. 46]. Это, безусловно, слишком абстрактное представление, которое никоим образом не раскрывает, как данный идеал должен воплощаться на практике. Демократию также расценивают как один из наиболее значимых позитивных политических символов, своего рода «культурную цель», к которой должно стремиться современное человечество [7, с. 444]. Кроме того, демократию часто ассоциируют с благосостоянием и другими позитивно оцениваемыми факторами, такими как социальная справедливость, высокая степень экономического равенства, экономический рост, стабильность, мир, защита окружающей среды и т.п., что гарантирует ей практически всеобщую поддержку населения.

Современная политическая наука сосредоточивает основное внимание в толковании демократии на политическом аспекте, считая важным не смешивать демократию с позитивно оцениваемыми факторами, которые ей сопутствуют [1, с. 81]. Понятие демократии в рамках научной дисциплины обозначает некоторый способ принятия политических решений. Стремление конкретизировать представление о том, что значит на деле «власть народа», каким образом народ должен управлять государством, привело к появлению десятков разнообразных определений, которые варьируются между минималистской и максималистской крайностями.

Расширительное толкование воспроизводит представление о более требовательных моделях демократии. Опираясь на указанное представление, «развернутое» понимание демократии придает большое значение широкой вовлеченности

граждан в процессы принятия решений. Демократия, в соответствии с данным пониманием, процветает тогда, когда простые люди имеют возможности для активного участия, посредством обсуждения и автономных организаций, в формировании повестки дня общественной жизни и когда они активно используют такие позиции [8, с. 17]. Заостряя внимание на широком участии простых людей в политике, развернутый подход настаивает на важности дифференциации форм участия в политике. Участие, с точки зрения данного подхода, означает не только то, что все взрослые граждане имеют право голоса, но что они свободны в продвижении своих взглядов путем присоединения к политическим группам, ведения открытых дискуссий о том, как страна должна управляться, в принятии решений на местном уровне и на предприятиях, где они работают, посредством референдумов, через обсуждения в коллегиях граждан или через интерактивное голосование (*Paterman, 1970; Cronin, 1989; Fishkin, 1991*). Участие также означает право простых людей выразить протест путем написания петиций к политикам или выхода на демонстрации [1, с. 49, с. 71].

Однако даже приверженцы развернутых позиций, не говоря уже об их оппонентах, признают, что реконструируемая ими модель демократии, которая полностью или практически полностью учитывает интересы всех граждан, представляет собой демократический идеал, которого почти никогда невозможно достичь в полной мере [8, с. 18; 9, с. 274; 10, с. 74]. Р. Даль полагает, что соображения эффективности и недостаток экспертных знаний у широкой общественности ограничивают масштаб демократического принятия решений, в частности тогда, когда рассмотрение определенного рода вопросов требуют специализированных знаний. В результате чего многие важные решения в демократическом государстве принимаются опытными технократами. А К. Крауч скептически заявляет, что в контексте постиндустриальной эпохи вообще наивно ожидать, будто большинство будет самым живым образом участвовать в серьезном политическом обсуждении и формировании повестки дня, а не просто выступать в качестве пассивных респондентов при проведении опросов общественного мнения и осознанно действовать в последующих политических событиях. Вместе с тем, указанный автор настаивает на необходимости принятия именно этой модели как примера «здоровой демократии», которая призвана играть роль ориентира, к которому следует стремиться [8, с. 18].

Несмотря на огромное эвристическое значение развернутого определения демократии, лидирующие позиции в осмыслении сущности демократического режима в настоящее время, тем не менее, прочно занял подход, опирающийся на минималистское толкование Йозефа Шумпетера (*Schumpeter, 1943*). Указанное толкование, существенно минимизируя требования, предъявляемые к демократическому режиму, видит главное условие функционирования демократического режима в существовании «свободной конкуренции за свободные голоса». Рассматриваемый подход, тем самым, сводит роль граждан в демократическом государстве главным образом к участию в выборах, а именно, к избранию политических лидеров. Народ в демократическом государстве, исходя из минималистской точки зрения, призван решать не то, что именно следует делать правительству, а то, кто будет управлять.

Поэтому с минималистских позиций, страна может быть признана демократической, если в ней проводятся свободные и честные выборы, которые заставляют правительство нести ответственность перед избирателями [1, с.45].

Исходя из указанного подхода, первым условием демократии является наличие права голоса у всех взрослых граждан. Второе условие касается самой процедуры проведения выборов, которые должны быть конкурентными, свободными и честными. Третье требование заключается в том, что решение вопроса о распределении ключевых постов в правительстве должны принимать избиратели. Иными словами, согласно минималистскому подходу, политический режим страны может быть признан демократическим, если он обеспечивает функционирование института выборов и гарантирует соблюдение верховенства закона. При этом соблюдение принципа верховенства закона, обеспечивающего контроль над правительством через процедуру выборов, следует рассматривать не просто как «желательное дополнение к демократическому правлению», но как «необходимое условие для полноценного демократического государства» [1, с. 48]. В том случае, когда указанное условие соблюдается не в полной мере, либо им пренебрегают вовсе, происходит размывание ключевого механизма функционирования демократического режима. Последнее с необходимостью сказывается на качестве демократии, не только снижая эффективность ее функционирования, но и разрушая демократический механизм управления изнутри. Таким образом, с минималистских позиций, наличие выборов и соблюдение верховенства закона представляют собой главный критерий, на основании которого можно судить о демократичности того или иного политического режима. Страна является демократией, если функционирующий в ней политический режим удовлетворяет минимальным демократическим требованиям, т.е. в той степени, в какой правительство подотчетно гражданам посредством процедуры конкурентных, свободных и честных выборов.

Минималистский подход получил в настоящее время не только широкое распространение в политологических исследованиях, но и лег в основу теории демократизации, которая, в отличие от классической теории модернизации, рассматривает демократию как динамичное, становящееся явление. Как длительный процесс эволюции человеческих сообществ, постоянно изобретающих способы управления самими собой. Процесс, развивающийся в различных странах по своим особым траекториям, нелинейный и неуниверсальный. Процесс, включающий в себя как устоявшиеся демократические государства, так и молодые демократии, позволяющий демократии как социальному феномену не только прижиться в новом историческом контексте, но и выжить в условиях новых вызовов, меняющихся вместе с развитием социума. Чтобы выжить, демократия, согласно теории демократизации, должна «постоянно переизобретать себя, расширяя сферу прав и свобод человека и гражданина, совершенствуя механизмы учета интересов групп при принятии обязывающих политических решений» [1, с. 20].

Смысление демократии как исторически развивающейся системы, обладающей в различных странах своей особой спецификой, становление которой может

быть сопряжено как с попятными движениями, так и со «сходом с рельс», обуславливает выбор большинством исследователей минималистского подхода в качестве теоретического инструментария как наиболее отвечающего эволюционному характеру демократии. Применение принципа «минимума демократии» для анализа политических режимов, складывающихся в современном мире, позволяет не только дифференцировать недемократические страны от демократических, но и определить степень демократичности последних, рассматривая их в динамике изменений.

Выигрышность минималистского подхода по отношению к расширительному пониманию демократии, допускающего широкое многообразие узко национальных модификаций демократических режимов, не избавляет, тем не менее, и данную точку зрения от критики. В частности, по мнению К. Крауча, подход, доминирующий в современной мысли строит свое определение демократии так, чтобы оно соответствовало действительной практике, складывающейся в странах «старой демократии». В этой связи, демократия под влиянием Соединенных Штатов чаще всего определяется как либеральная демократия, хотя это не нормативный идеал, а исторически обусловленная форма (*Dahl, 2003; Schmitter, 2002*). Главной формой массового участия в данной модели является участие в выборах, а широкое участие граждан или роль организаций, не связанных с бизнесом, ее не слишком интересует. Минималистский подход, по мнению аналитика, обтесывает демократический идеал таким образом, чтобы он соответствовал тому, чего легко можно достичь. Ограничиваясь удовлетворенностью и самовосхвалением, этот подход на деле избегает рассматривать то, как в современном мире происходит ослабление демократии [8, с. 18].

Еще на исходе XX столетия многие аналитики обратили внимание на то, что демократия, как специфическая система управления общественно-политическими процессами, стала демонстрировать ограниченную эффективность в условиях все более усложняющихся вызовов современности: глобальных экономических и экологических кризисов, усиления миграционных потоков, роста масштабов техногенных катастроф, развития информационных технологий, углубления социального раскола населения, роста бедности и неравенства и т.д. Тяжелая реакция западных демократий на многие из указанных вызовов заставила задуматься о том, насколько демократия как социально-политическая система эффективна в решении проблем эпохи глобализации и постиндустриального развития. Вопрос встал следующим образом: работает ли демократия в современных условиях [11].

В итоге одни исследователи заговорили о «демократическом откате» (*Diamond, 2008*), о «демократической стагнации» и «постдемократии» (*Crouch, 2004*), о «диффузии авторитаризма» (*Ambrosio, 2010*) [1, с. 19]. Другие же (*Kaase, 2006*) о закономерном кризисе демократических теорий в конце XX века в связи с произошедшими системными изменениями, что требует дополнительного анализа и уточнения теории и методологии исследований [11, с. 35-36]. По общему убеждению аналитиков, кризис является наиболее характерным признаком демократического развития в современном мире. Однако если одни приписывают состояние кризисности

самому феномену демократии, то другие сводят проблему главным образом к теории, переставшей отвечать реалиям сегодняшнего дня.

В результате, часть исследователей полагают, что демократия и в контексте постиндустриального общества остается достаточно дееспособной, хотя и претерпевает существенные изменения, во многом становясь вопросом процедурной (технической) компетенции политических элит, компетентности партий и политически недостаточно просвещенного электората (*Groth, 2006*) [11, с. 37]. Те же, кто придерживается противоположной позиции (*Crouch, 2004*), считают, что демократия в настоящее время возвращается туда, где она находилась в додемократическую эпоху, вступая в состояние «постдемократии». Постдемократические общества и дальше будут сохранять все черты демократии: свободные выборы, конкурентные партии, свободные публичные дебаты, права человека, определенную прозрачность в деятельности государства. Но энергия и жизненная сила политики возвращается туда, где она находилась в эпоху, предшествующую демократии, - к немногочисленной элите и состоятельным группам, концентрирующимся вокруг властных центров и стремящимся получить от них привилегии [8, с. 9].

Так или иначе, но складывающаяся в эпоху глобализации и постиндустриализации политическая модель, как бы ее ни называли (демократия/постдемократия), ужимает роль масс простых людей в политической жизни, сводя ее главным образом к участию в выборах. В этой связи, минималистский подход к осмыслению демократии, на который в настоящее время всецело опирается теория демократизации, отражает реальные тенденции в эволюции демократических режимов в контексте развития постиндустриальной эпохи, одной из наиболее отличительных черт которой является «энтропия участия» (*Crouch, 2004*).

Постиндустриальное развитие приводит к существенным изменениям в структуре занятости населения, тем самым сказываясь на социальной структуре общества. Доля рабочего класса, численный рост которого в условиях индустриализации сыграл решающую роль в формировании современной демократической модели управления, в настоящее время стремительно сужается, уступая место представителям профессий обслуживающего характера. Это ведет к усилению фрагментации и атомизации общества, к размыванию социальных скреп. В то же время, растет социальное неравенство, углубляя разрыв между бедными и богатыми, когда бедные становятся еще беднее, а богатые еще богаче. Увеличивается диспропорция между имущими и неимущими, представленная как соотношение «10% - 90%» от общей численности населения Земли. Подобные изменения закономерно ведут к обострению «старых» конфликтов между трудом и капиталом, осложняющихся «новыми» конфликтами, спровоцированными многочисленными вызовами современности. Поэтому повышенная социальная конфликтность превращается, по сути, в одну из наиболее характерных черт современного цивилизационного развития.

Важно то, что в складывающихся в постиндустриальную эпоху общественных условиях демократическая форма управления продолжает оставаться наиболее предпочтительной, демонстрируя свою гибкость по отношению к формирующейся

социальной реальности и достаточно высокую эффективность в решении общественных конфликтов ненасильственными методами. Данная способность демократии представляет особую ценность как для правителей, так и для тех, кем управляют, поскольку, как доказывает политическая реальность, эффект от ненасильственного решения конфликтов значительно превышает тот, что сопровождает силовые методы решения проблем [12, с. 20-27]. Несиловой потенциал демократии, заложенный в механизме трансформации социальных конфликтов в политическое состязание, позволяет находить решение, избегая силового принуждения, путем применения различного рода политических технологий.

Принуждение власти к диалогу в рамках демократии осуществляется различными способами, допускающими давление на власть посредством забастовок, манифестаций, пикетов, акций гражданского неповиновения, а также широкой вовлеченности простых граждан в управление обществом через участие в деятельности политических партий и неправительственных организаций. Однако сегодня, когда «энтропия участия» становится характерной тенденцией эволюции современных демократических режимов, основным инструментом урегулирования социально-политических конфликтов выступает институт выборов. В этой связи, институт выборов, функционирование которого регламентируется конституционным правом свободно, честно и на конкурентной основе избирать и быть избранным в органы власти, в условиях современной политической реальности призван играть ключевую роль в системе демократического управления.

В современной демократии выборы являются важнейшим институтом, обеспечивающим легальный способ смены правящих элит через волеизъявление населения. Будучи одной из главных форм выражения воли народа и его участия в политическом процессе, выборы выступают одновременно и способом институализации (легитимации и стабилизации) политической власти, и процедурой формирования органов государственной власти и местного самоуправления, а также замещения некоторых государственных должностей (например, президента). Выборы демонстрируют, что в условиях демократического режима реальный мандат власти принадлежит народу, который граждане периодически вручают на определенное время ограниченному кругу людей. Голосование на выборах расценивается как процедура передачи власти, делегирования властно-управленческих полномочий. Таким образом, демократические выборы представляют собой важнейший процедурный фактор развития политико-властного процесса, обеспечивающего формирование, функционирование и развитие политической системы тем, что непосредственно определяет те политические силы, партии и лидеров, которые в течение установленного срока будут осуществлять руководство государством в целом или его отдельными территориями и регионами [13, с. 799; 14, с. 660].

Если рассматривать функционирование политической системы как совокупность развития политических процессов, представляющих собой процесс преобразования информации, перевода ее с «входа» на «выход» (*Easton, 1953*) [15, с. 111], то функционирование института выборов можно трактовать как наиболее реальное

и концентрированное проявление политико-властных процессов на «входе» в политическую систему. Таким образом, место выборов в системе демократического управления определяется тем, что функционирование института выборов обеспечивает «вход» в политическую систему. Здесь, «на входе», в рамках собственно политического процесса, посредством выборов осуществляется «формирование, артикуляция потока требований общества к политике и конвертация этих требований в авторитетную политику» [16].

Значимость института выборов для функционирования современной системы демократии наиболее наглядно проявляет себя в циклическом характере развития политико-властных процессов, который детерминирован периодичностью выборов в высшие органы государственной власти. По существу, выборы хронологически определяют границы циклов функционирования политической системы.

В то же время, будучи одной из главных форм выражения воли народа, они выступают одним из основных легитимных факторов развития политико-властных процессов в демократической политической системе. Это связано с тем, что выборы являются механизмом, при помощи которого общество имеет возможность на регулярной основе, посредством юридически закрепленных ненасильственных процедур, корректировать деятельность управляющих (политический курс), а также персональный состав правящей группировки и политической элиты. В результате выборов состав властной элиты изменяется в соответствии с предпочтениями общества, а власть адаптирует свою политику в соответствии с общественными требованиями.

Огромная роль института выборов для функционирования системы демократии раскрывается также в том, что электоральный процесс призван к выполнению целого перечня важнейших системных функций, таких как обеспечение динамизма, адаптации, стабилизации, коммуникации и легитимации власти. Однако специфические национальные условия функционирования различных демократий могут способствовать как усилению, так и ослаблению роли, выполняемой выборами в политико-властном процессе. Показателем реального влияния выборов на политические процессы служит та мера, в которой указанные выше функции находят свою реализацию в процессе формирования и развития политической системы. В свою очередь, эффективность электорального процесса во многом зависит от характера выборов, формирующегося в зависимости от специфики складывающейся политической системы.

Характер выборов, являясь производным от институционального и политико-культурного контекста политического режима, может быть свободным, конкурентным, обеспечивающим реализацию воли избирателей. В этом случае выборы действительно становятся влиятельным фактором политико-властных процессов. Однако если характер выборов, складывающийся под влиянием специфических политических условий, является лишь формально конкурентным и недостаточно свободным, несправедливым, то и влияние института выборов на развитие политических процессов может быть лишь ограниченным. При таком характере выборов воля общества по поводу формирования правящей элиты и ее политическо-

го курса, безусловно, не находит своей адекватной реализации. Поэтому реальное влияние электорального процесса на существующее положение вещей в правящей элите, в политическом режиме и в государственной политике, мера которого обусловлена характерными национальными особенностями функционирования института выборов, может в действительности варьироваться, начиная от существенного, до ограниченного, несущественного и низкого.

Чем более существенна роль выборов в функционировании политической системы, тем выше степень ее демократичности. Иными словами, чем большее влияние оказывают выборы на политико-властный процесс, тем выше качество режима демократии. Таким образом, характер функционирования института выборов выступает одним из лучших критериев демократичности политического режима.

Трактовка института выборов как «минимума демократии» легла в основу разработки различных «измерительных» технологий, позволяющих дифференцировать и классифицировать политические режимы согласно степени подотчетности правителей населению. Одни исследователи (*Sartori, 1987, Przeworski, 2000*) предлагают применять к измерению демократии простой бинарный (дихотомический) подход, который жестко делит политические режимы на демократические и недемократические, избегая каких-либо промежуточных категорий. Другие (*Hyland, 1995, Dahl, 1989*), напротив, считая бинарную классификацию упрощенной, настаивают на необходимости применения градационного подхода. С их точки зрения, подобный подход, будучи более строгим в оценке качества демократических систем, позволяет учесть существующее многообразие типов государств в современном мире и, соответственно, разместить любую политическую систему на шкале большей или меньшей демократии [1, с. 73].

Градационный подход, являясь в настоящее время доминирующим, лег в основание двухмерной классификации существующих типов управления, что позволило отделить демократические системы от недемократических соответственно принципу наличия/отсутствия в них института выборов и действия верховенства закона. Указанная классификация выделяет два основных («чистых») типа управления, один из которых – полностью демократический, другой – полностью недемократический, а также показывает, что между двумя крайностями располагаются две другие смешанные категории, каждая из которых является лишь частично демократической, но в различных проявлениях.

Таблица 1. [1, с. 51]

Типы управления: демократический и недемократический			
		Верховенство закона	
		Да	Нет
Выборы	Все могут голосовать	Подотчетная демократия	Плебисцитарная Автократия
	Немногие или никто не может голосовать	Конституционная олигархия	Неподотчетная автократия

Данные Организации *Freedom House*, которая ежегодно анализирует ход проведения выборов по всему миру, а также данные Организации *Transparency International*, разработавшей индекс восприятия коррупции, который фиксирует небрежное отношение к законам со стороны должностных лиц, позволили создать детальную картину существующих в мире типов режимов. Обзор, включивший выборку из 180 стран, показал, что из общего числа существующих на сегодняшний день в мире режимов, лишь 31% составляют подотчетные демократии, где принцип верховенства закона в значительной мере соблюдается. Еще 30% из общего числа стран составляют плебисцитарные автократии или «медианные» режимы, где на фоне проведения конкурентных выборов, царит пренебрежение принципом верховенства закона. Здесь контроль над правительством может свободно переходить из рук в руки, однако уровень коррупции остается высоким, что фиксирует небрежное отношение к законам, призванным ограничивать политическую власть. Относительно равную с указанными выше типами долю (32%) в общем числе режимов мира составляют неподотчетные автократии, где царит либо персоналистская диктатура, либо контроль над политической жизнью со стороны военных или гражданских клик, где при помощи выборов, искажающих предпочтения электората, создается только видимость народной поддержки правящего режима. Оставшиеся 7% стран представляют собой конституционные олигархии/автократии, в которых должностные лица действуют в соответствии с национальными законами, не будучи при этом подотчетными электорату.

Представленный выше расклад демонстрирует тот факт, что большинство режимов, существующих в мире на сегодняшний день, – это частично демократические или частично автократические режимы, в которых институт выборов функционирует с той или иной степенью эффективности. Помимо этого, важнейший вывод, вытекающий из совмещения рейтингов указанных организаций, состоит в том, что «сегодня основное препятствие для демократизации – это не отсутствие выборов, а неспособность режимов, проводящих выборы, соблюдать принцип верховенства закона» [1, с. 56].

Пренебрежение верховенством права значительно редуцирует объем влияния выборов на политический процесс. Поэтому, даже если институт выборов принят в качестве конституционной нормы функционирования политического режима, тем не менее, «работает» он по-разному в различных типах управления.

В развитых демократиях, где конституционально гарантирована всеобщность права на выбор, свобода, равенство, соревновательность, равенство возможностей ведения предвыборной борьбы, а верховенство права соблюдается, выборы играют существенную роль в политико-властном процессе, обеспечивая системе устойчивость и стабильность за счет ее способности значительным образом учитывать требования общества. В стабильных демократиях результатом выборов является обновление и корректировка политического управления с учетом новых условий в русле преемственности, без кардинальной смены курса в случае прихода

к власти оппозиции. Поскольку оппозиция в стабильных демократиях составляет влиятельный сегмент правящей элиты, в случае ее прихода к власти изменения политического курса не затрагивают базовых основ политической системы. Новации, прежде всего, касаются методов решения конкретных проблем общества в рамках легитимных и одобряемых обществом политических, социальных и экономических механизмов. Выборы в стабильных демократиях отличает также их неопределенность, необратимость их результатов, повторяемость в законодательно определяемые сроки, стабильность правил и процедур проведения [16].

В транзитных обществах, где демократические принципы государственности также получают закрепление на уровне конституций, влияние выборов на политико-властный процесс может быть неоднозначным. Роль выборов варьируется здесь в зависимости от того, в какой степени они способны обеспечить реализацию требований народа, тем самым, задавая политической системе определенную динамику и направленность развития. Роль выборов в транзитном обществе является существенной, если они способствуют изменениям во власти с учетом мнения общества, выполняя при этом в той или иной мере свои специфические функции стабилизации, динамизации, адаптации, коммуникации и легитимации власти. Важно, что в переходном обществе выборы могут играть высокую роль, даже если они приводят к дестабилизации политической системы, проявляющейся в повышении конфликтности и кризисности ее функционирования. Причиной повышения конфликтности в данном случае становится несоответствие между формально-правовым характером выборов, демократическим по своей сути, и реальной недемократической практикой их функционирования, что может вызывать недовольство со стороны общества.

Если политический конфликт, вызванный пренебрежением правящей элитой принципом верховенства права, порождает массовые протесты, способные привести к смене политической власти минуя институт выборов, роль выборов в политико-властном процессе переходного общества становится несущественной. Подобная ситуация демонстрирует отсутствие реальных возможностей со стороны масс воздействовать на политику посредством такого механизма, как институт выборов, что вынуждает их прибегать к использованию иных механизмов для осуществления своего контроля и давления на власть.

Выборы также могут играть низкую роль, если их смысл сводится главным образом к ритуалу, призванному к стабилизации правящего режима, что характерно для переходных обществ авторитарного типа. Роль выборов становится ограниченной, если их результаты лишь частично отражают общественный выбор, будучи, по большей мере, плодом имитаций со стороны исполнительной власти. Подобного рода выборы характерны для политических режимов «управляемой демократии», или «имитационной демократии». В условиях «имитационной демократии» характер выборов как эффективной демократической процедуры, размывается тем, что «свободы допускаются в той степени, в которой они не нарушают моно-

полю административной олигархии на власть» [17]. Цель выборов здесь сводится, прежде всего, к тому, чтобы придать недемократическому по своей сути режиму фасад демократичности.

В целом, в переходной политической системе, в той или иной конфигурации совмещающей в себе как черты демократии, так и свойства авторитаризма, главная функция выборов сводится к легитимации властной элиты. Из эффективной демократической процедуры, призванной обеспечивать реализацию воли народа, выборы, по существу, превращаются в управляемый механизм легитимации, воспроизводства и сохранения правящей элиты у власти. Благодаря усилиям правящей элиты, распоряжающейся административным ресурсом, результаты выборов становятся в значительной мере предопределенными и лишь формально соревновательными. Поэтому они почти всегда малозначимы для определения политического курса правительства [18].

Нужный результат выборов может быть достигнут путем административного и информационного давления на избирателей, кандидатов и партии, включая изменения выборных норм и процедур, ущемляющих права и возможности политических конкурентов. Поэтому зачастую в переходных обществах, там, где законы можно обойти или нарушить, выборы носят несвободный, несправедливый и нечестный характер, отражающий, в конечном счете, волю правителей, а не тех, кем они управляют. Стабилизация такой системы обеспечивается не столько за счет ее открытости к общественным требованиям, сколько за счет сдерживания политической активности общества, в том числе, путем понижения роли выборов как фактора развития политико-властного процесса.

Анализ той роли, которую играют выборы в переходном режиме, позволяет выявить главную тенденцию развития страны, ставшей на путь демократизации. Там, где выборы играют существенную роль в функционировании политической системы, обеспечиваемую соблюдением верховенства закона, развитие переходного режима направлено в сторону формирования либеральной демократии. Однако если складывающаяся политическая система позволяет пренебрегать принципом верховенства права, редуцируя, тем самым, роль выборов в функционировании переходного режима, основной тенденцией развития такого режима становится установление различного рода модификаций «урезанной демократии».

ЛИТЕРАТУРА

1. Демократизация /Сост. и науч. ред. К. В. Харпфер, П. Бертваген, Р. Инглхарт, К. Вельцер. Москва: Издательский дом Высшей школы экономики, 2015. 708 с.
2. http://www.publika.md/andrian-candu-vine-diseara-la-fabrika-ce-subiecte-va-aborda-presedintele-parlamentului_2453441.html (20.11.2015)
3. http://www.noi.md/index.php/md/news_id/79722#close Dodon: Actuala guvernare va mima reformele (10.03.2016)
4. <http://www.dw.com/ro/moldova-a-devenit-istoria-de-succes-a-ue/a-16485773> (10/03/2016)

5. <http://jurnal.md/ro/politic/2015/9/28/socor-democratia-a-esuat-in-republica-moldova-avem-de-a-face-cu-un-proces-de-prabusire-a-statului/> (9.03.2016)
6. <http://jurnal.md/ro/social/2015/12/8/record-88-la-suta-dintre-participantii-la-un-studiu-considera-calcucurile-din-rm-merg-intr-o-directie-gresita-sondaj-bop/> (25.12.2015).
7. Даймонд Л. Прошла ли «третья волна» демократизации? В: Политология: Хрестоматия/ Сост. Б.А. Исаев, А.С. Тургаев, А.Е.Хренов. Санкт-Петербург: Питер, 2006, с. 437-450.
8. Крауч К. Постдемократия. Москва: Издательский дом Государственного Университета - Высшей школы экономики, 2010. 192 с.
9. Алмонд Г., Верба С. Гражданская культура и стабильность демократии. В: Политология. Хрестоматия / Сост. Б.А. Исаев, А.С. Тургаев, А.Е.Хренов. Санкт-Петербург: Питер, 2006, с. 274-285.
10. Dahl R.A. Brief Intellectual Biography. В: Comparative European Politics: The Story of a Profession/ ed. by H. Daalder. L.: Pinter, 1997. с. 68-78.
11. Ирхин Ю.В. Всемирный Конгресс Политологов в Японии «Работает ли демократия?». В: Полития, 2006, №2. с. 32-55.
12. Манойло А. В. Технологии несилевого разрешения современных конфликтов. Москва: «Горячая линия-Телеком», 2014. 392 с.
13. Ирхин Ю.В. Политология. Учебник. Москва: Издательство «Экзамен», 2007, 894 с.
14. Политология: учебник / Под ред. В.А. Ачкасова, В.А.Гуторова. Москва: Юрайт-Издат, 2006. 692 с.
15. Политология: учебник / А.Ю. Мельвиль и др. Москва: Московский Государственный институт международных отношений МИД России, ТК Велби, Изд-во Проспект, 2005. 624 с.
16. Чувилина Н.Б. Выборы как фактор развития политико-властных процессов в странах СНГ: методологический аспект/ <http://www.politex.info/content/view/515/30/> (01.02.2016)
17. <http://www.news.tj/ru/news/tsentraziya-upravlyаемaya-demokratiya-mozhet-privesti-tolko-k-revoljutsii/> Центазия: Управляемая демократия может привести только к революции. (01.02.2016)
18. <!--[if !supportFootnotes]-->[2]<!--[endif]--> (01.02.2016)

**ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА В ПРИДУНАВЬЕ:
ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ
(На примере еврорегиона «НИЖНИЙ ДУНАЙ»)**

**ENVIRONMENTAL POLICY IN THE DANUBE REGION
THE PROBLEMS AND PROSPECTS
(The example of the euroregion «LOWER DANUBE»)**

**Владимир БЛАЖКО, доктор хабилитат социологии,
Институт Юридических и Политических Исследований АНМ**

Summary

In this article are analyzed the problems of trans-border cooperation' role according to the sociological survey of the local governing body as a euro integration process of the Republic of Moldova in the environmental policy

Keywords: *local public administration, trans-border cooperation, region, international relations, environmental policy.*

Процесс евроинтеграции Молдовы предполагает сложные многоуровневые реформы во всех сферах жизни. Сегодня уже идет, хоть и противоречиво, но перспективно процесс формирования нового качественного состояния страны, рождение новых отношений в политике, экономике и социальной сфере. Поиск «золотой тропы» социального развития, которая позволила бы минимизировать негативные тенденции в обществе, сохранить накопленный и умело использовать приобретенный опыт, на наш взгляд, задача сложная и многовекторная. Во многом ее успешному решению может способствовать исследование и применение, с учетом местных условий, тех достижений, которые сегодня имеются в странах европейского пространства. В этом смысле, важное значение приобретает трансграничное сотрудничество, на всех уровнях, и в различных сферах деятельности общества. И, прежде всего, как самые доступные формы региональных взаимосвязей, которые позволяют быстро осваивать накопленный опыт в социальном развитии стран; они позволяют получать инвестиции и новые технологии, развивать торгово-экономические отношения, расширять обмены в области науки, культуры, образования, сотрудничать в сферах экологии, транспорта, коммуникационных систем и т.д. Такие отношения предполагают не только укрепление дружеских связей с другими государствами, но и решение проблем самих регионов: оздоровление экономики, через структурную перестройку и рост конкурентной способности товаров; более эффективное экономико-социальное освоение территории, развитие рынка рабочей силы и т.д.

Расширение Европейского Союза на Восток изменило политический и экономический ландшафт континента. Приграничные территории (Пограничье) получили весьма «проблематичное наследие» от бывшей советской системы. Жители именно этих регионов в значительно большей мере (морально и психологически) испытывали все тяготы, связанные с ограничением передвижения (поездки к род-

ственникам), перемещением товаров и услуг и даже идей. Поэтому межгосударственное сотрудничество в рамках еврорегионов созданных на этих территориях наиболее ярко, на наш взгляд, испытывает «конфликт влияния» глобализационных процессов и национально-государственных интересов.

Современная концепция трансграничного сотрудничества в сфере регионального развития прежде всего предлагает переосмыслить наши застаревшие представления об административно-территориальном устройстве страны, доставшейся в наследство от коммунистической системы, о развитии этих территорий, о присущих им проблемах и т. д. Нходясь на окраинах страны, они становятся заложниками региональной диспропорции власти в отношении «центр-периферия». Для самостоятельного же решения своих проблем у них часто недостаточно ни средств, ни возможностей. Как результат, многие регионы превращаются в депрессивные, отсталые территории. Между тем, от уровня развития этих территорий, от качества жизни людей зависит многое. Эти регионы становятся передовым рубежом защиты целостности государства, его успешного развития и интеграции в международном сотрудничестве.

Под влиянием расширения Европейского Союза зона новых границ на первых порах превращается в «территорию защиты» государств, а со временем - полем развития и совершенствования новых политических и экономических отношений. Это обусловлено тем, что, с одной стороны, Европейский Союз стремится иметь на границах своих государств пояс мира, стабильности и добрососедства. Вместе с тем, пограничная территория должна стать ареалом активного сотрудничества стран, на основе разблокирования исторически сложившихся конфликтных узлов, хорошо контролируемого перемещения товаров, услуг, людей, финансов и т.д. В сложившейся ситуации межгосударственных отношений особую актуальность приобретает процесс сотрудничества в рамках еврорегионов.

Ведь межрегиональное пограничное сотрудничество имеет уже более чем полувековой опыт. Он закрепил, проверенные временем, формы экономического сотрудничества, согласованной взаимовыгодной политики, основанной на относительно идентичной законодательной базе. Можно сказать, что правовые аспекты стали основной сложностью при реализации концепции европейских регионов, так как в этом сотрудничестве участвуют территориальные единицы независимых стран с различными формами государственного устройства, а также правовыми системами. Поэтому отдельные европейские регионы в значительной степени различаются по некоторым параметрам, во-первых, в зависимости от их правового статуса, а во-вторых, в зависимости от месторасположения и особенностей в них участвующих стран. Ассоциация европейских приграничных регионов выделяет четыре основных вида таких объединений:

- ✓ ассоциация местных органов власти по обе стороны от национальной границы, иногда с парламентской ассамблеей;
- ✓ зарубежная ассоциация с постоянным секретариатом и технической и административной командой с собственными ресурсами;

✓ основанная на принципах частного права ассоциация (некоммерческая организация или фонд) по обе стороны от границы в соответствии с соответствующим государственным правом;

✓ основанная на принципах публичного права ассоциация на базе межгосударственных соглашений с участием региональных органов власти.[1]

Опыт стран Западной Европы показывает, что пограничное сотрудничество становится хорошей школой совместного проживания народов, в рамках которой успешно решаются вопросы экономического выравнивания уровня развития регионов, урегулирование территориальных и этнических проблем, апробации совместных законодательных инициатив. А в целом – все это способствует более успешно интегрироваться странам-кандидатам в европейское политическое и экономическое пространство, вступить в Евросоюз. По данным Ассоциации европейских трансграничных регионов в настоящее время на континенте зарегистрировано около 165 еврорегионов, существенно отличающихся по институционально-правовому устройству, составу, целям и формам деятельности, источникам финансирования. Из них активно действующих порядка 130.[2]

Отметим сразу, что сегодня строго нормированных критериев эффективности работы еврорегионов нет. Эксперты обычно выделяют экономические результаты, или количество переходов границ, или совместное сотрудничество в сфере культуры и туризма, или отсутствие этнических конфликтов и т.п. Обобщив все подходы, можно сделать вывод: еврорегион становится естественной необходимостью межгосударственного сотрудничества. Если в экономике, например, еврорегионы стимулируют рост промышленности, товарообмена, тогда мы можем говорить об эффективном сотрудничестве, если нет – то речь идет об экономическом взаимодействии. В определенной степени такой подход применим и к другим сферам деятельности. Ведь никакая граница не должна разрывать исторически сложившиеся связи этнические, культурные, экологические, экономические и т.д.

В Молдове созданы еврорегионы «Верхний Прут», «Нижний Дунай», «Днестр». Наибольший опыт успешной работы, на наш взгляд, накопил еврорегион «Нижний Дунай». Эта международная европейская организация была основана 14 августа 1998 года в г. Галац (уезд Галац, Румыния) руководителями приграничных регионов Украины (Одесская область), Румынии (уезды Галац, Тульча, Брэила) и Республики Молдова (районы Вулканешты, Кагул, Кантемир). Создание еврорегиона «Нижний Дунай» имело целью решение следующих задач:

- ✓ достижение гармоничного и сбалансированного развития экономики;
- ✓ решение ряда вопросов и проблем в области охраны окружающей среды;
- ✓ обеспечения соответствующего уровня занятости и социальной защиты населения;
- ✓ создание условий для повышения уровня и качества жизни в наших регионах;
- ✓ осуществление шагов по интеграции транспортной инфраструктуры приграничных регионов в единую сеть европейских транспортных коридоров;

- ✓ формирование единого культурного пространства в Придунавье;
- ✓ решение ряда вопросов, касающихся борьбы с организованной преступностью, предупреждения и ликвидации последствий стихийных бедствий и техногенных катастроф[3].

Придунавье относится к тем территориям, где, несмотря на невысокий уровень урбанизации и промышленного потенциала, все более значимыми для перспективного развития становятся экологические проблемы. К ним относятся значительные объемы загрязнения атмосферы, низкое качество питьевой воды, опасное, местами катастрофическое загрязнение вод Дуная и придунайских озер - лиманов, деструкция почвенного покрова в процессе орошения водами неустановленной или повышенной минерализации, подтопление территорий сельскохозяйственного использования, деградация природных рекреационных ресурсов и т.д. Экономический кризис в отраслях материального производства промышленности и сельском хозяйстве привел к сокращению их вклада в загрязнение природной среды, однако, значимость индустриального загрязнения территории в рассматриваемом регионе все еще очень весома. Огромное давление оказывает здесь сток второй по мощности в Европе водной артерии реки Дунай. Протекая по территориям девяти государств, воды Дуная принимают стоки промышленности и городских агломераций все в большей концентрации и объема. Таким образом экологические проблемы региона выходят далеко за территориальные рамки и становятся проблемами всей Восточной Европы. Ведь в Дунай сбрасывают свои сточные воды одиннадцать стран Европы.

Следует отметить, что деятельность еврорегиона «Нижний Дунай» можно признать наиболее эффективной среди еврорегионов, в которых участвует Молдова. В рамках еврорегиона «Нижний Дунай» было реализовано значительное количество проектов. Наиболее перспективными из них были: «Придунайские озера, Украины. Устойчивое восстановление и сохранение естественного состояния экосистем», «Предотвращение чрезвычайных ситуаций и защита от наводнений в еврорегионе «Нижний Дунай», «Улучшение трансграничного сотрудничества в области интегрированного управления водными ресурсами в еврорегионе «Нижний Дунай». Важно отметить, что любые проекты, реализуемые в еврорегионе, так или иначе вовлекают все страны в процесс межгосударственного сотрудничества. Например, цель реализации проекта «Бизнес-инфраструктура Одесской области и еврорегион «Нижний Дунай», укрепление сектора малого и среднего бизнеса во всем Придунавье, в контексте трансграничного сотрудничества.

За успехи в межгосударственном сотрудничестве еврорегион «Нижний Дунай» удостоился почетной награды Ассоциации Европейских приграничных регионов «Паруса Папенбурга».

В 2007 году в связи со вступлением Румынии в ЕС, а также проанализировав продуктивность работы еврорегиона, Одесская область выступила с инициативой повышения эффективности его функционирования путем реформирования организационной структуры и приобретения статуса юридического лица . В 2008 году

в рамках празднования десятилетия Еврорегиона был подписан Договор о создании Ассоциации трансграничного сотрудничества «Еврорегион Нижний Дунай», которая была официально зарегистрирована 20 марта 2009 года в г. Галац (Румыния). Теперь Ассоциация является неприбыльным юридическим лицом, независимой негосударственной совместной организацией менеджмента трансграничного сотрудничества. Организационная структура Ассоциации аналогична структуре еврорегиона. Ассоциация призвана содействовать стабильному развитию регионов – путем активизации экономического трансграничного сотрудничества (особенно актуально в условиях экономического кризиса), повышению уровня жизни населения приграничных территорий, улучшению транспортной инфраструктуры, эффективному и интегрированному менеджменту ресурсами, интенсификации культурного обмена, реализации трансграничных программ и инфраструктурных проектов, финансируемых за счет средств Европейского Союза.

Следует отметить, что наша страна принимает самое активное участие в развитии приграничного международного сотрудничества. С этой целью руководящими органами государства был принят целый ряд законодательных актов[4] Это позволило, не смотря на разноуровневый потенциал экономического представительства, Республике Молдова представлять такие проекты, которые привлекают внимание всех участников еврорегиона. Анализ взаимоотношений входящих в него территорий показывает, что в значительной мере они связаны с природоохранительной и туристической деятельностью, с развитием пограничных служб, решением территориальных транспортных и других проблем.

Так, например, молдавские экологи, вместе с коллегами из Румынии и Украины реализуют совместный проект «Междисциплинарное трансграничное сотрудничество для предотвращения стихийных бедствий и уменьшения загрязнения окружающей среды в Еврорегионе «Нижний Дунай». В 2013 г. проведен ряд исследований о состоянии дельты рек Дуная и Прута, которые показали уровень загрязнения поверхностных вод и состояние биоразнообразия системы, влияние пестицидов на экосистему.

По данным сейсмологов, Нижний Дунай - это зона с наиболее высоким риском наводнений и землетрясений. Кроме того, в этом регионе находится много складов с токсичными веществами. Здесь расположен также порт Джурджулешть, который влияет на состояние экосистемы. Ученые предупреждают об серьезной опасности экологического загрязнения в регионе. Координатор проекта с молдавской стороны доктор хабилитат Института зоологии АНМ Елена Зубков отмечает:»... Есть конгломерат факторов, способствующих загрязнению региона. Мы должны изучить все эти факторы и решить, что наиболее важно решить сегодня: проблему мусорных свалок или облесения зоны. Мы не можем сказать только, что качество воды плохое и не видеть склад с пестицидами. Необходимо определить основные проблемы и решать их исходя из негативного влияния на окружающую среду... Только совместными усилиями можно предотвратить экологическую катастрофу».[5]

В реализации проекта участвуют Румынский университет Dunărea de Jos, Институт зоологии АНМ, Институт геологии и сейсмологии АНМ и Украинский научный центр экологии моря. Общая стоимость проекта - 1,7 млн евро. На основе полученных данных были выработаны рекомендации для сохранения экологической безопасности придунайской территории, особенно чистоты воды в реке, что имеет чрезвычайно важное значение и для Молдовы.

Сегодня, как свидетельствуют исследования, в решении общих глобальных проблем часто «побеждает» борьба интересов отдельных стран: за владение основным фактором, в сфере транспортных услуг, в использовании природных ресурсов и инвестиций, что приводит к ослаблению этих территорий (например, использование Украиной и Румынией устья реки Дунай). К сожалению, в целом, межгосударственное сотрудничество в рамках еврорегионов пока больше реализуется как вид «дипломатической вежливости», хотя уже, как мы отмечали, есть и актуальные проекты развития Придунавья. В чем состоят проблемы?

Создание еврорегионов в Молдове, как и на всем постсоветском пространстве, на наш взгляд, далеко не всегда учитывало реальное экономическое состояние территории, особенности социальной сферы и инфраструктуры, развитие культуры и т.д. Однако, как показал социологический экспертный опрос в Молдове (его данные коррелируют с другими исследованиями в странах еврорегиона и постсоветского пространства), решению многих проблем трансграничного сотрудничества препятствует целый ряд факторов, как политического, так и социально-экономического характера. Несмотря на то, что законодательство Республики Молдова закрепляет общие принципы местного самоуправления соответствующие Европейской Хартии о местном самоуправлении, их реализация далека от идеала. Как отметили наши респонденты, проблемы часто возникают из-за несовершенства республиканского законодательства в регулировании отношений «центр-периферия». Центр стремится к консолидации, жесткой управляемости и контролю над деятельностью местных органов власти (87% опрошенных). [6, с.4] Вместе с тем им предоставляется формальная законодательная свобода в управлении территорией и при этом перекладывается вся нагрузка в социально-культурной, коммунально-бытовой сферах, без учета реальных возможностей содержания и управления объектами и их должного финансирования. И как следствие, местные органы власти обретают часто невыполнимые обязательства, такие, например, как крупные проекты развития социальной инфраструктуры, местного дорожного строительства, развития рынка труда, строительство объектов культуры и спорта и т.п. В отношениях «центр-периферия» до сих пор сохранился «разрешительный характер» управления.

В экономике неэффективная финансовая политика (в том числе и налоговая) не позволяет в достаточно полной мере наполнять местные бюджеты, развивать малый и средний бизнес, социальную инфраструктуру территории (отметили 85% респондентов). [7, с. 6]

Из ответов наших респондентов следует, что более половины из них (57,3%) не знают достаточно хорошо структуру экономики соседнего района, а с социальной инфраструктурой, демографической ситуацией, трудовой занятостью у соседей ознакомлены лишь 28,3% работников местных органов власти. [8, с.7]

Сегодня чаще всего в межгосударственных отношениях на уровне регионов реализуется лишь отдельные проекты, часто имиджевого характера (фестивали, встречи, экспозиции). Такое сотрудничество не формирует стабильных регулярных долгосрочных взаимоотношений. Именно поэтому, и в ближайшей перспективе, руководители местных органов власти предполагают сотрудничество в сферах: туризма (76,4%), торговли (67,3%), развитие транспортных услуг (72,3%), проведение фестивалей, встреч, выставок – 81,5%. Сотрудничество в сферах экономики, строительства, рынка рабочей силы, инвестиционных проектов и др. практически всеми участниками опроса (чиновниками органов местной власти) хотя и представляются приоритетными, но пока эффективно не реализуемыми. [9, с.9] Здесь, конечно, нельзя не учитывать и внешние условия: глобальный экономический кризис, проблемы реформ власти в странах-соседах, особенности экономического развития и рыночных отношений в них и т.д.

Подводя итог, отметим- в молдавском Пограничье сложно и противоречиво еще идут процессы избавления от бывших советских традиций и привычек. Проявляется это:

а) в активной демифологизации истории (переоцениваются события, биографии личностей, меняется языковая карта, культурные ландшафты территорий, конфликтогенными становятся этно-религиозные – языковые смещения и т.п.);

б) трудно преодолеваются социально-экономические различия между регионами, между регионами и центром (центр-периферия, «у них – у нас», «здесь – за границей»);

в) сложно формируется и развивается местное самоуправление, соответствующее новым экономическим и политическим реалиям. Компетентность и правомочность местных органов власти в международном сотрудничестве четко юридически не определена;

г) еврорегионы создавались по вертикали власти – сверху, т.е. инициатива и планы шли от руководства стран-участниц, а не от местных властей, интересы которых учитывались в последнюю очередь;

д) взаимоотношения внутри еврорегионов во многом определяются историко-этническими родством и традициями (румыны-румыны, молдоване-молдоване, украинцы-украинцы);

е) значительное влияние оказали на организацию еврорегионов политические интересы государств.

Региональный путь развития – это особый вид социального прогресса, основанный на подлинном народовластии, взаимовыгодном сотрудничестве между равноценными партнерами, особом уровне компетентности и ответственности в

управлении и развитии территорий. Он способствует не только созданию «пояса добрососедства» между государствами, но и является эффективным инструментом евроинтеграции нашей страны. Трансграничное сотрудничество формирует институциональные и инфраструктурные предпосылки для распространения норм и стандартов ЕС, помогает выработать представления о путях обновления регионального хозяйства и т.п. Важно, на наш взгляд, учитывая мировые тенденции развития, сделать это сотрудничество максимально взаимовыгодным дружественным, прогрессивным, а политику – подлинно народной.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ассоциация европейских приграничных регионов(АЕПР) и Устав Ассоциации европейских приграничных регионов//archive-mid.ru/bdopf/ns-dos.nfs/45862f63b9.....См. так же: Трансграничное сотрудничество или украинский опыт еврорегионов//http://gazeta.zn.ua//POLITIC//transgranichnoe sotrudnichestvo ili ukrainskiy opyt evroregiono//html
2. Европейские регионы как факторы международных отношений//repetitora.com//europejskaie regiony-kak-factory-mezhdunarodnyh-otnoshenij
3. Еврорегион «Нижний Дунай»//dic.fcdemic. ru//dic.nsf//ruwiki/14898#DO A6.DO.B5.....
4. См.: Конституция Республики Молдова от 29.07.1994 г. В:Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 1/199; Закон РМ «О местном публичном управлении» В:Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 40 din 19.03.2003; Постановление Парламента РМ № 1253-XIII от 16.07.1997 г. «О ратификации Европейской Хартии местного самоуправления».В: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 48/2007; Постановление Правительства РМ «Об утверждении Концепции приграничного сотрудничества Республики Молдова на 2004-2006 годы» № 1069 от 29.09.2004 В: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 182-185/1266 от 08.10.2004.
5. Экологи предупреждают об опасности загрязнения еврорегиона «Нижний Дунай»//w.w.w. infotag md./reports/770057
6. Отчет о социологическом опросе экспертов в трех географических зонах Республики Молдова. Количество респондентов 150 чел., работники руководящего звена органов местной власти. 2013-14гг., стр.4.
7. Там же, стр.6.
8. Там же, стр.7.
9. Там же, стр.9.

TOWARDS MODERN RUSSIAN CONSTITUTIONALISM: RECEPTION OF INSTITUTIONS OR IMPLEMENTATION OF VALUES?

Vladimir KOCHETKOV,
*Ph. D. in Philosophy, Associate Professor,
International Slavic Institute, Russian Federation*

Rezumat

În articol se abordează particularitățile percepției instituțiilor constituționale în Rusia modernă. Autorul consideră că este necesar să se facă distincția clară între constituționalism ca o formă de conștiință juridică și constituționalism ca un sistem de drept pozitiv. Primul concept are impact asupra celui de-al doilea, care, pentru simplitate, îl numim legea de stat. Esența acestei corelații este de a asigura ca valorile constituționale ale conștiinței juridice să stabilească criteriile de evaluare a legii de stat. Se reliefează faptul că principala problemă a constituționalismului rus modern constă într-aceea că, datorită dominației valorilor pozitive ale conștiinței juridice în jurisprudența națională, instituțiile constituționale împrumutate nu conduc la punerea în aplicare a ideii de prioritate a drepturilor omului, consemnată în Constituția FR din 1993. Se demonstrează că există unele limitări fundamentale ale pseudoconstituționalismului rus, care sunt exprimate în contradicția de interpretare a categoriei de „libertate” și care nu permite să se realizeze potențialul instituțiilor publice legal consacrate prin Legea Fundamentală din 1993. Pe de o parte, libertatea omului, în general, este considerată drept valoarea constituțională supremă care ar trebui să definească procesul de adoptare și aplicare a legilor în această țară. Pe de altă parte, pseudoconstituționalismul rus evidențiază incapacitatea juridică istorică a cetățenilor ruși de utilizarea rațională și responsabilă a libertății, care este, de fapt, din punctul de vedere al elitei conducătoare ruse, o neputință a cetățenilor de a-și coordona viața fără custodia legală a autorităților. Dezvăluind o contradicție internă a constituționalismului rus, autorul opinează că constituționalizarea reușită a guvernului rus modern este posibilă numai în cazul diseminării valorilor constituționale în conștiința juridică a cetățenilor și a elitelor rusești.

Cuvinte-cheie: *constituționalism, conștiință juridică, libertate, drepturile omului, percepție, pseudoconstituționalism.*

Modern Russian statehood was born in a public consensus on the need for the reception of constitutional institutions, such as a system of separation of powers, president, parliament, an independent judiciary, private property, etc. It was believed that the reception of these institutions *per se* would ensure both the rights and freedom of citizens and dynamic economic development. This belief had reached a climax with the adoption of the 1993 Constitution and the subsequent mass privatization of state property. However, by the end of the 90s of the last century it became apparent that Russia strongly deviates from these objectives of social development, and subsequent to the 2000's events have only strengthened the Russian society in the sense that everything is going wrong. This discrepancy between the objectives of social development and results were comprehended in the concept of „pseudo constitutionalism” [1, p. 71-86], which can be defined as the use of the constitutional institutions contrary to the sense of values of constitutionalism.

To explain this situation, there have been several concepts. The main idea of the first one is a principle of incommensurability of the Russian legal culture and the west one,

referring to the historical features of their development. For example, V.P. Malakhov writes on this subject as follows: „The backbone of ideas of the Russian legal culture is ideas of truth, mercy, service, and torment. They are meaning the nodes due to the dominance of the Russian spiritual and moral religion moments. The backbone of Western legal culture ideas are the ideas of freedom, law, civil society and the natural rights of man. They are meaning the nodes directly caused by dominance of rational moments in Western political and spiritual life. At the level of systemic ideas and logics a mutual comparability of crops is minimal and is not related to changes of quality characteristics” [2, p. 31-32]. It turns out that the constitutional institutions are alien formations in the body of Russian legal culture, so they rejected and perverted. Moreover, in practice such incompatibility of legal cultures leads to isolationism and aggression. After all, for adherents of this concept it is obvious that the policy of the Western countries, in words, calling for equal cooperation and partnership with Russia and other „newly formed democracies”, for soon they will „return” to European civilization, in fact, focused on the political and cultural assimilation of these states , which is expressed „in the best case in the strategy of patronage, or simply ignore the admonition of Russia, and at worst - the pressure, discrimination and brutal political, economic and even military dictatorship” [3, p. 173].

Another concept considers Russian pseudo constitutionalism as a natural stage of development of the domestic legal system in the direction of genuine constitutionalism. In fact, the process of reception of the constitutional institutions in all countries took a long time and was not linear. Such unevenness of world constitutional development gave to A.N. Medushevsky the idea of the existence of the so-called constitutional cycles of alternative (consequent) democratic and authoritarian phase of the progressive development of the constitutional institutions [4, p. 455]. The essence of the case, in our opinion, is not a change in the sequence of political forms or institutions, but in particular the implementation of the constitutional values into the fabric of social life. In other words, the spread of the principles of constitutionalism depends primarily on the ability of the ruling and intellectual elite to rationalize the basic national values within this paradigm, as well as their desire to follow faithfully the totality of the rules of constitutional behavior. This process only in its shape can be similar to the cycle, but in essence, it is a zigzag movement, depending on the particular ratio of social, political and intellectual effort in a particular country in a particular time.

In the modern Russian legal science, the problem of reception of the constitutional public law institutions and values is also conceptualized as a question about the relationship between constitutionalism and the state (constitutional) law. For example, V.T. Kabyshev and T.M. Pryakhina in this regard, believe that „in the science of constitutional law a notion of constitutionalism refers to the direct action of the Constitution in the regulation of the state system and political regime, recognition of the rights and freedoms of the individual, the legal nature of the relationship of the citizen and the state” [5, p. 32]. But how is it possible direct effect of the Basic Law, if there is no consensus on the values enshrined in it? Obviously, in this case, the right will belong to the one who has more power. Another lawyer, I.A. Kravets, in turn, identifies the ideological,

historical, normative and socio-cultural aspects of the relationship of constitutionalism and constitutional law [6, p. 43-45].

The ideological aspect, in his view, is able to reveal the influence of the ideas of constitutionalism in the formation, development and current state of Russian constitutionalism. This statement implicitly implies that the latter is substantially different from some ideal model of constitutionalism as itself. However, Kravets' answer to the question, what are these differences, we do not find in his book.

The historical aspect reveals the genesis of the constitutional and legal acts, the institutions and the principles in which gradually, or revolutionary, there is a change of the historical forms and types of Russian constitutionalism. In this case, I.A. Kravets turns out that the Russian constitutionalism several times in the course of its history changed the institutions and principles. The question is how much time is correct to speak about the development of the same phenomenon, if there is a change of its basic principles. Consequently, either we are talking about different phenomena sequentially (peaceful or violent) successive or wrongly allocated qualifying principles of constitutionalism, if allowed to change them without changing the essence of the phenomenon.

Also I.A. Kravets formulates a normative aspect as the ideal of constitutional development of the country, while a positive constitutionalism limited to the establishment of mandatory rules of conduct in the constitutional (state) law of the country. Therefore, the property of the normative constitutionalism acquires through the principles and rules enshrined in the constitution and other legal acts. It is obvious that in this case we are talking about the impact of the constitutional values on the political and administration system in the broadest sense. And from this point of view to avoid the tautological use of the notion of normativity, it is appropriate to distinguish between the values of the constitutional system (or, constitutionalism) and the system of state law. Then it becomes clear that the deontology of constitutionalism associated with the values of justice and liberty, and their implementation express and perpetuate in norms of public law.

According to I.A. Kravets it is important to isolate socio-cultural aspects, which traces the relationship of constitutionalism with the legal culture of certain classes, and society as a whole. Without understanding legal consciousness of the ruling elite, intellectuals and other social strata it is impossible to develop an effective strategy for the implementation of the archetypes of the constitutionalism in the fabric of social life [7, p. 17].

The author of this paper believes that it is necessary to clearly distinguish between constitutionalism as a form of legal consciousness, and constitutionalism as a system of positive law. The first has the impact on the latter, which for simplicity we call the state law. The essence of this effect is to ensure that the values of constitutional legal consciousness set criteria for assessing the current state law. And from this point of view, without the implementation of the principles and values of constitutional legal consciousness in the form of regulations that make up the relevant public-legal institutions, their simple reception turns into a way of legitimizing the ruling elite, which can carry out their dominance in far removed from the ideals of constitutionalism forms. In other words, reception of public law institutions in the strict sense is a process of

rationalization of the basic values of the national legal consciousness through the prism of the values of constitutional legal consciousness. In order to be a successful reception of constitutional institutions must follow this rationalization, but not precede it. Otherwise there is a risk that the new institutions will be assimilated by old pre- (anti) constitutional legal consciousness.

The similar situation, in our opinion, has developed in Russia after the adoption of the Constitution in 1993, which at first sight meets the most stringent criteria of liberalism and democracy. However, according to V. Lapaeva, „the specifics of the current historical moment lies in the fact that the official legal doctrine stated in the Constitution, was humanistic contrary to still dominant in the Russian law (both in theory and in practice) legalistic (positivist) understanding of law inherited from the Soviet period” [8, p. 13]. It seems that the use of value models of Soviet Legalism during borrowing constitutionalism and its public-legal institutions seriously distorts axiological contents of this paradigm. This leads, in the apt remark of O.E. Kutafin, to a situation of „pseudo constitutionalism”¹ instead of freedom and democracy. We demonstrate this on the example of a formal legal understanding of the category of „freedom” - the most important constitutional value.

At first glance, as if our doubts are unfounded. According to V.D. Zor`kin: „In a sense, the Constitution of 1993 is an expression of basic legal values such as human rights and freedoms; the rule of law, justice and equality; democratic, federal, legal and social (welfare) state; separation of powers; parliamentarism” [10, p. 27-28]. These values are, in his opinion, constitute a hierarchy in which the highest value is the constitutional provision on human rights and freedoms. We can find them primarily (but not exclusively) in the article 2 of the Constitution of the Russian Federation, according to which „a person, and his rights and freedoms are the supreme value”; in the article 17, according to which „the fundamental rights and freedoms are inalienable and belong to everyone from birth” and in the article 18, anchoring the position that these rights and freedoms „are directly applicable”.

What are the human rights and freedoms from the point of view of Russian constitutionalism? First of all, they are a way to limit the legal and political authorities. In other words, the limit of state intrusion into the sphere of private and public autonomy of individuals is carried out by recognition of inalienable rights and freedoms that cannot be violated or restricted arbitrarily. As written in this regard by B.S. Ebzeev: „Thanks to these rights - economic, social and cultural as well as civil and political - government is not only limited in the scope of its manifestations and methods of exposure, but also becomes a subordinate. The availability of individual rights and freedoms is guaranteed by turning him into „an equal partner” of the state, by making him able to bring the latest legal claims supported by the court, and thus help to promote the rule of law in the activities of the state” [11, p. 50].

¹ „Talking about the modern Russian constitutionalism, it must be noted that it is largely an imaginary character of constitutionalism as is fragile, the possibility of reversal, apparent transition probability of constitutional origin and political terminology phenomena into its opposite – authoritarianism” [9, p. 7].

From this understanding, it is clear for what are needed human rights as a legal structure, as a kind of tool, but not obvious, what is their value. In other words, it is not clear why a person becomes equal to the state. Maybe because the authorities and the state are some fundamental threat to the human desire to be free? And why is it needed a legal way to accomplish this goal? And indeed: as far the equality of man and the state is possible? From the standpoint of the official Russian constitutionalism answer to these questions might be: human rights explicate the idea of law itself and the idea of freedom itself. For example, V.D. Zor'kin in this regard notes that the words „liberal”, „freedom”, and „law” „refer to the phenomenon of the same order because law is the norm, a measure of freedom” [10, p. 21]. Leaving aside the question of whether one phenomenon can be the measure for another one of the same order², it remains unclear how such an understanding of the relation of „freedom” and „rights” can be specified, especially if we take into account other important legal postulate which is presented by the same author in such a way: „The essence of law is a compromise on the interests of any given stage, and the constitution is its highest legal expression” [10, p. 21]. And here comes to the aid of the dogmatic principle: „In public life, in the exercise of power should not be anything above law. On this basis it is possible to connect power with law (the rule of law and the right of the authorities). Power is legitimate, as far as it is based on law. In essence it is an expression of law in its action” [10, p. 22]. It turns out that any government (execute branch of power) is in principle a rule of law, because it acts via laws. It is only necessary to detect this legal entity (inherent rule-of-law) of any power. A compromise of interests in this regard is none other than the alliance of interests of the ruling elite, but not the unity of interests of citizens and the state, because we all know that individual citizens are not subjects of politics in this country, though, and they have, according to the 1993 Constitution, extensive human and civil rights.

And what is law in this regard? For official Russian constitutionalism right in fact it has an identity of some phenomena of the same order. V.D. Zor'kin gives the following definition: „Law as a norm is freedom, justice and legal equality” [10, p. 28]. Law, of course, does not exist as such. It finds its expression in laws, or more precisely, is made in laws. But, as seen in this context, V.S. Nersesyants stressed: „The value of law (positive law) and the state ... is their legal significance and meaning. The objectives of law as adequate in relation to law (positive law) and the state should be legal. Legal law and state of law are therefore completely legal purposes, values and ought constant demand for real-law (positive law), and the state” [12, p. 11]. Thus the rule of laws is not identical to the rule of law *per se*, since the abuse of power can throw in the form of laws, though it is not clear how it is generally possible under power of legal nature *per se*. The boundary that clearly separates law as human rights and justice from law as the abuse of power is, according to the canons of the official Russian constitutionalism, a measure of respect for human rights and freedoms. But here you need to be careful. After all, the right to

² Logically, as such a measure requires a measurement of something other higher order of abstraction, i.e. measurement is possible on the basis of the definition of generic contrast through.

freedom as a norm does not mean absolute freedom of the individual. In this regard, B.S. Ebzeev explains: „The Constitution does not give grounds to circumvent laws with reference to law *per se*, as it would lead to the erosion of the constitutional functions and the Basic Law would deprive rationalizing and stabilizing effect, envisaged by the Constitution” [11, p. 53]. This conclusion applies to the entire system of federal legislation. And this makes Russian formal constitutionalism to elaborate such a refined differentiation of law, even if legal proceedings, according to Part 1 of Art. 120 of the Constitution of the Russian Federation should not administer by law *per se* (freedom, justice, equality), and must be based on the text of the Basic Law and other laws. But the greatest danger, in our opinion, lies elsewhere: if we allow this opportunity to refer to abstract principles of law and constitutional values in the discussion of Russian laws, the authority of the Russian state may simply lose its legitimacy, even under the pressure of any sort of „human rights defenders”.

Why, then, the Russian official constitutionalism nurtures the ideology of „natural rights” and even fixes it in Art. 2 of the Constitution? Most likely to prove a „legal” nature of the Russian state, because, as we know, according to its legalistic principles, any power as such is the rule-of-law state and, therefore, from the moment of the adoption of the Constitution in 1993, there is a rule-of-law state in Russia. V.D. Zor’kin on the historical conditions for the adoption of the Basic Law says: „The people, dissatisfied with the lack of any political freedom and having no experience of connection law and freedom as the very first steps on the path of freedom took as an invitation to permissiveness. Always in Russian culture fuzzy line between freedom and anarchy ... laid bare the main risk - the risk of losing the state and historical being with him³. The outstanding significance of the adoption of the 1993 Constitution was that it consolidated the strength of state structures and at the same time save space for freedom inside these durable designs” [10, p. 28]. So much for the primacy of human rights after total Soviet state coercion! Justification of the legitimacy of a particular polity as borrowed constitutional institutions - this is what is really concerned about the Russian official constitutionalism. And for those of citizens who cannot and do not understand how to connect law and freedom there is an old proven tool - authoritarianism, which according to the official interpretation of Russian constitutionalism is not only permissible, but even logical. V.D. Zor’kin stresses: „Authoritarianism as an element of political power is due to the peculiarities of the transition period from the previous not legal past for a new democracy” [10, p. 23].

Based on the above, it is possible to formulate some fundamental limitations of Russian pseudo constitutionalism, which are expressed in the antinomy of his interpreta-

³ Any manifestation of citizen’s freedom official Russian constitutionalism perceives as an attack on the strength of the government. In fact, the violence that accompanied the adoption of the Constitution of the Russian Federation in 1993, testified only about the non-acceptance of the super powers of President Boris Yeltsin, who was then enshrined in the Basic Law, and not of the eternal incapability of Russian people’s to realize rights and freedoms. It then used the executive power and thus trampled on, and the right and freedom.

tion of the category of „freedom” and do not allow to realize the potential of public-legal institutions enshrined in the Basic Law in 1993.

The first limitation can be defined as the antinomy of Russian framework of society. On the one hand, the freedom of man in general is considered as a highest constitutional value that should define law-making and law enforcement in this country. On the other hand, Russian pseudo constitutionalism postulates historically determined legal incapability of Russian citizens to reasonable and responsible use of freedom, that is, in fact, from the point of view of the Russian formal constitutionalism, they cannot lead a life without legal custody of the authorities. This view is very conducive to the theory of incommensurability legal cultures. It turns out that in *casus Russica* it cannot be, in principle, the realization of freedom, and the Constitution of the Russian Federation of 1993 is only a declaration of intent, it is not clear, however, for whom, it is not a document of direct action. Obviously, that's why there are so many laws, which specifies impaired and limited enshrined rights and freedoms⁴.

Second limitation is manifested in the antinomy of equality of man and state. According to the tenets of Russian pseudo constitutionalism, ensuring the primacy of human freedom as the highest constitutional values is possible through legal limitation of state power. Thus, government is vested in independent of citizens being. It becomes therefore equivalent to the individual rather than a derived phenomenon from a constituent power of citizens. Although, of course, in reality, such equality is impossible. Even according to the canons of legal science, regulation of equal parties is governed by free will (agreement), but relations of unequal entities – by the imperative method of prohibitions and permissions. And it was the latter method in basic of administrative law, which regulates the scope of the public autonomy of citizens. Obviously, the equality of man and the state is a fiction of the official Russian constitutionalism and in fact it reduces the freedom of the individual to private autonomy as equivalent entities based on the principle of equality of arms, cannot interfere in each other's affairs. But if this fiction is read in conjunction with „the Russian framework of society” antinomy, the individual and the amount of discretion within sphere of private autonomy will depend entirely on the discretion of the authorities.

A third limitation of Russian pseudo constitutionalism is expressed in the antinomy of identification. According to its logic, law, freedom, justice and equality are phenomena of the same order with the same content of these concepts. It seems that this identification is only exacerbating the fiction of legal limits on the power in specific Russian conditions, and allows reducing freedom to equality, and justice - to the design of laws. This ingenuous logic design allows replacing freedom, understood in a broad sense as the private and public autonomy of a social subject, by a list of some of its rights and individual freedoms, which also can be arbitrarily confined to the state as a legal insti-

⁴ For example, federal laws on rallies and meetings, on the referendum on the political parties, public organizations, and many others greatly restrict the constitutional rights of Russian citizens leaving their implementation to the discretion of the executive branch.

tution by nature, rising above identified phenomena. And if we take into account „the Russian framework of society” antinomy, it turns out that any restriction of freedom of equal fundamentally incapable citizens unwilling because of special historical conditions of Russia’s accession to the rational (obedient) behavior will be an expression of the-of-law state.

Thus, it is evident that the antinomy of the official Russian constitutionalism does not allow realizing the stated in the Russian Constitution principle priority of human rights and freedoms in law and enforcement. It seems that in order to reception of public-legal institutions was accompanied by the implementation of constitutional values into the fabric of public life it must be rethinking axiology of constitutionalism, the distinction of its values and institutions. In this paper, a kind of constitutionalism is understood as a theoretical paradigm of legal consciousness, solving the problem of the development of certain principles of fair social life that allow the implementation of private and public autonomy for all social actors. In other words it is a certain way of rationalizing the legal sense (core values) of the people. For it, the category of „freedom”, „justice” and „human dignity” are interrelated fundamental values. In this regard, as it should be emphasized that the Constitution as a political and philosophical document of higher legal force without constitutionalism as a certain form of legal consciousness is transformed, as a rule, in the fig leaf of the ruling minority dominating the majority.

The constitutional legal consciousness arises when the agenda of social life raises a constitutional question, which can be defined as a cognitive dissonance between the rational expression of the values of freedom, justice and human dignity and the lack of real conditions for their implementation. Constitutional question interconnects the lack of opportunities for the realization of the right to private and public autonomy with the particular qualities of government institutions, and thus undermines the legitimacy of the existing political and legal order. Depending on the way to address the constitutional question, the level of rationalization and implementation of the values of constitutionalism in public law and political practice, one can distinguish the real and pseudo constitutionalism and its various national forms. In other words, distinguishing between real or pseudo constitutionalism, we consider the problem of implementation of the constitutional core values (i.e. freedom, justice, dignity and sovereignty of the people, etc.) in state law of a specific country. Speaking of one or another form of national constitutionalism, we analyze the process of reception of the constitutional public-legal institutions in a particular system of state law and the characteristics of the rationalization of the value of the constitutional consciousness in the legal doctrine.

It appears that on the basis of the axiological (value-centered) understanding of constitutionalism we can overcome the above mentioned antinomies of Russian pseudo constitutionalism. Thus „the Russian framework of society” antinomy is removed as irrelevant to the issue of building a free society in the constitutional sense. Links to the eternal inability of Russian citizens to being in freedom mean nothing else than the media attributing them legal incapacity and justify essentially the need for strong enforcement of the state, despite the fact that there is a constitutional priority of the rights

and freedoms of citizens. And this, as we have shown, narrows the space of freedom itself by expanding the scope of discretion of the government. From the perspective of axiological constitutionalism alleged mass inability of Russian citizens to being in freedom in the framework of Russian legislation shows a lack of freedom in general and the unfairness of the current system of power that discriminates a scope of private and public autonomy. Since all power is merely the monopolization of management (government) functions, to the extent the fault of our fellow citizens only in the fact that they are not fighting for the restriction of this monopoly, and live under the illusion of equivalence of state authority and the person maintained by the appearance of formal constitutional institutions⁵.

This situation contributes to the second limitations of Russian legal science, which we have described as the antinomy of equality of a citizen and a state. The essence of this antinomy in terms of axiological constitutionalism is giving the state power of the independent (and hence equivalent) of citizens being through its pseudo legal limitation. Equality of authorities and citizens as a beautiful legal principle actually detracts from the freedom of the social subject as a people. As you know the people - it is a certain set of citizens rallied in a particular area and united by recognized values (in the case of the constitutional legal consciousness - the norms of freedom and justice), - has its dignity, which is objectified and theoretically interpreted as sovereignty. Therefore, the government becomes subordinate (and legal), not because it is equal to the individual citizen, but because it is derived from the constituent power of body of citizens, the sovereignty of the people. The theoretical position of the founding treaty as the origin of the constitutional state deprives independent value of such a thing as „the state interest”, which becomes justified only in terms of the equivalence of the citizen and government.

The third antinomy of modern Russian constitutionalism, i.e. the identification of law, freedom and justice with equality, is its fundamental dogma. It is obvious that any identification creates the possibility of substitution of one phenomenon of another entity which, although it is an element of identity, but however, is another phenomenon with its own logic of development. Because of this, the Russian official constitutionalism is deprived of clear criteria for distinguishing such value as law, freedom, justice and equality. Furthermore, this identification is brought to the point of absurdity, when the state had become the phenomenon of the rule-of-law by its nature, and equality in limiting the freedoms of citizens - the quintessence of Russian law. Thus, any criticism of the existing laws drawn up in the will of power is obviously unjust and lawless. And most importantly - this identification is undermining the foundation of legal proceedings, that is, the procedure of relating the normative act or acts with law, that is, freedom and justice. Also in this axiology of law is a presumption at the expression of the law on the grounds that it formalized government decree, passed a certain procedure of publication, and even if it is at the same time violates freedom. It seems that this is why in

⁵ It seems that in this case it is appropriate to speak not about the fault of the people in general, but about the irresponsible Russian elite and intellectuals, since they in effect control the social division of labor and thought purpose rationalize and spread values.

our country against the arbitrary actions of state authorities hardly satisfies our citizens have to rely on fair decisions of international courts, over which we have considered the antinomy prevail.

Thus, the modern Russian state law and constitutionalism are trapped in pseudo implementation of constitutional values in the fabric of public life. More specifically, a reception of constitutionalism has been reduced to the use of the form of constitutional institutions while ignoring the valuable contents of this paradigm. When the Perestroika began in the Soviet Union and all suddenly started talking about the need to directly borrow the Western legal and political experience, S. Kohen warned that you cannot „take” of democracy in another country. As the elements of democracy he attributed political culture, legal culture, legal consciousness, „rule of law” and the court. „None of the elements of democracy can be „imported”. You cannot go abroad and „buy”, for example, a value: it can only be a product of your own consciousness and development” [13, p. 23-24]. Unfortunately, after almost thirty years Russia has not come close to the ideal of constitutional democracy, but rather on the contrary, is more and more back in form and content to the USSR. It seems that the way out of this situation is possible only through the rationalization of the basic values of the Russian people in terms of axiological constitutionalism and total change of the ruling and intellectual elite of the country [14, p. 13-19].

REFERENCES

1. Медушевский А.Н. Что такое мнимый конституционализм? In: Социологические исследования, 1994, No 2, p. 71-86.
2. Малахов В.П. Природа, содержание и логика правосознания / Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук. Москва, 2001. 502 p.
3. Синюков В.Н. Российская правовая система: введение в общую теорию / 2-е изд., дополненное. Москва: Изд-во НОРМА, 2010. 672 p.
4. Медушевский А.Н. Теория конституционных циклов. Москва: Изд-во ГУ ВШЭ, 2005. 547 p.
5. Кабышев В.Т., Пряжина Т.М. Теоретические проблемы российского конституционализма. In: Вестник Саратовской государственной академии права, 1995, No 2, p. 23-37.
6. Кравец И.А. Российский конституционализм: проблемы становления, развития и осуществления. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2005. 675 p.
7. Кочетков В.В. Российская элита и модернизация политической системы. Монография. Москва: INFRA-M, 2013. 79 p.
8. Лапаева В.В. Типы правопонимания: правовая теория и практика. Монография. Москва: Российская академия правосудия, 2012. 578 p.
9. Кутафин О.Е. Российский конституционализм. Москва: Изд-во НОРМА, 2008. 258 p.
10. Зоркин В.Д. Конституция новой России: к 15-летию принятия. In: Комментарии к Конституции Российской Федерации / Под ред. В.Д. Зоркина, Л.В. Лазарева. Москва: Жексмо, 2009, p. 21-28.
11. Комментарии к Конституции Российской Федерации / Под ред. В.Д. Зоркина, Л.В. Лазарева. Москва: Эксмо, 2009. 1056 p.
12. Политико-правовые ценности: История и современность / Под ред. В.С. Нерсесянца. Москва: Эдиториал УРСС, 2000. 256 p.
13. Коэн С. Перестройка – это путешествие в поисках нового. In: Коммунист, 1989, No 7, p. 23-29.
14. Кочетков В.В. К вопросу о национальной русской идее: философско-правовой подход. In: Государство и право, 2013, No 4, p. 13-19.

ABORDĂRI METODOLOGICE ÎN ELABORAREA INDICELUI INTEGRAL TERITORIAL DE SECURITATE DEMOGRAFICĂ METHODOLOGICAL APPROACHES IN DEVELOPING OF AN INTEGRAL TERRITORIAL INDICATOR OF A DEMOGRAPHIC SECURITY

*Olga GAGAUZ, doctor habilitat în sociologie,
Centrul de Cercetări Demografice al INCE,*

*Irina PAHOMII, cercetător științific,
Centrul de Cercetări Demografice al INCE*

Summary

In this paper, we analyze the methodological approaches in developing of an Integral Territorial Indicator of a Demographic Security. Starting from the basic question in developing of composite indicators, the paper aims to enhance territorial aspects of the demographic security in base of the forth fields: demographic development, population health, social security and labour conditions, measuring its for different administrative - territorial units of the Republic of Moldova. The results demonstrates that fluctuates in territorial profile with the limits 70,2 to 44,6 points, the difference between maximum and minimum value constituted 36,5%. None of administrative-territorial units of the country approach the maximum possible score (100 points), this emphasizing low degree of demographic security, caused by low levels of the composite index: demographic index, health index, social and economic index, which in turn presents a reflection of the long-term socio-economic crisis in the Republic of Moldova and negative demographic trends.

Keywords: *composite index, demographic security, demographic development, population health, social security and labour conditions.*

In prezent, indicii compoziți (integrali) sunt utilizați tot mai pe larg în calitate de instrument de monitorizare a politicilor economice și sociale și în procesul de comunicare publică. Numărul indicilor compoziți este în creștere din an în an și a depășit cifra de 160 [4]. Cel mai cunoscut este Indicele Dezvoltării Umane, dezvoltat în cadrul Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD), ce caracterizează performanțele țărilor în dezvoltare economică și socială.

De multe ori, pentru publicul larg este mai ușor de a interpreta indicatorii compoziți decât de a analiza tendințele prin mai mulți indicatori diferiți, în special când este vorba de analiza comparativă a situației în diferite țări sau regiuni. Indicatorii compoziți oferă o analiză complexă și multidimensională a situației, ușurează procesul de elaborare a politicilor prin reducerea numărului de indicatori și aprofundare în analiza datelor primare, permite utilizatorilor să compare dimensiunile complexe etc. Cu toate acestea, există și opinii "contra" indicatorilor compoziți, argumentele principale fiind că aceștia pot trimite mesaje politice înșelătoare în cazul în care sunt prost construite sau interpretate greșit, „ imaginea de ansamblu” poate contribui la tragerea unor concluzii analitice sau politice simpliste, promovarea unor politici dezirabile în cazul când procesul de elaborare a indicilor compoziți nu este transparent [3].

În conformitate cu Planul de Acțiuni pentru implementarea Programului național strategic în domeniul securității demografice a Republicii Moldova (2014-2016), pentru anul 2015 a fost preconizată reactualizarea indicatorilor de securitate demografică și a modului de determinare a Indicatorului Integral Teritorial de Securitate Demografică (IITSD), responsabil pentru această activitate fiind Centrul de Cercetări Demografice.

IITSD, fiind un indice compozit, are drept scop oferirea comparațiilor accesibile în profil administrativ-teritorial cu privire la securitatea demografică, care, ”implicând securitatea economică, constă în susținerea unui nivel suficient de bunăstare și de potențial financiar al statului, urmat de securitatea socială, care se preocupă de capacitatea de susținere a fiecărei persoane” [1].

IITSD se utilizează pentru sensibilizarea organelor de resort și a opiniei publice cu privire la provocările demografice și corelația acestora cu alte sectoare și urmează să fie văzut ca un instrument pentru monitorizarea proceselor de dezvoltare socioeconomică și demografică.

IITSD se concentrează pe patru dimensiuni principale pentru securitatea demografică:

- *Dezvoltarea demografică.* Pentru estimarea nivelului de dezvoltare demografică au fost utilizați indicatorii: 1) rata totală de fertilitate, pentru a vedea dacă se asigură nivelul de reproducere a populației; 2) rata de îmbătrânire demografică; 3) sporul natural și 4) sporul migrațional.

- *Sănătatea populației.* Cinci indicatori sunt utilizați pentru a reflecta caracteristicile umane cu privire la sănătatea populației și un indicator pentru a caracteriza accesul la serviciile medicilor de familie: 1) speranța de viață la naștere; 2) rata mortalității infantile; 3) prevalența prin bolile aparatului circulator; 4) prevalența prin tumori; 5) persoane în vârstă de 18 ani și peste recunoscute cu dizabilitate primară la 100 mii de locuitori; 6) numărul medicilor de familie la 10 mii de locuitori.

- *Siguranța socială.* Doar patru indicatori în profil teritorial sunt accesibili pentru a evalua gradul de siguranță socială: 1) mărimea medie a pensiei pentru limita de vârstă în raport cu media pe țară; 2) ponderea pensionarilor care beneficiază de pensii cu quantum minim; 3) mărimea medie a salariului ca indicator ce reflectă bunăstarea populației; 4) ponderea elevilor care învață în prima jumătate a zilei, ce ne demonstrează asigurarea cu locurile în instituțiile de învățământ.

- *Condițiile pe piața muncii.* Pentru a reflecta posibilități pe piața forței de muncă, importanța cărora este semnificativă pentru prevenirea și reducerea migrației de muncă, au fost utilizați doi indicatori: 1) ponderea locurilor de muncă nou create față de total pe țară; 2) ponderea șomerilor angajați în câmpul muncii din numărul total de șomeri. Potențialul uman de muncă a fost caracterizat prin alți doi indicatori: 3) ponderea populației în vârstă aptă de muncă în totalul populației; și 4) ponderea pensionarilor angajați în câmpul muncii.

Blocul demografic (dezvoltarea demografică) este perceput ca un domeniu de sine stătător, care se dezvoltă conform legităților proprii și nu se examinează ca derivat al domeniilor economic și social. Cu toate acestea, cele patru blocuri evidențiate se examinează în corelație reciprocă.

În calcularea IITSD au fost respectate anumite principii metodologice specifice pentru alți indici agregați (IDU, Indicele Îmbătrânirii Active etc.), respectarea acestora a asigurat reprezentarea veridică a informației. Toți indicatorii urmează să fie exprimați în

valori pozitive, o valoare mai înaltă pentru indicator presupune un rang mai înalt pentru raion, ceea ce a determinat necesitatea de normalizare a indicatorilor. Indicatorii sunt exprimați în valori „normalizate”.

Au fost folosite mai multe metode de normalizare:

Metoda valorilor minime și maxime observate - valorile minime și maxime observate au fost utilizate pentru a normaliza fiecare indicator, astfel încât valorile înregistrate să varieze în intervalul 0 - 100. Valorile minime și maxime observate au fost modificate, astfel încât să nu apară valori de 0. În acest fel, valorile maxime au fost amplificate, iar valorile minime au fost reduse. A fost utilizată formulă:

$$I_n^1 = \frac{(V_i - V_{min})}{(V_{min} - V_{max})} * 100 \quad I_n^1 = \frac{(V_i - V_{min})}{(V_{min} - V_{max})} * 100,$$

unde:

I_n^1 - indicator normalizat;

V_i - valoarea observată;

V_{min} - valoarea minimă observată;

V_{max} - valoarea maximă observată.

Metoda valorii standard - valorile observate ale indicatorilor utilizați pentru calculul indicilor au fost normalizați prin utilizarea unor valori considerate ca standard.

$$I_n^2 = \frac{V_i}{V_s} * 100,$$

unde:

I_n^2 - indicator normalizat;

V_i - valoarea observată;

V_s - valoarea standard.

În cazul în care indicatorul inițial forma o legătură invers proporțională - mortalitatea infantilă, valorile mai înalte au conotații negative - a fost utilizată aceeași formulă, doar în formă inversată.

$$I_n^2 = \frac{V_s}{V_i} * 100$$

Multiplicarea cu 100 ne-a permis încadrarea tuturor indicatorilor în intervalul de la 1 până la 100.

Ponderarea și agregarea indicilor pe domenii. Pentru fiecare indice compozit este calculată o medie geometrică a sumei produselor ponderate a tuturor indicatorilor ce îl formează. Astfel, la prima etapă au fost obținute patru rezultate specifice fiecărui indice compozit al IITSD. Aceasta prezintă o importanță foarte mare, pentru că ne permite să analizăm nu doar situația per general, ci să identificăm și problemele specifice la fiecare nivel.

IITSD este calculat ca o medie geometrică a celor patru indici specifici, ponderile asumate pentru fiecare indice au fost determinate ca proporții egale (25%).

Astfel, pentru fiecare unitate administrativ-teritorială a fost calculat nu doar IITSD, dar și indici pentru fiecare bloc specific, ceea ce oferă posibilitatea de comparare în profil teritorial a situației generale și pe fiecare domeniu, reliefând impactul fiecăruia la constituirea IITSD.

Limitele IITSD. Calitatea unui indice integrat, precum și relevanța mesajelor pe care le transmite, nu depinde doar de metodologia utilizată pentru calcularea acestuia, dar și de calitatea datelor statistice primare. Baza statistică pentru elaborarea IITSD au constituit-o datele statistice oficiale obținute de la BNS și ministerele de resort calculate în profil teritorial.

Datele prezentate în *Tabelul 1* demonstrează că IITSD în profil teritorial oscilează în limitele de 70,2-44,6 puncte, diferența dintre valoarea maximă și minimă constituind 36,5%. Nici una din unitățile administrativ-teritoriale ale țării nu se apropie de valoarea maximă a punctajului posibil (100 puncte), acest fapt accentuând gradul scăzut al securității demografice, determinat de valorile scăzute ale indicilor compoziți: indicele demografic, indicele sănătății, indicele social și indicele economic, ceea ce, la rândul său, prezintă o reflectare a crizei socioeconomice de lungă durată în care se află Republica Moldova și a tendințelor demografice negative.

Tabelul 1. Valorile indicilor integrați pe fiecare domeniu și IITSD pentru anul 2014

Raion	Indicele demografic	Indicele sănătății	Indicele social	Indicele ocupațional	IITSD	Raitingul
Chișinău	67.5	67.5	88.4	57.2	70.2	1
Bălți	61.2	60.2	79.0	42.0	60.6	2
Dubăsari	66.7	59.2	77.2	31.5	58.7	3
Ialoveni	66.4	62.3	59.5	38.4	56.6	4
Cahul	55.5	69.8	63.1	37.5	56.5	5
Anenii Noi	59.4	58.2	64.8	37.6	55.0	6
Ungheni	62.1	58.8	62.6	36.4	54.9	7
Orhei	57.4	65.2	61.8	35.1	54.9	8
Criuleni	61.5	56.3	60.1	39.7	54.4	9
Soroca	55.0	57.0	63.9	37.1	53.3	10
UTAG	58.1	57.1	61.3	36.1	53.1	11
Strășeni	62.9	52.5	61.7	35.3	53.1	12
Nisporeni	52.1	72.6	53.3	32.6	52.6	13
Rezina	54.0	57.1	64.1	33.4	52.1	14
Fălești	57.3	55.6	62.8	32.5	52.1	15
Cimișlia	42.4	66.7	57.5	40.4	51.8	16
Leova	54.2	61.1	55.0	35.3	51.4	17
Drochia	42.6	62.5	69.3	30.6	51.2	18
Basarabeasca	51.0	53.1	61.9	36.6	50.6	19
Glodeni	44.3	62.1	63.0	32.0	50.4	20
Ștefan Vodă	51.3	57.3	56.5	35.7	50.2	21
Căușeni	46.7	59.2	58.4	34.6	49.7	22
Sângerei	57.7	49.8	58.4	32.7	49.6	23
Briceni	37.4	64.2	62.0	34.4	49.5	24
Hâncești	49.9	64.7	53.7	29.5	49.4	25
Edineț	43.3	55.9	64.9	32.5	49.1	26
Râșcani	44.8	53.5	63.9	32.8	48.8	27
Telenești	55.1	53.8	50.2	34.7	48.4	28
Taraclia	40.2	59.1	58.9	35.3	48.4	29
Călărași	47.2	54.3	56.2	34.4	48.0	30
Florești	44.5	48.1	65.2	30.4	47.0	31
Ocnita	30.5	63.1	64.4	28.2	46.5	32
Cantemir	54.6	46.1	52.3	32.6	46.4	33
Dondușeni	32.7	55.0	65.3	29.1	45.5	34
Șoldănești	46.8	45.4	49.5	36.6	44.6	35
Valoarea maximă	67.5	72.6	88.4	57.2	70.2	
Valoarea minimă	30.5	45.4	49.5	28.2	44.6	
Diferența procentuală între valorile minime și cele maxime	54.9	37.4	44.0	50.7	36.5	

Cel mai înalt punctaj acumulează municipiile Chișinău și Bălți, însă cu diferență semnificativă. Municipiul Chișinău a obținut 70,2 puncte, iar municipiul Bălți- 60,6 puncte.

Un punctaj relativ ridicat au acumulat trei raioane din zona Centru, apropiate de mun. Chișinău: Dubăsari - 58,7, Ialoveni-56,6 și Anenii Noi -55. De asemenea un punctaj ce se încadrează în acest diapazon a obținut raionul Cahul din zona de Sud -56,5, care servește ca un pol atractiv pentru dezvoltare socioeconomică din această regiune.

În grupul cu punctajul de 50,1-55,0 se regăsesc 15 raioane, dintre care din zona Centru: Ungheni, Orhei, Criuleni, Strășeni, Nisporeni, Rezina; din zona de Nord: Soroca, Fălești, Drochia, Glodeni; și din zona de Sud: Basarabeasca, Cimișlia, UTA Găgăuzia, Leova, Ștefan Vodă.

Punctajul de 44,6-50 puncte au acumulat 14 raioane, inclusiv din zona Centru: Călărăși, Sângerei, Hâncești, Telenești, Șoldănești; din zona de Sud: Căușeni, Taraclia, Cantemir; din zona de Nord: Briceni, Edineț, Râșcani, Florești, Ocnița și Donușeni.

Indicele demografic în profil administrativ-teritorial oscilează în limitele de 67,5-30,5 puncte, diferența dintre valoarea maximă și minimă constituind 54,9%, ceea ce constată diferențieri semnificative în dezvoltarea demografică. Reieșind din acestea, conform valorii indicelui demografic, raioanele și unitățile administrativ-teritoriale au fost repartizate în cinci grupuri.

Cele mai înalte valori ale indicelui demografic s-au înregistrat pentru municipiul Chișinău (67,5) și raioanele din zona de Centru: Dubăsari (66,7) și Ialoveni (66,4).

Municipiul Chișinău s-a plasat pe locul unu, datorită celei mai mari speranțe de viață la naștere (74,1 ani), sporului migrațional pozitiv (5,2‰) și ratei relativ mai scăzute de îmbătrânire demografică (14,7%). Urmează să subliniem că în mun. Chișinău pe parcursul mai multor ani nu se asigură reproducerea naturală a populației, rata totală de fertilitate înregistrând cele mai scăzute valori (0,9 copii per femeie de vârstă fertilă). Municipiul Chișinău asigură creșterea populației prin absorbția populației din raioanele periferice, pe contul migrației interne, pe când în perspectiva de lungă durată potențialul pentru dezvoltarea demografică este foarte redus.

Raioanele centrale apropiate mun. Chișinău, în special Ialoveni și Dubăsari, de asemenea mențin stabilitatea demografică relativă prin atragerea migrațională a populației, ratele fertilității fiind sub nivelul ce asigură reproducerea simplă (1,3 și 1,5 copii per femeie de vârstă fertilă).

Grupul doi îl formează mun. Bălți cu 61,2 puncte, raioanele din zona de Nord: Fălești și Sângerei; din zona Centru Ungheni, Orhei, Strășeni, Criuleni și Anenii noi; zona de Sud - UTA Găgăuzia.

Municipiul Bălți, ca și mun. Chișinău, înregistrează sporul migrațional pozitiv (2,4‰), speranța de viață relativ înaltă (73,25 ani), pe când rata totală de fertilitate este foarte scăzută (1,05 copii per femeie de vârstă fertilă). Rata scăzută de îmbătrânire demografică în raioanele menționate se datorează proporției înalte a populației în vârsta aptă de muncă ce se formează datorită refluxului migrațional din raioanele periferice.

Valorile ce se înscriu în limitele 47,3-55,5 puncte pentru indicele demografic (grupul trei) sunt înregistrate preponderent în zona Centrală și de Sud, din zona de Nord la acest

grup se referă doar raionul Soroca. Situația demografică în aceste raioane este determinată de raportul dintre sporul natural și sporul migrațional. Cel mai elocvent exemplu este raionul Soroca, care înregistrează sporul natural negativ (-2,9‰), stabilitatea relativă a efectivului populației fiind asigurată prin sporul migrațional pozitiv (2,8‰). Totodată, rata de îmbătrânire demografică în raionul Soroca este cea mai înaltă printre raioanele care au intrat în acest grup, constituind 17,7%. Alte raioane, chiar dacă înregistrează sporul natural pozitiv în valori minore, pierd potențialul demografic în rezultatul sporului migrațional negativ.

Grupul patru formează zece raioane, cu indicii demografici în limitele de 37,5-47,2 puncte, cel mai mic punctaj înregistrând raionul Taraclia (40,2). Toate raioanele din acest grup se caracterizează prin procesul de depopulare, sporul natural și migrațional înregistrând valori negative. Raionul Edineț se caracterizează prin cea mai înaltă descrescere naturală a populației (-4,3‰), pe când refluxul migrațional al populației este relativ scăzut (-1‰). Pentru alte trei raioane – Șoldănești, Glodeni și Taraclia, este specifică scăderea efectivului populației pe contul refluxului migrațional înalt (-5,4-5,5‰), scăderea naturală fiind mai moderată (-2,1-1,1‰).

Cea mai scăzută rată de fertilitate în grupul patru al raioanelor se înregistrează pentru Cimișlia (1,16 copii per femei de vârstă fertilă), iar cea mai înaltă în raionul Șoldănești (1,76).

Trei raioane din zona de Nord: Briceni, Ocnița și Dondușeni, au acumulat cel mai mic punctaj ce variază între 30,5 și 37,4, având cele mai înalte rate ale îmbătrânirii demografice 21-24,4%, cele mai înalte valori ale sporului natural negativ ce variază între -6,3‰ și -7,4‰, precum și sporul migrațional negativ (-0,7‰ și -3,2‰).

Indicele sănătății în profil teritorial oscilează în limitele de 72,6-45,4 puncte, diferența dintre valoarea maximă și minimă constituind 37,4%, fiind cea mai scăzută în comparație cu alți indici compoziți. Conform indicelui sănătății, unitățile administrativ-teritoriale s-au încadrat în șase categorii.

Cel mai înalt punctaj a acumulat raionul Nisporeni – 72,6 puncte, având speranța de viață la naștere ce se apropie la media pe republică (69,88 ani), mortalitatea infantilă scăzută (5,4‰), indicatori relativ favorabili cu privire la morbiditatea și dizabilitatea populației, pe când asigurarea cu medicii de familie este mai scăzută decât media pe republică (3,9 la 10 mii).

Municipiul Chișinău și trei raioane – Orhei, Cimișlia și Cahul, au acumulat punctajul ce se încadrează în limitele 65,1-70 puncte. Raionul Cahul s-a plasat pe locul doi – cu 69,8 puncte, iar pe locul trei Chișinău – cu 67,5 puncte, Cimișlia – cu 66,7 puncte și Orhei – cu 65,2 puncte. Poziția acestora este determinată de mortalitatea infantilă scăzută (5,0-5,3‰), doar mun. Chișinău face excepție la acest capitol, înregistrând rata mortalității infantile la nivel de 6,8‰, însă acesta a câștigat punctajul pe contul indicatorului speranța de viață la naștere (74,1 ani), care este cel mai înalt pe republică, precum și prin dizabilitatea primară mai scăzută. Prevalența prin bolile aparatului circulator observată pentru mun. Chișinău este la fel mai înaltă comparativ cu cea înregistrată per grup. Astfel, Chișinăul a înregistrat 1692,5 cazuri de îmbolnăviri la 10 mii persoane, pe când media pe republică constituie 1562,8 cazuri la 10 mii persoane.

În următorul grup s-au încadrat raioanele cu valori intermediare ce oscilează în intervalul de 60,1-65 puncte, printre care raioanele Hâncești (64,7), Briceni (64,2), Ocnița (63,1), Drochia (62,5), Ialoveni (62,3), Glodeni (62,1), Leova (61,1) și mun. Bălți (60,2). Deși mun. Bălți înregistrează speranță de viață la naștere înaltă (73,25 ani), ocupând locul doi la acest capitol, acesta și-a pierdut punctajul pe contul ratei înalte a mortalității infantile, ce constituie 9%. Raioanele Ocnița și Drochia au acumulat punctajul respectiv datorită speranței de viață la naștere mai înalte decât media pe republică, respectiv 71,9 și 72,5 ani, deși raionul Ocnița a pierdut din punctaj, având mortalitatea infantilă înaltă –11%. Raionul Drochia, având mortalitatea infantilă scăzută – 5,5%, a pierdut din cauza unor indicatori nefavorabili ce țin de morbiditatea și dizabilitatea primară. Printre raioanele din acest grup se evidențiază și Ialoveni, care înregistrează mortalitatea infantilă înaltă – 14,3%, pe când alți indicatori sunt mai favorabili.

Din următorul grup fac parte 12 raioane, acumulând punctajul în diapazonul 55,1-60 puncte. Printre acestea sunt cinci raioane din zona Centru: Dubăsari, Ungheni, Anenii Noi, Rezina, Criuleni; trei raioane din zona Sud: Căușeni, Taraclia, Ștefan-Vodă și UTA Găgăuzia; trei raioane din zona de Nord: Soroca, Edineț, Fălești. Șase din raioanele menționate au mortalitate infantilă mai ridicată decât media pe republică, iar UTA Găgăuzia – dizabilitate primară de 1,5 ori mai mare decât media pe republică (respectiv 517,1 și 331,3 la 100 mii de locuitori).

Alt grup este format din șase raioane, inclusiv Dondușeni, Călărași, Telenești, Râșcani, Basarabeasca, Strășeni, care au acumulat punctajul în limitele de 50,1-55. Poziția acestora este determinată de ratele de mortalitate înaltă, dizabilitate primară, prevalența prin tumori și morbiditatea prin bolile aparatului circulator. Aceste raioane se caracterizează prin speranța de viață la naștere mai ridicată decât media pe republică.

Ultimul grup constituit din patru raioane: Sângerei, Florești, Cantemir și Șoldănești, care au acumulat cel mai mic punctaj ce se încadrează în diapazonul 45,4-49,8. Raionul Cantemir înregistrează cel mai scăzut indicator cu privire la numărul medicilor de familie la 10 mii de locuitori (1,8), fiind mai mult de două ori mai mic decât media pe republică (4,3). De asemenea, și rata mortalității infantile este cea mai ridicată pe republică (21%).

Raionul Șoldănești înregistrează cea mai înaltă rată de invaliditate primară a populației în vârstă de 18 ani și peste, acest indicator fiind de trei ori mai mare decât indicatorii minimi pe republică. Acest raion se caracterizează prin mortalitatea infantilă înaltă (13%) și cea mai scăzută speranță de viață la naștere (67,75 ani).

Raioanele Sângerei și Florești au acumulat punctajul scăzut din cauza ratelor semnificativ mai înalte ale mortalității infantile (respectiv, 16,9%, 16,7%) , dizabilității primare (440,1 și 409,8 la 100 mii de locuitori) și prevalenței prin bolile aparatului circulator (2284,6 și 1950,9).

Este de menționat că indicele sănătății este cel mai mult influențat de înregistrarea statistică a morbidității și mortalității. Unele diferențe este dificil de explicat. Probabil, mun. Chișinău și mun. Bălți înregistrează valori mai înalte ale mortalității infantile sau a morbidității prin bolile cardiovasculare sau tumori, din cauză că statistica medicală include și unele cazuri ale persoanelor ce s-au adresat în instituțiile medicale din alte raioane.

Indicele social în profil administrativ-teritorial oscilează în limitele de 88,4-49,5 puncte, diferența dintre valoarea maximă și cea minimă constituind 44,0%.

Prima poziție este ocupată de mun. Chișinău (88,4), punctajul obținut fiind circa de două ori mai mare decât cea mai mică valoare a acestuia pe republică. Capitala se deosebește prin cei mai înalți indicatori: salariul mediu și pensia medie. Ponderea pensionarilor care beneficiază de pensii cu quantum minim este cea mai mică pe republică (doar 7%). Municipiul Chișinău și-a pierdut nesemnificativ din punctaj pe contul indicatorului ponderea copiilor care studiază în schimbul întâi (98,8%).

Locul doi este ocupat de mun. Bălți și raionul Dubăsari, care au obținut 79,0 și respectiv 77,2 puncte. Ca și mun. Chișinău, aceștia înregistrează indicatori mai înalți decât media pe republică la salariul mediu, pensia medie, ponderea pensionarilor încadrați în câmpul muncii, ponderea pensionarilor care beneficiază de pensii cu quantum minim, fiind 12,% și respectiv 10,6%.

Trei raioane din zona de Nord (Drochia, Dondușeni și Florești) au acumulat punctajul ce se încadrează în limitele de 65,2-69,3. Toți indicatori din blocul social, cu excepția indicatorului ponderea copiilor care studiază în schimbul întâi, fiind mai nefavorabili decât în unitățile administrativ-teritoriale menționate mai sus.

O bună parte a raioanelor din zona de Nord, cinci raioane din zona Centru (Rezina, Orhei, Strășeni, Criuleni și Anenii Noi), raionul Cahul și UTA Găgăuzia au acumulat un punctaj de 60,1-65.

Aceste raioane înregistrează salariul mediu lunar aproximativ de nivelul mediu pe republică, pensia medie în raport cu media pe republică constituie 91-96%, ponderea pensionarilor-beneficiari de pensie cu quantum minim oscilează în limitele de 17,7-26%. Indicatorul ponderea copiilor care studiază în schimbul întâi nu a avut influență semnificativă asupra valorii indicelui social.

Grupul patru l-au format raioanele ce au acumulat punctajul în limitele de 55,1-60,0: Ialoveni, Taraclia, Sângerei, Căușeni, Cimișlia, Ștefan Vodă și Călărași. Punctajul scăzut al acestora este determinat de proporția semnificativă a pensionarilor care beneficiază de pensii cu quantum minim (24,9-29,2%), alți indicatori având un impact mai mic la formarea indicelui social.

Cele mai mici punctaje se înregistrează în raioanele Leova, Hâncești, Nisporeni, Cantemir, Telenești și Șoldănești – 49,5-55. Poziția inferioară a acestor raioane este determinată de indicatorii pensia medie în raport cu media pe republică (83,4-86,9%) și ponderea înaltă a pensionarilor care beneficiază de pensii cu quantum minim (30-39,1%).

Indicele ocupațional în profil administrativ-teritorial oscilează în limitele de 57,2-28,2 puncte, diferența dintre valoarea maximă și minimă constituind 50,7%. Valoarea maximă a indicelui ocupațional este mai scăzută în comparație cu alte domenii și demonstrează vulnerabilitatea economică a populației prin subdezvoltarea pieței muncii, oportunități reduse pentru angajare în câmpul muncii.

Cel mai înalt punctaj conform indicelui ocupațional acumulează mun. Chișinău (57,2), care se caracterizează prin ponderea înaltă a populației în vârstă aptă de muncă. Indicatorul determinant este în mod exclusiv ponderea locurilor de muncă nou create (52,47%),

acesta fiind de zeci de ori mai mare decât pentru alte unități administrativ-teritoriale, pe când ponderea șomerilor angajați din totalul șomerilor (50,94%) nu s-a diferențiat mult comparativ cu datele observate pe republică. De asemenea, punctajul acumulat se datorează și proporției înalte a pensionarilor încadrați în câmpul muncii - 47,3%.

Discrepanțele cele mai tranșate sunt provocate de valorile obținute de fiecare raion pentru indicatorii - ponderea locurilor de muncă nou create față de total pe republică, ponderea șomerilor angajați în câmpul muncii și ponderea pensionarilor încadrați în câmpul muncii.

Locul doi, conform indicelui ocupațional, îl ocupă mun. Bălți – cu 42 de puncte, care de asemenea se caracterizează prin ponderea mai înaltă a șomerilor încadrați în câmpul muncii - 42,06% și prin ponderea pensionarilor încadrați în câmpul muncii – 45,3%, pe când indicatorul ponderea locurilor de muncă nou create în totalul pe republică este destul de modest și constituie doar 4,89%. Ultimul a determinat discrepanța în punctajul acumulat de două municipii.

Un punctaj similar cu cel al mun. Bălți a acumulat raionul Cimișlia (40,4), ce se caracterizează prin cel mai înalt indicator pe republică ponderea șomerilor încadrați în câmpul muncii (64,5%).

De asemenea, punctajul de 36,7-42,0 puncte au acumulat 5 raioane inclusiv din zona Centru – Criuleni, Ialoveni, Anenii Noi; din zona de Sud – Cahul și din zona de Nord – Soroca. Aceste raioane se caracterizează printr-o proporție destul de înaltă a populației în vârstă aptă de muncă în totalul populației (72-76%), ponderea șomerilor încadrați în câmpul muncii 43,8-54,8%, ponderea pensionarilor angajați 21,7-32%. Ponderea locurilor nou create este mai modestă, variind de la 3% (Cahul) până la 0,48% (Cimișlia).

În a treia categorie au intrat 14 raioane cu punctajul de 32,9-36,6: Ungheni, Strășeni, Orhei, Călărași, Telenești, Rezina și Șoldănești; raioanele din zona de Sud: Căușeni, Ștefan Vodă, Leova, Taraclia, Basarabeasca și UTA Găgăuzia; zona de nord este prezentată de raionul Briceni. Cel mai mare punctaj înregistrează raioanele Basarabeasca și Șoldănești (câte 36,6), Ungheni (36,4), având indicatori mai favorabili cu privire la ponderea șomerilor și pensionarilor încadrați în câmpul muncii.

Alte raioane ce fac parte din acest grup nu se deosebesc semnificativ prin indicatori în raport cu piața muncii, doar raioanele Ștefan Vodă și Leova au o pondere mai ridicată a șomerilor încadrați în câmpul muncii (câte 44,6%).

În grupul patru cu punctajul ce oscilează în limitele 28,2-32,8 puncte au intrat raioanele nordice: Ocnița, Dondușeni, Edineț, Râșcani, Drochia, Glodeni, Fălești, Sângerei, Florești. La acest grup s-au referit și raioanele Hâncești, Cantemir, Nisporeni și Dubăsari.

În pofida faptului că raionul Hâncești, în comparație cu alte raioane, se caracterizează prin proporția destul de înaltă a populației în vârstă aptă de muncă (73,7%), rata de ocupare a populației mai înaltă (43,7%), precum și printr-o pondere mai înaltă a locurilor de muncă nou create, clasificarea lui a fost determinată de ponderea scăzută a șomerilor încadrați în câmpul muncii (23,5%), acest indicator fiind unul din cei mai scăzuți pe republică, mai scăzut având doar raionul Ocnița (18,25%). Presupunem că această situație este determinată de apropierea raionului Hâncești de mun. Chișinău și posibilități mai mari

ale populației pentru a se angaja în serviciu în capitală. De asemenea în raionul Hâncești se înregistrează o pondere mai scăzută a pensionarilor încadrați în câmpul muncii (19,1%).

Raioanele Dondușeni și Ocnîța ocupă ultimile locuri în clasificarea raioanelor la capitolul ocupațional, proporția locurilor de muncă nou create constituind doar 0,62% și 0,48%, ponderea șomerilor angajați din totalul șomerilor fiind de 27,6% și respectiv 18,25%, ponderea pensionarilor ocupați –22% și 20%. Fiind cele mai îmbătrânite raioane, acestea dețin și o proporție mai scăzută a populației în vârstă aptă de muncă 67,3% și respectiv 71,6%.

Contribuția indicatorilor compoziți în formarea IITSD. Ponderea fiecărui indice compozit este egală (25%), însă contribuția lor la constituirea acestuia este diferită. Clasificarea raioanelor înregistrează mai multe sau mai puține discrepanțe, apariția cărora este influențată de indicatorii ce formează indicii compoziți (Fig.1).

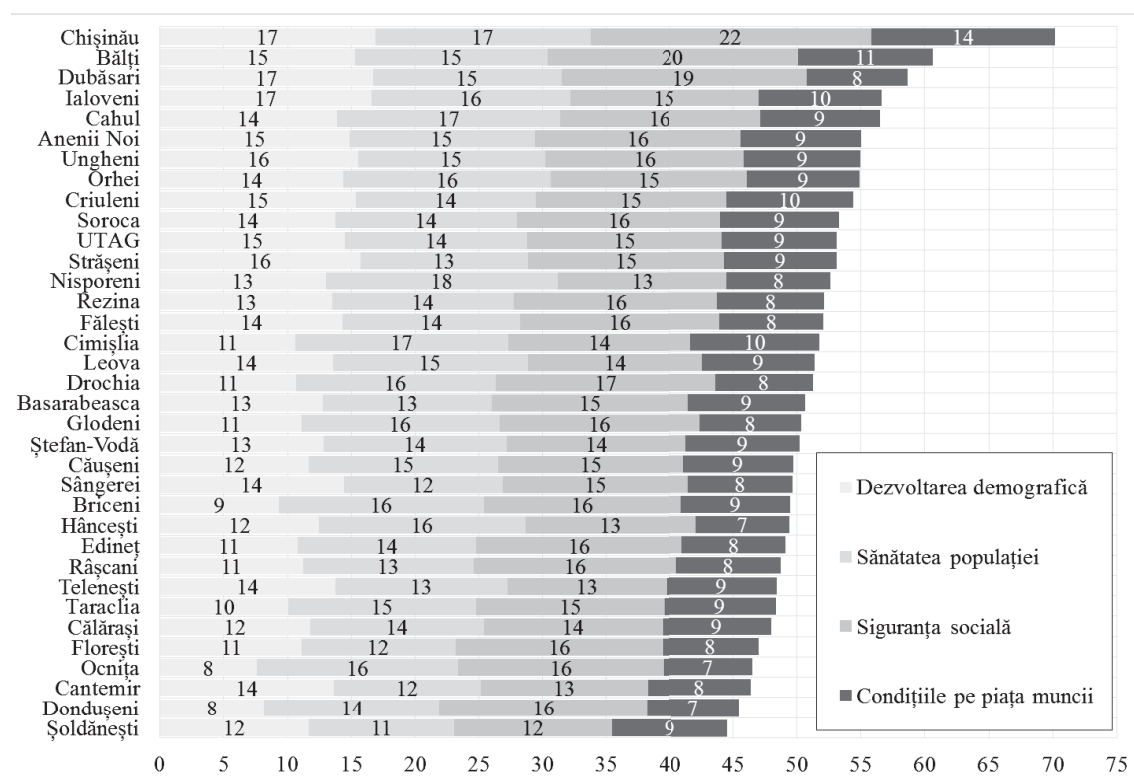

Fig. 1. Contribuția componentelor la formarea IITSD

Notă: Cifra este construită astfel că arată valoarea standardizată a sub-blocurilor înmulțită cu ponderile lor individuale. Suma acestor patru componente este egală cu valoarea indicelui IITSD.

Rezultatele obținute demonstrează că indicele demografic într-o măsură mai mare determină valoarea IITSD, înregistrând cele mai mari discrepanțe în dezvoltarea demografică în profil teritorial, valoarea standardizată a acestuia variind în limitele de 8-17 puncte. Indicele demografic compozit pentru unele raioane, cum ar fi Ocnîța și

Dondușeni, este mai mult de două ori mai mic decât cel maxim înregistrat pentru mun. Chișinău, raioanele Ialoveni și Dubăsari. Raioanele nordice ale țării acumulează cel mai mic punctaj la acest capitol din cauza nivelului înalt de îmbătrânire demografică, sporului natural și migrațional negativ înalt, ce semnaleză tendința de lungă durată a depopulării pentru această regiune.

Indicele sănătății (valoarea standardizată) variază în limitele de 11-18 puncte. Cea mai mare contribuție la formarea IITSD prin acest indice a obținut raionul Nisporeni - 18 puncte, mun. Chișinău și raionul Cahul – 17 puncte. Deși în acest bloc a fost inclus indicatorul speranța de viață la naștere, care este unul din cei mai relevanți indicatori ce caracterizează sănătatea populației, alți indicatori, cum ar fi ratele mortalității infantile și ratele morbidității prin boli cardiovasculare și tumori, au determinat poziția municipiilor, raioanelor și unităților administrativ-teritoriale în ratingul la capitolul sănătății. De exemplu, cea mai înaltă speranță de viață la naștere se înregistrează în municipiile Chișinău și Bălți (respectiv 74,1 ani și 73,25 ani) și în raioanele nordice ale republicii, care se caracterizează prin ratele înalte ale îmbătrânirii populației, respectiv și prin ratele mai înalte ale morbidității prin bolile cardiovasculare specifice pentru populația vârstnică. Astfel, combinația diferită a indicatorilor incluși a influențat punctajul acumulat la blocul sănătatea populației.

Contribuția componentei *siguranța socială* în formarea IITSD este una semnificativă. Cea mai înaltă valoare standardizată s-a înregistrat pentru municipiile Chișinău și Bălți, respectiv 21-22 de puncte, iar cea mai scăzută – pentru raioanele Leova (12), Hâncești (13) și Călărași (13).

Contribuția componentei *condițiile pe piața muncii* s-a înscris în limitele a 8-14 puncte. Cea mai mare contribuție a acestui indicator s-a constatat pentru mun Chișinău - 14 puncte, pe când pentru alte raioane aceasta a constituit 8-10 puncte. Această situație accentuează poziția exclusivă a mun. Chișinău în plan economic și oportunități mai mari pentru populație pe piața forței de muncă.

Concluzii finale. IITSD reflectă situația municipiilor, raioanelor și UTA Găgăuzia per ansamblu, constituind o sursă analitică importantă pentru monitorizarea securității demografice în profil teritorial. Punctajul acumulat depinde mult de apropierea/distanțarea raioanelor față de municipiile Chișinău și Bălți sau de statutul unui pol socioeconomic atractiv pentru zona respectivă (de exemplu, Cahul sau Soroca). Raioanele centrale, apropiate de mun. Chișinău, acumulează un punctaj mai înalt la toți indicii compoziți, deși în mare măsură potențialul lor demografic și economic se formează pe contul zonelor periferice, în special prin migrația populației în vârstă aptă de muncă.

Reieșind din rezultatele obținute în elaborarea și implementarea politicilor economice și sociale, urmează de luat în calcul specificul dezvoltării demografice a municipiilor, raioanelor și unităților administrativ-teritoriale.

Remarcăm, rezultatele obținute sunt determinate și de calitatea datelor statistice și disponibilitatea indicatorilor în profil teritorial. În raport cu calitatea datelor statistice, problema principală constă în estimarea numărului populației. În prezent, populația Republicii Moldova este supraestimată, din cauza evidenței statistice a migrației care nu corespunde standardelor internaționale [2]. Astfel, indicatorii care se calculează în raport

cu numărul populației sunt distorsionați, unii fiind supraestimați, alții subestimați. Ca cel mai demonstrativ exemplu este ponderea populației în vârstă aptă de muncă, care este destul de înaltă pentru o bună parte a raioanelor, în pofda faptului că în urma migrației de muncă, ce s-a transformat în migrație definitivă, o proporție semnificativă a acestui contingent de populație a fost pierdută.

În afara de cele menționate, statistica pe domenii în profil teritorial este foarte restrânsă, ceea ce prezintă un obstacol în elaborarea IITSD. De exemplu, lipsesc date cu privire la sărăcia în profil teritorial, accesul populației la serviciile medicale (ponderea populației ce au asigurare medicală), accesul la infrastructura socială etc. De asemenea, nu există date relevante ce caracterizează nivelul de educație și pregătire profesională a populației.

Evident că lipsa datelor menționate ar putea fi acoperite din datele Recensământului populației și al locuințelor din 2014, ceea ce ar permite perfecționarea metodologiei de calculare a IITSD prin extinderea/utilizarea indicatorilor relevanți ce caracterizează securitatea demografică și socioeconomică în profil teritorial.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Programului național strategic în domeniul securității demografice a Republicii Moldova (2014-2016), aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.551 din 10 iulie 2014.
2. Penina O., Jdanov D. A., Grigoriev, P. Producing reliable mortality estimates in the context of distorted population statistics: the case of Moldova. http://www.demogr.mpg.de/en/projects_publications/publications_1904/mpidr_working_papers/producing_reliable_mortality_estimates_in_the_context_of_distorted_population_statistics_the_case_5498.htm
3. Handbook on Constructing Composite Indicators. Methodology and user guide. European Commission, OECD. 2008, p.39.
4. Bandura R. (2006), A Survey of Composite Indices Measuring Country Performance: 2006 Update, United Nations Development Programme – Office of Development Studies, available at http://www.thenewpublicfinance.org/background/Measuring%20country%20performance_nov2006%20update.pdf.

**POLITICI CULTURALE ȘI ANGAJAREA ABSOLVENȚILOR
(Studiu cu referire la absolvenții Catedrei Regie a AMTAP)**

**CULTURAL POLICIES AND HIRING GRADUATES
(Study with reference to the Department Producing graduates of AMTFA)**

**Iurie CARAMAN, doctor în sociologie,
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM,**

**Valeriu MÎNDRU, doctor în sociologie,
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM**

Summary

This paper is only a facet that is seldom met in the study of social – cultural stratifications in the Republic of Moldova – the specialists responsible for offering the cultural product that is namely the cultural consumption offered to the population from the Republic of Moldova. The stratification of culture presupposes to make a study of the population's cultural consumption, of the style of life, the consumer's social prestige and the ability of speaking the native and foreign languages. The article pointed out the problem of employing six groups of graduates of the Direction Department of the Academy of Music, Theatre and Fine Arts from the Republic of Moldova.

Keywords: culture, graduate, Direction Department, series of graduates, field of activity.

Problema culturii și a dezvoltării, perfecționării și reorganizării ei necesită o abordare și o analiză complexă, și nicidecum unilaterală. Aceasta se datorează interesului științific multidisciplinar de care se bucură acest domeniu. Aproape că nu există un alt domeniu social care ar avea o asemenea multitudine de tratări teoretice și diverse interpretări.

Desigur, o reorganizare și perfecționare a domeniului culturii nu poate avea loc fără o abordare specială, complexă a cadrelor din acest sistem, a selectării și pregătirii lor profesionale, a amplasării lor în câmpul muncii și a remunerării la justa lor valoare.

În perioada sovietică, exista o politică statală a cadrelor (Gosplan), care se preocupa de problemele numerice ale abiturienților și a problemelor aproape nominale ale absolvenților instituțiilor de învățământ, care includea toate nivelele. Plus la aceasta, mai funcționa și o bună politică culturală pe întreg teritoriul imperiului sovietic, inclusiv în Republica Moldova.

La nivelul reprezentărilor științifice contemporane despre esența culturii, a determinării scopurilor și sarcinilor prioritare ale politicii culturale din cadrul unei societăți, culturii îi revine rolul unui mecanism care este implicat în realizarea unor astfel de funcții:

Generalizarea experienței istorice a existenței societății;

Acumularea acestei experiențe în formă de sistem ale orientărilor valorice;

Exprimarea acestor orientări valorice în cadrul relațiilor sociale și comunicative;

Dirijarea practică a vieții sociale prin intermediul normelor socioculturale (bazate pe orientările valorice) colective și individuale;

Evidențierea și interpretarea semnelor distinctive și a particularităților lor specifice sub formă de chipuri de identitate (reprezentări subiective ale societății despre sine,

particularitățile sale, istoria și particularitățile sale culturale ș.a.) și a reproducerii lor în tehnologii și produse în cadrul diverselor genuri de activitate.

Instrumentarul culturii folosit în realizarea acestor funcții este foarte larg: învățământul, educația, științele filosofice, sociale și umanistice, religia, creația artistică, editarea de cărți, activitatea bibliotecilor și a muzeelor, ideologia și propaganda, activitatea normelor politice și juridice, stereotipurile comportamentale ale conștiinței (etice, etnice, sociale și religioase), miturile și zvonurile, morala, prioritățile estetice, moda și alte forme ale activității sociale care formează o totalitate socială diferențiată a modului de viață a unui popor dintr-o anumită epocă.

UNESCO definește politica culturală ca pe o totalitate de acțiuni gândite și conștiente orientate spre realizarea unor scopuri definite, prin intermediul folosirii optime a tuturor resurselor fizice și spirituale de care dispune societatea în timpul dat.

În cazul Republicii Moldova, lipsa unor scopuri clar definite pe termen mediu și lung la nivel de stat poate fi interpretată ca o strategie în sine. Dintre cele șase modele de politică culturală existente, Republica Moldova se încadrează mai degrabă în două dintre ele:

1. Modelul național-emanipat, care e caracteristic mai multor țări în curs de dezvoltare, a cărui distincție principală este dezvoltarea și păstrarea identității culturale. Acest model se caracterizează prin manifestări naționaliste și șovine în cultură, devalorizarea de valorile create în trecut, neglijarea culturii minorităților naționale, reprimarea culturii experimentale și alternative.

2. Modelul economiei în tranziție, în care politica culturală a statului depinde de politica și sistemul de organizare a instituțiilor culturale din trecut, însă este orientată spre funcționare în condițiile economiei de piață. Acestui model îi este caracteristic sistemul politic instabil, probleme moștenite din trecut, lipsa relațiilor de piață, creșterea conștiinței naționale, iar managementul cultural și pregătirea profesională a cadrelor sunt considerate probleme secundare.

Factorul politic în domeniul politicilor culturale din Republica Moldova este de asemenea un „produs” moștenit din sistemul centralizat sovietic în care statul deținea toate mijloacele de producere și distribuție a produsului cultural, utilizându-l în scopuri propagandistice și control al maselor prin cultură. Monitorizarea și evaluarea transparenței ei financiare în domeniul culturii de către societatea civilă ar contribui la calitatea și eficiența implementării politicilor culturale, ar limita factorul politic și ar diminua corupția în sectorul cultural. Fără un parteneriat strategic între guvern, parlament și sectorul cultural specializat orice politică culturală este insuficientă, lipsită de viziune, promovează autoizolarea, marginalizează elitele și încurajează fenomenele sectare în cultură [1, 2].

Printre ultimele programe culturale de amploare de nivel național, organizate și desfășurate la inițiativa guvernului, dar care nu și-au atins obiectivele scontate, pot fi numite: Programul numit „Satul moldovenesc”; proiectul guvernului pentru anii 2005-2009 numit „Modernizarea țării – bunăstarea poporului”, proiectul cultural „Caravala culturii”, care din start s-au înscris ca niște acții culturale de lungă durată, dar fără a se înscrie în strategia sistemului cultural ca parte componentă a politicii culturale din Republica Moldova.

Ultimul proiect de menire culturală și asistență socială a fost a Fondului de investiții sociale din Moldova (FISM), destinate dezvoltării rurale pe anii 2008-2011, care a fost conceput ca un mecanism de însușire a noilor principii de guvernare locală, menite să asigure: implicarea populației în procesul de luare a deciziilor; modalități de identificare a problemelor prioritare; planificarea strategică; monitorizarea implementării proiectelor și a mijloacelor financiare; menținerea și asigurarea durabilității obiectelor renovate; managementul financiar; dezvoltarea instituțională a administrației publice locale și organizațiilor neguvernamentale. Prin intermediul acestui fond au fost renovate și reparate zeci de instituții culturale rurale.

În prezent, Ministerul Culturii s-a axat pe realizarea obiectivelor prioritare ale Programului de activitate al Guvernului Republicii Moldova „Integrarea Europeană: Libertate, Democrație, Bunăstare 2011-2015”, în șirul cărora se înscriu: dezvoltarea artei contemporane ca mijloc de promovare și afirmarea culturii naționale, atât pe plan intern, cât și pe plan internațional; -restabilirea activității și infrastructurii culturale, în special în zonele rurale; - finanțarea activităților culturale în conformitate cu prioritățile stabilite și pe bază de proiecte; - promovarea culturii ca factor primordial al păstrării și dezvoltării identității naționale; promovarea valorilor culturale naționale ca parte componentă a patrimoniului cultural european.

La sfârșitul anului 2012, Ministerul Culturii a demarat dezbaterea publică pe marginea proiectului ”Strategii de dezvoltare a culturii pentru perioada 2013-2020 „Cultura XXI/20”, scopul căruia constă în asigurarea unui mediu cultural durabil în Republica Moldova prin crearea unui sistem modern de conservare și punere în valoare a patrimoniului cultural, promovarea creativității artistice contemporane și a industriilor culturale, a diversității culturale și a dialogului, modernizarea instituțiilor de cultură și a managementului cultural, instituirea sistemului transparent și participativ de administrare și monitorizare a procesului cultural. În cadrul unui proiect instituțional al Institutului Integrare Europeană și Științe politice al AȘMI au fost făcute cercetări asupra stratificării culturale rurale și urbane din Republica Moldova [3]. Unul din principalii indicatori după care se studiază stratificarea culturală este consumul cultural, în care se ia în calcul preocupările omului în afara orelor de muncă – lecturare, programe TV, activitate artistică, spectacole, activități sportive, hobby și altele [4].

În mare parte, când se vorbește despre consumul cultural, se abordează doar aceea ce omul, individual, consumă pentru întregirea potențialului creator și spiritual al său. Dar nu se vorbește despre acele persoane care oferă aceste servicii culturale – specialiștii, profesioniștii din acest spectru de activitate atât de important pentru societate și fără de care este imposibilă existența nu numai a personalității umane, dar și a vieții sociale [5]. Ne-am pus ca scop să facem o mică analiză a specialiștilor din domeniul culturii, și anume, a celei mai controversate activități culturale – a celor din domeniul activității teatrale.

Am luat ca timp de referință perioada 1977 – 2003, care este egală cu aproape trei decenii (26 ani). Pentru aceasta, am găsit reprezentanți din cele șase grupe de absolvenți, luate ca obiecte de studiu și cu ajutorul lor am făcut un tablou general, veridic, chiar dacă și subiectiv, al absolvenților Catedrei de Regie a Academiei de Muzică, Teatru

și arte Plastice din Republica Moldova – ca înmatriculare, amplasarea în câmpul muncii până la anii 90 și devotamentul față de profesia aleasă, reprofilarea ori abandonul ei până în zilele noastre.

Prima grupă analizată de *absolvenți* ai Catedrei de Regie a anului 1977 a fost grupa unde au învățat Lidia Panfil, Artistă a Poporului din Republica Moldova (actualmente șefa Catedrei Manifestări Teatru-chow și manifestări publice la AMTAP), Veta Munteanu-Ghimpu – Maestru în arte din Republica Moldova (actualmente – redactor la Teleradio Moldova), Svetlana Târțău, doctor în studiul artelor, decan la facultatea Teatru, Film, Dans al AMTAP.

După cum ne relatează datele din *Tabelul 1*, în primul an de studii au fost înmatriculate 16 persoane, dintre care au absolvit 15. În câmpul muncii, conform specialității alese, au activat până în anul 1990 zece specialiști, ceea ce în procente ar fi 75% din numărul absolvenților (15). Actualmente activează în domeniul culturii opt absolvenți ai acestei promoții din cadrul Catedrei de Regie, ceea ce în procente ar constitui ceva mai mult de 50% din numărul total al promoției anului 1977.

Tabelul 1. Promoția 1977, coordonatori: Lidia Panfil și Veaceslav Florea

Nr.	Numele/ Prenumele	Până în 1990	După 1990
1.	Bouș Alexandru	Taximetrist	Taximetrist
2.	Chiriac Svetlana	Actriță	Italia
3.	Cobzaru Victor	Teatrul National „M. Eminescu”	Germania
4.	Mocanu Larisa	Germania	Germania
5.	Munteanu Costea	Abandonat	-
6.	Marian Dumitru	Muzeu	România
7.	Romandaș Eleonora	Directia parcurilor, Chișinău	Italia
8.	Jucov Vitalie	Moldova-Film	Taximetrist
9.	Țurcanu Galina	S.R.C. Glodeni	S.R.C. Glodeni
10.	Țurcanu Maria	S.R.C. Leova	S.R.C. Leova
11.	Panfil Lidia	Regizor	Regizor, șef catedră , profesor AMTAP
12.	Soltan Veronica	Uniunea Teatrală din Moldova	Teatrul Național „M. Eminescu”
13.	VolcovValentina	Actriță	Actrită, Romania
14.	MunteanuVeta	Tele-Radio-Moldova	Teleradio-Moldova
15.	Țârdu Svetlana	Ministerul Culturii RM	Decan, pedagog AMTAP
16.	Florea Veaceslav	Tele-Radio-Moldova	Teleradio-Moldova

Următoarea grupă de absolvenți (1978) a Catedrei de Regie poate fi caracterizată din informațiile parvenite de la coordonatorul grupei – Tatiana Cebotari - Comendant, de unde aflăm că au fost înmatriculați la anul întâi 17 studenți, dintre care au absolvit 14. Noutatea pozitivă a acestei promoții este că până în anul 1990 în domeniul culturii au activat toți absolvenții.

Tabelul 2. Promoția 1978, coordonator: Tatiana Cebotari

Nr.	Numele /Prenumele	Până la 1990	După 1990
1.	Cebotari Tatiana	Cultură, educație	AMTAP
2.	Cercavscaia Olimpia	Secția de cultură, Grigoriopol	Grecia
3.	Ciuhrii Tamara	Casa de cultura, USM	SUA (în domeniu)
4.	Danu Iulia	Teatrul "Luciafărul"	Rusia
5.	Pascari Galina	Cultură, educație	Peste hotare
6.	Hîrjău Tatiana	In domeniu	Director Școală Arte, Cojusna
7.	Budu Grigore	Șef Sectie Cultura, Fălesti	Șef Sectie Cultura, Falesti
8.	Revenco Alexei	Tele-Radio-Moldova	Tele-Radio-Moldova
9.	Griciuc Dumitru	Regizor, teatrul Bălți	Regizor, teatrul Bălți
10.	Donciu Elena	Abandon.	-
11.	ArionValentin	Reprofilare	Abandon
12.	Stasieva Olga	In domeniu	Reprofilat, învățământ
13.	Paiu Ludmila	Abandon.	-
14.	Prohoreancu Vera	Tele-Radio-Moldova	Tele-Radio-Moldova
15.	Berghii Feodosii	Sef Secție Cultură	Decedat
16.	Gabura Serghei	In domeniu	Reprofilat
17.		Actor	Decedat
Total	Înmatriculați -17; Absolvit-14; Au activat în domeniu până în 1990-14, după 1990 - 9		

Actualmente activează în domeniul culturii nouă *absolvenți* ai promoției anului 1978, care în procente ar constitui circa 70% din numărul total (14). Dintre figurile cele mai cunoscute ale acestei grupe pot fi numite: Tatiana Cebotari-Comendant, dr. în sociologie, timp de 15 ani este prorector activitate științifică la Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice, Tamara Ciuhrii – Moraru, dr. în filosofie, actualmente activează în SUA, Alexei Revenco, crainic la Tele-Radio Moldova, Dumitru Griciuc, regizor la Teatrul Național "Vasile Alecsandri" din Bălți, Maestru în Artă.

O altă grupă de *absolvenți* ai Catedrei de Regie este promoția anului 1980 (Tabelul 3), coordonatorul căruia este autorul acestui articol. La anul întâi au fost înmatriculați 21 de studenți, dintre care au absolvit 18. În *câmpul muncii*, conform specialității, au activat până în anul 1990 doar 15 personae, care în procente constituie circa 80%, iar actualmente activează în domeniul culturii nouă *absolvenți*, care în procente ar constitui ceva mai puțin de 50%. Printre cei mai reprezentativi pot fi numiți: Vasile Cașu, actor la Teatrul Național Satiricus "Ion Luca Caragiale", Maestru în Arte, Efrosinia Ureche – actriță la Teatrul Național "Vasile Alecsandri" din Bălți. Silvia Focșa-Scutaru, dr. în istorie, profesoară la Liceul "Nicolae Iorga" și AMTAP, Iurie Caraman, doctor în sociologie, cercetător coordonator la Academia de Științe a Moldovei, specialist coordonator la AMTAP.

Următoarea grupă care se înscrie în prezentul studiu este promoția anului 1985, coordonatorii căreia au fost Lucia Galac și Svetlana Spataru. Din informațiile lor, la primul an de studii au fost înmatriculate 17 persoane, care au învățat și au absolvit Institutul de Arte "Gavriil Musicescu" în aceeași componență. Analizând datele din Tabelul 4,

observăm că din cei 17 *absolvenți* s-au încadrat în câmpul muncii, conform profesiei obținute ori înrudite, 14 persoane, iar după anii '90 au rămas fideli profesiei alese doar 10 persoane, care în procente ar constitui ceva mai mult de 60%.

Tabelul 3. Absolvenții promoției 1976-1980

<i>Anii de studii 1976-1980</i>			
<i>Nr.</i>	<i>Numele / Prenumele</i>	<i>Până la 1990</i>	<i>După 1990</i>
1.	Alici Rodica	Actriță	Reprofilat
2.	Alexandrov Boris	Regizor	In domeniu, decedat
3.	Botoroga Eugenia	Regizor TV	Italia
4.	Banari Galina	Palatul sindicatelor, Chișinău	Palatul de creație a copiilor, Chișinău
5.	Bodiu Valerian	Ansamblul „Joc”	Parlamentul RM
6.	Bodian Elizaveta	Actrită, Teatrul Național “M. Eminescu”	Actriță (România)
7.	Buzdugan Valentina	Actriță, Teatrul Bălți	Italia
8.	Bîrsa Veronica	Abandonat	-
9.	Cenușa Mircea	Abandonat	-
10.	Cîrciumaru Eugen	Abandonat	-
11.	Cașu Vasile	Actor, Teatrul “Satiricus”	Actor Teatrul “Satiricus”
12.	Caraman Iurie	Director CC, Lector AMTAP	AMTAP, AȘM
13.	Marcu Lidia	Regizor TV	Reprofilare
14.	Mîndu Lina	Actrită	Pedagog
15.	Melnic Vladimir	Direcția cultură mun. Chișinău	Școala de arte, Criuleni
16.	Mahu Raisa	Biblioteca Națională	Biblioteca Națională
17.	Terenti Vladimir	Inginer	Inginer
18.	Zaharescu Iulita	Pedagog	Portugalia
19.	Ureche Efrosinia	Actrită, Teatrul Bălți	Actrită, Teatrul Bălți
20.	Slonovschi Anatol	Uniunea Teatrală din Moldova	Decedat
21.	Focșa Silvia	Profesoară	Profesoară, dr. în istorie

Tabelul 4. Promoția 1981, coordonatori: Lucia Galac, Svetlana Bevziuc

<i>Nr.</i>	<i>Numele/Prenumele</i>	<i>Până în 1990</i>	<i>După 1990</i>
1.	Babaia Ala	CC Ungheni	CC Ungheni
2.	Bevziuc Svetlana	Dir. parc, cult. odihnă	Firmă privată
3.	Carauș Vitalie	Actor	Teatrul “I. Creangă”
4.	Graur Vasile	Moldova-Film	Moldova Film
5.	Musteața Sv.	Conf.Sindic.R.M.	Comerț
6.	Mardari Ala	Replofilat	Profesoară
7.	Pinzaru Ludmila	CC Ungheni	CC Ungheni
8.	Popa Andrei	Actor	Rector Univ. Cahul
9.	Grosu Inesa	Realizator TV	Interpretă
10.	Gruscean Sofia	Actriță	Actriță
11.	Haret Lucia	Lector AMTAP	Lector AMTAP
12.	Russu Stela	Dir. Mun. Cultură	Dir. Mun. Cultură
13.	Vasilache Alex.	Regizor	Moldova-Film
14.	Țurcan Aurelia	Actriță	Actrită
15.	Țurcan Ala	CC Taul	Primar
16.	Stavrat Const.	Actor	Actor
17.	Zaiat Vasile	Liber cugetător	-

Printre persoanele notorii ale acestei promoții am putea menționa pe Lucia Haret-Galac, profesoară la Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice, Vitalie Carauș, directorul Teatrului “Ion Creangă,” Popa Andrei, rectorul Universității Pedagogice din Cahul, doctor habilitat, Sandu Vasilache, director la Moldova-Film, Constantin Stavrat, actor la Teatrul Național “Vasile Alecsandri” din Bălți, Russu Stela, specialist la Direcția Municipală de Cultură, interpretă de muzică ușoară, și alții.

Tabelul 5. Absolvenții promoției 1989-1992, coordonator: Elena Tioibaș

Nr.	Numele / Prenumele	Până în 1990	După 1990
1	Adam Ilie	Reprofilare	Reprofilare
2	Banc Lilia	Actriță	Actriță
3	Ciapă Lidia	Reprofilare	SUA, translator
4	Gliicu Dumitru	Tele-Radio Moldova	Tele-Radio Moldova
5	Grigoriu Octavian	abandonat	-
6	Cornienco Igor	Teatru	Moscova
7	Lazarenco Galina	Actriță	Actriță
8	Nazarie Ghenadie	Abandonat	-
9	Nestor Margarita	Abandonat	-
10	Prisacaru Maria	CC Ungheni	CC Ungheni
11	Russu Angela	Actrita	Comerț
12	Tofan Ion	Abandonat	-
13	Tioibaș Elena	Actrită	Moldova-Film
14	TircheaLudmila	Abandonat	-
15	Turcanu Marina	Abandonat	-
16	Suiu Iurie	Abandonat	-
17	Vatavu Vasile	CC Chisinau	Reprofilat
18	Ungureanu Valerii	Actor	Reprofilat

Urmatoarea grupă de *absolvenți* ai Catedrei de Regie este promoția anului 1989, coordonatorul căreia a fost Elena Tioibaș. După cum vedem din *Tabelul 5*, la primul an de studii au fost înmatriculați 18 studenți, dintre care, mergînd printre toate încercările anilor de studenție, au finalizat studiile doar 11 absolvenți ai acestei grupe.

Îi vom menționa pe Galina Lazarenco, actualmente actriță la Teatrul Centrul de Cultură și Artă “Ginta Latină”, a cărei voce sonoră i-a mîngîiat la povestea de seară pe micuții din țara noastră la televiziunea națională, Elena Tioibaș, cunoscută prin aparițiile ei pe ecranele TV în cadrul unor spoturi publicitare, actualmente încadrată în activitatea studioului Moldova-Film, Igor Cornienco, care este angajatul unui teatru profesionist din orașul Moscova.

Și ultima grupă din cadrul acestei cercetări este grupa de *absolvenți* a cărui conducător a fost Lidia Panfil (promoția anului 2003) coordonator - Elena Guțu, Artistă emerită din Republica Moldova. Aceasta este o grupă mai deosebită, prin faptul că a fost selectată de cunoscutul om de cultură Lidia Panfil, mai puțini la număr, dar cu mai multe calități calitative. Conducătorul acestui grup de studenți le-a insuflat nu numai profesionalism

în pregătirea lor, dar și o mare doză de dragoste și optimism pentru profesia aleasă. Ca rezultat, din cei 12 *absolvenți* ai acestei grupe, 10 specialiști continuă să activeze în diverse activități, care se înscriu în palitra profesională a diplomei de studii obținute.

Tabelul 6. Absolvenții promoției 1995-2000, coordonator Elena Guțu

Promoția 2000 (anii de studii 1995-2000)		
1	Elena Guțu	Artist Emerit — lector superior (catedra Regie AMTAP), regizor (Chisinau, Moldova)
2	Vadim Rusu	Actor, regizor (Bucuresti, Romania)
3	Sergiu Cristea	Actor (Teatrul s Uliți Roz)
4	Eduard Zănoagă	Organizator (Media Show Group)
5	Ludmila Zănoagă	Regizor (Media Show Group)
6	Olga Cernei	Organizator (Media Show Group)
	Octavian Volcu	Prezentator știri (Radio “Plai”); reporter (Publika TV)
8	Victor Baițoi	Manager (Agenție de Publicitate)
9	Rodica Gămuraru	Regizor de emisie (Moldova 1); specialist principal (Centrul National de Creație Populară)
10	Dorina Ghețu	Manager (Agenție de Publicitate)
11	Natalia Turtă-Gorgos	Antrenor (Unica Shaping)
12	Elena Scutaru	Din 2001 stabilită în Italia

Faptul că una dintre discipolii acestei grupe – Elena Guțu, într-un timp atât de scurt după absolvirea instituției de profil s-a învrednicit de titlul onorific de Artistă emerită din Republica Moldova, ne vorbește de la sine despre integritatea, profesionalismul și dăruirea de sine profesiei alese, a dragostei față de arta și cultura plaiului mioritic, cu frumosul nume Moldova.

În rezultatul cercetării date, putem conchide că din cele șase grupe de absolvenți ai *Catedrei de Regie*, cu un număr total de 88 absolvenți, s-au implementat în *câmpul muncii* și au activat până în anul 1990 doar 62 de absolvenți. Actualmente, din cele șase promoții (88 de absolvenți) activează în domeniul culturii 61 de specialiști. Decalajul neânsemnat al absolvenților care actualmente activează în domeniu conform specialităților se datorează ultimei grupe de absolvenți (12 absolvenți), care au finalizat studiile în anul 2000.

Pentru a înțelege politica culturală europeană trebuie să ținem cont de influența majoră pe care a avut-o asupra ei principiile cu care guvernează statul, cum ar fi: artă pentru toți, asigurarea unei vieți culturale diverse și de calitate, promovarea identității culturale, respectarea diversității culturale, susținerea creativității, stimularea participării, descentralizarea și democratizarea culturii.

Anume acești pași ne-ar duce la asumarea culturii ca factor central al dezvoltării sociale și la responsabilitatea măsurării aportului social al actului cultural ca un factor - cheie de evaluare. Numai că la ora actuală acest parametru este practic inexistent în evaluarea actului cultural moldovenesc.

Managementul culturii în Republica Moldova trebuie să înceapă cu recunoașterea necesității de a redefini, a reconcepe termenul de cultură. A privi cultura doar din punct de vedere umanist (concretizându-se în artefacte culturale) și făcând abstracție de la-tura antropologică a acesteia (de procese care definesc moduri de viață sau sisteme de valori), aduce incapacitatea explicării dezvoltării sociale pe care cultura o generează.

În concluzie am putea spune că, după anii '90, timp de 25 de ani, statul nu a avut o politică constructivă de dezvoltare și reorganizare a edificiilor culturale, îndeosebi ale celor rurale. Unele reforme rău administrate și lipsa finanțelor au dus la distrugerea multora dintre ele. Comparativ cu anul 1990, numărul edificiilor culturale s-a redus cu o treime - de la 1790 la 1231, dintre care astăzi activează doar 476 (37%) și care efectiv și-au pus amprenta pe integrarea absolvenților în *câmpul muncii*.

Lipsa atenției și a grijii din partea puterii de guvernământ din ultimele două decenii față de întreg domeniul culturii din Republica Moldova au afectat întregul sistem cultural. Ca rezultat, o mare parte a specialiștilor din cultură au migrat masiv în alte domenii de activitate sau în alte țări.

În virtutea faptului că instituția de profil, *Catedra Regie*, educă o bună *cultură* a comunicării, *absolvenții* catedrei date relativ mai ușor își găsesc servicii alternative specialității și se încadrează în *câmpul muncii*.

În momentul când Constituția Republicii Moldova garantează fiecărui om dreptul la studii, mai este nevoie și de garantarea angajării lui în *câmpul muncii*.

Se cere o atenție mai pronunțată față de cultura țării în ansamblu. Persoanele angajate în domeniul culturii sunt remunerate la limita de existență, iar de aici reiese și numărul extrem de mic al cadrelor din domeniul dat. Cu ajutorul unor politici culturale autohtone, susținute de acțiuni simultane de susținere și încurajare a specialiștilor din domeniul culturii, și sprijinire a producției culturale, vom putea să ne comparăm în termeni onorabili cu alte state vecine și să ne apropiem cu pași mai pronunțați de celelalte state membre ale Uniunii Europene.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Raport „Politica culturală a Republicii Moldova: de la schimbări la reforme și viabilitate”. Fundația Soros Moldova, Fundația Culturală Europeană. Chișinău, 2007.
2. Stratificarea socială în condițiile transformării societății din Republica Moldova. Chișinău: „Tipografia Centrală”, 2014. 272 p.
3. Caraman Iurie. Transformarea spațiului sociocultural și influența lui asupra stratificării societății contemporane. În: Stratificarea socială în condițiile transformării societății din Republica Moldova, p.199-217.
4. Idem.
5. Caraman Iurie, Mîndru Valeriu. Dezvoltarea culturii în contextul transformărilor social-economice. În: Dezvoltarea umană: realizări, tendințe, perspective.. Chișinău: „Print-Caro” SRL, 2010, p.158-168.

DEZBATERI CONTROVERSE DESPRE INEGALITATE DEBATES CONTROVERSY ABOUT INEQUALITY

Tatiana SPĂTARU, *doctor habilitat în sociologie,*
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

Summary

This article aims to synthesize and analyse one of the most relevant bibliographic sources emerged in recent years, which has the object of study debates on very controversial phenomenon of inequality. Place, role and impact of social class on social stratification system has been and continues to be a subject of study for researchers coming from different traditions of thought. The survey shows the persistence of different approaches and methodologies for the identification, evaluation criteria and measuring social classes, with special attention being paid to the middle class. The analysis results show a demand for comparative studies at national, regional and international problem of inequality.

Keywords: *debates, inequality, social stratification, social class, comparative studies, the middle class.*

Introducere. Actualitatea temei abordate în prezentul articol este determinată de escaladarea inegalității sub toate formele de manifestare a acesteia: economică, socială, regională, națională, teritorială, informațională etc. Inegalitatea a devenit un risc real, care periclitează securitatea personală, națională și internațională, determinând reacții sociale care iau diferite forme de proteste.

Problemele privind sărăcia și inegalitatea socială au devenit subiecte comune de dezbateri pentru mediul academic, politicieni și mass-media. În ultimii ani a crescut discrepanța veniturilor, se mărește proeminența vizibilității între țările bogate și sărace, precum și persistența formelor de segregare religioasă, rasială, etnică, de gen. Procesele de stratificare socială cunosc o intensitate din ce în ce mai ascendentă, necesitându-se studierea acestora mai în de aproape. Dezbaterile în curs de desfășurare cu privire la sursele și consecințele inegalității sociale, politicile care ar putea urmări reducerea sau chiar creșterea acesteia reprezintă subiecte vehiculate în discuțiile publice și lucrările oamenilor de știință cu renume mondial.

Dezbaterile controversate despre inegalitate, care se desfășoară astăzi în mediul academic internațional, se necesită a fi supuse cercetării în contextul desfășurării studiului sociologic fundamental privind procesele de stratificare în Republica Moldova. Elaborarea teoretică a problemelor inegalității sociale este realizată în cadrul studiilor economiștilor, sociologilor, politologilor, juriștilor și psihologilor. Complexitatea și diversitatea fenomenului inegalității necesită abordări interdisciplinare pentru a-l studia, explica și găsi căile de gestionare a acestuia.

Scopul studiului realizat rezidă în sinteza și analiza celor mai relevante surse bibliografice apărute în ultimii doi-trei ani, care supun dezbaterilor fenomenul inegalității,

examinează procesele de stratificare socială la nivel național, regional și internațional.

Obiectivele cercetării se axează pe: identificarea abordărilor teoretico-metodologice de bază în analiza inegalității; constatarea direcțiilor de cercetare sociologică a inegalității; lărgirea percepției despre esența, conținutul, factorii și consecințele acestui fenomen; determinarea controverselor în dezbaterile moderne asupra inegalității; identificarea trendurilor sociologice de cercetare în domeniu și a metodologiilor aplicate.

Conținutul de bază al analizei. Transformările prin care trece societatea modernă la începutul secolului XXI demonstrează schimbări fundamentale în sistemul inegalității sociale. Se modifică relațiile între proprietate și putere, apar noi grupuri sociale, se schimbă interesele grupurilor sociale, modurile de comportamente ale indivizilor. Se produc schimbări în gradul, intensitatea și natura conflictelor sociale. Toate aceste transformări necesită o conceptualizare sociologică, care astăzi începe să se contureze tot mai pregnant în conținutul teoriei moderne a inegalității sociale.

Sinteza surselor bibliografice editate în ultimii ani privind fenomenul inegalității relevă un segment substanțial al abordărilor prin prisma științei economice.

Joseph E. Stiglitz este profesor de economie la Universitatea Columbia (SUA) și laureat al Premiului Nobel, autorul cărții cele mai bine vândute în domeniul inegalității [1]. *The Price of Inequality* este o analiză pertinentă a cercului vicios al inegalității în creștere în Statele Unite și ce înseamnă acest lucru pentru sistemul politic, economic și societate.

Inegalitatea veniturilor și inegalitatea de avere au crescut foarte mult în ultimii 30 de ani. Este un adevăr care nu mai trezește dispute, însă determină controverse atât asupra cauzelor acestui fenomen, cât și a efectelor sale. Statele Unite înregistrează în rândul țărilor avansate cel mai înalt grad de inegalitate și cel mai inferior nivel la egalitatea de șanse. Bogăția și modul de acumulare a acesteia au sufocat principiile dinamice ale capitalismului. Joseph E. Stiglitz explică cum inegalitatea afectează economia, democrația, sistemul de justiție. Inegalitatea extremă a veniturilor este un fel de cancer care a afectat întregul sistem. O elită mică este capabilă de a achiziționa în mod eficient legile și reglementările lor, încât acestea să lucreze în favoarea sa.

Joseph E. Stiglitz extinde diagnosticul său din best-seller-ul *The Price of Inequality* în următoarea carte *The Great Divide: Undeclared Societies and What We Can Do About Them* [2], unde adresează întrebarea: Cum a devenit America cea mai inegală țară din lume și ce putem face?

Autorul susține că inegalitatea este o alegere - rezultatul cumulat al politicilor nedrepte și priorităților greșite. Se supun analizei dimensiunile inegalității în America, cauzele, precum și consecințele sale pentru națiunea americană și pentru întreaga lume. În conținutul demersului său științific, autorul îndeamnă pentru următoarele soluții: creșterea impozitelor pe corporații și cei bogați, oferirea ajutorului mai mare pentru copiii săraci, investiții în educație, știință și infrastructură, a face mult mai mult pentru restabilirea economiei ocupării depline. Cu referire la experiența țărilor Scandinaviei, Singapore și Japonia, el aduce argumente împotriva curentului de austeritate inutil, distructiv, zdrobitor pentru întreaga Europă. În cele din urmă, Joseph E. Stiglitz crede, că alegerea nu este între creșterea economică și echitate, ci prin politicile coerente pot fi

promovate ambele. Sesizarea sa nu este atât de mult despre capitalism ca atare, ci modul în care capitalismul secolului XXI a fost pervertit. El lansează apelul de a confrunta inegalitatea economică a Americii drept o problemă politică și morală.

Anthony B. Atkinson, considerat tatăl studiilor moderne de inegalitate, este profesor la Școala de Economie și Științe Politice din Londra (Marea Britanie). În studiul său ambițios *Inequality: What Can Be Done?*[3] cercetează inegalitatea și sărăcia pentru ultimii 40 de ani, folosind riguroase analize cantitative pentru a evalua impactul ratelor de impozitare și a altor măsuri politice privind inegalitatea în Regatul Unit. Ideile lui însă pot fi extrapolate și asupra Statelor Unite. Inegalitatea este una dintre problemele cele mai urgente ale societății moderne. Amploarea problemei a luat coraportul de 99% la 1%, fiind înrădăcinată în dezbaterile publice. Anthony B. Atkinson, fiind în fruntea cercetărilor mondiale axate pe inegalitate, prin contribuția sa teoretică și practică formulează un algoritm de politici care ar putea aduce o schimbare reală în distribuția veniturilor în țările dezvoltate. Problema nu este în faptul că cei bogați devin și mai bogați, ci în mecanismul de diminuare a inegalității sociale. Anthony B. Atkinson propune să se meargă dincolo de introducerea noilor impozite pentru cei bogați privind finanțarea programelor existente și recomandă noi politici ambițioase în următoarele domenii: tehnologie, ocuparea forței de muncă, securitatea socială, schimbul de capital, precum și sistemul fiscal.

Anthony B. Atkinson demonstrează o poziție mult mai radicală decât Thomas Piketty. Programul său de schimbare este perceput drept o voce de speranță și optimism pentru eventualele posibilități de acțiune politică, soluții orientative pentru viitor. Lucrarea se concentrează pe metode inovatoare pentru a aborda ceea ce este în curs de dezvoltare ca problemă definitivă a timpurilor noastre. Cartea, oferind o serie de sugestii de politici originale, relevă premisa autorului: inegalitatea nu este inevitabilă, un fapt de viață, cum ar fi vremea, ci produsul comportamentului uman conștient.

Thomas Piketty este profesor la Paris School of Economics (Franța). Lucrarea *The Economics of Inequality* [4], tradusă de către Arthur Goldhammer, apare pentru prima dată în limba engleză, oferind o discuție extrem de clară, convingătoare și coerentă asupra inegalității economice. Autorul începe prin a explica modul în care evoluează inegalitatea și cum economiștii o măsoară. În capitolele următoare, el explorează diferențele în venituri și proprietate a capitalului și varietatea politicilor utilizate pentru a reduce aceste decalaje. Pe parcursul expunerii materialului, cu o claritate și precizie caracteristică, el introduce idei-cheie despre relația dintre muncă și capital, efectele diferitelor sisteme de impozitare, distincția dintre timp „istoric” și timp „politic”, impactul educației și schimbărilor tehnologice, natura piețelor de capital, rolul sindicatelor și tensiunile aparente între urmărirea eficienței și exercitarea de echitate. În secolul XXI, inegalitatea s-a impus în prim-planul dezbaterilor publice. *The Economics of Inequality* conturează fundalul conceptual al interpretărilor moderne despre inegalitate.

În 2014 Thomas Piketty publică *Capital in the Twenty-First Century*, [5] o lucrare de o extraordinară ambiție și originalitate, considerată de critica modernă drept cea mai importantă carte a deceniului în materie de economie. Tirajul de mai bine de două milioane exemplare până la moment confirmă valoarea revoluționară a cărții, axate pe analiză de

venituri și inegalitate. Chiar și în pofda criticilor dure aduse acestei lucrări, ea rămâne a fi una dintre cele mai valoroase studii comparate longitudinale. Contribuția lui Thomas Piketty ne orientează spre ceea ce trebuie să facem pentru a produce o creștere mult mai mare, a asigura o oportunitate economică mai largă și o mai mare stabilitate socială.

David B. Grusky este profesor de sociologie la Universitatea Stanford (SUA), director al Centrului Stanford privind sărăcia și inegalitatea. Seria de cărți *Studii în inegalitate socială*, editate sub egida Stanford University Press și coordonate de David B. Grusky și Paula England, a fost inițiată ca răspuns la decolarea inegalității economice în lume, persistența sau declinul altor forme de inegalitate și explozia încercărilor de a înțelege și explica sursele de sărăcie și inegalitate. Seria de cărți acoperă interesul pentru cercetarea teoretică și empirică a agendei de clasă, gen și a inegalităților pe bază de rasă. Studiile în inegalitatea socială reprezintă diverse metodologii și abordări, inclusiv tratate conceptuale și teoretice, analize cantitative și calitative, precum și abordări comparative, studii de caz.

David B. Grusky este autorul mai multor cărți, obiectul de studiu al cărora îl constituie stratificarea socială. Lucrarea *Social Stratification: Class, Race, and Gender in Sociological Perspective* [6] explorează inegalitatea în creștere a veniturilor și încetinirea ascensiunii economice în curs de desfășurare, cauzele și consecințele politicii de inegalitate. Abordarea stratificării sociale are la bază teoriile moderne, încorporând cele mai recente date, dar oferă și noi perspective la dezbaterile clasice. Arealul de acoperire al lucrării include: funcțiile și disfuncțiile inegalității, inegalitatea în perspectivă comparată, structura inegalității, clasa conducătoare, elitele și clasa superioară, sărăcia și clasa inferioară, rasă și etnie, inegalitatea de gen, repercusiunile inegalității, viitorul inegalității. Lucrarea citată consolidează acoperirea de noi lucrări teoretice și empirice în stratificarea socială, reflectând o viziune clară asupra domeniului. Lucrarea ajunsă la cea de a patra ediție, fiind revizuită, actualizată și completată, reprezintă o contribuție intelectuală pentru o perioadă de viitor mai îndelungată.

Harold Kerbo este profesor de sociologie la Universitatea Politehnică de Stat din California (SUA), autor a numeroase articole și cărți pe teme de stratificare socială. În cea de a opta ediție a lucrării sale *Social Stratification and Inequality* [7], Harold Kerbo oferă o perspectivă generală asupra modului de evoluție a stratificării sociale în timp și o prezentare globală asupra conflictului de clasă. Conținutul lucrării abordează asemenea subiectele precum: perspective și concepte în studiul stratificării sociale; dimensiunile inegalității în Statele Unite; stratificarea socială în societățile umane; istoria inegalității; teoria stratificării sociale; teorii moderne ale stratificării sociale; structura clasei americane; stratificarea de gen, rasă și etnie; mobilitatea socială; sistemul mondial de stratificare; stratificarea socială în Japonia și Germania; stratificarea și globalizarea.

Harold Kerbo se specializează pe studiile comparate ale sărăciei. Lucrarea *World Poverty* [8] oferă un rezumat general al sărăciei la nivel global la începutul secolului XXI. Autorul face o introducere în teoria modernă a sistemului mondial, încercând de a explica sărăcia și inegalitatea în lume. Capitole separate conțin o prezentare generală a sărăciei în Africa, America Latină și Asia, oferind explicații asupra unor țări care au devenit mai bogate (îndeosebi din zona asiatică) datorită interacțiunilor sale cu economia globală.

Harold Kerbo vine cu dovezi extinse asupra naturii statului în țările în curs de dezvoltare, care este cel mai important factor în stagnarea sau dezvoltarea economică. Spre deosebire de cercetările anterioare și a declarațiilor Băncii Mondiale, autorul a creat un model propriu prin care încearcă să explice de ce unele țări au "buna guvernare" și altele nu.

Un alt spectru de lucrări ale autorului deja citat se axează pe studiul de caz al unor țări precum Japonia [9], Tailanda [10], Germania [11], Cambodgia [12]. Această serie de cărți, dintr-o perspectivă globală, abordează comparat procesele de stratificare socială, aducând o contribuție teoretico-empirică valoroasă în domeniu.

Gerhard E.Lenski este distinsul profesor emerit de sociologie de la Universitatea Carolina de Nord (SUA). Lucrarea sa *Power and Privilege* [13] încearcă să răspundă la întrebarea centrală a domeniului de stratificare: Cine ce obține și de ce? Aplicând o vedere dialectică asupra dezvoltării gândirii domeniului de stratificare, Gerhard E.Lenski descrie contururile teoriilor emergente. El arată perspective diverse și contradictorii cu cele ale lui K.Marx, H.Spencer, Gh.Sumner, Th.Veblen, G.Mosca, V.Pareto, P.Sorokin, T.Parsons și R.Dahrendorf. Lucrarea citată reprezintă un ghid indispensabil în algoritmul înțelegerii cauzei și efectului inegalității umane, precum și a consecințelor puterii politice și economice.

Din categoria autorilor, care recent se lansează în analiza unei probleme atât de complexe și controversate precum este inegalitatea se remarcă Kasturi DasGupta, profesor de sociologie la Universitatea Georgian Court (SUA). Cartea *Introducing Social Stratification* [14] este o excelentă introducere la subiectul de stratificare socială, abordând critic cauzele și consecințele inegalității sociale în Statele Unite. Autoarea explică în mod clar mecanismele sociale și economice care servesc la păstrarea și aprofundarea stratificării sociale. Studiile de caz și exemplele vin să faciliteze înțelegerea bazelor și consecințelor inegalității sociale asupra șanselor de viață.

Un segment substanțial al discuțiilor privind inegalitatea socială îl reprezintă abordările despre clasa mijlocie. Esența acestor abordări se reduce la încercarea de a stabili care criterii sunt definatorii în identificarea clasei de mijloc. Analiza ultimelor apariții editoriale confirmă diverse interpretări privind analiza naturii și rolului acestei grupe sociale. Studiile date vin să completeze conceptualizarea modernă despre stratificare. Partea cea mai valoroasă a acestor studii este dezvoltarea schemelor claselor sociale, care reprezintă un instrument analitic util în descrierea și înțelegerea societății. Sunt relevante analizele asupra stratificării interne a claselor sociale și mobilității sociale intergeneraționale.

Middle Class in America [15] este un raport unde se analizează diferite definiții, discută valorile și aspirațiile din clasa de mijloc, prezintă bugetele ipotetice ce arată modul în care aceste aspirații pot fi realizate cu diferite venituri. Partea majoritară a americanilor se raportează la clasa de mijloc. Acest fapt ridică întrebarea: Ce înseamnă să fii din clasa de mijloc? În cele din urmă, în baza analizelor comparate, se consideră dacă este sau nu este mai greu să trăiești un stil de viață a clasei de mijloc astăzi decât a fost în urmă cu douăzeci de ani. Rezultatele studiului indică cât de dificil este să ajungi și să te menții în clasa de mijloc. Pentru multe familii este deosebit de greu de a atinge aceste obiective, în special familiile din zonele cu prețuri mai mari la locuințe. În plus,

orice număr de evenimente incontrolabile poate determina dificultăți în realizarea aspirațiilor spre clasa de mijloc, precum facturile medicale suplimentare, plățile pentru educația copilului, îngrijirea persoanelor vârstnice sau alte cereri pe venit. Familiile se confruntă, de asemenea, cu incertitudinea cu privire la veniturile lor viitoare, în special într-un mediu de șomaj ridicat.

Unul dintre semnele distinctive ale societății americane a fost dorința comună în rândul familiilor din toate mediile pentru securitatea economică și o viață mai bună pentru copiii lor. Din păcate, multe familii nu sunt în măsură pentru a face față cheltuielilor care le pune în raport cu clasa de mijloc. Dacă familiile americane sunt orientate pentru a se ierarhiza în clasa de mijloc, statul trebuie să aibă o economie sănătoasă, un sector responsabil privat care să ofere locuri de muncă decente, cu beneficii, și un sector public eficient care să asigure școli de înaltă calitate pentru toți copiii. Statul, oferind oamenilor instrumente de care au nevoie pentru a acumula avere, va favoriza creșterea clasei de mijloc. Familiile care aspiră să fie clasa de mijloc vor să obțină anumite lucruri, inclusiv propria lor casă, o mașină pentru fiecare adult, pensionarea, economii pentru colegii de calitate, îngrijire medicală adecvată, un mod regulat de vacanță a familiei. [16]

O abordare care diferă de cea academică, însă deosebit de captivantă, o găsim în recenta apariție editorială a lui Peter D. Kiernan, antreprenor, filantrop și consilier pentru întreprinderi non-profit și guvernamentale. [17] Studiul *American Mojo: Lost and Found: Restoring our Middle Class Before the World Blows* se concentrează pe cea mai mare provocare și oportunitate - restaurarea clasei de mijloc. Fiecare capitol începe cu povestea unei persoane care a participat, iar în unele cazuri a jucat un rol-cheie în progresul clasei de mijloc americane. Prin intermediul istoriilor individuale, autorul relevă succesele și eșecurile din trecut, dar și stabilește planul său pentru salvarea clasei de mijloc a Americii.

Educată, calificată și motivată, clasa de mijloc a fost piatra de temelie a puterii economice postbelice americane. Forța motrice - miracolul american -, care a luptat și a schimbat percepția modelului economic mondial, astăzi s-a plasat într-o stare de pericol. Autorul constată că în afara frontierelor SUA se află 80 la sută din puterea de cumpărare din lume, 92 la sută din creșterea economică din lume și 95 la sută din consumatorii din lume. Astăzi, zeci de națiuni au planuri explicite pentru a crea propriul lor miracol - clasa de mijloc. Preluând modelul american al anilor '50 (sec.XX), aceste țări își vor scurta drumul către clasa de mijloc, prin asigurarea unor condiții dinamice de prosperare. În următorul deceniu un miliard și mai mulți membri ar trebui să apară în clasa de mijloc. În aceste condiții inevitabile de concurență pentru viitor, autorul își exprimă îngrijorarea pentru viitorul clasei de mijloc în SUA, numărul căreia este în derivă. Această carte își asumă o vedere de perspectivă globală asupra dezvoltării clasei de mijloc, dar și a ignoranței de care dau dovadă politicienii atunci când este vorba de clasa de mijloc.

Studiile comparate asupra clasei de mijloc oferă posibilitatea de a vedea tabloul general al evoluției procesului de stratificare socială. [18] Pe parcursul ultimelor decenii, Statele Unite ale Americii dețineau cea mai bogată clasă de mijloc din lume. Începând din 2015 această prioritate o deține Canada. Cifra utilizată de către cercetători pentru a compara clasele de mijloc din diferite țări este venitul anual mediu standardizat în do-

lari SUA. În 1980, SUA a fost singura țară din lume cu un venit anual mediu de peste 15 mii dolari, cea de a doua fiind Canada cu 14 mii dolari. Țările europene mai dezvoltate, precum Marea Britanie, Olanda, Norvegia, Suedia și Franța, au plutit în jurul valorii pragului de 10 mii dolari. Veniturile clasei de mijloc din Canada și majoritatea țărilor europene au continuat să crească chiar și în timpul recesiunii globale profunde, care a început în anul 2009. Clasa de mijloc din Canada a continuat robust să adune avere în timpul recesiunii, deși într-un ritm ceva mai lent decât în anii anteriori. În 2013 economia SUA este de peste nouă ori mai mare decât a Canadei. Însă cetățenii din clasa de mijloc din SUA nu s-au cules cu multe beneficii în urma prosperității economice a țării sale în timpul secolului XXI. Cei bogați au beneficiat de cea mai mare creștere a salariilor post-2000 în SUA, în timp ce salariile din clasa de mijloc și clasa de jos au stagnat sau chiar au scăzut. Mai mulți factori au permis prosperitatea clasei de mijloc a Canadei în comparație cu SUA. În primul rând, nivelul de studii american a scăzut în comparație cu alte țări dezvoltate. Al doilea factor, diferența salariilor în sectorul privat dintre managerii superiori și lucrătorii entry-level, care este masivă în SUA, mai ales în comparație cu Canada și țările europene dezvoltate. Asemenea indicatori economici, precum ar fi PIB-ul, pot fi înșelătoare atunci când se încearcă de a discerne care cetățeni ai țării înregistrează cele mai bune realizări economice. Potrivit sursei citate, SUA se mândrește cu impresionante realizări economice, însă un număr mare de cetățeni nu beneficiază de ele. În cele din urmă, guvernul SUA ia mai mult o abordare laissez-faire față de promovarea egalității de venituri decât guvernele canadian și europene, care redistribuie bogăția mult mai proactiv. Rezultatul este un decalaj mult mai mic între bogați și săraci, iar aceste țări beneficiază de o clasă mijlocie mai solidă și mai prosperă. [18]

Din seria de lucrări de ultimă oră care abordează inegalitatea din perspectiva subminării țeșăturii foarte democratice a Statelor Unite este *Plutocracy in America: How Increasing Inequality Destroys the Middle Class and Exploits the Poor* [19]. Autorul recente lansări editoriale este Ronald P. Formisano, profesor emerit de istorie la Universitatea din Kentucky (SUA), care supune analizei declinul clasei de mijloc și influența crescândă a top 1% din persoanele cu venituri înalte, totodată explică de ce acest lucru s-a întâmplat și ce consecințe au fost și vor fi în viitor, dacă această tendință nu este inversată.

Diferența tot mai mare între americanii cei mai bogați și restul societății favorizează inegalitatea excepțională în venit, avere și oportunitate. Această carte arată că o infrastructură de inegalitate împiedică dezvoltarea decentă a ființei umane și exercitarea drepturilor fundamentale. Un guvern dominat de finanțe, interese corporatiste a subminat democrația, minimalizând mobilitatea ierarhiei sociale, astfel schimbându-se caracterul națiunii. Din această direcție a prăpastiei dintre super-bogați și clasele muncitoare și mijlocii, Ronald P. Formisano explorează modul în care creșterea dramatică a inegalității veniturilor în ultimele patru decenii a transformat America de la o țară a făgăduinței democratice într-una de oportunitate diminuată. Începând cu anii 1970, politicile guvernamentale au contribuit la fluxul de avere spre straturile sociale cu venituri înalte. Statele Unite ale Americii, conchide autorul, este acum mai mult o plutocrație decât o democrație.

Studiul ultimelor apariții editoriale demonstrează un interes deosebit pentru procesul de stratificare al țărilor cu economii emergente, precum China și Australia. Formarea stratificării sociale a societății contemporane reprezintă un proces complicat de transformări socioeconomice. Pentru studiul clasei de mijloc nu există o abordare unică, necesitându-se studii empirice comparate, care vor permite de a identifica esența și caracteristicile clasei de mijloc.

Din puținele cărți traduse în limba engleză, lucrarea *The Rising Middle Classes in China* editată de Li Chunling [20] reunește cele mai recente rezultate de cercetare ale savanților chinezi cu renume care au examinat în mod cuprinzător formarea clasei de mijloc în China.

Creșterea economică de mare viteză în China a creat o clasă de mijloc înfloritoare. În pofida proporției relativ scăzute raportate la totalul populației, numărul absolut al clasei de mijloc este considerabil având în vedere populația uriașă a Chinei. Clasa de mijloc a Chinei totalizează în prezent peste 100 de milioane de oameni. Potrivit prognozelor cercetătorilor chinezi, clasa de mijloc va fi de 40% din populația Chinei în următorii 10 ani, aproximativ ajungând la 400 milioane. Acesta va fi un număr foarte mare de oameni, care va exercita o influență considerabilă asupra sectoarelor sociale, economice, culturale și politice din China. În baza analizei detaliate a datelor de sondaj, se descrie procesul de formare a statutului actual al clasei de mijloc din China și se prezice dezvoltarea viitoare și influența acesteia asupra transformărilor sociopolitice din China în secolul XXI. Oamenii de științe sociale vor deveni o resursă esențială pentru mediul de afaceri, care doresc să identifice și să înțeleagă un fenomen care va avea impact asupra prosperității și a oportunităților viitoare.

Tot din categoria lucrărilor care explorează clasa de mijloc chineză este și lucrarea *The Chinese Dream: The Rise of the World's Largest Middle Class and What it Means to You*. [21] Autoarea Helen H.Wang, expert reputat în domeniu, oferă o privire generală asupra uneia dintre forțele cele mai dinamice ale modelării lumii moderne – clasa de mijloc. În doar două decenii China a dezvoltat cea mai mare clasă de mijloc din lume. Creșterea clasei de mijloc în China rivalizează cu creșterea economiei globale a Chinei, ca un fenomen cu implicații uriașe pentru întreaga lume. Pentru a obține o imagine mai clară a impactului acestei noi clase de mijloc, Helen H.Wang ne oferă interviuri cu exponenții acestui strat social din diferite domenii.

Pe același subiect investigativ se plasează lucrarea editată de Cheng Li *China's Emerging Middle Class: Beyond Economic Transformation*. [22] Cheng Li, împreună cu un grup de experți, se concentrează pe ramificațiile sociopolitice ale nașterii și emergenței clasei de mijloc din China în ultimele două decenii. Apariția rapidă și creșterea explozivă a clasei de mijloc din China au consecințe enorme atât asupra dezvoltării interne a țării, cât și asupra întregii lumi. Autorii chinezi și cercetătorii din afara Chinei în studiile sale au fundamentat rolul clasei de mijloc, delimitând cine este sau nu membru al acestei clase sociale.

Universitatea Națională din Australia a dat publicității recent rezultatele studiului sociologic *Social Class in Australia Beyond the "Working" and "Middle" Classes* [23].

ANUpoll se bazează pe o lungă tradiție de cercetare, care își are începutul încă din 1960. Este conceput pentru a informa dezbaterile publice și politice. Prin realizarea ANUpoll-ului Australian National University își realizează misiunea de a se adresa și contribui la problemele de importanță națională. O modalitate de a măsura existența claselor într-o societate este de a explora gândurile cetățenilor cu privire la autoidentificarea lor la o clasă sau alta. Publicarea rezultatelor sondajelor privind clasele și stratificarea socială în societatea australiană, contribuie la înțelegerea, în general, a societății australiene. Pe baza rezultatelor studiului, australienilor le este mai ușor să se orienteze în structura societății și să se deplaseze între clase de la o generație la alta și a avansa mai superior, dincolo de pozițiile sociale ale părinților și bunicilor săi. În conformitate cu rezultatele sondajului, cei mai mulți dintre australieni - 52% - se autoraportează la clasa de mijloc, 40% indică asupra faptului că aparțin clasei muncitoare și doar 2% admit că aparțin clasei de sus a societății australiene, 6% dintre respondenți nu au furnizat nici un răspuns.

Ca urmare a schimbărilor dramatice din ultimii ani produse în domeniul economiei și socialului, studiul asupra inegalității s-a dezvoltat rapid, devenind unul dintre cele mai solicitate domenii de studiu științific interdisciplinar. Cererea pentru studiile analitice a inegalității economice la nivel internațional este acoperită de un șir de centre specializate în analize comparate, cele mai cunoscute fiind: LIS: Cross-National Data Center în Luxemburg [<http://www.lisdatacenter.org/>], International Inequalities Institute în Londra [<http://www.lse.ac.uk/>], The Stanford Center on Poverty and Inequality [<http://web.stanford.edu/group/scspi/index.html>].

Utilizarea bazelor de date LIS: Cross-National Data Center a permis o abordare comparativă și obținerea portretului complex al inegalității între țările bogate la începutul secolului XXI. Autorii Janet C. Gornick, profesor de politici sociale și sociologie (Graduate Center of the City University of New York), și Markus Jäntti, profesor de economie (Swedish Institute for Social Research, Stockholm University), în lucrarea *Income Inequality: Economic Disparities and the Middle Class in Affluent Countries* [24] prezintă în mod comparativ, bazându-se pe un volum de date empirice extinse, o analiză amplă și pertinentă a inegalității economice, o atenție specială fiind acordată clasei de mijloc, un segment mai puțin abordat în literatura de inegalitate. Combinația de date de înaltă calitate, comparabilă între țări, aplicarea metodologiilor sofisticate face posibilă de a releva particularitățile evoluțiilor clasei de mijloc într-o perioadă de schimbări majore economice, politice și sociale.

Interesul pentru studiul clasei de mijloc, îndeosebi în aspect regional și internațional comparat, se înregistrează în diferite medii academice. *Being Middle - Class in Latin America* [25] se alătură dezbaterilor privind dimensiunea clasei de mijloc în țările Americii Latine, analizând structura și caracteristicile sale. Lucrarea investighează potențialul de mobilitate interclasă și evoluția acesteia în timp.

Estimând dimensiunile și analiza unor caracteristici relevante ale clasei de mijloc latino-americane în țările eșantionate, autorii lucrării identifică modele similare în întreaga regiune. Regiunea latino-americană reprezintă clase de mijloc mult mai mici decât în țările mai avansate economic, arătând nivele mai ridicate de inegalitate. Indicatorii de

venit arată o puternică corelație cu nivelul de educație, indicând asupra importanței accesului la educație de calitate. În majoritatea țărilor eșantionate, agricultura rămâne un sector primar de locuri de muncă pentru cei săraci, în timp ce clasa de mijloc lucrează mai des în sectoarele de producție și de construcție. Concluzionând asupra rezultatelor studiului, autorii recomandă de a se acorda o atenție mai mare atenuării impactului dificultăților economice asupra familiilor din clasa de mijloc, deoarece acestea sunt mai vulnerabile de a cădea în sărăcie. Această analiză oferă un instrument de identificare a caracteristicilor clasei de mijloc, dar insistă și asupra promovării clasei de mijloc de către factorii de decizie ca strat stabilizator în societate.

La nivel internațional, *Global Wealth Report 2015* [26] prezintă o evaluare a clasei de mijloc prin prisma averii globale. Averea la nivel mondial în 2015 a scăzut, ca urmare a puterii dolarului american. Cu toate acestea, situația rămâne a fi pozitivă, deși inegalitățile de avere au continuat să se adâncească.

În acest secol, bogăția clasei de mijloc a crescut puternic în toate regiunile și în aproape toate țările. În întreaga lume, dimensiunea, sănătatea și resursele clasei de mijloc sunt considerate drept factori-cheie în determinarea vitezei și durabilitatea dezvoltării economice. Aceasta de multe ori este în centrul mișcărilor politice și noilor tendințe de consum, și o sursă majoră de oameni de afaceri și antreprenori care au scopul de a satisface noile cerințe. Dintr-o varietate de motive, clasa de mijloc din SUA a ajuns să nu fie cea mai reprezentativă. Din 2015 clasa de mijloc din China, pentru prima dată, a depășit-o numeric pe cea din SUA. Astfel, clasa de mijloc chineză număra acum 109 milioane de adulți, cu mult înaintea părții de 92 milioane de adulți din clasa de mijloc americană. La nivel global în 2015, 14 la suta din populația adultă a aparținut clasei de mijloc - 664 milioane de adulți. În perioada estimată, averea clasei de mijloc a crescut într-un ritm mai lent decât la capătul de sus al celor bogați. Cu toate acestea, clasa de mijloc va continua să se extindă în economiile în curs de dezvoltare cu o cota impresionantă. O creștere emergentă se prognozează să apară în Asia. Ca rezultat, se vor înregistra schimbări în modelele de consum, la fel determinând și schimbări sociale. *Global Wealth Report 2015* definește clasa de mijloc drept agent de stabilitate și prosperitate.

Potrivit raportului citat, *Global Wealth Report 2015*, averea la nivel mondial a ajuns la 250 de miliarde de dolari SUA. Creșterea bogăției în gospodăriile casnice a fost deosebit de puternică în SUA și China între jumătatea anului 2014 până la mijlocul lui 2015. Cu toate acestea, bogăția și în continuare rămâne să fie concentrată în principal în Europa și Statele Unite, deși creșterea bogăției pe piețele emergente a fost cea mai impresionantă. De cinci ori acest indice a crescut în China de la începutul secolului. China reprezintă acum o cincime din populația lumii, în timp ce deține aproape 10 la suta din averea globală. Clasa de mijloc chineză este acum, pentru prima dată, cea mai mare din lume.

Concluzii finale și recomandări. Trăim într-o lume în care capitalismul a eșuat masele. Bogații devin și mai bogați, iar săracii și mai săraci. Promisiunea că salariile vor crește pe măsura creșterii productivității este astăzi mai mult un mit decât realitate. Oamenii continuă să speră că cei bogați pot reprezenta interesele claselor mijlocii și celor

de la scara inferioară a ierarhiei sociale. Ipotetic s-ar putea întâmpla la nivel teoretic, dar nu mai mult. Guvernele corupte și lipsite de performanță profesională perindă puterea, contribuind la o disparitate și mai mare a veniturilor și favorizând toate formele de inegalitate, prin aceasta stagnând mersul firesc al progresului.

Sinteza celor mai reprezentative lucrări în materie de inegalitate editate în ultimii ani demonstrează interesul pentru problema dată, plasând-o în categoria celor mai actuale în domeniul științelor socioumane. În virtutea dificultății tratării științifice a acestei probleme, în calitate de autori se produc savanți de notorietate internațională și centre specializate în cercetări teoretico-empirice multidisciplinare.

Realizarea analizei literaturii citate ne permite să afirmăm că divizarea societății în clase sociale este un proces inevitabil, care în mare parte predetermină dezvoltarea sa spre progres. Statele demonstrează cointeresare în dezvoltarea clasei de mijloc, însă acțiunile întreprinse poartă mai mult un caracter declarativ. Acestea sunt orientate spre susținerea unor măsuri de scurtă durată, însă nu și susținerea continuă și extinderea acestei grupe sociale.

Identificarea clasei de mijloc în sursele bibliografice analizate se realizează pe următoarele trei criterii de bază: averea și venitul, statutul socio-profesional și autoidentificarea indivizilor. Nu există o abordare teoretico-empirică unică. Societățile în condiții de transformare socială parcurg diferite evoluții, iar interpretările științifice au la bază tradiții eterogene de înțelegere și explicare a proceselor de stratificare socială. Variațiile semnificative ale evaluărilor empirice ale clasei de mijloc induc anumite impedimente în dezvoltarea și punerea în aplicare a măsurilor de gestionare corespunzătoare.

În contextul proceselor transformaționale care au loc la moment în lume, se relevă actualitatea întrebării: Care sunt perspectivele de dezvoltare a țării în noile realități ale globalizării lumii moderne? Pentru ca fiecare țară să înțeleagă clar vectorul dezvoltării în comunitatea internațională este important de a studia și înțelege potențialul societății. Clasa de mijloc este examinată în interpretările științifice curente drept forță motrice modernizatoare a societății contemporane, în virtutea faptului că demonstrează orientarea conștientă și practică spre crearea și menținerea în societate a condițiilor stabile de dezvoltare.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Stiglitz Joseph E. *The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers Our Future*. Publisher: W.W.Norton&Company. First edition, 2013. 560 p.
2. Stiglitz Joseph E. *The Great Divide: Unequal Societies and What We Can Do About Them*. Publisher: W.W.Norton&Company. First edition, 2015. 464 p.
3. Atkinson Anthony B. *Inequality: What Can Be Done?* Publisher: Harvard University Press, 1-st edition, 2015. 400 p.
4. Piketty Thomas. *The Economics of Inequality*. Publisher: Belknap Press, 2015. 160 p.
5. Piketty Thomas. *Capital in the Twenty-First Century*. Publisher: Belknap Press, 2014. 696 p.
6. Grusky David B. *Social Stratification: Class, Race, and Gender in Sociological Perspective*. Publisher: Westview Press, Fourth Edition, 2014. 1200 p.

7. Kerbo Harold. *Social Stratification and Inequality*. Publisher: McGraw-Hill Education, 8-th Edition, 2011. 624 p.
8. Kerbo Harold. *World Poverty: The Rotors of Global Inequality and the Modern World System*. Publisher: McGraw-Hill Education; 1-st edition, 2005. 312 p.
9. Kerbo Harold. *Who Rules Japan?: The Inner Circles of Economic and Political Power*. Publisher: Praeger, 1995. 224 p.
10. Slagter Robert, Kerbo Harold. *Modern Thailand: A Volume in the Comparative Societies Series*. Publisher: McGraw-Hill Humanities, 1999. 168 p.
11. Kerbo Harold. *Modern Germany: A Volume in the Comparative Societies Series*. 1-st Edition. Publisher: McGraw-Hill Humanities, 1999. 179 p.
12. Kerbo Harold. *The Persistence of Cambodian Poverty: From the Killing Fields to Today*. Publisher: McFarland, 2011. 228 p.
13. Lenski Gerhard E. *Power and Privilege: A Theory of Social Stratification*. Publisher: The University of North Carolina Press, 1984. 525 p.
14. DasGupta Kasturi. *Introducing Social Stratification: The Causes and Consequences of Inequality*. Publisher: Lynne Rienner Publishers, 2015. 450 p.
15. *Middle Class in America*. U.S. Department of Commerce. 2011. 59 p.
16. FOCUS. University of Wisconsin. Madison Institute for Research on Poverty. Volume 27, Number 1, Summer, 2010, p.1-27.
17. Kiernan Peter D. *American Mojo: Lost and Found: Restoring our Middle Class Before the World Blows*. Publisher: Turner, First Edition, 2015. 464 p.
18. What country has the richest middle class? <http://www.investopedia.com/ask/answers/040615/what-country-has-richest-middle-class.asp> Investopedia (vizitat 28 ianuarie 2016).
19. Formisano Ronald P. *Plutocracy in America: How Increasing Inequality Destroys the Middle Class and Exploits the Poor*. Publisher: Johns Hopkins University, 2015. 227 p.
20. Chunling Li (Editor). *The Rising Middle Classes in China*. Series: Social Change in China. Publisher: Paths International LTD, 2015. 244 p.
21. Wang Hellen H. *The Chinese Dream: The Rise of the World's Largest Middle Class and What it Means to You*. Publisher: Create Space Independent Publishing Platform, 2-nd edition, 2010. 262 p.
22. Cheng Li (Editor). *China's Emerging Middle Class: Beyond Economic Transformation*. Publisher: Brookings Institution Press, 2010. 369 p.
23. Sheppard Jill. *Nicholas Biddle, Social Class in Australia Beyond the "Working" and "Middle" Classes*. Australian National University, Centre for Social Research and Methods, College of Arts and Social Sciences. ANUPOLL, Report nr.19, September, 2015. 20 p.
24. Janet C. Gornick, Markus Jäntti. *Income Inequality: Economic Disparities and the Middle Class in Affluent Countries*. Publisher: Stanford University Press, 2014. 540 p.
25. Castellani F., Parent Gw. *Being Middle - Class in Latin America*. Organisation for Economic Co-operation and Development. Development Centre. Working Paper No. 305. Research area: Latin American Economic Outlook, October 2011. 45 p.
26. *Global Wealth Report 2015*. <https://www.worldwealthreport.com/> (vizitat 6 februarie 2016).

CONTEMPORANEITATEA CONEXIUNILOR ÎN FILOSOFIE CONTEMPORARY OF THE PHILOSOPHICAL'S CONNECTION

Ana PASCARU, *doctor habilitat în filosofie,*
Institutul de Istorie al AȘM

Summary

In this paper inquire is concern to find the answer it's it's how is possible to statement epistemology philosophical connection into knowledge-based society. The author looking through philosophical connection to sensibilyze the community to recognize that this kind of connection is representative for all field of research not only scholars. Also that the renounce to metaphysics' do not means that its missing, in contrary it's remain theoretical present into all results of research.

Keywords: *philosophy, philosophical connection, contemporary, knowledge-based society, forms of knowledge.*

Contemporaneitatea realităților cu care se confruntă societatea au o paletă atât de diversă încât și cea mai succintă monitorizare indică o complexitate pe potrivă, dar și creionează necesitatea unor studii exhaustive. Deoarece paleta realităților, care vertiginos se modifică, redimensionează procesele în/și dintre societăți, iar la nivel planetar tot mai frecvent discutăm de procese globale. O completare distinctă a paletelor ține de apropierea dintre ceea ce înseamnă periodizare culturală și civilizațională, adică dintre Post-modernism/Transmodernism/Neomodernism[1] și Era Informațională[2]. Concomitent se modifică și relația civilizațional-culturală, deoarece deschiderile Ereii Informaționale instantaneu impulsionează realitățile în care se manifestă și în consecință niveluri mai puțin cunoscute devin din ce în ce mai vizibile. Și nu în ultimul rând, itinerariile acestor niveluri influențează constituirea raporturilor dintre oportunitățile culturale și civilizaționale, conducând fie la substituție, fie la marginalizare reciprocă, sau se pliază între ele în dependență de gradul de sensibilizare/maturitate a mediului comunitar.

Printre aceste niveluri se numără și cele conturate în domeniile cu precădere reale ale științei, care cunosc o ascensiune redutabilă începând cu a doua jumătate a sec.XX. Climatul acestor niveluri au contribuit substanțial la explozia de rezultate, obținerea cărora au facilitat diseminarea produsului lor dincolo de frontierele comunităților academice. De asemenea, din produsul rezultatelor obținute își au originile și în contururile societății bazate pe cunoaștere. Și deopotrivă cu oportunitățile societății bazate pe cunoaștere s-au angajat la promovarea ideii conform căreia realitățile, inclusiv cea socială, pot fi încadrate în formule matematice sau de alt gen. Este o stare de fapt îngrijorătoare nu numai pentru cercetările din domeniile socioumaniste, dar și pentru celelalte în aceeași măsură, deoarece se neglijează integritatea conexiunilor care asigură atât dezvoltarea, cât și reînnoirea, care înseamnă aducerea în actualitate a domeniului

peotriva provocărilor, inclusiv prin intermediul conexiunilor. Îngrijorările acumulate au cimentat contextul reflectării problematiceii conexiunilor cu precădere prin prisma filosofiei. Or, organonul filosofiei continuă să rămână singurul care menține și asigură caracterul multiaspectual al relației dintre entitățile studiate, chiar dacă pe un anume segment primează una dintre ele nu echivalează cu renunțarea sau marginalizarea, ci, dimpotrivă, are loc îmbogățirea și, mai nou, reînnoirea reciprocă .

În continuare reflecțiile se îndreaptă spre demonstrarea rolului epistemic al conexiunilor și necesitatea prezenței lor în procesul de investigație, indiferent de domeniul de cercetare științifică, dar și pentru celelalte forme de cunoaștere. Această situație de departe nu este una ad-hoc, ci mai degrabă conturată pe parcursul studiilor întreprinse asupra oportunităților societății bazate pe cunoaștere. S-a constatat că oportunitățile respective în calitate de componente ale deschiderilor Erei Informaționale nu numai că influențează, dar și furnizează provocări multiple procesului cunoașterii. În această ordine de idei, renunțarea la conexiuni semnifică frecvența cu care în domeniile științei certifică că doar la suprafață se produc aprofundări spectaculoase în procesul investigațional, de fapt însă are loc reducerea parcursului cunoașterii. Concomitent, lumea cunoașterii în contextul oportunităților respective se îndepărtează de la fundamentele obiectului de studiu, inclusiv temeiurile teoretice, și se pedalează pe metodologia cercetării mai mult sau mai puțin înțeleasă.

Captarea domeniilor științei constituite în părți distincte, inclusiv cele socio – umane, la mai bine de la un secol distanță continuă să reflecte prezența tendinței de înlocuire sau minimalizare a filosofiei , mai nou și a conexiunilor. Ascendentul acestei tendințe își are temeiul nu numai în explozia rezultatelor înregistrate în diverse domenii ale științei, dar și în încercările de a le aplica în practică atât la nivel profesional, cât și la cel cotidian. Este vorba de genul de aplicări care în timp s-au pretat de la minimalizarea parcursului teoretic în procesul investigațional, renunțarea la probleme fundamentale până la diminuarea perioadei de evaluare a produsului ce urmează a fi pus în circulație.

Desigur, sunt rezultate care au devenit un suport emblematic în elaborările și multiplicările de paradigme interesante din perspectiva dezvoltării cercetărilor ulterioare, dar și din cea a ascendenței funcției publice a științei în mediul comunitar. Încadrările acestor paradigme sunt utilizate în argumentarea susținerii viitorului cunoașterii științifice și identificarea domeniilor necesare cercetării, conform căreia cunoașterea științifică înglobează toate formele cunoașterii. Se atestă că ascensiunea științei se pretează a fi o cunoaștere absolută luând lumea matematică și geometrică, menită să furnizeze o cunoaștere univocă a lumii reale, chiar dacă această lume nu putem decât s-o intuim și s-o încercăm în modurile concrete ale vieții noastre subiective[3,p17]. Stare de fapt de loc satisfăcătoare nu numai pentru forme ale cunoașterii care nu se încadrează în actualele standarde științifice, riscând să devină ca și inexistente, dar și cele ale științei propriu-zise. De ce ? Deoarece asupra acestora din urmă (formele cunoașterii științifice) planează autostigmatizarea, întrucât contururile lor s-au desemnat și cu suportul celorlalte forme ale cunoașterii. Separarea în contextul dat însingurează formele cunoașterii științifice,

îndepărtându-le de la sensibilizările privind asigurarea inerentă a conexiunilor intra și interdisciplinare, dar și cu realitatea din care obiectul cercetării este parte.

Sine dubio, provocările inevitabilului asupra procesului cercetării științifice, adjuvându-și ascensiunea, argumentează exigența studierii cauzelor ce alimentează renunțările la conexiunile filosofiei. În acest sens, s-au analizat provocările inevitabilului și prezența tot mai pregnantă de la formularea problemei, desfășurarea procesului propriu-zis al cercetării până la perpetuarea domeniilor științei din perspectiva implicării tehnologiilor informaționale & comunicaționale. S-a constatat că pregnanța inevitabilului în procesul de cercetare susținut prin tehnologiile informaționale & comunicaționale au condus la diminuarea semnificației reperelor valorice, îndepărtând cercetarea de geneza obiectului de studiu, chiar dacă acesta la suprafață se susține și promovează. Are loc și o multiplicare a încercărilor conform cărora temeiul teoretic al unui domeniu nu se mai regăsește în metafizică, dar și conexiunile nu mai sunt la ordinea zilei[4].

O altă cauză responsabilă de diminuările epistemice (în cazul nostru ne referim la inerenta conexiunilor) ține de predispoziția amplificării rolului unor sisteme gen informațional&comunicațional [5], și mai puțin a celorlalte care au ajuns să se manifeste. Amplificare care de fapt vine în contradicție cu realitățile contemporane, deoarece itinerariile sistemelor manifeste relaționează independent de gradul de sensibilizare și cu cât se cunoaște mai mult, cu atât mai mult se fructifică posibilitățile pe care acestea le aduc. Este o contradicție care din perspectiva realității sociale reduce capacitățile de valorificare și de creare de noi valori, dar și perpetuarea sistemelor. Concomitent notăm că, pentru reducerea contradicției se impune acceptarea ideii că sistemele manifeste, inclusiv în realitatea socială, nu numai că sunt de sine stătătoare și conectate între ele, dar că pot fi și parte ale altor macro sisteme. Acceptare care nu face decât să se evidențieze oportunitățile ce examinează facilități multiple. Drept exemplu ar fi conectarea tehnologiilor informaționale&comunicaționale, descentralizarea axiologică, accesul nelimitat la informația mediatică și științifică - componente deja prezente în cadrul societății bazate pe cunoaștere care au stimulat înțelegerea unității în diversitate.

Provocările de o asemenea natură în cumul cu alți factori în timp reduc arealul investigațional și situația degenează, deoarece se pedalează doar pe metodologia științei, renunțându-se la filosofie, dar și la conexiunile pe care doar aceasta le asigură în cadrul teoriei cunoașterii[6]. În timp, marginalizarea filosofiei și declarațiile de îndepărtare de la metafizică sunt lucruri similare care se produc atât în raport cu ontologia, cât și cu epistemologia. Acest fapt se datorează multiplicării și diversificării rezultatelor obținute în domeniile reale ale științei, dar și datorită concursului unor reprezentanți ai filosofiei. Astfel, dacă în primul caz argumentele reprezentanților științelor reale s-au axat pe evidențierea contribuției nesemnificative a filosofiei în conținutul rezultatelor obținute, atunci în cel de-al doilea caz, deja grație unor reprezentanți ai filosofiei care cu abnegație au accentuat cerința delimitării metodologiei științei de filosofie și proliferarea *filosofiei și metodologia științei* sau *metodologia cercetării pe domenii* etc. Nu în ultimul rând, încetățenirea ideii potrivit căreia metafizica este cea de la care ar fi benefic să se renunțe cât mai rapid posibil[7]. Altfel spus, suntem martorii renunțărilor în lanț de la

fundamentele cunoașterii filosofiei, inclusiv prin conexiuni le asigură continuitatea interdependențelor și interacțiunilor. Se atestă că cercetările realizate într-un domeniu nu arareori prin rezultatele obținute îi depășesc arealul, iar valorificarea lor se raportează la oportunitățile societății bazate pe cunoaștere. Valorificare în cadrul căreia se modifică relația dintre cognoscibil și incognoscibil, iar exigența sensibilizărilor rămâne direct proporțională dezvoltării nu numai a domeniilor științei. Aceasta amplifică necesitatea cercetărilor complexe, inclusiv recunoașterea capacității filosofiei „...de a oferi o *reconstrucție rațională* a științei, fără ca din aceasta să apară vreo *pretenție de întemeiere*, pentru că reconstrucția trebuie să accepte deciziile luate, nefiind, prin urmare, în măsură să modifice ceva la faptele complete ale științelor ” [7,p.247].

De ce? Deoarece cea mai succintă radiografie asupra semnificației constituirii conceptuale a societății bazate pe cunoaștere denotă că aceasta încorporează produsul fructificat al rezultatelor obținute din domeniile științei. Și deopotrivă societatea bazată pe cunoaștere *mondo-grosso* înglobează și influențează toate domeniile științei contemporane. În această ordine de idei, înglobarea exteriorizează dezvoltarea cercetărilor inter și multidisciplinară și apariția de discipline la interferența dintre domeniile clasice, dintre cele reale și socioumaniste etc. Iar înlănțuirilor dintre domenii li se datorează explozia și menținerea de rezultate care au impulsionat atât domeniile respective, cât și apariția altor noi. Concomitent are loc sporirea funcției publice a științei în societate în general, chiar dacă nivelul sensibilizărilor în mediul comunitar rămâne insuficient și denotă o prezență de însușiri orizontale, chiar dacă *reînnoirile* ce se produc instantaneu sunt și pe verticală. În timp ce abordările partizane se regăsesc în modalitățile la care sunt raportate rezultatele obținute în cadrul domeniului în care acestea excelează și conexiunii cu cele complementare până la resuscitarea tendințelor deloc noi de marginalizare, sau de înlocuire a unor domenii clasice ale științei, inclusiv a filosofiei.

În contextul dat, fundamentarea explorării aspectelor epistemice, cu precădere acuitatea conexiunilor, este mai mult decât necesară. Or, conexiunile în procesul investigațional sunt cele ce asigură condiția *non discutandum* și care frecvent se încearcă a fi omise odată cu deschiderile societății bazate pe cunoașterea de care se beneficiază, fiind drept o necesitate expirată. Un atare mod de înțelegere a rostului conexiunilor, deloc streine problematicii, dintotdeauna au acompaniat filosofia, dar și domeniile fundamentale ale științei, chiar dacă pentru acestea se utilizează rezultatele acestora, dar *rarisim* valorificându-le pe potrivă. Rezultatele obținute transformate în produse devin un bun care poate deveni valoare doar în condițiile în care se respectă reperatele axiologice, în caz contrar rămâne doar unul pentru consum.

Tentația studiului axat pe punctarea conexiunilor în filosofie în Era Informațională prin deschiderile societății bazate pe cunoaștere sporesc și pericolele devierilor, care atrag în orbita lor nu numai disciplinele umanistice, dar și cele reale în contextul în care cercetările fundamentale la interferența dintre toate domeniile științei se lasă încă așteptate, iar accesul la produsele obținute devin instantaneu accesibile la toate nivelurile ierarhiei sociale. În această ordine de idei, considerăm argumentele ce sunt invocate pentru înțelegerea conexiunilor din filosofie că se edifică nu numai funda-

mentele perpetuării filosofiei, dar și a celorlalte domenii ale științei. De asemenea, se năzuiește evidențierea căilor care dezavuează formele cunoașterii manifeste dincolo de frontierele celor științifice[3]. Cu atât mai mult cu cât oportunitățile societății bazate pe cunoaștere facilitează promovarea formelor cunoașterii științifice, în timp ce celelalte forme sunt lăsate pe din afară, fapt pentru care și probatoriul continuă cu elucidarea formelor cunoașterii în calitate de surse importante pentru coagularea și constituirea celor științifice. Elementele-cheie ale acestui probatoriu rezidă în a demonstra că acceptarea de concepte-teorii în cazul societății bazate pe cunoaștere semnifică recunoașterea instantaneu a conexiunilor care facilitează comunicarea pe interior a tuturor componentelor[3]. Completările conceptului de societate bazată pe cunoaștere cu alte componente semnifică răzorul frontierelor conceptuale, organizându-l în vederea eficientizării sistematizărilor valențiale, dar și prezența manifestă a conexiunilor. Or, recunoașterea prezenței și a conexiunilor de rând cu completările invocate conduc la deschiderea de noi orizonturi, inclusiv în raportul dintre valorificare- crearea de valori și valorificare-consum. În acest sens, temeiul devine însuși probatoriul noilor realități reflectate în transformările schimbărilor profunde. Perspectivele acestor realități evoluează atât de fulminant, încât nu numai din filosofie, dar și din domeniile științei sunt considerate cele mai dezvoltate. Este vorba de faptul că deschiderile societății bazate pe cunoaștere *nolens volens* s-au soldat cu multitudinea de căi și tentații nu numai de marginalizare a rolului filosofiei și renunțarea tacită la organonul acesteia. S-a constatat că, odată cu marginalizarea filosofiei și renunțarea la inerența conexiunilor s-au văzut țintite și domeniile științei, confruntându-se cu propriile renunțări, efectul cărora se înlănțuie și atrag în orbita lor și oportunitățile societății bazate pe cunoaștere, cât și al conceptului acesteia. *Primo*, conexiunile în filosofie s-au pomenit cu deschideri de orizonturi nemaiîntâlnite, grație oportunităților societății bazate pe cunoaștere. *Secundo*, oportunitățile respective au catalizat explozia de noi domenii ale științei, care prin rezultatele obținute consideră că filosofia nu mai este în stare să contribuie la înțelegerea problemelor fundamentale ale lumii contemporane. *Tertio*, rezidă în sensibilizarea comunității științifice privind inocularea necesității de a revigora tradițiile filosofiei și tatonarea posibilităților pe care le oferă tradițiile filosofice pentru conturarea tabloului lumii contemporane[8].

În consecință, hermeneutica întreprinsă în susținerea actualității conexiunilor în filosofie demonstrează că renunțarea la temeiurile teoretice sunt direct proporționale rateurilor domeniului chiar dacă pentru moment acesta se consideră a fi infailibil. Deoarece, îndepărtarea de la temeiuri înseamnă și îndepărtarea de la reperele valorice care nu există fără a fi conectate între ele. În caz contrar, cunoștințele din potențialul tehnic și creativ al oamenilor care presupun cunoașterea riguroasă, obiectivă, incontestabilă, adevărată deja merg mână în mână cu prăbușirea tuturor celorlalte valori, deoarece însăși viața este afectată[3,p.6]. Accentuăm, cunoașterea respectivă este susceptibilă de îndepărtarea a tot ce este subiectiv și subiectivitatea însăși, adică a vieții care se înfăptuiește și dincolo de lumea științei. Cunoașterea științifică de departe nu este singura cunoaștere posibilă, singurul adevăr, în așa fel încât nu există altă realitate, adică reală, în afara obiectului științei, astfel încât omul însuși nu este real decât din această perspec-

tivă. În consecință, tentativele de ideologizare a științei, odată cu substituirea prin scientism și pozitivism s-au soldat cu încetățenirea percepției că lumea de –acum înainte este o lume-a-științei [3,p.195-196]. Consemnăm, în elaborările consultate mai degrabă umbresc cadrul realității în care se constituie raporturile dintre aceste entități decât îl luminează. În această ordine de idei, această stare de fapt nu face decât să suplinească necesitatea investigărilor comprehensive în cercetare prin dezbateri interdisciplinare și fără frontiere dintre domeniile științei, dar și atragerea în căutările respective a reprezentanților din businessul public/ privat . Or, interdisciplinaritatea semnifică conturarea de noi raporturi între domeniile socio-umaniste și cele reale, în mare condiționate de cerința recunoașterii ponderii filosofiei în constituirea funcției publice a științei, de rând cu recunoașterea capacității conexiunilor în filosofie de a face față instantaneelor provocări în legătură cu problemele fundamentale. Dar că și sensibilizările asupra acestui dat poate fi transformat într-un beneficiu al tuturor domeniilor de cercetare, cu atât mai mult cu cât funcția publică a științei aduce cu sine responsabilități sporite în raport cu drepturile declarate. Este vorba de înlesnirile privind accesul la produsul cercetării deja anterior invocat ce sfidează frontierele comunităților cu un anumit nivel de pregătire, sporind pericolul perturbării securității mediului ambiant din care și individul, și comunitatea rămân cotă - parte. Prin urmare, modul în care se va valorifica produsul cercetării depinde de perpetuarea societăților pe cupola civilizațională, dar și a civilizațiilor pe *Terra*.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Loytard J-F *Condiția postmodernă. Raport asupra cunoașterii*. București:Editura Babel, 1993. 144p.; Hutcheon L. *Politica postmodernă*. București: Editura Univers, 1998. 218. p.; Giddens A. *Consecințele modernității*. București : Editura Univers, 2000. 176 p.
2. Pascaru A. *Corelația dintre civilizațional-cultural în societatea bazată pe cunoaștere*. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2013, nr.2(162), p. 7-6.
3. Henry M. *Barbarie*. Iași: Institutul European, 2008. 261p.
4. Vatimo G. *Nihilism și postmodernism în filosofie*. Constanța: Editura Pontica, 1993.184p.
5. Mansell R., Steinmuller W.E. and Montalvo U.D.d. *Opportunities for knowledge- based development: capabilities, infrastructure, investments and policy*. In: Science and public policy, 1998, 26(2),p.91-100.
6. Salavăstru C. *Critica raționalității discursive : o interpretare problematologică a discursului filosofic*. Iași: Editura Polirom, 2001. 216p.
7. Dambock Ch. *Wolfgang Stegmuler și „tradiția continentală”: despre apariția și concepția „ Curenților principale ale filosofiei contemporane”*. În: Revista de Filosofie, Tomul LIX , 2012, nr.2 , p.237-252.
8. Pascaru A. *Societatea bazată pe cunoaștere: realități și perspective*. În : Descentralizarea axiologică în societatea bazată pe cunoaștere. Chișinău: ” Tipografia Centrală”, 2015, p.8-41.

CONDIȚIA ARTISTULUI ÎN CONTEXTUL IMPERATIVULUI ARTEI MILITANTE:
C. DOBROGEANU-GHEREA

THE CONDITION OF THE ARTIST IN THE CONTEXT OF MILITANT ART:
C. DOBROGEANU-GHEREA

Lidia TROIANOWSKI, *doctor în filosofie,*
Institutul de Istorie al AȘM

Summary

In the article, we analyze C. Dobrogeanu-Gherea's ideas regarding the role and mission of the artist, a problem that has a very important place in the context of his aesthetic views on art with social tendency. We identified Ch. Sainte-Beuve's influence on Gherea's critical method; at the same time, we revealed several ideological differences in the interpretation of the criteria of an artist's morality, in the context of the C. Dobrogeanu-Gherea - T. Maiorescu polemic.

Keywords: *militant art, autonomy of the aesthetic, biographic method, morality, artist, creation.*

Polemica pe marginea unui areal problematic complex de speță estetică susținută de C. Dobrogeanu-Gherea cu T. Maiorescu către sfârșitul sec. al XIX-lea constituie una din confruntările ideatice care au mobilizat nu numai pe cei doi critici - cel de la *Contemporanul* și pe cel din fruntea *Junimii*, dar dă impuls pentru dezbateri, conferințe în care se antrenează și discipolii celor doi patriarhi, adepții unei sau altei concepții despre primatul estetic în artă. În mare, confruntările dintre adepții artei militante, adică cu tendințe sociale, și cei antrenați în partizanatul modernismului artistic și reprezintă efigia etapei de la intersecția cu sec. al XX-lea intitulată sugestiv *fin de siècle*. Atmosfera social-culturală *fin de siècle*, examinată prin lentila concesivă a timpului, permite să constatăm că problema autonomiei artei și, în mod natural, a unui amplu spectru aspectual este una la ordinea de zi nu numai pentru spiritualitatea românească, dar și pentru cea universală.

Apelul la această problemă - condiția artistului în contextul artei, a fost dictată de faptul că anul curent marcăm 135 de ani de la fondarea publicației *Contemporanul*, revistă științifică și literară editată la Iași de către reprezentanții grupului socialist I. Nădejde, S. Nădejde, C. Mille, T.D. Speranță, or subiectul la care replicăm, deși n-a fost unul central în paginile periodicului, totuși nu se pierde printre cele consacrate mișcării de idei în materie de artă și știință. Mai mult chiar, atunci când *Contemporanul* își va sista activitatea (1891), linia ideologică promovată de publicație va fi preluată de alte ziare și reviste - *Literatura și știința*, *Evenimentul literar*, *Adevărul literar*, *Viața românească* ș.a., astfel problema rolului și rostului artistului angajat tendințelor sociale rămâne familiară pentru dezbaterile critice. Febrilitatea spiritului critic a celor doi critici, T. Maiorescu și C. Dobrogeanu-Gherea, se axează pe promovarea a două direcții diametral opuse în literatura românească, care au în calitate de ax director corelarea dintre fond și formă în contextul unei creații artistice. Primul - prin intermediul a două

studii de referință - *O cercetare critică asupra poeziei române de la 1867 și Comediile d-lui I. L. Caragiale* - declară răspicat primatul esteticului asupra ideologicului în artă . Poziția celui care mai ales în ultimele decenii este cu insistență identificat cu ideologia comunistă - Dobrogeanu Gherea, e și ea clar elucidată în mai multe studii critice[1], în care autorul militează nu pentru forma originală, expresia și plasticitatea mesajului, indiferent care ar fi acesta, ci pentru caracterul și mesajul operei .

Multe din studiile semnate de Gherea lasă ca cititorul să deconspire cu dezinvolt un vădit caracter de manifest, lucru posibil datorită densității conjunctivelor hotărâte și a imperativelor sociale pe care le enunță într-o manieră destul de solemnă în moment ce însăilă argumentele non probatorii contra doctrinei și esteticii maioresciene, care proclama primatul esteticului, autonomia artei și gratuitatea operei artistice, adică a *artei pentru artă*.

Meditațiile pe marginea cazului Dobrogeanu-Gherea, devenit complice mișcării marxiste, te predispun să pricepi că poți accepta sau nu verdictele sale cu privire la prevalența fondului în arta cu tendințe sociale, pe care acesta le emite și le argumentează, multe deja depășite și devenite azi istorie, trebuie însă să recunoști că o bună parte din ele rămân actuale și continuă să suscite interesul. Dincolo de împrejurările de conjunctură politică și ideologică menite a constitui factura operei și concepției exegetului, e de menționat, în același context, că “se impune o analiză obiectivă a teoriilor gheriste în special cele de speță sociologică, deoarece a fost mult mai important ca sociolog decât critic literar, căci a pus probleme cu mult mai grave decât cele pur literare”[2], iar faptul că meritele sale nu sunt prețuite la justa valoare, după cum consemnează antropologul cultural și istoricul H.H. Stahl, „e probabil pentru poziția sa politică”[3].

Demersul estetic gherist se deosebește de cel maiorescian nu numai prin modul diferit de a vedea rolul, menirea artei și artistului, dar și prin fluenta sau proprietatea noțiunilor utilizate, pe argumentele, conexiunile și continuitățile comparatiste. Dacă Maiorescu percepe rolul și menirea artei ca o finalitate fără un scop bine determinat, or acesta rezidă în “deșteptarea publicului român din nepăsarea lui, trebuie prezentate numai formele estetice cele mai curate, și, în mijlocul agitărilor politice și sociale, arta este anume chemată a ne da un liman de adăpost”[4], adică cel estetic pur, atunci Dobrogeanu-Gherea demonstrează argumentat că arta trebuie să se inspire din cotidian, din problemele care frământă viața, pe acest temei sunt înșirate într-o manieră rigidă, paradigmatică chiar, cerințele și mai ales obligațiile omului de creație. Apelând la un peremptoriu stil polemic, Dobrogeanu –Gherea operează cu argumente convingătoare pentru a-și face plauzibilă convicțiunea că orice” creațiune artistică, la urma urmei, este pricinuită de înrâurirea mijlocului natural și social, și mai ales acest din urmă are înrâurirea hotărătoare, el e cel de căpetenie”[5], astfel de datoria artistului să nu prefere a fi creatorul de frumos pur, care, la rândul său, apare inutil, ci să reflecte ideile și tendințele sociale ce „sunt chiar sângele cald și hrănitor care nutrește și face viețuitor organismul numit artă” [6].

Glosînd asupra facturii creației lui Dobrogeanu-Gherea, specificăm în concordanță cu cele desemnate mai sus, dacă realizările în domeniul sociologiei constituie o parte

a versantului realizărilor sale, în special *Neoiobăgia*, atunci cealaltă constituie studiile critice consacrate esteticii, prin intermediul cărora promovează conceptul de artă militantă pe care o contrapune celei despre autonomia esteticului. Un moment cardinal al concepției sale este rezervat atitudinii artistului față de realitățile sociale, or, conform lui Dobrogeanu –Gherea, arta este un produs care este determinat în egală măsură atât de societatea, cât și de talentul artistului. Adept al metodelor de cercetare sociologică și biografică a literaturii, or la fel ca și mulți dintre cei care împărtășeau idealurile artei cu tendințe sociale (C.Stere, G.Ibrăileanu, R.Ionescu- Rion), rezervă acestui gen artistic unul de frunte, capabil să promoveze idealuri, să determine și să canalizeze aspirații, să culturalizeze și să ilumineze masele.

Metoda criticii sociologice percepe literatura ca una din formele conștiinței sociale, domeniu explicat de pe poziția legilor materiale ale existenței, ea avînd în calitate de ax director procesele ce se derulează, dar nu individualitatea/individualitățile. Simptomatic faptul că la anumite etape de dezvoltare a unor culturi metoda critică sociologică rezervă deliberat literaturii dreptul și sarcina de animare a luptei de clasă și a vieții sociale. De menționat, deși își ocupă locul binemeritat alături de alte metode, ca, de exemplu, deterministă, formală, biografistă, structurală, comparativă-istorică ș.a., se încearcă la anumite etape să fie poziționată ca unica și cea mai adecvată pentru cercetarea literaturii, fapt care în mod inevitabil conducea la erori de interpretare, vulgarizare și caracter unilateral. În plan referențial, dacă problema naturii sociologice a literaturii la fel ca și metodele de cercetare a caracterului social determinat apar la ordinea de zi în a doua jumătate a sec. XIX-lea, când sociologia devine o disciplină independentă, atunci ideile despre interacțiunea artei cu mediul social le înregistrăm încă în Antichitate, *verbi causa* în opera lui Aristotel (*Poetica, Retorica*). Rămâne ineluctabil momentul, problema relației bilaterale dintre lume și artă nu dispăre din orizontul problematic estetic, pur și simplu în dependență de anumite segmente culturale/temporale ea poartă un specific aparte, la fel și interesul față de ea poate să deconspire diferite grade de intensitate. În calitate de testimoniu concludent ne pot servi convergerile și eforturile concentrate de suscitare a atenției criticii și opiniei publice despre influența mediului natural și a societății asupra creației, poziției și atitudinii artistului, particulare reprezentanților diferitor orientări estetice (Lessing, Voltaire, J.B. Dubos, G. Stael). Odată cu sec. XIX și afirmarea idealurilor și principiilor realismului, metoda criticii sociologice a artei se dezvoltă sub impactul filosofiei pozitivismului și determinismului (I. Taine, J.M. Guyau, G. Spencer). Către finele secolului la care replicăm, înregistrăm tendințe manifeste vizavi de analiza artelor și, în special, a literaturii, obiectivul prioritar de surprindere al căreia se conformă perspectivei psihofiziologice (M. Nordau) și psihanalizei (S. Freud și O. Rank).

Oportună mențiunea, asupra operei critice și concepției lui Dobrogeanu –Gherea un impact deosebit a avut filosoful, criticul și scriitorul francez I. Taine, care, preocupat de fundamentarea *legii dezvoltării sistemului*, adică a unei metode științifice universale de cercetare care ar integra arta, psihologia socială și științele pozitive, ajunge alături de alte multe realizări care l-au scos din anonimatul culturii universale să elaboreze

principiile metodei criticii cultural- istorice, or concret arta, literatura este privită de autorul *Istoriei literaturii engleze și Filosofiei artei* din perspectiva realității istorice; criticul, poetul francez Ch. Sainte-Beuve, care elaborează metoda biografistă, argumentând-o teoretic ca pe una din formele valabile științifice de cercetare a literaturii și artei. În contextul itinerarului teoretico-critic emis de Sainte-Beuve, personalitatea, biografia acesteia sunt identificate ca moment culminant ce determină criteriile, specificul creației artistului[7], important e că criticul privește biografia în sens larg, adică în corelație cu mediul social, politic și cultural.

O lectură atentă a studiilor critice semnate de Dobrogeanu-Gherea demonstrează explicit că acesta, în calitate de adept al pozitivismului, pedalează ideea importanței aplicării științei la critica artistică, ajungând să semnaleze că știința nu este destul de dezvoltată și pe acest temei nu are un arsenal bine determinat de instrumente și metode apte de a sesiza *punctul sensibil*, care adesea se lasă a fi imperceptibil cercetării. Momentul cel mai vulnerabil care îi scapă criticii de sub control este relația dintre mediul social/natural cu creația propriu- zisă, remarcă Gherea. Această concluzie reprezintă punctul de debut pentru o pistă ideatică în abordările exegetului, menită să imprime un interes predominant față de complementaritatea relației celor două aspecte enunțate, adică lume și creație. Rămas în solul acestei problematici, Dobrogeanu-Gherea dezavuează cu vehemență critica realizată de specialiștii care ”nu știu a se folosi îndeajuns de știință și mijloacele de cercetare”[8], cerându-le cu insistență să-și dezvolte abilitățile intelectuale.

Cit privește preocupările cu privire la izvoarele de inspirație a artistului, idei derivate din dispoziția afirmării criteriului social, îl provoacă pe Dobrogeanu-Gherea nu numai să abordeze un set impresionant de aspecte menite să confirme argumentat valabilitatea aserțiunilor susținute: diferențele dintre subiectul inspirației între arta cu fond și cea fără fond; obiectul și subiectul inspirației; elementul etic în contextul esteticului, artisticului; relația dintre social și artistic; metodele, rolul și natura criticii operei artistice; utilul și inutilul în artă; problema și tipurile idealului în creație etc., dar să contracareze și arta care nu este înfeudată unui scop, care “în esența ei este ideală, căci ne prezintă reflexul unei lumi închipuite”[9]. Propunându-și să analizeze esența și rolul artei și cu certitudine a omului de creație, Dobrogeanu-Gherea face apel la teoriile lui Taine și Sainte-Beuve despre metoda biografistă, căreia îi rezervă locul central în analiza aspectelor enunțate. Fără a face uz de multă suplețe și flexibilitate stilistică, mizând însă pe cea ideatică, exegetul speculează într-o manieră programatică că omul de creație în final poate să ofere publicului “numai ceea ce primește și nu poate să ne dea decât din ceea ce primește... așa și cu arta”[10], adică, justifică Gherea cele afirmate, atât artistul, cât și omul în general nu este decât un simplu produs al mediului cultural, politic, economic, domenii care nu numai că facilitează dezvoltarea spirituală, moral-vurile, atașamentul față de anumite valori, tradiții, dar lasă amprenta pe cele realizate, însă și „producțiile artistice se reduc la înrâurirea mijlocului natural și celui social”[11]. Preluată de-a lungul întregului studiu *Tendenționismul și tezismul în artă* problema relației bilaterale dintre artă și mediul social, se încearcă să fie cercetată și din perspectiva

naturii psihologice propriie omului, care în aserțiunea criticului este una complexă, însă rămâne incomparabil de insignifiantă alături de plurivalența spirituală și emoțională proprie artistului. Rămas ancorat în solul problematicei enunțate, Dobrogeanu- Gherea realizează o serioasă tentativă de a clarifica și cealaltă parte a subiectului, adică a principiilor cum se reflectă în creația artistului influențele din exterior - a naturii și socialului, insistând în special asupra edificării criteriilor armoniei dintre idealurile artistice și cele sociale. Este conștient de faptul că din moment ce omul de creație nu este o simplă mașină inventată pentru un scop anume, și sentimentele și predilecțiile acestuia pot fi indirect proporționale cu idealurile general acceptate. Concluzia pe care o formulează Dobrogeanu- Gherea față de aspectul anunțat este una care nu se înscrie în tiparele teoriei sale despre caracterul militant orientat al artei și datoriei artistului, în acest sens criticul specifică că omul de creație, de altfel ca și fiecare om, se poate racorda la „sentimente și credințe mai mult ori mai puțin străine, ba chiar sentimente și credințe protivnice acestui ideal”[12]. Aducînd într-un fel de la evaluări arbitrare, Gherea își dă seama că idealul are capacitatea de a conferi prin prezența proprie semnificație și temeinicie, cât privește însă calitatea, valoarea operei, aceasta este pînă la urmă asigurată în exclusivitate de talentul artistului. Fără a abjura preceptele artei cu tendințe sociale, criticul vine să declare de această dată, puțin confuz, că în cazul necesității aprecierii a două talente egale preferința se va acorda celui care se inspiră din idealurile sociale, deși tot el remarcă că nu există o măsură cu care s-ar putea să se cântărească producțiile artistice, după cum nu a fost inventat un criteriu de măsură ce poate și ce nu poate fi publicat.

Plauzibil să decelăm că ecuația care în mod ineluctabil îi condiționează lui Dobrogeanu-Gherea o stare de incertitudine, mai precis îl pune în dificultatea elucidării explicite și comprehensibile cu privire la normele de apreciere a operei artistice, care, constatăm, erau deja elaborate[13] de adversarul său ideatic T. Maiorescu, considerat, pe bună dreptate, întemeietorul esteticii literare în cultura română, care „oferă pentru prima oară principii și criterii estetice bine întemeiate, necesare interpretării operei de artă”[14]. Singur Maiorescu avea să postuleze elementul de perpetuare a principiilor și criteriilor estetice, menite să constituie obstacol pentru acele mediocrități care fără nici o chemare interioară pretind a fi poeți, travaliu susceptibil și important, despre specificul căruia criticul nu lasă nici un dubiu, iar realizarea acestuia o reenervează prin excepție esteticii.

Într-un alt studiu critic - *Idealurile sociale în artă* - Dobrogeanu-Gherea formulează mai multe raționamente despre caracterul, particularitățile idealului menit a reprezenta nucleul ideatic de atracție pentru inspirația artiștilor. Criticul cercetează prin comparație menirea și impactul idealului în două domenii de manifestare creativă în artă și știință. Tangențial asupra problemei la care replicăm criticul de la *Contemporanul* insistă și în studiul *Personalitatea și morala în artă*. Într-o manieră menită să confirme o dată în plus spiritul școlii de la *Contemporanul*, Gherea, în temeiul polemicii pe care o susținea, explică mizând și de această dată pe pedalele mostre de platitudini proletcultiste că din moment ce idealurile sociale sunt parte componentă a dezvoltării culturale, la latitudinea artistului rămâne să decidă forma creației, adică

să scrie versuri, proză, dramă etc., însă însemnătatea scrierii va depinde de altele, mai ales că este dificil să judeci despre talentul artistului, luând ca reper descrierea unui peisaj, acei care au devenit simbol al mândriei spirituale universale “au fost preocupați de sentimentele, de destinele, de simpatiile și idealurile omenești” [15]. Pentru afirmarea propriilor convingeri, Dobrogeanu-Gherea suprasolicită modul afirmativ de desemnare a gândurilor, apelează cu insistență la ierarhizări, îngăduind cu nonșalanță verdicte menite să-i deconspire și clarifice favoarea accepțiilor despre faptul că atât idealurile, cât și tendințele sociale au fost și vor rămâne subiect de inspirație pentru artiști, iar încercarea de a infirma acest lucru ar însemna să declari că sângele e ceva cu totul străin cu organismul omenesc. Din această perspectivă, aduce în mai multe rânduri nume de artiști geniali care prin creația lor nu numai au cântat ideile, aspirațiile și idealurile sociale, au exprimat tendințele timpului și neamului, în *summa* au elucidat, orientat și făcut epoca, precum Eschil, Homer, Sofocle, Dante, Leopardi, Byron, Shelley, Musset, Hugo, Goethe etc.

Provocat și impulsivat de datoria de contracarare a concepției autonomiei artei percepută ca o activitate care nu rezidă într-un scop final în afară de cel pur estetic, Dobrogeanu-Gherea se lasă preocupat de o dimensiune extrem de solidă și pe măsură de complexă, merită să complinească concepția proprie despre arta cu tendințe sociale, este vorba despre esența și criteriile de apreciere a caracterului moral al creației artistice. Principiul aprecierii - subiect care constituia și el către finele sec. al XIX –lea punct de confruntare ideatică, polemică pentru cele două orientări – arta pentru artă și arta cu tendințe sociale.

Demersul critic a lui Dobrogeanu-Gherea ne reliefează cu prisosință și decepțiile trăite vizavi de caracterul moralizator al operelor artistice și cu siguranță a artistului pe care le sesizează cultivate în teoriile artei neangajate, promovată de Maiorescu, și cei de la *Junimea*. Notabil, Gherea încearcă să se apropie cu dezinvoltură și familiaritate de arealul problematic anunțat, pentru a ne convinge ca arta în sine și morala oricând vor fi doua paralele absolvite de șansa de a se intersecta. Pledoariile sale pentru o artă cu caracter moral se lasă a fi simplu de descifrat din considerentul că numai operele cu caracter social pot îngloba moralul. Cât privește cele două condiții pentru producerea operelor artistice cu caracter moralizator, patriarhul de la *Contemporanul* le expune într-un stil programatic, simultan, acordând-le și poziție imperativă: 1. înălțarea morală și ideală a omului de creație și 2. puterea, potențialul creator, talentul, genialitatea artistului.

Predispoziția de a se pronunța pe marginea aspectului similar o sesizăm și la Maiorescu, în special în studiul *Comediile d-lui I. L. Caragiale*, lucrare în care întemeietorul esteticii literate române printr-o regizare elegantă a ideilor și argumentării lor ajunge să afirme, fără a se înstrăina de limitele preceptelor autonomiei artei și frumosului în sine, că este greșit să pretindem de la creațiile artistice caracter moral în sensul practic, deoarece unica moralitate care se cere de la ele este “înfățișarea unor tipuri, simțăminte și situații adevărat omenești” care să ne faciliteze posibilitatea de a persevera “la o privire curat obiectivă a operei produse” [16].

Proiectul creării unei imagini plauzibile și în egală măsură autentică a relației dintre moralitatea artei/artistului și funcția socială a artei, neobositul explorator al problemelor angoasante ale timpului, Dobrogeanu-Gherea, rimează tema dată din mai multe perspective, fapt care iar permite să argumenteze caracterul, în opinia sa, eronat și nefundat al aserțiunilor și concepțiilor lui T. Maiorescu despre același câmp ideatic: transportarea caracterului personal al artistului asupra operei; relația și hotarele dintre moral și imoral în creația artistică; impactul factorului social, moral, politic, religios asupra caracterului artistului; criteriile și factorii ce imprimă potențial moralizator creației; morala vs arta în sine/arta cu tendințe sociale; relația bilaterală dintre idealul moral și alte tipuri de ideal; raportul dintre moralitate și genialitate ș.a. Deși în studiile lui Gherea clivajul dintre estetic și ideologic se lasă pe la locuri simplu de deconspirat, totuși, în mare, impresionantul palmares de lucrări menite să susțină idealurile artei militante, angajate își face efectul și datorită ebuliției intelectuale alimentate din erupțiile vulcanice ale spiritului la fel de combativ, fără însă a fi apte să voaleze influențele concepției lui Ch.Sainte-Beuve, care susținea că în aserțiunea lui „literatura, creația literară este indispensabilă omului și naturii lui: pot să mă delectez cu o operă sau alta, dar îmi este dificil s-o apreciez făcând abstracție de însuși autorul; aș spune: cum este pomul, așa și roadele lui” [17].

Oportună mențiunea, năzuința descifrării resorturilor complexe ale relației dintre autor și opera sa, efort care Dobrogeanu-Gherea cu suplețe îl fundamentează, apelând la acuitatea inteligenței și spiritului critic, ce îi permit să concluzioneze următoarele: opera artistică rămâne expresie a caracterului autorului, cu remarca că aceasta este suficient de extinsă pentru a reproduce acest caracter; nivelul de moralitate pe care îl atestăm mesajului unei creații corespunde cu gradul de moralitate posedată de artist; profunzimea, complexitatea și pluridimensionalitatea impactului moralității este direct proporțional geniului artistic, cu condiția că ea, opera, cuprinde elementul moral. Și de astă dată îl depistăm captiv de limitele concepției și metodei critice a lui Sainte-Beuve.

Reconstituirile estetico-artistice ale vastei și complexe opere gheriste permit să atestăm pe lângă numărul impresionant de lucrări ce vizează domeniul creației și o problematică, care în mod natural este mult mai vastă, toate realizate în umbra abordărilor desfășurate sub însemnul unor tensiunii inclemente cu adversarii ideatici, polemici ce au constituit sol fertil pentru a-și elabora o metodă critică proprie, una științifică. Intenția înțelegerii morfologice a esteticii și criticii lui Dobrogeanu-Gherea te orientează inevitabil într-un spațiu cultivat mult prea opulent cu fenomene, principii, valori, unele dintre care cu fermitate absolvită de parcimonie au fost nu numai promovate de exeget, dar și cu febrilitate controlate de dispozițiile adversarilor de a fi renegate, sau de a le demonstra netemeinicia și valoarea nulă pentru progresul culturii și spiritualității. Rămâne ineluctabil faptul, deși se pedalează tendințe de interpretare a ideilor lui C. Dobrogeanu-Gherea ca unele înfeudate idealurilor comuniste, acuzații în mare fondate pe adevăr, totuși a insista emoțional pe această dimensiune considerăm o greșală, susținem aceasta nu din calculul de a elogia nejustificat meritele acestuia, ci de a chema la o analiză a vastei și prodigioasei activități care la timpul oportun a fost aptă să determine tendințe și fenomene proprii culturii naționale.

NOTE ȘI REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Dobrogeanu- Gherea C. Asupra criticii; Personalitatea și morala în artă; Decepționismul în literatură română; Asupra criticii metafizice și științifice; Idealurile sociale în artă; Asupra mișcării literare și științifice; Materialismul economic și literatura; Arta pentru artă și arta cu tendinți; O problemă literară ș.a.In: Critice. București: Editura Minerva, 1983.
2. Stahl H.H. Gânditori și curente de istorie socială românească.// <http://ebooks.unibuc.ro/Sociologie/henri/>
3. Ibidem.
4. Maiorescu T. Direcția nouă în poezia și proza română.// <https://ro.wikisource.org/wiki>
5. Dobrogeanu-Gherea C. Tendenționismul și tezismul în artă. În: Critice. București: Editura Minerva, 1983, p. 69.
6. Ibidem, p.73.
7. *Нефедов Н.* Возникновение биографического метода. În: Нефедов И.Т. История зарубежной критики и литературоведения. Москва, 1988, p. 116–118.
8. Dobrogeanu-Gherea C. Tendenționismul și tezismul în artă, p.70.
9. Maiorescu T. Critice. București: Editura pentru Literatură. 1967, vol. II, p. 281.
10. Dobrogeanu-Gherea C. Tendenționismul și tezismul în artă, p.69.
11. Ibidem,70.
12. Ibidem,83.
13. Maiorescu T. O cercetare critică asupra poeziei române de la 1867(1867); Comediile lui I.L. Caragiale 1885) vezi:// <https://ro.wikisource.org/wiki>.
14. Ianoși I. O istorie a filosofiei românești în relația ei cu literatura. Cluj: Editura Biblioteca Apostrof, 1996, p.39.
15. Dobrogeanu-Gherea C. Idealurile sociale și arta. În: Critice, p.235.
16. Maiorescu T. Comediile d-lui I. L. Caragiale. // <https://ro.wikisource.org/wiki>
17. Сент-Бёв Ш. Шатобриан в оценке одного из близких друзей в 1803 г. În: Зарубежная эстетика и теория литературы XIX–XX вв. Трактаты. Статьи. Эссе. Москва: Издательство МГУ, 1987, p.40.

TEHNOFRENIA. ETIOLOGIE ȘI SIMPTOMATOLOGIE TECHNOPHRENY. ETIOLOGY AND SYMPTOMATOLOGY

Bogdan POPOVENIUC, *doctor, conferențiar universitar,*
„Universitatea Ștefan cel Mare” din Suceava, România

Summary

Technology is the brave new world of human beings. Living in, with and on technology resulted in living for and as technology. The fast technological development implied major changes in the modern man psychology. At the surface technological mentality looks like a clear and distinct thinking, at affective level it provides satisfaction and a leisure oriented attitude, while subconscious it nurtures the freedom from suffering and the hope for immortality. But on long term, technological symbiosis of modern man cultivates Technophobia. This is a new ontological IDisorder which implies the degradation of body and cognitive functions, the looseness of the unity of person and the loss of the joy of life. The article overviews the diverse symptoms of technological induced sickness and the major outcomes of this relationship.

Keywords: *Technology, Technophobia, IDisorder, Human Being.*

Una dintre cele mai înșelătoare imagini asupra tehnologiei și cea mai răspândită este cea a tehnologiei văzută ca un ansamblu de instrumente de care se ajută ființele umane sau a unor dispozitive, aparate și mașini automate care operează în locul nostru. Dar Tehnologia este mult mai mult, cuprinzând și tehnicile și tehnologiile. Tehnologia a devenit un mediu asociat ființelor umane care este în același timp o condiție de posibilitate pentru inovare (Lamarck), cât și o realitate constantă și stabilă (Bernard)[1]. Specia umană a evoluat epifilogenetic într-un ritm exponențial cu dezvoltarea tehnologică, capacitatea și performanțele cerebrale îmbunătățindu-se și căpătând noi direcții de evoluție pe măsura creării unor noi tehnologii [2]. Tehnologia a făcut posibilă dezvoltarea demografică și culturală, dar acum această dezvoltare a făcut Tehnologia indispensabilă [3, p. 145]. Neuroplasticitatea incredibilă a creierului determină modificări majore ale funcționării acestuia în condițiile schimbării dramatice a condițiilor de mediu extern. Astfel încât, în condițiile transformării Tehnologiei în mediu de viață, efectul utilizării intensive a produselor tehnologice este impresionant. Până în acest moment sunt bine documentate observațional și parțial demonstrate experimental modificări semnificative în ariile *somatic* (deformații ale degetelor, coloanei, leziuni ale articulațiilor, tendoanelor, mușchilor și nervilor, oboseala ochilor), *perceptiv* (apelul fantomă, răul de mișcare virtuală), *mnezic* (ciberamnezia), *cognitiv* (multi-tasking-ul, atenția parțială continuă, demența), *afectiv* (nomofobia, ciberhondria, dependența, depresia) și chiar inducerea unor *tulburări de personalitate* narcisiste, schizoide, depresive, evitante etc. Să le luăm pe rând.

Afecțiuni tehnosomatice

Utilizarea dispozitivelor electronice începe de la vârste din ce în ce mai fragede și duce la *deformații ale corpului* și numeroase probleme asociate. Spre deosebire de computerele de birou, telefoanele mobile, laptop-urile și tabletele afectează mult mai mult poziția corporală, fiind construite pentru comoditate și ușurința în utilizare și nu pentru

sănătatea optimă a articulațiilor, mâinilor, spatelui și gâtului [4]. Posturile neadecvate adoptate perioadei lungi de timp prin utilizarea excesivă a acestor dispozitive determină numeroase diformități [5], precum:

Deformații ale degetelor (a celui mic prin presiunea exercitată de poziția de susținere a telefonului sau a celui mare rezultată din poziția de tastare).

Leziuni ale articulațiilor, mușchilor, tendoanelor și nervilor rezultate din mișcările recurente. Aici se includ afecțiunile legate de pozițiile nenaturale și forțate care rezultă din pozițiile brațelor prea apropiate sau depărtate de tastatură sau de presiunea prea mare pe încheietură atunci când se tastează. Acesta este cazul *tenosinovitei de Quervain* – inflamația dureroasă a două tendoane de la încheietura mâinii care asigură mișcările degetului mare, care apare în urma utilizării frecvente a tastării mesajelor pe telefon, *sindromul de tunel carpian* – rezultat din presiunea constantă asupra nervului median de la încheietura mâinii rezultată în urma utilizării prelungite a tastaturii de birou, sau *sindromul de tunel cubital* – rezultat prin inflamarea sau deplasarea nervului ulnar de la nivelul cotului în urma flexării frecvente și îndelungate a cotului, mișcări specifice utilizatorilor de telefoane mobile. Acesta se manifestă prin amorțeli și furnicăături în mână și până la dureri în special la nivelul degetului mic și a inelarului [6].

Oboseala ochilor datorată eforturilor constante de vizionare a imaginilor neclare sau obturate de reflecțiile și strălucirea ecranelor care poate degenera într-un adevărat *sindrom al privitului la calculator* care include simptome de ochi uscat – datorită scăderii frecvenței clipitului, durere sau roșeață oculară, vedere încețoșată sau dublă – datorită distanței reduse dintre monitor și ochi care forțează ochiul să fie imobil o perioadă îndelungată de timp, și dureri de cap.

Problemele de respirație sunt strâns legate de implicarea activă în activitatea intensă, dar sedentară pe care realitatea virtuală o face posibilă. Linda Stone, scriitoare, cercetătoare și fostă director executiv de la Apple și Microsoft, a observat că o majoritate covârșitoare a oamenilor (80%) își țin inconștient respirația, sau respiră superficial, atunci când răspund la email, scriu mesaje text sau realizează diverse sarcini pe calculator [7].

Afecțiunile coloanei sunt cele mai numeroase și presupun, datorită posturii incorecte aplecate spre înainte a capului, diverse leziuni ale coloanei, precum deformări, hernii sau discopatii vertebrale. Dacă în poziția naturală a capului presiunea exercitată pe coloană este undeva în jur de 4,5 kilograme, odată cu aplecarea acestuia în față forța care se exercită pe coloană urcă la 12 kg la un unghi de numai 15 grade și poate ajunge până la 27 kg în condițiile unei înclinări de 60%! Utilizarea telefonului mobil sau tabletei favorizează o aplecare a capului spre înainte, postură care este cea mai întâlnită în rândul persoanelor care suferă de dureri cervicale, ceea ce duce la afecțiuni cronice, precum cele de spate sau de cap determinate de lezarea zonei cervicale, dar și la boli legate de stres. Cum postura afectează și moderează numeroase funcții corporale de la respirație la producția de hormoni, rezultatul afectării constante a acestora sunt dureri de coloană, de cap, stare de spirit negativă, tensiune arterială, probleme de respirație, metabolice, reducerea capacității pulmonare (cu până la 30%!), boli vasculare sau probleme gastro-

intestinale. De asemenea, sedentarismul legat de lucrul îndelungat la calculator poate genera osteoporoză sau hipotonie musculară.

Afecțiuni tehnoperceptive

Unul dintre cele mai semnalate simptome perceptive legate de dependența de tehnologie este cel al *apelului fantomă*. Persoana are senzația, mai exact halucinația, că telefonul îi sună sau vibrează în buzunar sau poșetă, chiar dacă acesta poate că nici nu se află acolo. Sindromul a fost raportat de peste 70% dintre utilizatorii care s-au autocatalogat drept utilizatori intensivi de telefoane mobile ca manifestându-se cel puțin o dată pe săptămână [8]. Acesta este un semn al relației simbiotice pe care o dezvoltăm cu acest dispozitiv. Odată cu racordarea întregii noastre lumi sociale la acest minuscul dispozitiv, micile gădilituri accidentale (care anterior erau identificate de către creier ca mâncărimi ușoare ce cereau doar o scărpinare discretă) sau un freamăt (care mai înainte era, de regulă, ignorat) capătă o cu totul altă interpretare. Neurotransmițătorii din zona respectivă au ajuns să fie legați, prin asociere regulată, cu stări emoționale plăcute sau anxioase, astfel încât activarea lor ne determină să le interpretăm ca semnale de această natură. O persoană pentru care telefonul a devenit proteza necesară contactului social este similară celei care își simte membrul amputat. De aici și disproporția între senzația resimțită și reacția pe care aceasta o provoacă. Așa cum vom vedea, sub aspect psihologic, acest proces este determinat psiho-afectiv de „teama de a nu pierde ceva”, ca multe dintre simptomele analizate, dar și de sindromul oboselii cronice [9]. Evoluția modului de alertă a schimbărilor în lumea digitală sub formă vizuală, preconizată de tehnologia ochelarilor Google, ar putea evolua, prin mecanisme similare, către dezvoltarea unor simptome precum halucinațiile vizuale.

Răul de mișcare virtuală (cybersickness) rezultă din expunerea îndelungată și/sau intensă la un mediu virtual dinamic, fapt care provoacă simptome similare răului de mișcare, e.g. dezorientare și amețeală, nevoia de a sta jos și chiar la vomă. Aceste simptome rezultă în urma folosirii anumitor interfețe/medii digitale care utilizează, printre altele, efectul de parallaxă pentru crearea senzației de mișcare tridimensională. Dacă răul de viteză vine din faptul că mișcarea este simțită în mușchi și la nivelul urechii interne, dar nu este văzută, aici fenomenul este invers: mișcarea este văzută de ochi, dar nu este simțită de receptorii cinetici. În opinia specialiștilor, acesta este „un răspuns natural la un mediu nenatural” [10]. Creierul este păcălit de iluzia mișcării, iar informațiile contradictorii care vin de la ochi și restul receptorilor chinestezici și posturali îl derutează cu atât mai tare cu cât mediul virtual este mai realist. Dată fiind complexitatea aparatului proprioceptiv și de echilibru efectele perturbărilor induse de o astfel de realitate împotriva firii se manifestă extrem de bogat. Astfel, deseori simptomele sunt puse pe seama stresului sau oboselii ochilor, stomacului deranjat sau chiar a vertijului, deoarece răul digital se poate manifesta prin toate cele trei categorii de simptome: vizuale (vedere neclară, ochi obosiți și dureri de cap), dezorientare (lipsa echilibrului și vertij) și greață (amețeală și vomă).

Afecțiuni tehnocognitive

Trecând în registrul cognitiv al modificărilor funcționale induse de tehnologie, unul dintre cele mai puternice și manifeste efecte ale conectării continue la Internet îl re-

prezintă *ciberamnezia* sau *efectul Google*. Faptul că orice informație se află la un click distanță afectează mecanismele naturale de memorare, atât prin scăderea capacității de memorare (a volumului de informație și duratei de prezervare), cât și a modului în care informația este reținută.

Acest fenomen este unul dintre cele mai evidente ilustrări ale efectelor dialectice pe care le are orice proces evolutiv. Dat fiind volumul imens de informații pe care îl percepe în permanență organismul (de milioane de ori mai mult decât poate acesta procesa conștient) creierul reține doar ceea ce este important. Dacă telefonul inteligent poate prelua din informațiile necesare, atunci creierul se adaptează și nu le va mai stoca. Această abilitate adaptativă a creierului este evidențiată de „efectul Google”: „Atunci când oamenii se așteaptă ca informația să fie disponibilă în permanență (cum ne așteptăm în cazul accesului la Internet), este mult mai probabil ca ei să-și amintească unde să o găsească decât să-și amintească detaliile acesteia.” [11, p. 778] Astfel, deși nu își pot aminti atât de multe lucruri ca cei din generațiile anterioare, utilizatorii activi de Internet își pot aminti cu mare precizie locul în care să caute informația. Creierul continuă să rețină informația cea mai relevantă, mai actuală și mai utilizată, dar prin adaptare la noul mediu, primatul nu îl deține încercarea de amintire a informației în sine, ci a locului în care aceasta trebuie căutată. Este o formă de „uitare dirijată” (*directed forgetting*) care sporește eficiența: creierul reține doar calea către informație (scurtătura), nu și informația în sine. Dacă traiul într-un mediu cu acces instantaneu la întreaga cunoaștere a lumii poate duce la evoluția noastră intelectuală în direcția unei inteligențe colective, el ne poate determina și involuția. La fel ca în cazul amplificării memoriei prin apelul la memoria grupului sau a celorlalți indivizi, în acest caz tehnologia funcționează ca o „memorie transactivă” [12] globală care pune în legătură diversele memorii individuale, stochează informațiile în formă organizată și facilitează accesul la acestea.

Studiile arată că 92% dintre americani recunosc că utilizează Internetul ca pe o extensie a memoriei creierului, iar 44% afirmă că telefonul mobil le ține loc de memorie. Indivizii sunt mai degrabă fericiți să uite sau să riște să uite o informație disponibilă pe Internet, peste jumătate se vor duce mai întâi pe Internet să caute informația în loc să încerce să și-o amintească, iar 30% o vor uita imediat ce o vor fi folosit. Peste 90% dintre persoane nu își pot aminti numărul de telefon al unei rude apropiate, în timp ce pierderea telefonului mobil cu pozele, contactele și filmele de pe el ar avea efecte devastatoare: 35% declarând că ar intra în panică. Contrar credinței comune, amnezia digitală afectează în egală măsură toate persoanele indiferent de vârstă sau gen [13].

Efectul Google se explică prin faptul că atunci când găsim răspunsul online se creează acea iluzie inconștientă că ea s-a și adăugat informației deja existente în creierul nostru. Faptul că informația este accesibilă în permanență (cât suntem conectați), că știm unde să o căutăm, sporește această iluzie. *Accesul* imediat la volumul impresionant de informații creează iluzia *posedării* acestora, pe când, în realitate, creierul nu le ține minte, pentru că nu are nevoie, el știe unde să le găsească. Astfel se „confundă accesul la informații cu înțelegerea personală a informațiilor” și de aici „eșecul sistematic de a recunoaște măsura în care ne bazăm pe cunoașterea externalizată”. Pe fondul confuziei

între inteligență și capacitatea de memorare, al estompării limitei dintre cunoașterea personală și cea colectivă are loc o sărăcire a memoriei, a culturii generale dublată de un sentiment exagerat al capacității intelectuale și nivelului de cunoaștere individuală [14].

Utilizarea intensivă și îndelungată a Internetului ca sursă principală de informație afectează capacitățile cognitive în ambele sensuri. Numeroase studii indică faptul că practicarea jocurilor video îmbunătățește procesarea informației vizuale și vederea periferică. Capacitatea noastră de a tria informația de zgomot a crescut, e.g. putem să facem abstracție de televizorul care merge sau muzica care se aude când lucrăm [15]. Utilizarea tehnologiilor digitale în general duce la creșterea IQ așa cum este el înțeles astăzi [16]. Dar, în același timp, aceasta induce lenevirea, conformismul și superficializarea gândirii. E mai ușor să cauți idei gata făcute pe Internet decât să le creezi singur prin reflecție și meditație. Totodată scade capacitatea de lectură prelungită, de a construi argumentări elaborate sau narațiuni complexe, mințile noastre funcționând în stil *staccato* [15], pe „sărite”, iar procesele cognitive superioare precum înțelegerea, reflectarea, gândirea critică și imaginația sunt și ele profund alterate.

Unul dintre avantajele cele mai lăudate ale nativilor digitali îl reprezintă *multi-tasking-ul*, capacitatea de a realiza simultan mai multe sarcini sau acțiuni. În ceea ce privește însă eficiența procesului de achiziție a informației, contrar opiniei dominante, aceștia nu au o atenție distributivă eficientă, nu își amintesc mai bine informațiile și nici nu trec mai ușor de la o sarcină la alta decât cei care lucrează sarcinile succesiv. Ei mai degrabă „sunt ca niște absorbantți de informații irelevante, orice îi distrage.” [17] Aceste descoperiri nu trebuie să ne mire odată ce capacitatea de procesare conștientă de informație este de maxim 40 de biți pe secundă (din cele peste 11 milioane de biți primite de la simțuri), iluzia continuității filmului vieții datorându-se tocmai capacității uluitoare a conștiinței de a sări, de a trece cu foarte mare viteză de la un lucru la altul [18]. În același timp, conștiința are o capacitate extrem de limitată de control și doar dezvoltarea deprinderilor de operare subconștientă automată permite *multi-tasking-ul*. Să citești și să scrii simultan alte cuvinte care ți se dictează, să copiezi cuvinte, să detectezi relații dintre acestea, să le clasifici în funcție de înțeles și să le citești în același timp la fel de rapid și eficient sunt abilități accesibile oricui prin exercițiu. „Îndemânarea oamenilor de a-și dezvolta abilitățile în situații specializate este atât de mare, încât s-ar putea să nu fie niciodată posibil să definim limitele generale ale capacității cognitive.” [19, p. 229]

Așa se explică cum nativii digitali pot utiliza simultan cele mai diverse dispozitive: televizor, radio, CD și MP3 playere sau iPod, DVR și video, computer, Internet, jocuri video, telefoane inteligente etc. Dar viața în acest mediu al informației diverse, simultane și accelerate le-a creat și anumite obiceiuri mentale. „Nativii digitali sunt obișnuiți să primească informația foarte repede. Le place procesarea paralelă și să facă mai multe sarcini simultan (*multi-tasking*). Ei preferă grafica înaintea textului, mai degrabă decât invers. Ei preferă accesul aleator (precum hipertextul). Ei funcționează cel mai bine atunci când sunt conectați. Ei urmăresc gratificarea instantanee și recompensele frecvente. Ei preferă jocurile în locul muncii «serioase».” [20]

Astfel de deprinderi au dus la dezvoltarea unui tip special de atenție multidimensională, „atenția parțială continuă” [21]. Aceasta este o stare de preocupare permanentă, în care individul urmărește toate aspectele, dar fără a fi într-adevăr atent la ceva anume. Această dispoziție se deosebește de cea a multi-tasking-ului prin intenția care o motivează. În cazul multi-tasking-ului, sunt urmărite scopuri și presupune activități rutinate sau semiautomate de priorități egale, combinate cu una cognitivă, care sunt făcute în paralel, din dorința îmbunătățirii eficienței și productivității, pentru eliberarea de sarcini în vederea creșterii timpului liber. Mănânc și completez niște rapoarte. La baza stării de atenție parțială continuă se află însă dorința, aceeași temere amintită mai sus, de a nu a pierde ceva. Aici atenția semivigilă urmărește totul fără a se concentra pe nimic așteptând ceva diferit care să se producă sau care să îi suscite interesul. Ambele activități sunt cognitive: vorbim la telefon și conducem, scriem emailuri și facem documentare pentru un articol. Una dintre sarcini este prioritară, dar cealaltă / celelalte i se pot substitui temporar dacă se înregistrează ceva prioritar. De aceea, *atenția parțială continuă* implică o conduită activă oriunde, oricând și despre orice, fapt care induce o stare de criză permanentă cu reacția hormonală asociată: „luptă sau fugi”. Este o supra-stimulare permanentă a activității cerebrale și a unei gratificări mereu amânate, lipsită de împlinire sau reușită deoarece nu încetează niciodată, și susține un perpetuu sentiment de frustrare. Dependența de tehnologie în realizarea sarcinilor sporește sentimentul neputinței și al neîmplinirii. Patologia se manifestă în starea „continuă” de *atenție parțială continuă* în care am ajuns să trăim, care duce la creșterea numărului de afecțiuni determinate de stres. Starea permanent vigیلă induce oboseală cronică și extenuază creierul prin stresul permanent. De aici fenomenul epuizării prin tehnologie care poate merge până la demență digitală, cum avertiza neurologul Manfred Spitzer în cartea cu acest titlu publicată în 2012.

Afecțiuni tehnofective

„Suntem nevoiți să utilizăm tehnologii care sunt atât de ușor de utilizat încât fiecare folosire ne sporește obsesiile, dependența și reacțiile la stres.” [8, p. 4] Sub aspect afectiv, dependența de tehnologie generează afecțiuni din cele mai intense.

Una dintre cele mai intense și pandemice tulburări afective este *nomofobia* (*no mobile phobia*): frica de pierderea sau lipsa telefonului mobil. Mult mai gravă decât dependența de telefonul mobil, deși nu a fost inclusă ca fobie distinctă în *Manualul de Diagnoză al Tulburărilor Mentale* ediția a V-a [22], îndeplinește criteriile conform DSM IV [23]. Oamenii au devenit condiționați de telefonul mobil, care îi menține în contact permanent cu ceilalți și evenimentele care îi interesează și care au semnificație pentru ei, încât apare nevoia verificării regulate a acestuia, la intervale de minute din „frica de a nu pierde ceva”. Această stare este amplificată de „tezaurul” său informațional și funcția sa de legătură cu universul social. Simptomul se manifestă mult mai acut la utilizatorii intensivi care pot ajunge la adevărate atacuri de panică.

Tot în registrul afecțiunilor amplificate de potențialul tehnologic se numără și *ci-berhondria*. Accesul universal la imensa bază de date medicale existente pe Internet favorizează „escaladarea nefondată a preocupărilor legate de simptomatologia comună,

în urma analizelor rezultatelor căutării și literaturii de pe Web.” [24] În acest caz, tehnologia informațională nu a făcut decât să amplifice un fenomen cognitiv preexistent, cel al erorii confirmării opiniilor preexistente. Modul în care sunt concepute motoarele de căutare, care se adaptează comportamentului individual agregat și conduitei statistice colective a utilizatorilor, nu face decât să confirme prejudecățile acestora. Un părinte care ar căuta răspunsul la întrebarea „Pot vaccinurile cauza autism?” va obține o listă care să îi inducă ideea unui răspuns afirmativ în ciuda inexistenței vreunei dovezi științifice [25]. Altfel spus, în ciuda creșterii exponențiale a accesului la informație, efectul asupra mentalității comune este contrar. Oamenii își găsesc mai ușor motive și argumente pentru a-și confirma prejudecățile decât pentru a le înlătura. Lipsa experienței clinice, a cunoștințelor de bază asupra modului de funcționare al organismului uman și bogata literatură disponibilă pe Internet nu face decât să ajute la întărirea opiniilor preconceptuate și să preschimbe stări benigne în afecțiuni grave [26]. „Ciberhondria nu este decât ipohondrie cu conexiune largă la Internet.” [27]

Poate cel mai grav fenomen al relației omului cu tehnologia îl constituie dependența pe care aceasta o cultivă. În ziua de azi, peste 80% dintre copiii până în 5 ani utilizează săptămânal Internetul, iar cei mai mulți folosesc mai multe tipuri de dispozitive. Copiii de vârstă școlară sunt „consumatori captivi de informații media” între 6 și 7 ore pe zi, dintre care peste jumătate ca receptori pasivi de televizor. De exemplu, cele 5 ore jumătate, evidențiate de unele studii, devin aproape 8 ore dată fiind utilizarea simultană a mai multor dispozitive [28]. Dezvoltarea cognitivă promovată de încercările de a găsi soluții tehnologice pentru ușurarea vieții a ajuns să reprezinte, pentru marea majoritate, o dependență pasivă și dureroasă de ceea ce tehnologia ne oferă în special sub aspectul relațiilor sociale și al informațiilor. În ziua de azi, cea mai mare parte a comunicării și achiziția de informații edificatoare se realizează pe Internet și rețelele sociale. Cunoscută și sub numele de „utilizare problematică a Internetului”, *dependența de Internet* este mai degrabă un concept umbrelă pentru mai multe tipuri de dependență precum dependența de jocuri online, rețele de socializare sau ciber-sexul. Aceasta se manifestă prin nevoia constantă și intensă de a accesa Internetul și utilizarea excesivă a acestuia pentru a rezolva diverse aspecte ale vieții cotidiene și se presupune că ar avea la bază existența unor mecanisme nedezvoltate de coping, stimă de sine și evaluare a auto-eficienței personale scăzută. De asemenea, aceasta mai poate rezulta din dependența de informații (nevoia excesivă de cunoștințe), tulburări de anxietate sau sociale, singurătate sau deplasarea dependenței din lumea reală în spațiul virtual. Dependența de Internet este mai puternică și mai perfidă decât cea de alcool sau țigări atât sub aspect psihologic, cât și fiziologic.

În primul rând, studiile evidențiază în cazul utilizatorilor intensivi de Internet existența unor modificări puternice ale fibrelor nervoase care compun materia albă din cortexul orbito-frontal care sunt responsabile de conectarea unor părți vitale ale creierului implicate în emoții, luarea deciziilor și autocontrol [29]. Acestea sunt similare celor observate la marii consumatori de alcool, cocaină sau canabis.

În al doilea rând, s-a demonstrat că în condițiile existenței unor resurse limitate de control a pulsionilor, modelul autocontrolului în cazul dependenței de Internet diferă

de cel al abținerii de la mâncat, spre exemplu, la care capacitatea de înfrânare crește odată cu timpul sau prin amânarea indefinită [30]. În cazul dependenței de comunicarea digitală întâlnim o epuizare cumulativă a resurselor de auto-control în sensul că frecvența și recența încercării de a controla această pulsivitate duce la scăderea succesului în a rezista tentației în aceeași zi. Altfel spus „pe măsură ce trece ziua, puterea voinței scade și eforturile de auto-control sunt tot mai susceptibile de a eșua.” [31]

În al treilea rând, acest fenomen afectează relația cu munca sau învățătura mai mult decât o fac alcoolul sau fumatul. Deși 80% dintre utilizatori recunosc că folosirea tabletelor, laptopurilor sau telefoanelor pentru scopuri extrașcolare le afectează învățatul, și 25% și notele pe care le iau, ei totuși nu pot rezista tentației accesului imediat la Internet și nevoii imperioase de comunicare cu prietenii. Iar scăderea performanței școlare și profesionale duce la diminuarea încrederii în sine și a motivației, lucruri care afectează sănătatea emoțională și mentală [32].

În al patrulea rând, „cel mai mare mit al vremurilor noastre este acela că tehnologia înseamnă comunicare” spunea compozitorul Libby Larsen. Tehnologiile informaționale și de comunicare, ca și cele utilizate în creațiile artistice permit oamenilor să vorbească, să acționeze și interacționeze cu semeni de ai lor de la distanță, fac posibile formarea de noi tipuri de relații și alte moduri de comunicare decât până acum. Aceste aspecte pozitive însă sunt depășite de consecințele contrare la care nu te-ai fi așteptat precum sărăcirea limbajului, imaginației și gândirii, scăderea capacității de empatie, izolare, sentimente de lipsă de sens și înțelegere.

Fenomenul *dependenței de jocurile online* este recunoscută de către Asociația Psihologilor Americani ca o tulburare de sine stătătoare, iar unele state au luat chiar măsuri de protejare a minorilor. În Coreea de Sud, de exemplu, legea interzice minorilor sub 16 ani să joace jocuri video online între 12 a.m. și 6 a.m. În creierul celor dependenți de jocuri online se petrec modificări chimice similare celor dependenți de alcool sau droguri. Aceasta se referă nu doar la nevoia imperioasă și constantă de a juca, a avansa, de a câștiga noi arme, îmbunătățiri, poziții și ranguri și de a învinge adversarii, ci și interferă cu celelalte aspecte ale vieții.

Cea mai problematică formă este însă *dependența de social media*. Stresul – generat de excesul de informații contradictorii din surse îndoielnice, izolarea – de lumea fizică și a relațiilor sociale reale, relaționarea în mediul online cu persoane cu vederi similare duce la formarea unor obiceiuri obsesive și nesănătoase, provoacă vulnerabilitate și afectează viața privată, inducând un sentiment de singurătate, oboseală cronică și niveluri ridicate de depresie. Lipsa contactului direct, ascunderea în spatele *firewall*-ului avatarului online, cufundarea completă și permanentă în relaționarea online duce la dezvoltarea unei personalități schizoide. Promovarea exagerată a Eu-lui prin tehnicile de marketing online care influențează inclusiv modul în care sunt constituite interfețele și aplicațiile puse la dispoziția utilizatorilor, posibilitatea creării unei personalități false, aparente, prin afișarea unor imagini care nu îți aparțin predispune spre manifestări narcisiste și egocentrice. Avalanșa de informații, imagini, provocări induce o stare permanentă de stres, o regresie către mecanismele de bază ale funcționării cerebrale, plicti-

seală și izolare, și mai ales o nevoie permanentă de a fi în contact online. Ca și în cazul drogurilor, cu cât sunt mai îndelungat și mai intens utilizate, rețele de socializare oferă mai puțină satisfacție și mai multă detresă.

Numeroase studii arată că utilizarea în exces a Internetului este asociată cu un nivel ridicat de *depresie* [33]. Utilizarea computerului la serviciu mai mult de 5 ore pe zi duce la stări de depresie, anxietate, insomnie, dificultăți în a merge dimineața la serviciu, în relațiile cu colegii și la un sentiment de izolare chiar și în birourile supraaglomerate. Iar aceasta nu din cauza muncilor repetitive, ci a faptului că operarea cu un computer diferă de interacțiunea cu alți oameni, iar sarcinile multe și termenele limită strânse fac imposibile pauzele, prioritizarea activităților și socializarea [34].

Un fenomen extrem de îngrijorător, dată fiind rata mare a utilizatorilor intensivi, o constituie *depresia de tip Facebook*, generată de interacțiunile de pe rețelele de socializare sau lipsa acestora. Depresia apare la tână generație corelând direct cu timpul petrecut pe rețelele de socializare [35]. Ba chiar, rezultatele studiilor converg către concluzia comună că utilizarea frecventă a rețelei sociale tinde să devină ea însăși un simptom pentru depresie! Facilitarea relațiilor sociale de către rețelele de socializare este momentan doar aparentă și, contrar așteptărilor, ea duce în general pe termen lung la înrăutățirea stării psihice. Starea de spirit este afectată de ceea ce postează prietenii de pe rețeaua socială, compararea cu aceștia, prin ceea ce ei postează, deprimă, iar folosirea serviciului ca atare nu va ajuta la modificarea în bine a stării de spirit. Instalarea depresiei are loc datorită fenomenului de comparație socială. Indivizii se simt nefericiți când petrec mult timp pe Facebook pentru că se compară cu ceilalți [36]. Cum majoritatea postează doar aspectele pozitive și pozează în ființe realizate, împlinite, chiar superioare și spirituale, prin replicarea unor idei profunde și a unor creații deosebite care exprimă emoții elevate, este ușor de creat falsa impresie că ceilalți sunt la nivelul gândurilor, sentimentelor, preocupărilor și succeselor respective, mult peste propria condiție a utilizatorului care cade, prin comparație, în desuetudine. Acest efect scade la jumătate dacă interacțiunile numeroase de pe Internet sunt dublate de forme de comunicare față în față [37] sau măcar la telefon [35]. De asemenea, ostracizarea, sau fie și doar lipsa participării active în cadrul rețelelor de socializare, afectează negativ stima de sine, starea psihică de bine și induc sentimentul unei vieți lipsite de sens [38].

Previzionarea unei accentuări a fenomenelor enumerate mai sus până la depășirea pragului patologic ne obligă la o modificare a atitudinii față de Tehnologie. Probabil că cel mai mare pericol stă în dificultatea conștientizării imperativității unei asemenea schimbări culturale. Fiind predați mentalității tehnologice, aflați sub vraja eficienței și utilității sale extraordinare, nu vedem că multe dintre soluțiile sale se adresează unor probleme care nu ar fi existat în absența ei. Tehnologia ne-a depășit cu mult umanitatea și afectează întreaga noastră existență: persoana, lumea în care trăim, totul. Și cum „tehnologia poate ameliora simptomele unei probleme fără a afecta cauzele care stau la baza acesteia,” [39] credința în statutul ei de soluție ultimă a oricărei probleme îi ascunde tocmai problema ei fundamentală și măsurile care sunt de luat.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Mitchell R. Simondon, Bioart and the Milieu of Biotechnology. *Inflexions* 5. Simondon: Milieu, Techniques, Aesthetics. March 2012. 68-110. www.inflexions.org. (accesat: 25.01.2015).
2. Stiegler B. *Technics and Time 1: The Fault of Epimetheus*. Stanford University Press, 1998. 295 p.
3. Krutch J. W. *Human Nature and Human Conditions*. Random House, NY, 1959. 211 p.
4. Stawarz K., Benedyk R. Bent necks and twisted wrists: exploring the impact of touch-screen tablets on the posture of office workers. In: LOVE, S.; HONE, K.; MCEWAN, T., eds. *Proceedings of the 27th International BCS Human Computer Interaction Conference*. Swinton, UK: British Computer Society, 2013.
5. Tessler F. The hidden danger of touchscreens. *InfoWorld*, Jan 11, 2012. <http://www.infoworld.com/article/2618327/laptop-computers/the-hidden-danger-of-touchscreens.html>. (accesat: 25.01.2016).
6. Darowish M., Lawton J.N., Evans P.J. Q: What is cell phone elbow, and what should we tell our patients?. *Cleveland Clinic Journal of Medicine*. May 2009, 76(5), 306-308.
7. Stone L. Just Breathe: Building the case for Email Apnea. *Huffington Post*. February 8, 2008. http://www.huffingtonpost.com/linda-stone/just-breathe-building-the_b_85651.html. (accesat: 27.12.2015).
8. Rosen L. D. *iDisorder: Understanding Our Obsession with Technology and Overcoming Its Hold on Us*. Macmillan, New York, 2012. 256 p.
9. Chen C.P., Wu C.C., Chang L.R., Lin Y.H. Possible association between phantom vibration syndrome and occupational burnout. *Neuropsychiatric Disease and Treatment*. 2014, 10, 2307-2314.
10. Cyriel Diels în Murphy K. Feeling Woozy? It May Be Cyber Sickness. *The New York Times*. November 14, 2015.
11. Sparrow B., Liu J., Wegner D.M. Google Effects on Memory: Cognitive Consequences of Having Information at Our Fingertips. *Science*. 333, 6043, 776-778.
12. Wegner D.M. A computer network model of human transactive memory. *Social Cognition*. 1995, 13, 319-39.
13. Kaspersky Lab sondaj cu Opinion Matters. The Rise and Impact of Digital Amnesia. Why we need to protect what we no longer remember. <https://blog.kaspersky.com/files/2015/06/005-Kaspersky-Digital-Amnesia-19.6.15.pdf>. (accesat: 23.01.2016).
14. Fisher M., Goddu M.K., Keil F.C. Searching for Explanations: How the Internet Inflates Estimates of Internal Knowledge. *Journal of Experimental Psychology: General*. 2015, 144 (3), 674-687.
15. Carr N. *The Shallows: What the Internet Is Doing to Our Brains*. W. W. Norton & Company, 2011. 304 p.
16. Small G., Vorgan G. *iBrain: Surviving the Technological Alteration of the Modern Mind*. Harper Collins, 2009. 256 p.
17. Ophir E., Nass C., Wagner A. D., Cognitive control in media multitaskers. *Proceedings of the National Academy of Sciences*. vol. 106, no. 37, 2009, p. 15583-15587.
18. Nørretranders T. *Iluzia utilizatorului. Despre limitele conștiinței*. Editura Publica, 2009. 440 p.
19. Spelke E., Hirst W., Nelssef U. Skills of divided attention. *Cognition*. 1976, 4, 215-230.
20. Prensky M. *Digital Natives, Digital Immigrants, On the Horizon*. MCB University Press. Vol. 9, No. 5, October 2001.
21. Stone L. Continuous Partial Attention. Linda Stone. <http://lindastone.net/qa/continuous-partial-attention/>. (accesat: 22.11.2015).
22. Bragazzi N. L., Puenete G. D. A proposal for including nomophobia in the new DSM-V. *Psychology Research and Behavior Management*. 2014, 7, 155-160.
23. King A.L., Valença A.M., Silva A.C., Sancassiani F., Machado S., Nardi A.E. "Nomophobia": Impact of Cell Phone Use Interfering with Symptoms and Emotions of Individuals with Panic Disorder Compared with a Control Group. *Clinical Practice & Epidemiology in Mental Health*. 2014, 10, 28-35.
24. White R., Horvitz E. Cyberchondria: Studies of the escalation of medical concerns in Web search. *ACM Transactions on Information Systems*. 2009, 27 (4), 1.
25. Stratton K., Ford A., Rusch E., Clayton E.W. ed. *Raport: Adverse Effects of Vaccines: Evidence and Causality*, Committee to Review Adverse Effects of Vaccines. Institute of Medicine, Washington (DC): National Academies Press (US). 2011 Aug 25.
26. White R.W. Beliefs and Biases in Web Search. *Proceeding SIGIR '13 Proceedings of the 36th international ACM SIGIR conference on Research and development in information retrieval*, 3-12.

27. Dashevsky E. Eight new mental illnesses brought to you by the Internet, PCWorld, 16 octombrie 2013. <http://www.pcworld.com/article/2054386/eight-new-mental-illnesses-brought-to-you-by-wait-for-it-the-Internet.html>. (accesat: 20.01.2016)
28. Rideout V., Foehr U.G., Roberts D. Generation M²: Media in the lives of 8- to 18-year-olds. Menlo Park, CA: Henry J. Kaiser Family Foundation. 2010. 80 p.
29. Lin F., Lei H. Structural Brain Imaging and Internet Addiction. In: Montag C., Reuter M. Internet Addiction: Neuroscientific Approaches and Therapeutical Interventions Studies in Neuroscience, Psychology and Behavioral Economics. Springer, 2015, p. 19-42.
30. Mead N.L., Patrick V.M. The Taming of Desire: Unspecific Postponement Reduces Desire for and Consumption of Postponed Pleasures. *Journal of Personality and Social Psychology*. 2016, 110 (1), 20-35.
31. Hofmann W., Vohs K.D., Baumeister R.F. What People Desire, Feel Conflicted About, and Try to Resist in Everyday Life. *Psychological Science*. 2012, 23 (6), 582-588.
32. McCooy B.R. Digital Distractions in the Classroom: Student Classroom Use of Digital Devices for Non-Class Related Purposes. *Journal of Media Education*. 2013, 5-12.
33. Young K.S., Rogers R.C. The relationship between depression and Internet addiction. *CyberPsychology & Behavior*. January 2009, 1(1), 25-28. doi:10.1089/cpb.1998.1.25. (accesat: 22.01.2016).
34. Nakazawa T., Okubo Y., Suwazono Y., Kobayashi E., Komine S., Kato N., Nogawa K.. Association between duration of daily VDT use and subjective symptoms. *American Journal of Industrial Medicine*. Wiley-Liss, 2002, 42, 5, 421-426.
35. Kross E., Verduyn P., Demiralp E., Park J., Lee D.S., Lin N., Shablack H., Jonides J., YBARRA O. Facebook Use Predicts Declines in Subjective Well-Being in Young Adults. *PLoS ONE*. 2013, 8(8), e69841.
36. Steers Mai-ly N., Wickham R.E., Acitelli L.K. Seeing Everyone Else's Highlight Reels: How Facebook Usage is Linked to Depressive Symptoms. *Journal of Social and Clinical Psychology*. 2014, 33, 8, 701-731.
37. Teo A.R., Choi H., Andrea S.B., Valenstein M., Newsom J.T., Dobscha S.K., Zivin K. Does Mode of Contact with Different Types of Social Relationships Predict Depression in Older Adults? Evidence from a Nationally Representative Survey. *Journal of the American Geriatrics Society*. 2015, 63, 10, 2014-2022.
38. Tobin S.J., Vanman E.J., Verreynne M., Saeri A.K. Threats to belonging on Facebook: lurking and ostracism. *Social Influence*. 2015, 10, 1.
39. Dennis Meadows et al., *The Limits to Growth*, New York: Universe Books, 1972, p. 159. 205 p.

EVOLUȚIA CONCEPTIILOR DESPRE IMAGINE ÎN FILOSOFIA MODERNĂ ȘI PSIHOLOGIA SECOLUL XIX

THE EVOLUTION OF THE CONCEPTS ABOUT IMAGE IN MODERN PHILOSOPHY AND PSYCHOLOGY OF THE XIX CENTURY

Andrei PERCIUN, *cercetător științific,*
Institutul de Istorie al AȘM

Summary

The article reviews the associationist conceptions expressed by several philosophical doctrines of modernity, that have influenced the manner in which the image was treated in the analytic and synthetic psychology from mid- to late 19th century. These doctrines coincide with the principles of representationalism, a fact that allows us to formulate, based on the phenomenological method, a critique of these inadequate ways of approaching the image.

Keywords: *history of philosophy, associationism, representationalism, psychology, image, mental image, perception, memory, phenomenology, reflective analysis.*

În acest articol sunt trecute în revistă concepțiile asociaționiste ale unor doctrine filosofice din epoca modernă ce au influențat abordările imaginii din psihologia analitică și sintetică de la mijlocul și sfârșitul sec. XIX. Doctrinile coincid cu principiile reprezentationalismului, fapt ce ne permite să formulăm, în baza metodei fenomenologice, o critică a acestor metode neadecvate de abordare a imaginii.

În concepția sa, Descartes separă mecanicismul de gândire, ceea ce este bine știut datorită etichetei sale dualiste. Mecanicismul cartezian denotă corporalul, de unde rezultă ideea că imaginea este un lucru corporal. În aceste condiții, imaginea este produsul acțiunii corpurilor exterioare asupra propriului corp prin simțuri și nervi. În acest sens, concepția carteziană este o concepție reprezentationalistă. În corelarea materiei și conștiinței, imaginea localizată în creier este zugrăvită în mod material, însă nu ar putea fi însuflețită de conștiință. Astfel, imaginea este un obiect ca și toate celelalte obiecte exterioare. Mai mult ca atât, imaginea este o limită a exteriorității. Cunoașterea imaginii sau imaginația provine din intelect. Intelectul sintetic, impresiile materiale produse de creier inițiază o conștiință a imaginii. Chiar dacă imaginea are caracterul unei realități corporale, ea nu este plasată în fața conștiinței ca obiect în vederea cunoașterii. Posibilitatea unui raport între conștiință și obiectul său este deplasat până la infinit. Conștiința motivează acțiunile sufletului, iar mișcările creierului sunt cauzate de obiectele exterioare.

Deși creierul nu-și conține referentul, mișcările trezesc în suflet idei. Acestea nu provin din mișcări, ele sunt innăscute în om. Cu toate acestea, ideile apar în conștiință doar cu ocazia mișcărilor din creier. Fiind ca niște semne, mișcările provoacă în suflet anumite sentimente. Semnul are sensul unei legături arbitrare. Descartes nu explică cum apare conștiința semnului. S-ar putea admite o acțiune tranzitivă între corp și suflet din care ar reieși introducerea în suflet a unei materialități sau în imaginea materială a unei spiritualități.

Împărtășim alături de Sartre [13, p. 20] neînțelegerea modului în care se aplică imaginea construită în anumite realități corporale intelectului și, invers, cum intervine imaginația și corpul în gândire odată cu afirmarea sesizării a înseși corpurilor de către intelectul pur. În critica lui Sartre teoria carteziană nu ne permite să distingem între senzații, amintiri sau ficțiuni, deoarece sunt aceleași mișcări cerebrale de la excitația venită din lumea interioară, din corp sau suflet. Coerența intelectuală a reprezentărilor corespunde unor obiecte existente. Descartes ajunge la constatarea că ceea ce se întâmplă în corp în momentul în care sufletul gândește ar presupune anumite legături de contiguitate între realitățile corporale, imaginile și mecanismele producerii lor.

Descartes interpretează imaginea în calitate de lucru material cu o extensie psihofiziologică, astfel încât imaginea este văzută în calitate de lucru – ca „cele două imagini care vin prin cei doi ochi”, și totodată în calitate de impresii ce „se unesc în această glandă prin intermediul spiritelor care umplu cavitățile creierului” [3, p. 74]. Descartes însă nu se apucă să distingă gândurile conform acestor mecanisme, care aparțin, ca și celelalte corpuri lumii lucrurilor îndoielnice.

Atât la Descartes [2], cât și la Spinoza [14] și Leibniz [9], imaginea tinde să se confunde cu gândirea. Pentru Spinoza lumea inteligibilă nu este ruptă de lumea imaginației, ceea ce corespunde cu lumea legăturilor mecanice. Sufletul, după Spinoza, poate „considera ca și cum ar fi prezente corpurile externe, de care corpul uman a fost odată afectat, deși ele nu mai există și nu mai sunt prezente” [14, p. 109], ceea ce ar însemna că imaginea se reflectă într-o teorie a „urmelor” ce sunt lăsate de percepție în suflet. Leibniz încearcă să stabilească o continuitate între imagine și gând. De aceea nu ar fi nimic ieșit din comun în sprijinul pe care Spinoza îl acordă ideii în care imaginea este definită ca o afectare a corpului sau ca amprentă a lucrurilor, sursă din care imaginile se leagă între ele și se regăsesc în hazard, obișnuință și contiguitate. Amintirea este trezirea materială a unei afectări a corpului provocată de o cauză mecanică, iar unele idei generale sunt produsul unei confuzii de imagini. Cunoașterea prin imagini poate făuri idei false și poate prezenta adevărul sub o formă trunchiată. De comun acord, ideile se divid în categoria ideilor clare și categoria ideilor confuze. Din componența categoriei ideilor confuze face parte și imaginea, ce este o idee ce prezintă un aspect degradant al gândirii. Cu oate acestea, imaginea se deosebește de idee prin pasivitatea sa, ideea conține „o afirmație sau o negație, deci un act al gândirii, și pare că exprimă o acțiune a sufletului” [14, p. 110]. În pofida acestui fapt sunt exprimate aceleași legături în intelect. Pasajul dintre imaginație și intelect are loc prin dezvoltarea esențelor cuprinse în imagini. Spinoza ne dezvăluie un dublu aspect al imaginii. În unul imaginea este totuși o idee-frântură a lumii infinite, din care fac parte un ansamblu de idei. Acest tip de idee s-ar asemăna cu *khôra* platonice [11, p. 165 [50 b]], care circumscrie un element, o parte a unicului în multiplu. În celălalt mod finit imaginea este distinctă de idee. Imaginația este un mecanism pur în care nu sunt distinse imaginile de senzații, ambele fiind stări ale corpului.

Asociaționismul dezvoltă ideea conform căreia sufletul este locul în care imaginile se păstrează și sunt legate în mod inconștient între ele. Între adevărurile rațiunii se stabi-

lesc legături necesare, acestea fiind clare și distincte. Dat fiind acest fapt, conștiința păstrează în sine lumea rațiunii și lumea imaginilor sau ideilor confuze. Intellectul nu este niciodată pur, deoarece corpul este întotdeauna prezent pentru suflet. De aceea pentru gândire imaginea are un rol accidental, subordonat, auxiliar, fiind totodată și un semn cu o anumită expresie. În imagine există o conservare a aceluiași sistem de raporturi ca și în obiectul a cărui imagine este. Expresia imaginii poate fi confuză sau clară. Expresia confuză a imaginii conține în sine orice mișcare infinită a universului. Condiția umană îi conferă aparenței imaginii un anume tip de substanțialitate, dar cu toate acestea „în măsura în care sufletul își imaginează corpurile externe el nu are cunoașterea lor adecvată” [14, p. 117]. Dificilă, însă, este delimitarea imaginii de senzație. Eul se prezintă ca o formă sintetică, care unește într-o conștiință unică senzația și imaginea.

Așadar, ceara imaginată este același obiect cu ceara gândită. În opinia noastră, această echivalare nu este analizată într-un mod definitiv. Acceptarea acestui enunț poate fi posibilă pe seama *eidos*-ului comun conținut în ceara imaginată și cea gândită.

Axioma metodologică prin care nicio lege nu poate fi enunțată, fără a o trece mai înainte în revista faptelor, implică logica ca parte a psihologiei. Asociaționismul promovează legile gândirii ce provin din fapte, adică din secvențe psihice. Ca rezultat, imaginea carteziană devine faptul individual prin care se realizează inducția. Suntem înconjurați de imagini, care dintr-o parte apar în calitate de obiecte individuale, precum fapte ce se calibrează la o stare psihică, de la care pornește savantul, iar pe de altă parte, ca elemente în combinarea cărora se produce gândirea, sau mai bine zis ansamblul semnificațiilor logice. Ne aflăm în situația în care imaginile sunt acele obiecte individuale și concrete întâlnite pe parcursul faptelor experienței, pe de o parte, și pe de altă parte, a imaginilor în calitate de concepte conținute în rațiune. Probabil, aceste două tabere fuzionează după criteriul corespunderii și compatibilității, producând adevăruri clare sau confuze.

La Hume [7], de exemplu, faptele psihice sunt entități individuale unite prin raporturi externe. Aceste raporturi trebuie să existe pentru a condiționa geneza gândirii. Reieșind din toate acestea, asociaționismul se definește ca o doctrină ontologică ce afirmă identitatea radicală a modului de a fi al faptelor psihice și a modului de a fi al lucrurilor. Pentru Hume există doar lucrurile care relaționează între ele și constituie o colecție care se numește conștiință.

Dacă imaginea deține un conținut sensibil, atunci este posibil să se gândească asupra ei, însă nu este posibil să se gândească cu ajutorul ei. Psihofiziologia carteziană revine în plină forță, definind imaginea ca o idee. Corpul este afectat și pe această bază sufletul formează o idee, care este imaginea. Câmpul psihosenzorial beneficiază de anumiți stimuli interiori și exteriori.

În această formulă imaginea este o stare de conștiință ce corespunde excitațiilor interioare, iar percepția corespunde cu excitațiile exterioare, fapt recunoscut de Hume în definirea impresiilor drept totalitatea senzațiilor, afectelor și emoțiilor ce „își fac apariția în spiritul nostru”, iar ideile fiind „imaginile mai slabe ale acestora în gândire” [7, p. 53]. Celulele neuronale se reazăază în diverse moduri. Un mod de aranjare al acestor celule ner-

voase este impus de un excitant exterior ce lasă o urmă cerebrală, o engramă. Aceasta este maniera în care se desfășoară determinismul fiziologic cartezian. Gândirea ia imaginea ca o dată pe care se poate sprijini. Imaginea funcționează la fel ca un act psihic, ce concordă și depinde de modificările fiziologice. Imaginile sunt așteptate ca și obiectele. Cu toate acestea, gândirea este ceea ce nu este o imagine sau o percepție. Adiacența carteziană implică urme cerebrale și este înțeleasă în sens spațial, fiind bazată pe principiul inerției. Legea contiguității asociaționiste nu ține în mod special de un sens strict spațial, ci presupune inerția din care rezultă sensurile exteriorității și contactului.

Dacă la Descartes relațiile asociative se stabilesc între urmele lăsate de obiecte [3], atunci la Hume relațiile se formează între obiectele însele [7]. Elementele pe care le relatează Hume sunt pasive și intră în trei tipuri de relații, cum ar fi cea „cauzală”, care „are aceeași influență ca și celelalte două, cele ale asemănării și contiguității” [7, p. 129]. Principiul inerției aduce în consecință un ansamblu de conținuturi inerte unite prin raporturi exterioare. Percepția procură conținuturi sensibile, ca în continuare ordinea succesiunii acestor conținuturi să aibă caracter ierarhic.

Reprezentationalismul în starea sa pură se exprimă prin ideea că imaginea este un *lucru*, ce întreține un anumit tip de raporturi cu alte lucruri, precum o masă care „pare a se micșora pe măsură ce ne îndepărtăm de ea, dar masa reală, care există independent de noi, nu suferă nicio schimbare: ceea ce s-a înfățișat spiritului nu a fost, așadar, decât imaginea ei” [7, p. 213]. Psihologismul și antropologia pozitivă tratează omul ca pe o ființă a lumii. Faptul esențial însă este că omul în concepția asociaționismului este o ființă care își reprezintă lumea și în același timp o ființă care se reprezintă pe sine în lume. Astfel este explicată aderența la raționalism al lui Descartes și la empirism al lui Hume.

Sartre afirmă justetea romantismului care ar fi putut reînnoi chestiunea imaginii [13, p. 24]. Spiritul de sinteză al romantismului repune în prim-plan ideea de facultate și noțiunile de ordine și ierarhie, însoțite de o fiziologie vitalistă. Din această cauză imaginea va fi interpretată diferit. Invocându-l pe Alfred Binet (1857-1911), psiholog francez, care a formulat primul test practic de inteligență, fiind ministru al Educației și-a propus ca scop să identifice elevii lenți în vederea remedierii acestora, Sartre fixează dezacordul romantismului cu gândirea strâns legată de nevoia existenței unor semne materiale pentru a activa și a se manifesta. Exprimându-și astfel concesiunea față de materialism, reprezentării romantismului etalează spiritul de sinteză, care se accesează prin gândire. În acest sens, Sartre invocă discuția din anul 1865 care a avut loc în cadrul societății medico-psihologice la care erau prezenți filosoful Adolphe Garnier, iar dintre psihologi, Jules Baillarger (1809-1890), neurolog și psihiatru francez. În rezumatul acestei discuții a fost susținută ideea conform căreia obiectul absent, imaginar, imaginea cu alte cuvinte, este distins printr-o separare tranșantă de senzația reală produsă de un obiect prezent.

Mai târziu, deja în secolul XX, în alte condiții și în cadrul altui domeniu – cel al semioticii – Umberto Eco [5] va afirma că senzația de sete asistată de dorință este valabilă atât cu privire la semnul iconic în calitatea lui de imagine a unei halbe de bere, cât și în cazul obiectului propriu-zis, „halbă de bere”. În ambele cazuri setul de senzații este

comun, ceea ce ar crea diferența ar fi concepția fenomenologică a lui Lester Embree [6] despre tipurile de întâlnire a obiectului, care poate fi direct sau indirect. Se pare însă că romantismul la care se referă Sartre le cataloghează drept fenomene diferite în natură și grad. Raționamentul acestei poziții se raportează la postulatul comun al tezelor lui Descartes, Hume și Leibniz, cel al identității de natură dintre imagine și senzație.

În opinia noastră, în cazul acestei separări dintre imagine și senzația reală produsă de un lucru intervine amintirea, care trimite la o senzație anterioară, pe baza căreia e posibilă apariția unei imagini ce va prezenta același lucru în circumstanțe ne experimentate într-un sens strict empiric.

De asemenea, în înțelesul nostru, nu imaginea, care aduce obiectul în lipsa acestuia, trebuie separată de senzație, ci obiectul de imaginea acestuia. Însă concepția opozantă a romantismului nu a rezistat mult timp, deoarece după anul 1850, cum ne relatează Sartre, este readusă în prim-plan ideea conservatoare în care știința se identifică cu determinismul și mecanicismul pozitiv. Astfel, spiritul mecanicist se identifică cu cel de analiză, în care este urmat principiul inerției compus din două postulate: primul ne spune că elementele unui sistem întrețin relații și altul, că aceste relații sunt exterioare acelor elemente. Complexitatea psihică este redusă la un mecanicism, doar în așa manieră era văzută posibilitatea unei psihologii științifice, care devine o știință a faptelor. Mecanicismul descompune un sistem în elementele sale și admite postulatul că acestea rămân riguros identice, fiind izolate sau combinate, devenind exponentul unui spirit de analiză.

Teoria metafizică a imaginii fuzionează cu datele psihologiei. Problematika se manifestă în găsirea caracteristicilor imaginii adevărate, chiar dacă aceasta nu se diferențiază în esență față de o imagine falsă. La Hume, imaginea și percepția sunt identice în natura lor, însă se deosebesc prin intensitate. Percepțiile sunt impresii puternice, imaginile sunt impresii slabe. Organele corpului resimt impresii confuze, indistincte, fără importanță și care nu au nicio legătură directă. Dacă o imagine este de aceeași natură și are aceeași intensitate ca și percepția, atunci mai este aceasta o imagine? Sartre exemplifică răspunsul la această întrebare prin imaginea zgomotului produs de o bubuitură de tun care după criteriul intensității ar fi trebuit să apară ca un pocnet slab. Mai mult ca atât, înregistrând bubuitura de tun, imaginea ei poate avea aceeași intensitate, sau chiar una mai mare.

Așadar, intensitatea nu e o proprietate a imaginii și nici un criteriu de diferențiere pentru imagine și percepție. Intensitatea nu poate fi un criteriu valid de diferențiere a imaginii de percepție. Intensitatea poate fi atribuită lucrului – bubuitura e intensă, adică tare. La fel intensitatea poate fi atribuită procesului *intențional*, în sensul terminologiei fenomenologice, în care e dat un lucru, cu alte cuvinte, putem simți puternic, intens, o antipatie față de cineva. În orice caz, de fiecare dată putem diferenția imaginea de percepție.

Atunci când imaginea este intensă și „vie”, două momente diferite cu referire la ea intră în joc. Într-un moment, imaginea este situată în exterior, fiind locuită la o anumită distanță de subiectul care o vizează. În celălalt moment, imaginea este distribuită în corp în calitate de obiect vizibil, sonor etc. prin senzațiile olfactive sau gustative, dureri sau

plăceri. În natura imaginii își face loc senzația ce livrează credința în existența obiectului la care se referă. În acest context imaginea este o senzație spontană și una consecutivă, care întâlnind o altă senzație nespontană se diminuează, se corectează și se restrânge. Imaginea se localizează în exterior și totodată această localizare și exterioritate se înlătură. Hippolyte Taine [16] afirmă că între senzația consecutivă, care este spontană, și senzația primitivă se petrece o luptă darwinistă. De exemplu, „halucinația” [16, p. 284], după Taine, se explică prin victoria senzației spontane. În vederea neconfundării imaginii cu altceva trebuie să existe o senzație antagonistă, lipsa căreia ar cauza apariția unui obiect care nu există. Aceasta mai poate fi explicată printr-o putere probabilă mai mare a imaginilor față de senzație. În opinia lui Sartre, la care ne aliniem și noi, teza respectivă, de altfel, este „obscură” [13, p. 96].

Taine nu clarifică registrul prin care justifică raportul dintre imagine și senzație. Fie că un registru este psihologic, fie că altul fiziologic, imaginea și senzația se află într-o postură izolată, fiind de aceeași natură și având un conținut sensibil comun. Criteriul de diferențiere a reprezentărilor ar fi punerea lor într-o ordine coerentă și ierarhică. Discriminarea imaginilor este o problemă contiguă cu problema constituirii obiectului. Natura imaginii nu se mai revelează într-o intuiție imediată, ci parcurge un sistem complex cu un număr infinit de referințe din lume. Ulterior, în consecință se poate spune că este o senzație sau o imagine. Acceptând toate aceste condiții, vom avea de a face cu un sistem de referință ce se află mereu în schimbare și cu privire la care se fac tot felul de comparații. Înainte de a fi o reprezentare conștientă, imaginea există într-o manieră virtuală. Imaginea este anterioară reprezentării conștiente.

De aici rezultă un alt postulat, și anume: raporturile pe care elementele unui sistem le întrețin între ele sunt exterioare acestor elemente. Acest postulat este denumit de regulă principiu al inerției. Astfel, un oarecare savant din această perioadă va lua corpul fizic, organismul sau faptul de conștiință, acceptând înainte de toate investigația că acestea sunt o combinație de constante inerte, care întrețin între ei relații exterioare. În această perioadă efortul de a constitui o psihologie științifică solicită reducerea complexității psihice la un mecanicism. Așadar, din câte am văzut psihologia devine o știință a faptelor. Argumentele în favoarea acestei poziții sunt regăsite în cunoștințele noastre care sunt fapte.

Discursul științific despre o senzație, o idee, o amintire, o previziune, nu diferă de un discurs despre o vibrație sau mișcare fizică. Trăirile psihice ca fapte bine alese, notate minuțios și amplu, formează materia științei moderne. Hippolyte Taine în încercarea lui de a iniția o psihologie științifică renunță la principiile de investigare psihologică propuse de către Maine de Biran [15, p. 28.], astfel încât faptul psihic este considerat o mișcare fizică. Aspectul științific al acestui tip de psihologie este întreținut de principiul metodologic al recurgerii la experiență și anume la fapte mărunte, specifice și singulare, în paralel cu o teorie metafizică prestabilită, ce definește esența și scopul experienței. Proiectul unei psihologii științifice, prescris de Taine, este limitat la un conținut deductiv, care determină ceea ce trebuie să fie o experiență, descriindu-i rezultatele înainte de a se referi la ele într-

un mod direct. Analiza regresivă la care apelează Taine îi permite să facă un salt fals din planul psihologic în acel fiziologic, adică în sfera mecanicismului pur. Ceea ce ar fi „sinteză” ar fi de fapt o recompunere, o trecere de la grupuri simple la grupuri mai complexe.

În opinia noastră aceasta este o pretenție slabă ce introduce primordialitatea fiziologicului în conștiință. În concepția analitică a lui Taine „nu există nimic real în eu în afară de înșiruirea evenimentelor. Aceste evenimente, diferite ca aspect, sunt aceleași în natură și se reduc, toate, la senzație; senzația însăși, considerată din afară, și printr-un mijloc indirect care se numește percepție exterioară, se reduce la un grup de mișcări moleculare” [13, p. 28].

Într-un astfel de registru imaginea are un rol anterior senzațiilor, fiind o repetare a lor. Ca element al vieții psihice natura ei va fi *a priori*, ce depășește senzația brută, reducându-se însă la repetarea spontană a senzațiilor. Adepții psihologiei analitice ne sugerează că imaginea este conținută în conștiință, fiind reactualizată de o senzație apărută dintr-o experiență concretă. Urmărind firul logic al acestei concepții, imaginile se prezintă ca un grup de mișcări moleculare, care sunt agitate, agasate și suscitade de senzațiile exterioare. Într-o astfel de viziune imaginile devin inerte și neschimbătoare, astfel încât, în opinia lui Sartre, se ajunge până la o suprimare a imaginației. Ulterior aceste imagini se combină pentru a forma concepte, judecăți și raționamente. Taine încearcă să construiască o psihologie după modelul fizicii, unde necesarul este nutrit de fiziologic.

Așadar, imaginile apar aleatoriu, însă mișcările moleculare sunt necesare. Acest empirism se dovedește a fi o metafizică realităș nereușită. Mijlocul secolului XIX valorifică pozitiv psihologia analitică fondată de Taine. Sartre îi pune alături pe Francis Galton [4], dar și alți psihologi de la sfârșitul secolului XIX, care se declară în favoarea asociaționismului [13, p. 30].

Imaginea este menținută ca o mișcare apărută în urma unui stimul ce o produce rămânând întregă chiar și după îndepărtarea aceluiaș stimul exterior. Invocându-l pe John Stuart Mill, Sartre îi dezvăluie opinia pozitivă a acestuia, în care se află că Taine și Galton sunt cei care au determinat nestingherit natura imaginii, definind-o ca o senzație ce se produce constant și fără încetare, fiind un fragment solid detașat de lumea exterioară. Așadar, în natura imaginii este implicată o reviviscență.

În jurul anului 1880, kantianul Jules Lachelier [8], păstrând ideile lui Taine și Mill, încearcă să facă o sinteză mai extinsă. Chestiunea adusă în prin-plan de Lachelier este formulată în felul următor: „ori noi găsim în noi înșine idei certe, foarte generale, care, în rezultat, par să domine și să explice toate lucrurile: sigur ne putem îndoi dacă aceste idei sunt anterioare sau posterioare lucrurilor, dacă ele sunt modele sau copii” [8, p. 104] și apoi cum pot fi acordate critica cunoașterii și datele experienței în cadrul psihologiei. Existența unor imagini-atomi este neîndoielnică.

Acceptarea faptului că experiența nu ne dă altceva decât aceste imagini, este, în opinia noastră, o concepție reduționistă, ce o așază, la fel ca și pe filosofii care o susțin, alături de alte idei de acest tip, în doctrina eronată a reprezentationalismului. E vorba, de fapt, despre imaginea-atom. Aceasta trebuie depășită, în concepția acestor filosofi, printr-o chestiune

de drept. Iar cea în drept este gândirea, care organizează și depășește imaginea în fiecare clipă. În acest context poate avea loc sinteza mult râvnită. Astfel, imaginea este suprimată și depășită prin restabilirea existenței conceptelor și a gândirii, ce sunt amplasate pe o treaptă mai superioară. Principiile gândirii nu mai decurg dintr-o simplă asociație.

Ansamblul imaginilor sensibile formează conținutul factologic, din care decurg anumite legi de asociație. Tendința de a depăși acest conținut nu presupunea înlăturarea acestuia. El rămâne în continuare important pentru gândire. Gândirea, operând cu generalități și concepte, este „adusă cu picioarele pe pământ” prin experiențe individuale și imagini concrete apărute în urma acestora, căci experiența dezvăluie aceste imagini. Așadar, cum poate fi găsit elementul de drept departe de faptul în sine, care este o dată a experienței și care, după cum s-a menționat, ne dezvăluie imagini.

În acest context, este sugestivă referirea lui Sartre la data de 30 aprilie 1882, în care Academia de Științe Morale și Politice anunța subiectul unui concurs ce își propunea dezbateră concepțiilor filosofice ce reduc spiritul uman la simple asociații [13, p. 34]. Cu toate acestea, ponderea solidă a asociaționismului nu este neglijată, ba mai mult, este justificat și apreciat rolul important al acestuia în producerea cunoștințelor. De aceea această constatare trebuie întărită prin măsurarea datelor introspecției, ce sunt niște imagini-atomi. Gândirea pură s-ar defini ca o activitate meditativă și un efort de abstractizare. Este important să remarcăm ideea unei cunoașteri introspective strâns legată de imaginile ce apar ca niște amprente ale lucrurilor din exterior. Această idee eronată care va fi combătută prin metode fenomenologice.

Însă, deocamdată, la această etapă ne pomenim într-o situație paradoxală, în care cei care intenționează să combată asociaționismul în favoarea unei gândiri pure sunt într-un acord cu el, neputând să treacă cu vederea însemnătatea experienței și a imaginilor concrete pentru cunoaștere. Gândirea pură, întocmindu-se într-o abstractizare, este nevoită să accepte partea „imperfectă” a experienței particulare. Totuși se caută în diverse procese intelectuale, stări lipsite de imagini. Actul gândirii este întotdeauna marcat de corporalitate și acest fapt este incontestabil. De aceea proiectul cartezian pentru un spirit pur este pretențios și nu are cum să înlătore concursul corpului. Acesta ar fi un argument pentru apropierea lui Descartes de protestantism, iar a lui Leibniz de catolicism. Revenirea la Aristotel pare să fie una firească, deoarece acesta mizează pe imaginație în cazul activității intelectuale. În interpretarea noastră, recursul aristotelic la imaginație nu ține de existența fizică a unor imagini în conștiință, ci de aspectele potențiale ale felului în care poate deveni un lucru. În baza acestui fapt, asociaționismul nu trebuie respins, ci integrat într-o doctrină mai amplă, care să-l includă. Într-o astfel de interpretare asociaționismul semnifică partea imperfectă a omului, în timp ce gândirea reprezintă măreția lui. Între aceste două componente este menținut un echilibru, deoarece „gândirea nu este nimic fără imagine” [13, pp. 34-35].

În aceeași ordine de idei, Peillaube ne relatează despre necesitatea imaginilor pentru constituirea conceptelor și pentru funcționarea sintezelor din memorie și imaginație: „Este necesară diferențierea acelor două sinteze de imagini din memorie și imaginație. Disocierea

nu are aceeași importanță în aceste două cazuri. Sinteza memoriei reproduce o experiență trecută, sinteza imaginației, invers, dă naștere la o experiență nouă” [10, p. 429].

Capacitatea de abstractizare produce inteligibilul, care depășește imaginea, permițând să gândim obiectul într-o ordine necesară și universală. Spiritul nostru nu este capabil să perceapă direct inteligibilul. Ceea ce concepe el este inteligibilul abstract, care este generat pe seama imaginilor. Astfel, întregul conținut accesibil pentru inteligență este de origine senzitivă sau imaginativă. Toate aceste idei ne fac să credem că ne aflăm în fața unei mari „concilierii” epistemologice, în care raționalismul e susținătorul unei gândiri atotprezente, dar totuși nerealizabile în experiență, și empirismul, în care prin experiență sunt transportate conținuturi din care sunt extrase concepte, se completează unul pe altul.

Proprietatea unei universalități potențiale atribuită gândirii, în opinia lui Victor Brochard [1], este implicită, pe moment, într-o membrană sensibilă, precum ar fi trupul, care se exemplifică printr-un apel la un obiect anume. Gândirea însă nu se izolează în aceste forme sensibile și nici nu este asimilată de ele, ea totuși depășește imaginea particulară, ce o ajută să obțină conținutul faptic al unui concept universal și, în același timp, este gată să se materializeze în alte imagini concrete. Însă această deschidere a gândirii nu anulează posibilitatea efectuării unor erori, din moment ce „dubla funcție a inteligenței prin care senzațiile sau imaginile sunt percepute și reproduse, apoi coordonate în clase și sisteme, se face posibilă eroarea, care nu explică realitatea. Astfel încât se iau în considerație ideile sau sintezele false ca simple fapte intelectuale” [1, p. 213]. Este evidentă apropierea dintre concepțiile psihologilor de la sfârșitul secolului XIX cu paradigma filosofică a lui Leibniz. Conștiința e definită de Leibniz printr-o suprapunere sau printr-o contiguitate cu definirea monadei. Ca să fim mai exacti, ideea de gândire pură este luată ca exemplu pentru explicarea a ceea ce este monadă. Proiectul monadologic dezvăluie o *multiplicitate în unitate*. Gândirea capabilă să pătrundă în esența lumii reprezintă unitatea. Numeroasele puncte, monade, conștiințe sau gândiri din care este văzută lumea sunt ordonate de conceptul multiplicității. Monada este un punct situat în spațiu, dar fără întindere. Asemenea conștiinței care gândește și cunoaște, care de fapt este o monadă supremă printre toate celelalte monade, deși este reală, adică situată în spațiu, nu are niciun fel de „ambalaj” sensibil. Unicitatea și universalitatea ei este particularizată anume în acel punct de vedere aparte aflat în structurile sensibile ale corpului. Doctrina leibniziană nu izolează conștiința de restul lumii, conștiința se deschide lumii printr-o închidere sau cu alte cuvinte printr-o particularizare sensibilă. Analogia cu sufletul pe care o face Leibniz în demersul său despre monadă deslușește determinările contradictorii ale monadei. Monada reflectă întregul univers neavând „ferestre”. Această deschidere este una interioară. Fiecare monadă reflectă însăși universul dintr-un punct finit de al său, astfel Leibniz definește percepția ca o „stare interioară a monadei prin care aceasta își reprezintă lucrurile exterioare, iar a percepția în calitate de conștiință sau cunoaștere a acestei stări interioare” [9, pp. 229-230]. Așadar, percepția reprezintă împrejurările lumesti producând imagini singulare și particulare ale acestora. Mai de-

parte a percepției abstrage din aceste imagini singulare elementele necesare ce ar permite includerea într-un concept universal. Prisma reprezentatională a percepției constituie componenta ce leagă conștiința de lume. De aceea conștiința reflectă din interior, adică fiind bazată pe imaginile date prin percepție. Spiritul devine astfel o oglindă vie, și nu una mecanică a universului. Nu e o reflectare automată mecanică, ci una conștientizată. În mod succint, demersul leibnizian decurge în următoarea consecutivitate: obiectul din lumea înconjurătoare, apoi imaginea lui creată de percepție și, într-un final, conceptualizarea acestei imagini.

Metodologic, din punctul nostru de vedere, care rezonază cu analiza reflexivă formulată și descrisă de fenomenologul contemporan Lester Embree, doctrina monadologică este suspendată în baza unor fundamentări reprezentationaliste, cum ar fi explicația percepției, care produce în minte imaginea obiectului și nu prezintă obiectul însuși. În această ordine de idei, fiecare spirit ar fi capabil să cunoască în limita capacităților sale de percepere și, respectiv, reprezentare, iar adevăratul obiect al științei, al cărui scop este scoaterea la suprafață a inteligibilului, este imaginea particulară din minte. Deci, tot ce am cunoaște noi ar fi niște imagini ale lucrurilor din realitate. Tocmai un astfel de stil de a gândi întâlnim și la sfârșitul sec. XIX -- începutul sec. XX în psihologie, în care imaginile sunt necesare formării conceptelor, astfel încât nu există nici măcar un singur concept care să fie înăscut, deoarece abstractizarea, în funcționarea sa originală și generatoare a inteligibilului, are drept scop a ne ridica deasupra imaginii și a ne permite prin aceasta să gândim obiectul într-o formă necesară și universală, iar spiritul nostru nu poate concepe direct alt inteligibil decât inteligibilul abstract. Inteligibilul abstract nu poate fi produs decât de imagine și odată cu imaginea prin activitatea intelectuală; astfel întreaga materie susceptibilă de a fi exploatată de inteligență este de origine senzorială și imaginativă, scrie Sartre citându-l pe R. P. Peillaube [13, p. 35]. Caracterul universal al conceptului este capabil potențial să participe la „împachetarea” gândirii într-o formă sensibilă, concretizându-se în anumite cazuri particulare. Gândirea totuși nu se reduce la aceste cazuri concrete, depășindu-le și astfel exprimându-și posibilitatea de a se identifica cu alte imagini mai mult sau mai puțin asemănătoare. Ne pomenim în fața unei concepții bizare despre gândire, ce nu are o existență concretă, odată ce datul introspecției este imaginea. Gândirea nu are universalitate în act, de altfel s-ar fi putut sesiza direct. Universalitatea potențială a unui concept este însoțită de mai multe imagini diferite. Conceptul nu este reflectat întotdeauna de o singură imagine particulară, ci de posibilitatea de a înlocui această imagine cu una diferită, dar echivalentă, în care conceptul se va reflecta cu aceeași forță. Prin urmare, gândirea e văzută ca funcție și nu ca o conștiință, deoarece există posibilitatea de trecere de la o imagine la alta. O posibilitate pur logică este actualizată de imagini. Încercările raționalismului secolului XIX de a combate asociaționismul se dovedesc a fi prinse între datele introspecției, precum în conștiință există numai imagini și cuvinte, și dezvoltarea fiziologiei prin descoperirile unor localizări cerebrale. Imaginile și cuvintele sunt necesare gândirii, care în formă pură nu poate exista permanent, având nevoie de date venite din exterior, apărute în minte în calitate de imagini și cuvinte.

În concepția fondatorului psihologiei sintetice Théodule-Armand Ribot [12], gândirea este o funcție ce a apărut în evoluția memoriei, senzației și asociației. Acestea în calitate de forme primare și secundare ale cunoașterii sunt activate de excitațiile provocate de ceva din afară și de aceea fac neverosimilă existența unei gândiri pure. În continuare, gândirea deține o funcție organizatorică de a coordona, asocia, disocia și percepe raporturi. Mai mult decât atât, această activitate ar putea fi una inconștientă. Pentru Ribot, ipoteza unei gândiri fără imagini și fără cuvinte este nedovedită și puțin probabilă. Tot el elaborează conceptul contradictoriu al gândirii inconștiente. Aceasta devine conștientă doar atunci când se regăsește în datele experimentale. Gândirea are nevoie de conectori prin care aceasta își dovedește rostul. Deși era un psiholog experimental, Ribot nega rezultatele experimentale în favoarea deducțiilor pure, adică a gândirii existente în zona obscură a inconștientului și care iese la lumină datorită datelor experimentale.

Cu alte cuvinte, experiența confirmă existența preliminară, dar inconștientă, a unei gândiri ce se afirmă prin referirea la aceste date experimentale și funcția căreia ar fi ordonarea acelor date. Chiar dacă Ribot se apropie foarte mult de Taine, nu se poate trece cu vederea ceea ce îl distinge de el – și anume ideea de sinteză din care rezultă faptul că gândirea este un organ ce s-a dezvoltat dintr-o nevoie. La fel cum nu ar fi putut exista digestie fără alimente, tot așa n-ar fi existat gândire fără imagini, care sunt materiale, venite din exterior. Psihologia, pornind de la materialele brute, care sunt imaginile și care sunt singurele conștiente, trebuie să reconstruiască sintetic organul ce le elaborează. Din această poziție, noua psihologie presupune funcția biologică a activității psihice de sinteză ca pe una deterministă. În eseuul său despre imaginația creatoare, Ribot își propune să analizeze mecanismul creării de imagini noi [12]. Problema de la care pornește Ribot în respectiva lucrare este cea a constituirii imaginilor noi sau a ficțiunilor ce apar din imaginile furnizate din amintire. Acest proces se întâmplă datorită sintezei.

Creativitatea se bazează pe un principiu al unității, de aceea se pot opera imagini noi. Acest principiu al unității Ribot îl numește *center of attraction* (centru de atracție) [12, p. 78] care face posibilă funcționarea imaginației creative și pe care îl concepe ca pe o idee-emoție fixă [12, p. 13].

În concluzia acestui articol putem spune că am stabilit cele mai semnificative direcții ale concepțiilor moderne cu referire la imagine. Acestea articulează decretări cu privire la funcțiile imaginii. Astfel, a fost analizată definiția carteziană a imaginii, în care aceasta este văzută ca un lucru, la fel ca și celelalte lucruri din *res extensa*, pretext ce a instigat teza mecanicistă conform căreia imaginea ar fi o amprentă, o urmă fizică lăsată în conștiință de un lucru. În baza acestui fapt, este edificată doctrina despre imaginea mintală. Prin urmare, fiind încadrată în orizontul mecanicist al lumii, imaginea mintală este un lucru material, un dat corporal, o entitate fiziologică.

La fel am conchis faptul că doctrina asociaționistă, ce corespunde cu teoria generală a reprezentationalismului, a rezistat pe filiera psihologiei moderne până în zilele noastre. Este firesc să spunem doar într-un limbaj comun că avem imagini în minte ale unor lucruri din realitate. Cu acest înțeles imaginea mintală rezonează, reflectă și se asociază

cu un lucru aflat în afara conștiinței. Această imagine mentală nu este o imagine concretă a lucrului, ci este un rezultat al unor sinteze cu privire la acesta. Odată ce imaginea devine un lucru, se impune problema conținutului acesteia, care nu este clarificat într-un mod bine definit.

Amplasată între percepție și idee, imaginea mentală nu este nici una, nici alta, fiind confundată cu o idee generală sau cu o percepție în reluare, care ar fi amintirea. Această concepție asociaționistă a imaginii mentale nu rezistă nici în fața unor chestionări cu referire la felul în care apar și cum sunt păstrate aceste imagini în minte. Neclaritatea acestei teorii se menține în psihologia sec. XIX și începutul sec. XX. În acest context, așa-numita imagine mentală își fuzionează identitatea conceptuală confundându-se cu amintirea sau percepția.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Brochard V. De l'erreur. Paris: Félix Alcan, 1897. 281 p.
2. Descartes R. Meditații metafizice. București: Editura Crater, 1997. 116 p.
3. Descartes R. Pasiunile sufletului. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1984. 239 p.
4. Duane P. Schultz, Sydney Ellen Schultz, O istorie a psihologiei moderne. București: Editura Trei, 2012, p. 175.
5. Eco U. O teoria a semioticii. București: Editura Trei, 2008. 384 p.
6. Embree L. Analiză reflexivă. O primă introducere în investigația fenomenologică. Cluj: Casa cărții de știință, 2007. 190 p.
7. Hume D. Cercetare asupra intelectului omenesc. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1987. 236 p.
8. Lachelier J. Du de l'induction, Psychologie et métaphysique. Paris: Félix Alcan, 1896. 173 p.
9. Leibniz G. W. Scrieri filosofice. București: Editura BIC ALL, 2001. 247 p.
10. Peillaube E. Les images. Essai sur la mémoire et l'imagination. Paris: Marcel Rivière&Co, 1910. 513 p.
11. Platon. Timaios. Opere. Vol. VII, București: Editura Științifică, 1993. 313 p.
12. Ribot Th. Essay on the Creative Imagination. http://s3.amazonaws.com/manybooks_pdfirg_new/ri-bott2643026430-8pdfLRG.pdf. (vizitat 02. 10. 2015).
13. Sartre J-P. Imaginația. Oradea: Editura Aion, 1997. 158 p.
14. Spinoza B. Etica. București: Editura Științifică, 1957. 354 p.
15. Кротов А. Философия Мен де Бирана. Москва: Издательство Московского университета, 2000. 104 с.
16. Тэн И. Философия искусства. Москва: Издательство Республика, 1996. 350 с.

NOILE MEDIA - INSTRUMENT AL RENOVĂRII COMUNICĂRII PARLAMENTARE NEW MEDIA – PARLIAMENTARY COMMUNICATION'S RENOVATION TOOL

Victor MORARU, *doctor habilitat în științe politice,*
Institutul de Cercetări juridice și Politice al AȘM,

Liliana RUSU, *doctorandă,*
Universitatea de Stat din Moldova

Summary

Actually, the trend of reforming the institutional political communication is specific for the parliaments from most contemporary democratic states. In this case, some experts have noted the legislatures' practice of establishing a direct dialogue with voters and the desire to comply with certain principles related to the efficient activity of these political institutions. Content analysis of the official site of the Parliament of the Republic of Moldova and investigation of the main structural elements confirms the compliance of this online communication platform to the category of standard parliamentary website. It includes specific elements of communication via new media and it's used to inform citizens and to improve legislative institutions activity.

Keywords: *political communication, democratic state, official website, legislative institution, new media.*

 bordând particularitățile comunicării politice a instituțiilor publice, specialiștii din domeniu se referă la Parlament drept „loc în care viața politică își regăsește exigența cuvântului” [1, p. 97]. În mod firesc, parlamentele statelor democratice sunt preocupate mereu de realizarea unui obiectiv major – eficientizarea comunicării dintre public și reprezentanții săi din forul legislativ.

Elaborarea *Strategiei de comunicare pentru Parlamentul Republicii Moldova* (2006) a constituit un prim pas în consolidarea capacității instituționale a autorității legislative a statului. Recomandările incluse în această Strategie prezentau un șir de oportunități atât pentru guvernanți, cât și pentru guvernați, autorii documentului accentuând rolul Parlamentului de „apărător al democrației Moldovei”, iar în cazul publicului – cel de „parte a dialogului național în subiecte de interes pentru ei” [2, p.12].

Pe parcursul anilor, procesul de modernizare a activității instituției legislative și de reformare a sistemului de comunicare parlamentară din Republica Moldova a rămas la ordinea de zi. Conform celor menționate în *Strategia de comunicare a Parlamentului pentru anii 2011-2014*, imaginea instituției reprezentative a fost afectată de criza politică din 2009, diminuarea considerabilă a indicatorului încrederii cetățenilor față de autoritatea legislativă, lipsa condițiilor adecvate pentru buna desfășurare a activității deputaților, apariția unui șir de probleme tehnice, organizatorice și de management ale resurselor umane. În

atare situație, crearea unui mecanism de funcționare eficientă a procesului de comunicare al Parlamentului avea rol de precondiție pentru sporirea transparenței instituției legislative, constituirea dialogului direct dintre deputați și alegători, creșterea nivelului de credibilitate a activității actorilor politici. Principalele obiective ce serveau la realizarea scopului de promovare a „unui Parlament transparent, deschis și receptiv la nevoile cetățenilor” vizau îndeplinirea unui plan de acțiuni ce includea: consolidarea comunicării parlamentare prin crearea unor subdiviziuni specializate, sporirea nivelului de informare a cetățenilor privind activitatea instituției legislative, diversificarea instrumentelor de comunicare și creșterea gradului de implicare a societății civile în procesul legislativ [3, p. 4].

Tendința de reformare a comunicării politice instituționale este specifică parlamentelor din majoritatea statelor democratice contemporane. Fluxul bidirecțional de informații și instituirea unui dialog direct dintre aleșii poporului și alegători constituie un pas important în respectarea unor principii ce țin de buna funcționare a legislativelor: reprezentare, transparență, accesibilitate, responsabilitate și eficiență.

Începând cu anii 2000, website-urile oficiale au devenit importante mijloace de vizualizare a activității instituțiilor legislative. Conținuturile, postate în spațiul virtual grație acestor forme ale noilor media, au oferit parlamentarilor avantajul consolidării comunicării cu societatea civilă, iar cetățenilor – înțelegerea rolului și responsabilităților instituțiilor legislative.

Derivate ale progresului tehnico-științific, platformele de comunicare on-line sunt mijloace rapide și fiabile de distribuire a informațiilor privind activitatea de elaborare și aprobare a legilor. Dotarea website-urilor oficiale ale parlamentelor cu opțiuni de imprimare și descărcare a informațiilor permite oricărui utilizator PC, conectat la rețeaua globală, să obțină copii ale proiectelor, propunerilor de legi, agendele și procese-verbale ale sedințelor Parlamentului.

Pentru a corespunde cerințelor de informare ale cetățenilor, aceste forme ale noilor media trebuie să îndeplinească următoarele condiții: 1) să furnizeze informații exacte, complete și postate la timp, 2) să fie simple în utilizare și cu acces gratuit pentru toți internauții interesați de procesul legislativ.

Conform datelor obținute de către experții Uniunii Interparlamentare (UIP), în baza analizei prezenței parlamentelor pe Internet, în anul 2000 57 % din numărul total de instituții legislative dispuneau de un website oficial. Situația a evoluat rapid: pe parcursul următorilor doi ani numărul total de pagini web ale parlamentelor din lume s-a triplat. Astfel, în baza investigării a 125 website-uri oficiale ale instituțiilor legislative din 82 de state, experții UIP au concluzionat: „prezența parlamentelor pe Internet nu este doar o opțiune, ci o exigență a vieții politice” [4, p. 3]. Analiza datelor a permis confirmarea ipotezei conform căreia majoritatea platformelor de comunicare on-line ale parlamentelor naționale corespund unui model standard de website politic, prezentând un șir de caracteristici similare la nivel de conținut și structură. În consecință, a fost constatată postarea următoarelor conținuturi pe paginile-web oficiale ale parlamentelor naționale: informații generale privind structura parlamentului, date despre sistemul electoral, documente legislative, texte de proiecte de legi și amendamente, biografia și descrierea succintă a atribuțiilor Președintelui Parlamentului, date despre vice-președinți, lista alfabetică (sau pe fracțiuni) a membrilor parlamentului, informații despre comisiile parlamentare.

Ținând cont de obiectivele principale ale instituțiilor legislative orientate spre promovarea democrației sec. XXI (reprezentativitate, transparență, accesibilitate, responsabilitate și eficacitate), această multitudine de conținuturi postate pe website-urile parlamentare poate fi tipologizată în două mari categorii tematice: 1) informații generale privind istoricul, structura și funcțiile instituției legislative; 2) informații ce conferă vizibilitate activităților legislative, bugetare și de control.

Studiul la care ne-am referit a demonstrat că cea mai mare cotă de postare o au informațiile referitoare la sistemul parlamentar și structura instituțiilor legislative: 71 % din numărul total de pagini web oficiale conțineau date despre Președintele Parlamentului și vice-președinți, 75 % - lista membrilor Parlamentului. Mai mult de ½ dintre platformele de comunicare on-line conțineau textul integral al Constituției, informații despre sistemul parlamentar sau electoral, sumarul evoluției istorice a instituției legislative. Agenda sesiunilor parlamentare constituia, în acea perioadă, conținutul cu cea mai mică pondere, fiind prezentă pe aproximativ ¼ dintre website-urile oficiale ale parlamentelor naționale.

Elementele interactive care, de regulă, favorizează constituirea fluxului bidirecțional de informații și al dialogului responsabil dintre guvernanți și guvernați, erau utilizate în procesul de comunicare parlamentară în proporție de aproximativ ½ din numărul total de website-uri analizate: 65 % erau dotate cu opțiunea de transmitere a mesajelor on-line sau conțineau adresele e-mail ale parlamentarilor, 44 % - ofereau accesul către website-urile altor parlamente naționale, iar 50 % - conțineau link-uri spre paginile oficiale ale organizațiilor parlamentare internaționale sau regionale. Facilitatea consultării unui volum mare de informații, fără anumite restricții spațio-temporale, este unul dintre principalele avantaje ale comunicării prin intermediul noilor media. Acest indicator al comunicării operative în spațiul virtual poate varia în dependență de dotarea website-ului cu următoarele elemente: sistem de căutare rapidă, planul site-ului, conținuturi postate în limbile oficiale ale țării și în una sau două limbi de circulație internațională, rubrica *Actualități*. Aproximativ ¼ din numărul total de website-uri supuse analizei în studiul în cauză dispuneau de elementele menționate, majoritatea conțineau informații în limba de stat, având versiuni în limba engleză; foarte puține pagini web oficiale ale parlamentelor naționale ofereau utilizatorilor accesul la planul site-ului (*Fig. 1*).

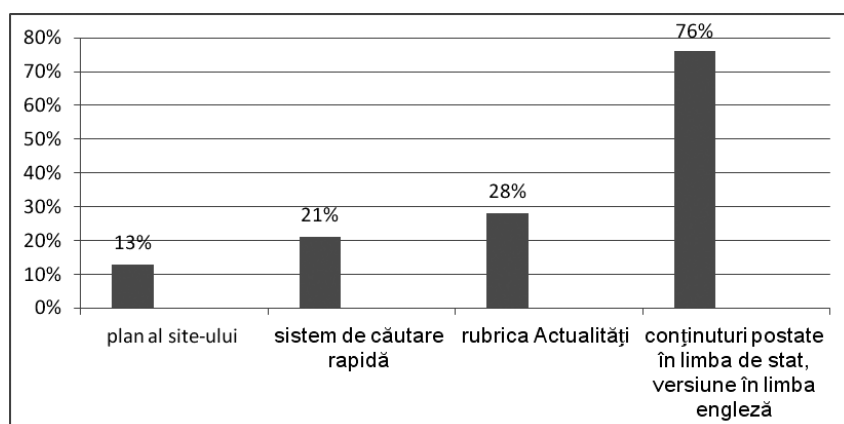

Fig. 1. Facilitatea consultării informațiilor pe website-urile parlamentelor naționale (Studiul UIP, 2001)

Website-ul oficial al Parlamentului Republicii Moldova este parte a tendinței generale de readaptare a comunicării politice instituționale la cerințele informaționale ale societății contemporane. Actuala pagină web oficială a instituției reprezentative supreme a statului este accesibilă, în varianta renovată în anul 2010. Metoda analizei de conținut a website-urilor politice, propusă de către Sally J. McMillan [5], care presupune cartografierea platformei de comunicare on-line, cuantificarea principalelor caracteristici tehnologice, a indicatorilor de informare și indicatorilor interactivității, permite determinarea eficienței comunicării dintre reprezentanții instituțiilor legislative și cetățeni. Delimitarea tipului de comunicare (asimetrică, simetrică), a nivelului de interactivitate și a celui de control al receptării mesajului de către destinatar sunt mijloace de identificare a principalelor variabile ale dialogului democratic, calificat drept transparent, interactiv și edificator al unei sfere publice noi și mult mai dinamice.

În altă ordine de idei, utilizarea noilor media în procesul de comunicare parlamentară este un important element al capitalului de imagine al legislativelor. În acest context, de notat importanța comunicării pentru o instituție reprezentativă, website-urile oficiale ale parlamentelor naționale fiind apreciate drept instrumente utile de realizare a obligației constituționale a legislativelor de transparență a dezbaterilor parlamentare, de acces direct la arhive, de readaptare la exigențele comunicării contemporane, definite prin calificativele *rapiditate, simplitate, personalizare*.

Analiza principalelor *aspecte tehnologice* ne permite să constatăm prezența următoarelor elemente pe website-ul oficial al Parlamentului Republicii Moldova, drept „instrumente ce facilitează consultarea informațiilor”: plan al site-ului, motor de căutare, conținuturi în limba de stat și în variante de consultare a acestora în limbile de circulație internațională: limba engleză și limba franceză, rubrica *Actualitate* postată pe pagina de start a site-ului.

Examinarea principalelor elemente structurale și de conținut ale paginii web oficiale a Parlamentului Republicii Moldova confirmă corespunderea acestei platforme de comunicare on-line la categoria de website parlamentar standard. Astfel, remarcăm pe pagina de deschidere a website-ului instituției legislative a Republicii Moldova prezența celor două clase de conținuturi, specifice comunicării parlamentare realizate prin intermediul noilor media: 1. informații generale despre Parlament și 2. informații referitoare la cele trei domenii de activitate principale: legislație, buget, control. În partea superioară a paginii de start al acestui website, utilizatorii pot accesa următoarele patru rubrici de informații privind structura, activitatea legislativă și cea de control a Parlamentului Republicii Moldova, respectarea principiului de transparență decizională:

1. *Structura Parlamentului* – compartiment ce include date despre conducerea Parlamentului (Președintele Parlamentului, vicepreședinți; postate sub formă de fișier completat ce conține: fotografia actorului politic, data desemnării în funcție, denumirea fracțiunii politice ce a înaintat candidatura, informații despre activitatea parlamentară, CV, adresa e-mail),

2. *Procesul legislativ* – conține informații privind procedura de adoptare a legilor și hotărârilor în termenii Constituției Republicii Moldova, opțiune de căutare rapidă a proiectelor de acte legislative (cu următoarele criterii de filtrare: proiect, numărul proiectului, numărul actului adoptat, statut, data înregistrării),

3. *Control parlamentar* – rubrică ce conține informații cu privire la cadrul legal de îndeplinire a funcției de control (text cu explicarea noțiunilor și a procedurilor: *control parlamentar, moțiuni, întrebări și interpelări, audieri și rapoarte, petiții*), date despre componența și activitatea Comisiilor Speciale și cea a Comisiilor de Anchetă, opțiuni de căutare rapidă a informațiilor referitoare la moțiuni, întrebări/interpelări, audieri, control suplimentar al legilor, impactul legislativ și analiza eficienței legilor, avize consultative pentru aplicarea legislației, texte de Rapoarte ale Instituțiilor de stat (în format PDF; pot fi accesate, vizualizate, imprimate, copiate),

4. *Transparență decizională* – compartiment ce conține informații referitoare la cadrul legal al cooperării dintre Parlamentul RM și societatea civilă (textele mai multor acte: *Legea cu privire la asociațiile obștești, Legea privind accesul la informație, Legea cu privire la fundații, Legea cu privire la filantropie și sponsorizare, Concepție privind cooperarea dintre Parlament și societatea civilă, Legea cu privire la transparență, Strategia de dezvoltare a societății civile pentru anii 2012-2015*), date privind derularea Conferințelor Anuale „Cooperarea dintre Parlament și societatea civilă”, rapoarte, lista consultanților – membri ai comisiilor permanente, responsabile de monitorizarea implementării *Concepției* în cauză.

Datele generale despre Parlament (istoric, constituirea, funcționarea instituției legislative) și informațiile cu privire la planificarea și executarea bugetului sunt postate în lista din partea stângă a paginii. În același compartiment structural al respectivei platforme de comunicare on-line pot fi accesate informațiile privind cadrul legal și realizarea activităților de cooperare externă, datele despre implementarea sistemului informațional *e-Petiții* (în rubrica *Relații cu cetățeanul*) și cele referitoare la agenda de lucru sau rezultatele ședințelor parlamentare. Pentru cetățenii interesați de activitatea curentă a instituției legislative, website-ul oficial al Parlamentului Republicii Moldova conține rubrica *Actualități* (unde sunt postate: agenda parlamentară, cele mai recente comunicate de presă ale parlamentarilor, discursurile și declarațiile deputaților), versiunea de consultare on-line a buletinului *Parlament INFO*, iar accesarea datei de pe calendarul evenimentelor din partea dreaptă a paginii de start – permite vizualizarea agendei de lucru a instituției legislative pentru fiecare zi a anului.

Conform experților, principalele elemente ale interactivității optimizează comunicarea politică și contribuie la consolidarea imaginii instituțiilor democratice ale sec. XXI. Dintre acestea, website-ul oficial al Parlamentului Republicii Moldova dispune de: opțiuni de transmite a mesajelor on-line, adrese e-mail ale parlamentarilor, link-uri externe spre paginile oficiale ale autorităților publice centrale și cele ale principalelor organizații parlamentare internaționale (Parlamentul European, Uniunea Interparlamentară, Adunarea Consiliului Europei ș.a.). Astfel, în baza analizei de conținut și a principalilor indicatori ai informării și cei ai interactivității, putem concluziona că website-ul Parlamentului Republicii Moldova constituie un instrument utilizat, în primul rând, pentru informarea cetățenilor și eficientizarea funcționării instituției legislative, sunt respectate următoarele principii: reprezentativitate, responsabilitate și transparență. Puținele elemente interactive permit instituirea dialogului și sunt un indiciu al comunicării bidirecționale, cu nivel scăzut de control al receptării mesajului de către destinatar.

Website-urile oficiale ale altor parlamente unicamerale ale unor state democratice europene (Estonia, Lituania, Letonia, Grecia, Suedia) sunt mai avansate în domeniu reformării strategiei de comunicare politică instituțională, dispunând de link-uri spre paginile oficiale de Facebook, Twitter și YouTube – forme ale noilor media care permit instituirea dialogului reciproc și realizarea comunicării bidirecționale, cu nivel înalt de control al receptării mesajului de către destinatar. În aceste cazuri, de remarcat următoarea modificare a comunicării parlamentare: conținuturile statice și fluxul unidirecțional de informații cedează progresiv locul noilor mijloace de comunicare care, grație opțiunilor oferite de Web 2.0, sunt mult mai interactive. Prin urmare, datorită progresului noilor media, nivelul de participare politică a cetățenilor are potențial de creștere: internații pot formula întrebări și primi răspunsuri direct de la actorii politici, adresa comentarii la informațiile postate de parlamentari pe paginile de Facebook sau prin intermediul sistemului de microblogging Twitter, pot participa la grupuri de discuție sau sondaje de opinii on-line, se pot abona la buletine informative pentru a fi la curent cu cele mai recente evenimente din domeniul politic.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Sinescu C. Comunicare politică. București: Editura Universitară, 2011.
2. Pralong S. Strategie de comunicare pentru Parlamentul Republicii Moldova. UNDP, 2006.
3. Strategia de comunicare a Parlamentului pentru anii 2011-2014. [On-line]: <http://www.parlament.md/LinkClick.aspx?fileticket=HmeC61FBHMQ%3D&tabid=212&language=ro-RO> (Accesat 22.12.2015)
4. Guidelines for the Content and Structure of Parliamentary Web Sites: Approved by the Inter-Parliamentary Council at Its 166th Session (Amman, 6 May 2000). [On-line]: <http://www.ipu.org/cnl-e/166smry.htm>, (Accesat 22.12.2015).
5. McMillan S. J. The microscope and the moving target: The challenge of applying content analysis to the World Wide Web. În: *Journalism and Mass Communication Quarterly*, 2000, N 77 (1), pp. 80-98.

О ВОЗМОЖНОЙ МОДЕЛИ СОЦИОЭКОНОМИЧЕСКОГО ЧЕЛОВЕКА ABOUT POSSIBLE MODEL OF HOMO SOCIOECONOMICUS

Роман БЕЛОГОРОДОВ, докторант,
Институт Истории АНМ

Summary

It is suggested, in the paper, one of the possible models of the so-called homo socioeconomicus, which can be used as an epistemological premises in certain social-philosophical studies. A brief description of one well-known epistemological models of homo economicus is provided. By synthesizing information, fragmented encountered in the literature, an epistemological model of homo sociologicus is formed. Based on a comparative analysis of the aforesaid models and their generalizations, it is concluded, that there should be at the base of the general model of the homo socioeconomicus an assumption about arbitrary mod of action of the individual that in any situation, studied by social sciences, can act as a rational and an irrational being.

Keywords: social relation, homo socioeconomicus, epistemological models in social sciences, individual, social philosophy.

В самом широком смысле все содержание общественных наук, как известно, сводится не к описанию человека, а к описанию человеческого поведения. Данные о поведении конкретного человека в конкретной ситуации являются необходимым материалом для социологических исследований, и теоретический подход к описанию и предсказанию человеческого поведения предполагает обобщение этих конкретных данных и использование поведенческой гипотезы, выражающей упрощенное представление о человеке и о человеческом поведении. Эта гипотеза или модель фиксирует те составляющие поведения человека, которые представляют интерес для конкретной социальной науки, и отвлекается от остальных его свойств. Некоторые исследователи по видимому справедливо приписывают выбору такой модели определяющую роль в общественных науках. Как отмечает, к примеру, В. Автономов, обобщая замечания [1, с.4; 2, с.324]: «Именно содержание этой рабочей модели человека, выбор составляющих ее признаков определяет специфику общественных наук, разделение труда между ними, очерчивает предмет их исследования» [3, с.8]. Немецкий исследователь Блюм также полагает, что у каждой из общественных наук есть свой «Homo logicus» [4, с. 111].

Любая такая модель человека, очевидно, является настолько хорошим инструментом исследования, насколько адекватно отражает поведение всякого человека в конкретной ситуации, изучаемой данной социальной наукой. Основанием для использования модельного подхода служит тот факт, что у нас нет способа узнать, чем наверняка обусловлен тот или иной поступок человека. Все наши утверждения о том, как поступит тот или иной человек носят не фактический, а гипотетический

характер. Или, иными словами, для нас всякий индивид собственно и есть гипотеза или, по-другому, модель.

Итак, первой эпистемологической, то есть чисто философской задачей социального исследования, является описание модели социологического человека. Перед социальной философией же, казалось бы, по определению стоит задача представить для исследований наиболее общую модель такого социологического человека. Но на сегодняшний день в работах социологов (и в их числе экономистов) более-менее конкретно выделяются две эпистемологические модели человека: модель экономического человека и, собственно, модель социологического человека. Соответственно философам в сложившейся ситуации для своих исследований требуется построение общей модели, вбирающей в себя черты этих двух, – построение модели социоэкономического человека [5, с. 121]. Подход, основанный на такой общей модели, очевидно, должен позволить исследовать как социологические вопросы, так и экономические (которые, строго говоря, тоже являются социологическими). В данной заметке мы попытаемся дать описание одной из возможных рабочих моделей социоэкономического человека, которую в дальнейшем можно использовать при решении конкретных или общих задач в определенных социально-философских исследованиях.

Экономический человек и социологический человек

Модели экономического и социологического человека со времен В. Парето, который предложил экономистам заниматься изучением «логических действий», а социологам «логическим исследованиям нелогических действий» [6, с. 408], в литературе в основном рассматриваются как противоположные. Позже П. Самуэльсон придал этому различию канонический характер [7, с. 55]. В общем, экономический человек – это «человек изобретательный, оценивающий, максимизирующий полезность» [8, с. 57] и, помимо этого, «действующий в условиях ограничений, ожидающий человек» [7, с. 56]. Человек социологический – это «социализированный, исполняющий роли, санкционированный обществом» человек, помимо этого «имеющий собственное мнение, восприимчивый, действующий» [9, с. 112].

Более конкретно представлена в литературе модель экономического человека, при этом, следует заметить, что некой «классической», то есть принятой подавляющим большинством исследователей модели экономического человека не существует [3, с. 25]. Для более конкретного примера рассмотрим обобщенную модель экономического человека, описанную В. Автономовым. Эта модель приписывает экономическому человеку шесть свойств:

1) Экономический человек вследствие того, что доступные ему ресурсы ограничены, не может удовлетворить все свои потребности одновременно, поэтому вынужден делать выбор.

2) Выбор обусловлен предпочтениями и ограничениями. Предпочтения – субъективные потребности и желания экономического человека. Ограничения – его объективные возможности.

3) Экономический человек способен оценивать насколько результаты данного выбора соответствуют его предпочтениям и насколько он ограничен в выборе.

4) При осуществлении выбора экономический человек эгоистичен, то есть, в первую очередь, руководствуется собственными интересами.

5) Как правило, экономический человек действует в рамках ограниченной информации. Известны не все варианты выбора и не все результаты того или иного выбора. Этот фактор является одним из ограничений выбора экономического человека. Время на принятие решения по выбору также является одним из ограничений выбора. Получение большей информации и большего выбора требует издержек.

6) Выбор экономического человека всегда рационален, то есть из известных вариантов выбирается тот, который в большей степени соответствует его предпочтениям при действующих ограничениях.

Примером модели социологического человека может служить список его характеристик, разрознено встречающихся в литературе (общепринятой модели социологического человека, также как и экономического человека, нет). По аналогии с представленной выше моделью экономического человека мы организовали его также: как содержащий шесть пунктов.

1) Поведение социологического человека, как и поведение экономического человека, представляет собой осуществление выбора.

2) Социологический человек осуществляет выбор исходя не из своих предпочтений, а из господствующих в обществе норм и ценностей [3, с. 35; 10, с. 146; 12, с. 39]. Общественные нормы и ценности полностью заменяют ему свои предпочтения, цели и установки. Реакция других людей является основным ориентиром в принятии им своих решений [3, с. 37; 5, с. 118; 7, с. 56; 11].

3) Социологический человек не способен к оцениванию выгод и издержек того или иного своего выбора [3, с. 38; 7, с. 56].

4) Социологический человек может быть как эгоистичным (действовать в своих интересах) так и альтруистичным (действовать в интересах других) [7, с. 56; 10, с. 146].

5) Социологический человек, также как и экономический действует в рамках ограниченной информации [7, с. 56].

6) Выбор социологического человека не всегда рационален. Он может быть и иррациональным [1, с. 155; 3, с. 8].

Опираясь, в том числе и на приведенные выше описания, мы ставим себе задачей описать как можно формальней модель социоэкономического человека или индивида (далее мы не делаем различия между этими терминами) исходя из следующего принципа. Модель индивида – это не предписания индивиду как он должен себя вести, а гипотеза (предположение) о том, как он может себя повести в той или иной конкретной ситуации. Сравнивая с шахматной партией: мы предполагаем, что, в ответ на наш ход, противник может сделать тот или иной выгодный ему (на наш взгляд) ход, но мы не имеем права исключить, что он выберет другой ход (даже если, по нашим представлениям, этот ход не выгоден). То есть, наша модель поведения противника должна учитывать все возможные ходы соперника, а не только

те, которые мы считаем выгодными. Примем этот принцип как некий критерий отбора свойств для нашей модели поведения индивида в различных ситуациях.

Поведение индивида

Обычно, под поведением человека понимают действия человека или, по-другому, любые движения тела (к примеру, жесты, ходьбу) или изменения в теле (к примеру, выражения лица, речь). Полная неподвижность, разумеется, тоже может рассматриваться как поведение [13]. Однако из всего многообразия действий человека нас интересуют только те, которые можно трактовать как выбор из известных альтернатив в той или иной ситуации, изучаемой социальной теорией. К примеру, когда мы говорим, что тот или иной конкретный человек в данной ситуации сотрудничает, мы имеем в виду, в первую очередь, то, что он имел выбор между альтернативами «сотрудничать» и «не сотрудничать», но выбрал «сотрудничать». То есть, мы допускаем, что всякую ситуацию, с которой сталкивается индивид, можно интерпретировать подобным образом. Если снова сравнивать с шахматной партией: нас интересует не всякое поведение противника (скажем, сидит он или стоит), а только то, которое означает его ход в игре (перемещение им фигур по доске). Таким образом, мы полагаем существенным для социальной теории свойством поведения индивида способность своими действиями осуществлять выбор между такого рода альтернативами и абстрагируемся от других его свойств.

Таким образом, мы полагаем существенным для социальной теории свойством поведения индивида способность своими действиями осуществлять выбор между такого рода альтернативами и абстрагируемся от других его свойств.

Произвол индивида

Индивид и только он делает свой выбор. Это означает, что не существует условий, при которых выбор может быть сделан за него другим индивидом. В случае выбора, скажем, между действиями А и В, может быть сделан выбор как А, так и В, и этот выбор является полностью произволом индивида. Например, в ситуации угрозы только индивид принимает решение уклониться (бежать от угрозы) или сражаться (пытаться устранить угрозу). Другой индивид не может сделать выбор *за него*, но это, очевидно, не исключает влияния другого индивида на процесс принятия решения о выборе действия данным индивидом. Существуют доказательства того, что, к примеру, даже только присутствие других людей может изменить поведение данного человека (так называемая социальная фасилитация [14]). Тем не менее, окончательное решение о том, как действовать, принимает сам индивид. Понятно, что это качество, свободу воли индивида, мы принимаем без доказательств в качестве методологического постулата. Вряд ли будет неправильным сказать, что это допущение действительно больше способствует верным выводам о поведении индивида, чем допущение о том, что всякое действие индивида обусловлено теми или иными внешними обстоятельствами (как обусловлены, скажем, «действия» камня, катящегося с горы), хотя вероятно это и так. Более формально это положение можно выразить следующим образом: если исследуемый индивид *имеет* выбор, скажем, действовать А, В, или С мы не можем полностью исключить

возможность выбора индивидом любого из этих действий, какие бы внешние обстоятельства нам не были бы известны.

Рациональность и иррациональность индивида

То, что действия индивида полагаются произвольными, не означает, понятно, что они совсем ничем не обусловлены. В случае экономического человека, как мы видели, они обуславливаются реализацией собственных предпочтений (потребностей и желаний) индивида и его стремлением при их реализации к минимальным затратам сил, средств, времени и т.д., то, что традиционно называется рациональностью индивида (подробней о рациональности см., к примеру [15]). Более формально: если между действием А или действием В индивид выбирает то, которое приводит к результатам удовлетворяющим его предпочтения при меньших затратах средств, времени, сил и т.п. (скажем, А), значит он действует рационально. Если, будучи информированным о том, какой выбор является рациональным, он действует по-другому (в нашем примере, В), - то он поступает иррационально. Чисто рациональное поведение, как мы видели, присуще моделям экономического человека. Отметим, однако, существование мнений, что для описания поведения экономического человека вполне достаточно ограниченной рациональности [16, с. 24]. К тому же выводу приходит со своей стороны и О. Уильямсон [17]. Имеется в виду то, что экономический человек иногда может делать выбор не в пользу образа действий, который в большей степени соответствует его предпочтениям при действующих ограничениях, а в пользу образа действий, который достаточно удовлетворяет его предпочтениям, при этом, не являясь максимально удовлетворяющим их выбором [3, с. 43].

Мы полагаем, что модель социоэкономического человека должна предполагать то, что он может действовать как рационально, так и иррационально и это является одной из его основных характеристик. Принять это допущение как верное будет правильней, чем принять допущение о том, что социоэкономический человек всегда действует рационально. Эта характеристика присуща, как мы видели, модели социологического человека. Однако не все исследователи полагают (полагали), что иррациональное поведение следует исследовать социологам. Позиция в этом вопросе Макса Вебера, к примеру, сводилась к тому, что социология может «понять действия индивида лишь тогда, когда они осмысленны и целенаправленны (в противном случае ими должна заниматься психология)» (цит. по [3, с. 35]). Тем не менее, судя по многочисленным наблюдениям, люди часто поступают иррационально, именно находясь среди других людей. Здесь и анонимное донорство крови, и усыновление детей, и предупреждение незнакомца об опасности и др. (подробней см., к примеру [18]). Помимо этого иррациональность может, скажем, быть обусловлена сложностью общественной ситуации: когда присутствуют множество альтернатив для действий и индивид может быть просто не способен дать верную оценку тому или иному своему действию даже когда исследователю правильное действие очевидно.

Принимать то, что индивид всегда эгоистичен, сегодня уже не кажется единственно разумным. Мы полагаем, что действовать эгоистично или же поступать альтруистично решать предстоит самому индивиду опять же исходя из своих предпочтений. Судя по последним исследованиям, альтруизм вполне может быть по-

требностью человека, то есть входить в его предпочтения; выявляется сущность человека как «сверхсотрудничающего» существа [19]. Возможно, эти данные найдут вскоре свое отражение и в экономических моделях человека, и необходимость допущения об эгоизме экономического человека будет переосмыслено.

Вопрос о том насколько индивид информирован, относится скорее к характеристикам среды, в которой действует индивид, чем к особенностям поведения самого индивида, поэтому мы не стали включать это свойство в наше описание модели индивида.

Таким образом, мы получили эпистемологическую рабочую модель социоэкономического человека состоящую из следующих характеристик.

- 1) Поведение индивида – это выбор индивидом того или иного своего действия.
- 2) Выбор действия индивида является полностью его произволом, хотя на его решения о выборе могут оказывать определенное влияние внешние факторы, в том числе присутствие и поведение других индивидов.
- 3) Выбор действия индивидом может быть как рациональным, так и иррациональным.

ЛИТЕРАТУРА

1. Hartfiel G. Wirtschaftliche und soziale Rationalität: Untersuchungen zum Menschenbild in Ökonomie und Soziologie. Stuttgart, 1968.
2. Nicolaidis P. Limits to the Expansion of Neoclassical Economics. Cambridge Jdum. Econ. 1988. Vol. 12, N 3.
3. Автономов В. С. Модель человека в экономической науке. Санкт-Петербург: Экономическая школа, 1998.
4. Blum R. Die Zukunft des Homo oeconomicus. Das Menschenbild der ökonomischen Theorie / Hrsg. von B. Biervert, M. Held. Frankfurt a. M.; New York, 1991.
5. Вайзе П. Homo economicus и Homo sociologicus: монстры социальных наук. Thesis, Москва, 1993. Т. 1. Вып. 3.
6. Арон Р. Этапы развития социологической мысли. Москва: Прогресс, 1993.
7. Радаев В. В. Экономическая социология. Москва: Аспект Пресс, 1997.
8. Бруннер К. Представление о человеке и концепция социума: два подхода к пониманию общества. Thesis, 1993. Т. 1. Вып. 3. 130 с. 55-58.
9. Lindenberg S. An Assessment of the New Political Economy: Its potential for the Social Sciences and for Sociology in Particular. Social theory. Spring 1985. P. 99-113.
10. Агапова И. В. Экономика и этика: аспекты взаимодействия. Москва: Юристъ, 2002.
11. Dahrendorf R. Homo sociologicus: Ein Versuch zur Geschichte, Bedeutung und Kritik der Kategorie der sozialen Rolle. 12. Aufl. Opladen, 1973.
12. Генкин Б. М. Введение в метаэкономику и основания экономических наук: Курс лекций. Москва: НОРМА, ИНФРА-М, 2002.
13. Тинберген Н. Поведение животных. Москва: Мир, 1978.
14. Майерс Д. Социальная психология. Санкт-Петербург: Питер, 2007.
15. Matheson, Carl and Dallmann, Justin, «Historicist Theories of Scientific Rationality», The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Summer 2015 Edition), Edward N. Zalta (ed.)
16. Саймон Г. Рациональность как процесс и продукт мышления. THESIS: теория и история экономических и социальных институтов и систем. Москва, 1993. Вып. 3.
17. Уильямсон О. Поведенческие предпосылки современного экономического анализа. THESIS: теория и история экономических и социальных институтов и систем. Москва, 1993. Вып. 3.
18. Вааль де Ф. Истоки морали: В поисках человеческого у приматов. Москва: Альпина нон-фикшн, 2014.
19. M. A. Nowak, R. Highfield. Supercooperators: Altruism, Evolution, and Why We Need Each Other to Succeed. New York: Free Press, 2011.

CONCESIONAREA SERVICIILOR PUBLICE – FORMĂ CONTRACTUALĂ A PARTENERIATULUI PUBLIC-PRIVAT

PUBLIC SERVICE CONCESSION – CONTRACT TERMS TO FORM PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP

Renata ATAMUSOV, *doctorandă,*
Academia de Administrare Publică

Summary

The concession to public services is a matter of public authorities as they watched it with great seriousness, because of the importance of the institution and because of the consequences which this legal person in local communities. The institution of the concession is complex has multiple implications, both at the political and social State. The concession to public services is a way by which the administration of the general interest of the community to harmonise local interest public operator of services, a private person, in this case.

Keywords: *public-private partnership, public services, local government, local development, community, concession, concessionaire, grantor, program, law, contract, private sector.*

In Republica Moldova, prin Legea nr. 179/2008 cu privire la parteneriatul public-privat, a fost adoptată o accepțiune largă a noțiunii „parteneriatul public-privat”. În acest sens, art. 18 din Legea cu privire la parteneriatul public-privat stabilește principalele forme contractuale de realizare a parteneriatului public-privat, una dintre aceste forme fiind contractul de concesiune. [1]

Ideea concesiunii unui bun public a fost prezent încă în dreptul roman, însă fundamentele instituției concesiunii pentru bunurile private se regăsește abia în Evul Mediu. După căderea Imperiului Roman, se înrădăcinează obiceiul de a transforma folosința pământului în ceva continuu, bazat pe un contract în schimbul unei rente. Concesionarul avea doar posesiunea și folosința, iar proprietarul putea păstra proprietatea bunului concesiionat. Asupra acestor pământuri guvernau două drepturi continue - dreptul proprietarului original care avea domeniul emitent și dreptul concesionarului care avea domeniul util.

În timp, dreptul concesionarului capătă forță, pe când al proprietarului devine tot mai simbolic, începând să fie uitat. Așa se explică de ce concesionarul apare, din punctul de vedere al istoriei, dreptat ca singur proprietar legitim, iar redevența pe care trebuia să o plătească proprietarului este o sarcină apăsătoare și cei care primeau redevența încep să fie priviți ca niște paraziți sociali. În Evul Mediu, concesiunea bunurilor din domeniul public era sursa de venit pentru monarhi, mijloc al luptei politice și modalitate de răsplătire a loialității.

Astăzi, concesiunea s-a extins, nu se mai concesiunează doar pământurile, ci și alte bunuri, inclusiv servicii, care aparțin fie statului, fie unităților administrativ-teritoriale sau instituțiilor publice.

Termenul de „concesiune” este unul din cele mai vagi ale dreptului administrativ, fiind folosit pentru a desemna anumite operații ale administrației, care la prima vedere nu au multe în comun, însemnând că există o autorizare, o permisiune din partea administrației.

Din punct de vedere clasic, concesiunea este definită ca un mod de gestionare a serviciilor care constă în aceea că autoritatea publică – concedent, însărcinează un particular – concesionar, printr-o convenție încheiată cu acesta să facă să funcționeze un serviciu public pe cheltuiala și riscul sau remunerându-se prin redevențe percepute de la uzageri.

În opinia lui Pierre Devolvé, prin concesiune se subînțelege „o convenție prin care o persoană publică însărcinează cu prestarea unui serviciu public o întreprindere privată care să asigure finanțarea lucrărilor, exploatarea lor și care este remunerată din redevențele percepute de uzageri”. [4]

Gilles Lebreton consideră concesiunea serviciului public un act administrativ prin care o persoană publică, numită concedent, încredințează unei persoane private, numită concesionar, gestiunea serviciului public pe riscul său, recunoscându-i dreptul de a percepe redevența de la beneficiarii serviciului. [5]

Antonie Iorgovan arată că prin contractul de concesiune o parte – cedentul – transmite altei părți – concesionarul – spre administrare rentabilă, pe un termen determinat, în schimbul unei redevențe, o activitate economică, un serviciu public, o subunitate productivă sau un teren proprietate de stat. [6]

Prin concesionare se subînțelege actul juridic (contract administrativ) care are ca obiect conferirea unei persoane private a dreptului de a face să funcționeze un serviciu public și ale cărui clauze sunt incluse într-un caiet de sarcini. Cât privește concesiunea, așa cum relatează P. Negulescu, aceasta este o formă de exploatare a unui serviciu public în care un particular persoană fizică sau juridică ia asupra sa riscurile exploatarei și conducerea activității serviciului, în schimbul dreptului de a percepe taxe pentru serviciile prestate. Din sumele încasate concesionarul va plăti concedentului o anumită sumă, denumită redevență. [3]

Aceste definiții necesită unele precizări, în primul rând, trebuie făcută distincția dintre concesionarea serviciilor publice și actele foarte variate în cazul cărora, datorită unui limbaj administrativ insuficient de precis, se utilizează, termenul de concesionare.

Concesionarea serviciilor publice se distinge radical prin faptul că reprezintă un mod de gestionare a unui serviciu public. În cazul concesionării lucrărilor publice, diferența este mai semnificativă, reducându-se la un simplu procedeu. Este vorba de concesionarea serviciului public, unde concesionarul nu se angajează să efectueze el însuși lucrările publice necesare acestei funcționări. Gestiunea serviciului trebuie să-i permită să suporte cheltuielile și să amortizeze aceste lucrări publice care la finele contractului de concesionare revin gratuit cedentului. De aceea, concesionarea lucrărilor publice se face pe perioade lungi. În prezent, procedeu se aplică și în cazul constituirii și exploatarei autostrăzilor cu plată și a parcurilor subterane de garare a autovehiculelor. Există și cazul concesionării în stare pură, fără lucrări publice, când serviciul nu necesită construirea de infrastructuri publice (teren de autobuze).

În al doilea rând, conform accepțiunii clasice a concesionării, gestiunea serviciului public este încredințată unei persoane private, individuale sau de tip societate, care păstrează acest caracter și se raportează la dreptul privat. Procedeu concesionării are un câmp limitat de acțiune, atât din cauza naturii sale, cât și a surselor de proveniență. El

nu se poate aplica decât serviciilor care încasează în contrapartidă de la beneficiarii săi, ceea ce exclude din plecare serviciile gratuite (ajutor social) și cele ce permit individualizarea utilizatorilor (ansamblul căilor publice, mai puțin autostrăzilor care permit individualizarea și a căror construcție/întreținere poate fi concesionată).

Procedeeul concesionării a permis statului să mențină aceste întreprinderi în afara sferei publice, să introducă în gestionarea lor conceptul de profil capitalist (element necesar al progresului economic din punct de veder liberal) și în sfârșit să se elibereze de riscurile financiare ale acestor inițiative.

Regimul concesionării clasice rezultă din concilierea între cele două elemente fundamentale, aparent opuse ale sistemului: pe de o parte, un serviciu public subordonat imperativelor interesului general, pe de altă parte, un particular care nu acceptă să-l gestioneze decât prin prisma interesului personal. A fost necesar să se mențină cedentului o autoritate strictă asupra serviciului și să garanteze concesionarului beneficiile la care poate spera în mod legitim. Necesitatea acestei concilierii domină regimul concesionării.

Legea nr. 534 din 13.07.1995 cu privire la concesiuni conturează conceptul de concesiune stipulând că concesiunea este un contract prin care statul sau unitățile administrativ-teritoriale cesează (transmite) unui investitor (persoană fizică sau juridică, inclusiv străină), în schimbul unei redevențe, dreptul de a desfășura activitate de prospec-tare, exploatare, valorificare sau restabilire a resurselor naturale de pe teritoriul Republicii Moldova, de a presta serviciile publice, de a exploata bunurile mobile și imobile proprietate publică a statului sau a unităților administrativ teritoriale care conform legislației sunt scoase integral sau parțial din circuitul civil, precum și dreptul de a desfășura anumite genuri de activitate, inclusiv cele care constituie monopolul statului, preluând gestiunea obiectului concesiunii, riscul prezumtiv și răspunderea patrimonială. [2]

Din definiția care este stipulată în Legea nr. 534/1995 concesiunea poate fi clasificată în trei categorii: a) concesiunea de bunuri, b) concesiunea de activități economice, c) concesiunea de servicii publice.

Concesiunea de bunuri poate fi definită ca fiind un contract prin care autoritatea publică permite unei persoane să posede și să folosească în condițiile legii și a contractului un bun aparținând domeniului public sau privat a statului sau a unității administrativ-teritoriale.

Concesiunea de activități economice este contractul prin care statul sau autoritatea administrației publice locale conferă unei persoane private dreptul de a desfășura o anumită activitate de interes național sau local.

Concesiunea de servicii publice se înțelege modalitatea de gestiune a unui serviciu public prin care un investitor preia riscurile conducerii unui serviciu public sub controlul autorității administrative în schimbul dreptului de a percepe de la utilizatorii sau beneficiarii serviciului public taxe pentru serviciile prestate.

Dat fiind faptul că fiecare raport juridic are obiect, subiect și conținut, aceste elemente constituie componentele contractului de concesiune. Obiectul concesiunii este specificat în art. 3 al Legii sus numite, potrivit căreia obiectul concesiunii pot fi:

- a) terenurile și alte resurse naturale, prospectarea, exploatarea și valorificarea acestora;

b) bunurile mobile și imobile ale domeniului public sau privat al statului ori unităților administrativ-teritoriale;

c) lucrările și serviciile de interes public național sau local.

În ceea ce privește concesiunea serviciilor publice, legiuitorul se rezumă să menționeze în art. 1 alin. 1 din Legea 534/1995 doar că statul cesionează unui investitor dreptul de a presta serviciile publice.

Conform art. 3 alin. 1 din Legea serviciilor publice de gospodărie comunală nr. 1402 din 24.10.2002, pot face obiectul contractului de concesiune următoarele servicii publice: alimentarea cu apă, alimentarea cu energie termică, canalizarea și epurarea apelor uzate și pluviale, salubritatea, înverzirea localităților, asigurarea cu transport public local, administrarea fondului locativ public și celui privat.

Este important de specificat că nu toate serviciile publice, bunurile sau activitățile pot fi concesionate. Astfel, nu pot constitui obiectul concesiunii acele bunuri care au o importanță deosebită pentru stat, cum ar fi: justiția, securitatea națională și apărarea națională.

Serviciile publice constituie o parte importantă din viața de zi cu zi a fiecăruia dintre noi, dezvoltarea lor având o influență directă asupra nivelului de trai al populației. În mod cert, serviciile publice sunt organizate pentru a satisface nevoile oamenilor, la originea oricărui serviciu public se găsește o nevoie pe care inițiativa privată nu o satisface, nevoie care poate fi legată de garantarea libertăților fundamentale.

Un stat niciodată nu poate acoperi toate nevoile populației, cu atât mai mult problema prestării serviciilor publice se pune la noi, ținând seama de problemele economice cu care se confruntă țara. În prestarea serviciilor publice trebuie atrase, responsabilizate colectivitățile locale, agenții economici și organizațiile neguvernamentale, trebuie să existe o mai mare concurență care să ducă la ridicarea calității serviciilor.

Tradițional, concesiunea serviciilor publice era un mod de gestionare propriu serviciilor publice industriale și comerciale. Cu timpul, serviciile publice administrative au început să fie gestionate de către particulari, ceea ce a făcut posibilă apariția concesiunii serviciilor publice administrative. [7]

Concesiunea serviciilor publice reprezintă avantaje atunci când este necesar să se creeze serviciile publice noi care solicită construirea unor instalații costisitoare, astfel încât se încheie un contract cu un particular sau cu o societate particulară care se angajează să construiască tot ce este necesar în schimbul taxelor pe care le va încasa de la beneficiari. În acest mod, administrația nu cheltuiește nimic. La sfârșitul concesiunii, după un anumit timp necesar pentru amortizarea cheltuielilor, instalațiile revin în mod gratuit autorităților concedente.

Redevența plătită de concesionar, de asemenea, constituie obiect al contractului de concesiune. Redevența este o sumă de bani plătită periodic de către concesionar concedentului în schimbul încredințării exploatarei unui serviciu public, a unei activități sau a unor bunuri publice ale statului sau unităților administrativ-teritoriale.

Conform Legii nr. 534/1995, redevența este un element esențial pentru validitatea contractului de concesiune. Obligatorietatea acesteia rezultă atât din definiția concesiunii (art.1 din Legea cadru), cât și din faptul că redevența constituie un element obligatoriu al caietului de sarcini.

Redevența nu este o fracțiune de preț, ci un drept al autorității concedente de a pretinde o parte din beneficiile realizate din exploatarea serviciului public. Obținerea de redevență este specifică situației exploatării de către concesionari a terenurilor cu resurse naturale. Redevența are rolul de a restabili echilibrul financiar în favoarea concedentului, deoarece ea este percepută în situația în care beneficiile obținute de concesionar sunt mai mari decât cele prevăzute de părți în încheierea contractului. Redevența obținută prin concesionare se face venit la bugetul de stat sau la bugetele locale după caz.

Modul de calcul și de plată a redevenței se stabilește de către ministerele de resort sau de către autoritățile publice locale. Nivelul minim al redevenței trebuie prevăzut în studiul de fundamentare tehnico-economică a oportunității concesionării realizat de concedent înaintea începerii procedurii de concesionare. Redevența nu trebuie confundată cu garanția de participare la licitație, cu garanția de bună executare a contractului, ci trebuie depusă de concesionar înainte de semnarea contractului de concesiune, cu garanția privind protecția mediului.

Potrivit art. 15 din Legea 534/1995, redevența concesiunii se stabilește în natură, în bani sau în ambele modalități, sub formă de plăți de o singură dată (bonus), arendă (renta), plăți pentru extracția resurselor naturale sau pentru fabricarea producției (royalty).

În privința cuantumului redevenței, acesta este stabilit de la bun început de către concedent și concesionar și este prevăzut în partea contractuală a contractului de concesiune. Trebuie făcută o distincție între redevența concesiunii, care reprezintă prețul pe care concesionarul îl plătește concedentului și care este menționată în contractul de concesiune și prețul sau tariful practicat de concesionar pentru serviciile publice prestate utilizatorului acestui serviciu și care se înscriu în „partea reglementară” a concesiunii, adică în caietul de sarcini.

Cu privire la tarifele și prețurile cu care concesionarul vinde serviciul public usagerilor (utilizatorilor), menționăm că interesul concedentului, precum și al utilizatorilor, pentru un preț și tarife cât mai mici a făcut ca să se ajungă la o adevărată colaborare între concedent și concesionar, în care concedentul acordă concesionarului un ajutor financiar din ce în ce mai consistent.

Prin urmare, la încheierea contractului de concesiune, părțile vor trebui să stabilească cuantumul redevenței sau modul de determinare a acesteia, data la care concesionarul va fi obligat să o plătească concedentului și contul unde va fi făcută plata.

Subiecții concesiunii sunt concedentul și concesionarul. Conform art. 4 al Legii 534/1995 calitatea de concedent o are:

a) Guvernul, în cazul concesionării terenurilor și altor resurse naturale. În acest caz, contractul de concesiune se va încheia între concesionar și organul central de specialitate al administrației publice autorizat de Guvern;

b) Organele centrale de specialitate și autoritățile administrației locale, în limitele competențelor lor, în cazul concesionării bunurilor întreprinderilor de stat (municipale), a altor obiecte economice.

Concesionarii pot fi persoane fizice și juridice din Republica Moldova și din alte state.

Termenul contractului de concesiune poate fi stabilit de către concedent sau de către ambele părți de comun acord, dar nu poate depăși perioada de 50 de ani. La expirarea

termenului, concesionarul are dreptul preferențial de a prelungi contractul dacă au fost respectate clauzele lui.

Concesionarea bunurilor din proprietatea publică se face în toate cazurile prin licitație publică. Propunerea de concesionare se fundamentează printr-un studiu tehnico-economic care se aprobă de consiliu. Procedura de desfășurare, condițiile, precum și contractul de concesiune se execută în conformitate cu legislația în vigoare.

Inițiativa concesionării aparține titularului de drept real de proprietate sau folosință asupra bunurilor care vor forma obiectul contractului de concesiune, în cazul dat – organului administrației publice. Inițiativa concesionării o poate avea și o persoană fizică sau juridică care justifică interesul dobândirii în regim de concesiune a bunurilor sau activităților ce vor forma obiectul contractului de concesiune.

În urma acestei modalități de gestiune, autoritățile administrației publice care concesionează patrimoniul public sau serviciul public poate obține unele avantaje, deoarece:

- a) autoritatea publică nu asigură nimic din execuția materială a serviciului, controlând totuși modul în care se desfășoară activitatea;
- b) autoritatea publică nu finanțează investițiile necesare funcționării serviciului, ele sunt suportate de concesionar;
- c) concesionarul plătește o redevență.

O regulă a parteneriatului cere ca autoritățile administrației publice să stabilească obiectivele ce trebuie atinse pe perioada concesionării: nivelul calității serviciilor oferite, modul de funcționare a infrastructurii respective. Astfel, concesionarul trebuie să-și ia răspunderea, pe propriul său risc, pentru asigurarea mijloacelor prin care vor fi îndeplinite aceste obiective. Un parteneriat real presupune obligativitatea rezultatelor și nu a mijloacelor prin care s-a ajuns la aceste rezultate. Un astfel de parteneriat este similar construcției unei clădiri: valoarea costurilor de construcție sau cantitatea de investiții făcute nu este un criteriu de evaluare a rezultatelor, ci a mijloacelor. [3]

Parteneriatul înseamnă, de asemenea, împărțirea riscurilor și responsabilităților. Există patru tipuri de riscuri:

- a) riscurile de construcție (costuri mari decât cele preconizate, amânări, erori de concepție);
- b) riscuri de operare (raportul calitate/preț de piață, inflația, costurile de operare, lipsa de randament);
- c) riscuri financiare (rata dobânzii);
- d) riscuri de ordin politic, tehnic, de stabilitate, contractual, de forță majoră. [7]

Ultima regulă a parteneriatului spune că definirea clară, exactă a clauzelor din contract, valide pe o perioadă mai lungă de zece ani, este imposibilă. Astfel, condițiile de contractare trebuie revizuite periodic (de exemplu o dată la cinci ani) pentru evitarea apariției situațiilor de criză și pentru menținerea echilibrului financiar. Este mult mai important definirea principiilor ce trebuie respectate de-a lungul parteneriatului (calitatea serviciului, echilibrul financiar etc.) decât încheierea unui contract ce va rămâne neschimbat până la sfârșitul perioadei de concesionare.

Concesionarul nu este proprietarul infrastructurii de care se folosește pe perioada concesiunii și urmează să o restituie concedentului la sfârșitul perioadei de concesiune. Restricțiile de mai sus asupra serviciului public implică responsabilități deosebite din partea autorităților publice, acestea fiind:

- a) definirea exactă a serviciului care trebuie furnizat: nivelul calității, standarde de aplicabilitate (tehnice, ecologice etc.), obligativitatea furnizării serviciului;
- b) delegarea sau punerea în practică a prerogativelor parteneriatului public în folosul parteneriatului privat, cum ar fi: folosirea terenurilor publice, exproprieri și sancțiuni etc.;
- c) stabilirea regulilor de tarifare.

Există câteva moduri de stabilire a tarifelor:

- a) negocierea și stabilirea unei forme incluse în contract ce este supusă revizuirii periodice în funcție de inflație și de necesitățile serviciului respectiv;
- b) crearea unei agenții independente ce controlează tarifele aplicate.

Potrivit art. 16 din Legea 534/1995, concesionarul are următoarele drepturi, după cum urmează:

- a) să stabilească direcțiile principale și perspectivele dezvoltării întreprinderii concesionale, precum și să planifice activitatea ei;
- b) să stabilească structura organelor de conducere, statul de funcții, să angajeze lucrători, inclusiv cetățeni străini și apatrizi;
- c) să numească șeful întreprinderii concesionale, adjunctii lui, conducătorii subdiviziunilor structurale, dacă contractul de concesiune nu prevede altfel;
- d) să desfășoare activitățile extraconcesionale în corespundere cu legislația și contractul de concesiune sau cu acordul concedentului;
- e) să atace instanța de contencios administrativ competentă acțiunile organelor centrale de specialitate ale administrației publice (autorităților administrației publice locale) în cadrul reglementării raporturilor concesionale.

Conform art. 18 al Legii nr. 534/1995 concedentul are următoarele drepturi:

- a) să intre componența organelor de conducere și de control ale întreprinderii concesionale;
- b) să primească sau să procure în mod prioritar o parte din producția fabricată de concesionar, dacă contractul de concesiune nu prevede altfel;
- c) să exercite controlul asupra respectării de către concesionar a legislației Republicii Moldova și a contractului de concesiune;
- d) să procure în mod prioritar bunurile concesionarului după încetarea efectului contractului de concesiune;
- e) să ceară, în caz de expirare a contractului de concesiune sau de reziliere a lui, să i se transmită gratuit îmbunătățirile care nu pot fi separate de obiectul concesiunii fără a-i cauza prejudicii, aduse de către concesionar acestui obiect, precum și construcțiile executate pe sectorul concesionat fără consimțământul concedentului;
- f) să efectueze controlul asupra activităților economico-financiare ale concesionarului prin antrenarea unui serviciu de audit independent.

Concesiunea bunurilor, activităților sau serviciilor publice este reglementat de Legea cu privire la concesiuni nr. 534 din 13.07.1995, Regulamentul privind tenderele internaționale de concesionare în Republica Moldova, aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 77 din 27.02.1996, ca acte normative generale în materie de concesiune, precum și de Legea cu privire la serviciile de gospodărie comunală nr. 1402 din 24.10.2002, Regulamentul cu privire la concesionarea serviciilor publice de gospodărie comunală, aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 1006 din 13.09.2004 – ca norme specifice în materie de servicii publice.

Concesiunea bunurilor, activităților sau serviciilor publice se acordă în baza contractului de concesiune, ca urmare a desfășurării tenderului (licitație publică). Conform prevederilor legale în vigoare, inițiativa concesionării o poate avea concedentul. Totuși, inițiativa concesionării o poate avea și investitorul interesat. Acesta poate face o propunere, în scris, autorităților publice, care va cuprinde datele de identificare ale investitorului, manifestarea fermă și serioasă de a concesiona, obiectul concesiunii și planul de afaceri.

Conform art. 12 din Legea 534/1995, „concesiunea se acordă în baza rezultatelor tenderelor internaționale, cu încheierea ulterioară a contractului de concesiune. În cazul în care există mai multe oferte pentru un singur obiect al concesiunii, tenderele internaționale se organizează pe bază de concurs. Dacă obiectul concesiunii este solicitat de un singur ofertant, a cărui ofertă corespunde condițiilor stabilite de către concedent, încheierea contractului de concesiune se negociază direct”. [2]

Astfel, concesiunea se realizează fie prin licitație, fie prin negociere directă, cu precizarea că, la cea de-a doua modalitate se recurge doar în cazul solicitării concesiunii de un singur ofertant, a cărui ofertă corespunde condițiilor stabilite de concedent.

Licitația, la rândul său, poate fi: licitație publică, licitație cu precalificare și licitație restrânsă. Prima presupune dreptul oricărei persoane fizice sau juridice de a participa la competiție, iar următoarele presupun dreptul concedentului de a selecta, pe baza unor criterii, persoanele care au dreptul să prezinte ofertele, adică să participe la licitație.

Am relatat că încheierea contractului de concesiune este precedată de parcurgerea unor etape procedurale obligatorii – licitație sau negociere directă – în lipsa cărora contractul de concesiune nu poate fi încheiat.

Contractul de concesiune se încheie în conformitate cu legislația Republicii Moldova, indiferent de naționalitatea sau de cetățenia concesionarului, pentru o durată ce nu va depăși 50 de ani din data semnării lui. Însă, practica demonstrează că termenul cel mai relevant pentru contractul de concesiune de servicii publice este de 20-25 de ani, în timp ce contractul de lucrări publice, în funcție de volumul investițiilor, poate fi încheiat pe o perioadă de 25-50 de ani.

Din momentul în care concesionarul a preluat gestiunea serviciului, acesta nu devine o afacere particulară, ci rămâne a fi un serviciu public. Concesionarul este un antreprenor particular, dar în momentul în care gestionează serviciul public, el dispune de anumite drepturi și prerogative.

Regulile generale referitor la obligația de gestiune a serviciului public sunt: concesiionarul trebuie să realizeze personal serviciile publice, serviciul public trebuie să fie continuu, accesul la serviciul public trebuie să fie egal, serviciul public trebuie să fie adaptat (să urmărească nevoile publicului).

Contractul de concesiune, ca instrument al administrației publice de realizare a atribuțiilor cu privire la bunurile publice, activitățile și serviciile publice ocupă un rol important alături de alte acte pe care le face administrația publică în realizarea atribuțiilor stabilite de lege. Necesitatea utilizării pe larg a contractului de concesiune de către administrația publică se impune, mai ales în situația crizei economice și sociale existente în ultima perioadă, a cărei limită este imprevizibilă, când statul și unitățile administrativ-teritoriale nu pot asigura continuitatea, nici chiar a serviciilor de importanță vitală cum ar fi: alimentarea cu apă, alimentarea cu energie electrică, alimentarea cu gaz natural, salubritatea etc. Pe lângă aceasta, gestiunea domeniului public prin intermediul contractului de concesiune, cu atragerea investițiilor din sectorul privat, se justifică și prin creșterea considerabilă a nevoilor colectivității pe de o parte, iar pe de altă parte, prin multiplicarea problemelor financiare pe care le întâmpină statul și comunitățile locale, ceea ce determină o dezangajare tot mai mare a acestora în exploatarea eficientă a domeniului public, prestarea activităților și serviciilor publice de calitate.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Legea cu privire la parteneriatul public-privat nr. 179-XVI din 10.07.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 165-166/605 din 02.09.2008.
2. Legea cu privire la concesiuni nr. 534-XIII din 13.07.1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 67 din 30.11.1995.
3. Mocanu V. Descentralizarea serviciilor publice. Concept și practici. Chișinău: Editura TISH, 2001. 215 p.
4. Devolvé P. Service public et liberte publique. Paris: R.F.D.A., 1985.
5. Lebreton Gilles. Droit administratif général. Paris: Editeur DALLOZ-SIREY, 2007. 563 p.
6. Iorgovan A. Drept administrativ. Tratat elementar. Vol. 3. București: Editura Proarcadia, 1993. 328 p.
7. Vasile A. Prestarea serviciilor publice prin agenți privați. București: ALL BECK, 2003. 221 p.

VALORILE ȘI VALENȚELE CULTURII VALUES AND VALENCES OF THE CULTURE

Monica BABUC, *doctorandă,*
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

Summary

Article examines the concept of culture, applied of the current realities of Moldova. Cultural values are interpreted in accordance with the researcher J. Holden vision, who identifies three types of values: intrinsic, instrumental and institutional. A special analysis of the problem lies with the economic and social impact on the cultural sector.

Keywords: *culture, Republic of Moldova, types of values of the culture: intrinsic, instrumental and institutional; social impact of the culture, economic factor of the culture.*

Încursiune în abordările contemporane ale conceptului culturii oferă posibilitatea descoperirii unor sensuri multiple și accepții diverse ale acestei noțiuni proteiforme, definite foarte diferit, în funcție de unghiurile din care este examinată. Există cel puțin 250 de definiții ale culturii, dintre care niciuna nu întrunește aprobare generală. Acest fapt confirmă complexitatea fenomenului și sprijină oportunitatea continuării demersurilor interpretative.

Oricum, este unanim recunoscut că tocmai cultura contribuie la formarea condițiilor pentru dezvoltarea atitudinilor legate de variate aspecte ale vieții sociale, precum sunt religia, moralitatea, planificarea familială, rolurile și statusurile sociale ș.a. Obiectivele umane de toleranță, loialitate și de prezență a simțului estetic sunt toate stabilite de și prin cultură. Iar aceste modele reprezintă căi ale socializării umane.

În procesul de asimilare a modelelor, după cum constată cercetătorul britanic John Holden, operează deopotrivă trei tipuri de valori ale culturii: intrinsecă, instrumentală și instituțională, precum și trei mari categorii de persoane – publicul, factorii de decizie și profesioniștii din domeniu care au funcții bine stabilite în exprimarea acestora [1, p. 14]. Fiecare dintre valorile și categoriile de persoane enumerate în contextul cultural al Republicii Moldova ocupă un anumit loc și oferă anumite sensuri.

Așadar, mai întâi de toate, în conformitate cu optica lui J. Holden, contează valoarea intrinsecă, subiectivă a culturii, care aparține publicului larg. Publicul este reprezentat de toți cei care manifestă interes față de viața socială și expresiile sale culturale, oameni influențați intelectual și emoțional de experiența subiectivă a culturii. Noțiunea *valoare intrinsecă* este utilizată pentru a descrie motivul din care oamenii se angajează în activități culturale, fie acela de sensibilitate, solidaritate, trăire, regăsire, de contemplație sau de exaltare etc. Când raportăm valoarea intrinsecă a culturii la modelele prin care se produce socializarea, observăm că cetățenilor Republicii Moldova, în pofida multiplelor oportunități prin care o pot valorifica, inclusiv prin talentul de care dispun, prin accesul la informație, dar și prin deschiderile oferite de globalizare, le lipsește într-o mare măsură dorința și nevoia de a o cultiva. Datele din 2015 ale Barometrului de Opinie Publică elaborat de Institutul de Politici Publice ilustrează această certitudine: 80 la sută din eșantionul

național reprezentativ nu a frecventat teatrul în ultimele 12 luni, 79 la sută din populație nu au fost deloc la muzeu, 76 la sută nu au fost deloc la bibliotecă, iar 57 la sută nu au fost deloc la un concert [2, p. 72].

De remarcat, această situație se produce într-o perioadă de profundă instabilitate și criză politico-financiară, nevoile culturale ale oamenilor fiind departe de a fi realizate, întrucât cele materiale au evident prioritate. Cu toate acestea, atât studiile științifice, cât și practica cotidiană demonstrează că anume cultura (prin componentele sale cognitive, simbolice, dar și materiale) este cea care dezvoltă în om un șir de virtuți și de calități care ar permite creșterea încrederii în sine, îmbunătățirea relațiilor sociale sau crearea unor noi, dezvoltarea personalității și, nu în ultimul rând, poate oferi soluții pentru diverse situații complexe ale vieții. Deoarece cultura oferă un set de comportamente chiar și pentru împrejurări complicate, direcționându-le sau limitându-le dimpotrivă. Asemenea comportamente devin atât de influente, încât de multe ori nu au nevoie de nicio forță externă pentru a le menține în conformitate cu cerințele sociale. Iar acțiunile în consecință devin automatisme (exemple uzuale, precum ar fi rezolvarea unui conflict, cunoscându-se normele care se cer a fi respectate; respectarea normelor de trafic pentru a nu crea aglomerație etc.). Practic, cultura oferă cetățeanului categorii de resurse, care însă trebuie explorate în mod individual sau prin intermediul educației în familie. Aici, este inevitabilă întrebarea: Care sunt intervențiile statului, ale instituțiilor centrale, acestea reprezentând autoritățile care creează politicile naționale în domeniu în vederea îmbunătățirii situației?

Poate fi utilă, în acest context, o altă dimensiune importantă a culturii, cea *instrumentală*, derivată din rolul factorilor de decizie, altfel zis, al instituțiilor statului și politicilor promovate de către acestea. Din acest punct de vedere cultura devine un instrument social, realizând valoarea sa instrumentală prin contribuția pe care o poate avea la creșterea economică și la bunăstarea societății.

În lumea contemporană, o bună guvernare depune eforturi pentru statornicirea societăților sănătoase, sigure, tolerante și creative. În acest context, modelul de dezvoltare aplicat urmează să promoveze prezentul fără a compromite capacitatea generațiilor viitoare de a-și satisface propriile nevoi, garantând accesul populației la cultură și la patrimoniul moștenit. Or, cultura, creativitatea și patrimoniul moștenit se află în șirul necesităților naturale ale omului fără de care este de neînchipuit existența socială. Tocmai de aceea aceste valori inestimabile trebuie protejate și promovate ca elemente fundamentale ale politicilor contemporane. Din aceeași perspectivă, cultura vine și ca un factor deosebit de important al dezvoltării sociale, un factor de dezvoltare comunitară, de modernizare și sustenabilitate, de identitate, coeziune și integrare, fiind totodată și exponentul calității vieții umane.

Politica culturală europeană contemporană, din care este parte și Republica Moldova, pornește de la trei obiective-cheie: promovarea diversității culturale și a dialogului intercultural, promovarea culturii în calitate de catalizator al creativității și promovarea culturii drept element vital în cadrul relațiilor internaționale. Pe plan național, în următorii ani politicile culturale urmează a fi realizate prin crearea unui cadru legislativ și normativ adecvat timpului și comunităților locale; prin formarea unui sistem funcțional de conser-

vare și punere în valoare a patrimoniului cultural; prin promovarea creativității; dezvoltarea industriilor culturale și eficientizarea managementului cultural. Viziunea strategică pe domeniu constă în crearea unui sector cultural consolidat, independent și creativ, bazat pe o integrare reală a patrimoniului cultural în politici publice naționale și regionale, inclusiv în activități de dezvoltare durabilă educaționale, sociale, economice, turistice și de mediu.

Este evident că în implementarea Strategiei de Dezvoltare a Culturii „Cultura 2020”, primul document de acest gen promovat de Ministerul Culturii în ultimii 25 de ani, apar un șir de provocări, principala fiind legată de insuficiența și/sau lipsa resurselor financiare, coordonarea și implementarea acestora la nivel local. Cu toate acestea, pentru anul 2014, s-a obținut realizarea Planului de Acțiuni pentru implementarea Strategiei în proporție de 72 la sută. În aceeași ordine de idei, toate obiectivele și acțiunile sistemice propuse în Strategie reprezintă instrumente viabile pentru dezvoltarea culturii. Cu toate impedimentele, în Republica Moldova, în ultimii ani, se profilează o nouă percepție asupra culturii, nu doar ca un consumator de resurse, ci și ca un factor ce contribuie la dezvoltarea social-economică a țării.

Este bine cunoscut că problema centrală a domeniului culturii la etapa actuală ține de asigurarea resurselor necesare pentru producerea, promovarea și consumarea culturii. Tranziția de la sistemul centralizat totalitar la sistemul circulației libere a valorilor culturale în Republica Moldova s-a extins, cu părere de rău, prea mult în timp. La etapa actuală, există toate oportunitățile pentru dezvoltarea unui sistem viabil și competitiv de valori culturale. În acest context, Ministerul Culturii promovează o viziune nouă, potrivit căreia, la următoarele etape, vor fi implementate mecanisme reale de autofinanțare a domeniului prin dezvoltarea industriilor culturale naționale și, pe de altă parte, de susținere a domeniului culturii de către stat exclusiv prin sprijinirea proiectelor culturale performante și sustenabile, renunțând la proiectele perimate. Potrivit acestui concept, instituțiile de cultură, inclusiv din sistemul Ministerului Culturii și al comunităților locale, în perspectiva apropiată, vor trebui să-și schimbe radical atitudinile, managementul și metodele de activitate, să devină competitive și receptive la schimbare. Altfel, vor rămâne în afara cadrului general al culturii naționale, dat fiind că statul va susține doar proiecte culturale performante, cu impact real și benefic pentru societate.

În Republica Moldova, domeniul culturii încă nu este privit ca un sector economic relevant, capabil să producă o plusvaloare financiară, considerându-se că produsele acestuia răspund doar necesităților de recreere. În cazul în care s-ar ajunge la o valoare adăugată netă prin generarea unei profitabilități, cultura ar contribui la avuția statului prin perceperea taxelor și impozitelor și ar crea mai multe locuri de muncă, acesta fiind de fapt obiectivul politicilor inițiate. Pe mapamond, valoarea europeană a sectorului industriilor culturale și creative constituie 32 la sută din totalul veniturilor globale, antrenând în același timp 25 la sută din totalul populației apte de muncă. Iar la nivel european ponderea acestui sector în PIB o constituie aproximativ trei la sută, estimându-se că industriile respective au generat în mod direct aproximativ 1 milion de locuri de muncă și 600 de mii de locuri de muncă, în mod indirect.

Gradul de importanță al sectorului cultural este influențat mult nu numai de nivelul de dezvoltare economico-socială a fiecărei țări, dar și de conjunctura economică și financiară internațională sau regională. Cu certitudine, pe lângă contribuția directă la dezvoltarea economică, industriile culturale/creative au și o contribuție indirectă, acestea devenind instrumente pentru realizarea obiectivelor sociale și economice ale societății, precum ocuparea forței de muncă, întărirea coeziunii sociale, reducerea fenomenelor de devianță socială, deschiderea către oportunități economice și educaționale [3].

În cazul Republicii Moldova, sectorul industriilor culturale și creative necesită intervenții la toate nivelele: instituțional, financiar și normativ-legal. Activitatea lui economică nu poate fi cuantificată foarte precis din cauza insuficienței datelor. Conform unor studii preliminare privind impactul industriilor creative asupra economiei în Republica Moldova, ponderea sectorului în PIB ar constitui circa 3,31 la sută. Însă în acest procent este inclus, practic, domeniul IT. Fără IT, dinamica ponderii culturii în PIB constituie unu la sută pentru anii 2013 și 2014, demonstrând că aceasta nu are un impact vizibil asupra economiei țării. În egală măsură, din volumul total de cheltuieli publice, cultura deține aproximativ doar unu la sută. Or, în țările cu un înalt nivel al calității vieții, ponderea cheltuielilor pentru cultură reprezintă 4-13% [4]. De menționat că nivelul înalt al calității vieții este asigurat inclusiv de factorul cultural și include dimensiunile: bunăstarea emoțională, relațiile interpersonale, bunăstarea materială, afirmarea personală, bunăstarea fizică, independența, integrarea socială, asigurarea drepturilor fundamentale ale omului. Cert este faptul că investiția anume în cultură și toate activitățile pe care aceasta le presupune asigură concomitent creșterea calității vieții, lucru demonstrat prin datele și experiența țărilor europene, dar insuficient sau chiar deloc conștientizat în Republica Moldova.

În același timp, absolutizarea „valorizării” culturii în euro trebuie respinsă. Așa cum constată experții, grație culturii societatea se dezvoltă, economia crește, dar nu totul poate fi „monetizat”: valoarea culturii se măsoară nu doar în euro [5].

Există însă diverse sfere și sectoare cultural-creative care pot contribui la creșterea economică a țării, cum ar fi: meșteșugăritul tradițional, activități de producție cinematografică, video și de programe de televiziune; înregistrări audio și activități de editare muzicală, publicitate, activități de editare, activități ale bibliotecilor, arhivelor, muzeelor și alte activități culturale, modeling ș.a. Dezvoltarea acestui sector poate avea loc atât prin intermediul oportunităților oferite de factorii de decizie, cât și prin intermediul publicului care devine generator și consumator în același timp de produse culturale.

Referitor la intervențiile factorilor de decizie ale statului în vederea consolidării sectorului cultural, trebuie de menționat necesitatea reformării modelelor de finanțare a instituțiilor/activității culturale, care trebuie să fie efectuată pe bază de performanță și care ar restructura fluxurile financiare provenite de la bugetul de stat. Bugetarea și implementarea managementului bazat pe performanță ar crea condiții de competiție și concurență a instituțiilor, respectiv a produselor culturale create. Într-un astfel de regim, instituțiile care vor dezvolta strategic planuri de marketing pentru diversificarea produsului cultural, atragerea publicului vor obține independență financiară și vor contribui, sub forma veniturilor, la creșterea bugetului de stat. Implementarea mai multor proiecte pentru salvagardarea

și promovarea patrimoniului cultural național exprimă în esență toate cele trei valori ale culturii: *intrinsecă*, *instrumentală* și *instituțională*, precum și demonstrează eficiența colaborării dintre categoriile de persoane antrenate.

Valoarea instituțională a culturii este produsă de către organizațiile din domeniu, care asigură vizibilitate culturii în societate. Aceasta încorporează valorile, fie pe termen scurt sau lung, urmărite de către factorii de decizie, precum și cea subiectivă, intuitivă căutată de către public. Valoarea instituțională este de lungă durată și are funcția de a mobiliza societatea prin cultură. În ultimii ani, grație politicilor promovate de către Ministerul Culturii, în Republica Moldova s-a schimbat radical paradigma percepției culturii, atât de către societate, cât și de către oamenii din sfera businessului și a politicului. Această percepție s-a resimțit plenar în cadrul sărbătorilor și acțiunilor dedicate patrimoniului cultural imaterial, cu ocazia promovării iei, a portului popular în general, a covorului național etc.

Este vădit faptul că domeniul culturii în Moldova încă se confruntă cu o mulțime de dificultăți, că există multe ocazii de explorare și de reformare a sferei culturale. Imperativul dezvoltării culturii rămâne actual în continuare.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Holden John. Cultural Value and the Crisis of Legitimacy: Why culture needs a democratic mandate. London: Demos, 2006.
2. Barometrul de Opinie Publică. Republica Moldova. Noiembrie 2015. Chișinău: IPP, 2015.
3. Tabuncic Mariana. Industriile creative pot aduce plusvaloare economiei. [On-line]: <http://infoeuropa.md/politica-culturala/industriile-creative-pot-aduce-plusvaloare-economiei/> (Accesat 29.02.2016).
4. The contribution of the high-end cultural and creative industries to the European economy. Frontier Economics report prepared for ECCIA, November, 2014. [On-line]: http://www.eccia.eu/uploads/media/FINAL_Frontiers_Economics_report_prepared_for_ECCIA_03.pdf (Accesat 2.03.2016).
5. Beltram Fabio. Il valore della cultura non si calcola solo in euro. În: Il Sole 24 ore (Milano), 9 martie 2012.

NOȚIUNEA ȘI CATEGORIILE DE SUBIECȚI AI VIOLENȚEI ÎN FAMILIE

THE CONCEPT AND THE CATEGORIES OF SUBJECTS YOU FAMILY VIOLENCE

Valentina STRATULAT, *doctorandă,*
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

Summary

In this article we will analyze the concept and main subject categories of domestic violence. Domestic violence is a widespread phenomenon that has serious consequences for the whole society and needs to be combated. It is important to analyze subjects of domestic violence as identifying and determining if the victim and aggressor are family members has a major importance for classification of the facts and issue solution by the court

Keywords: *abuser, victim, domestic violence, abuse, family, family violence, safeguards, civil proceedings, civil lawsuit, the court, court.*

Problematica protecției drepturilor omului, în special a membrilor de familie, este de o importanță majoră pentru societatea actuală.

Subiecții violenței în familie sunt membrii de familie, care, potrivit Legii cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie, au calitatea de victimă și agresor. Astfel, subiecți ai violenței în familie sunt ”agresorul și victima cetățeni ai Republicii Moldova, cetățenii străini și apatrizii care locuiesc pe teritoriul ei” [1].

Potrivit legislației în vigoare [2], subiecți ai violenței în familie pot fi: a) în condiția conlocuirii - persoanele aflate în relații de căsătorie, de divorț, de concubinaj, de tutelă și curatelă, rudele lor pe linie dreaptă sau colaterală, soții rudelor, alte persoane întreținute de acestea; b) în condiția locuirii separate - persoanele aflate în relații de căsătorie, copiii lor, inclusiv cei adoptivi, cei născuți în afara căsătoriei, cei aflați sub tutelă sau curatelă, alte persoane aflate la întreținerea acestora.

Legea privind prevenirea și combaterea violenței în familie prevede că subiecții violenței în familie sunt victima și agresorul, Codul Penal al Republicii Moldova prevede că aceștia trebuie să fie membri de familie.

Astfel, potrivit normelor penale prin membru de familie se subînțelege [3]: a) în condiția conlocuirii: persoanele aflate în relații de căsătorie, de concubinaj, persoanele divorțate, persoanele aflate în relații de tutelă și curatelă, rudele lor pe linie dreaptă sau colaterală, soții rudelor; b) în condiția locuirii separate: persoanele aflate în relații de căsătorie, copiii lor, inclusiv cei adoptivi, cei născuți în afara căsătoriei, cei aflați sub curatelă.

Potrivit legislației de specialitate a României [4], prin membru de familie se subînțelege: a) ascendenții și descendenții, frații și surorile, copiii acestora, precum și persoanele devenite prin adopție, potrivit legii, astfel de rude; b) soțul/soția și/sau fostul soț/fosta soție; c) persoanele care au stabilit relații asemănătoare aceloră dintre soți sau dintre părinți și copii, în cazul în care conviețuiesc; d) tutorele sau altă persoană care exercită în fapt ori în drept drepturile față de persoana copilului; e) reprezentantul legal

sau altă persoană care îngrijește persoana cu boala psihică, dizabilitate intelectuală ori handicap fizic, cu excepția celor care îndeplinesc aceste atribuții în exercitarea sarcinilor profesionale.

Deși Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova nu prevede expres care sunt subiecții produrali ai violenței în familie, totuși din conținutul normelor prevăzute în capitolul XXX¹ reiese că aceștia pot fi numiți victimă a violenței în familie și respectiv agresor.

Potrivit Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție [5], instanțele judecătorești, la soluționarea cererilor privind aplicarea măsurilor de protecție, vor stabili concret ce fel de măsuri de protecție se solicită în aceste cereri și vor constata și alte circumstanțe care au importanță pentru soluționarea pricinii, ținând cont de stipulările art. 3 din Legea cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie nr. 45-XVI din 01.03.2007, care definește subiecții violenței în familie și condițiile în care persoanele pot fi considerate subiecți ai violenței în familie (de exemplu, conlocuirea sau locuirea separate).

De aceea este foarte important de stabilit dacă victima și agresorul sunt subiecți ai violenței în familie.

În condiția conlocuirii pot fi subiecți ai violenței în familie dacă persoanele se află în relații de căsătorie, de divorț, de concubinaj, de tutelă și curatelă, rudele lor pe linie dreaptă sau colaterală, soții rudelor, alte persoane întreținute de acestea.

În opinia noastră, necesită să explicăm că în condiția conlocuirii înseamnă în condiția în care subiecții conlocuiesc sau locuiesc împreună.

În relații de căsătorie sunt considerate acele persoane care s-au căsătorit, adică au înregistrat căsătoria la organele de stare civilă. Căci ”numai căsătoria încheiată la organele de stat de stare civilă (denumite și organele de stare civilă) generează drepturile și obligațiile de soți” [6].

Potrivit art. 9 din Codul Familiei, ”încheierea căsătoriei are loc la organele de stare civilă. Drepturile și obligațiile juridice ale soților iau naștere din ziua înregistrării căsătoriei la organele de stare civilă.”

Este de precizat că în fiecare familie trebuie să persiste egalitate în drepturi a soților în familie, sprijin reciproc moral și material, fidelitate conjugală, prioritate a educației copilului în familie, manifestare a grijii pentru întreținerea, educația și apărarea drepturilor și intereselor membrilor minori și ale celor inapți de muncă ai familiei, soluționare, pe cale amiabilă, a tuturor problemelor vieții familiale etc.

Astfel, expunem ferm opinia precum că părinții trebuie să fie un exemplu și să educe copiii potrivit normelor morale și legale. Potrivit Codului Familiei, ”copilul are dreptul la educație din partea părinților, la dezvoltarea capacităților intelectuale, la libertatea gândirii și conștiinței, la apărarea demnității și onoarei.” [7]. Doar astfel poate fi evitată dezvoltarea violenței atât în cadrul familiei, cât și între copii.

Conform Convenției cu privire la Drepturile Copilului, ”copilul are dreptul de a-și cunoaște părinții și a fi îngrijit de aceștia” [8], iar statul va ”veghea ca nici un copil să nu fie separat de părinții săi împotriva voinței sale” [9], doar cu anumite excepții. Principul respectiv a fost stipulat încă prin Declarația Drepturilor Copilului din 1959. Potrivit acesteia, ”pentru dezvoltarea deplină și armonioasă a personalității sale copilul are ne-

voie de dragoste și înțelegere. El va crește, pe cât posibil, sub îngrijirea și răspunderea părinților săi, care vor fi responsabili pentru el”. [10]

Astfel, părinții, sau după caz alți membri ai familiei, sunt responsabili pentru orientarea și dezvoltarea capacităților copilului.

Articolul 5 al Convenției cu privire la Drepturile Copilului introduce conceptul de ”responsabilitate părintească”, care este în strictă corelare cu drepturile și obligațiile recunoscute ocrotitorului legal al copilului în scopul asigurării educării și creșterii acestuia.

Evidențiem că rolul primordial în creșterea și dezvoltarea copiilor le revine părinților. În acest sens, este oportun de evidențiat că și în Legea ocrotirii sănătății este prevăzută obligația părinților față de copii [11]: ”Părinții sînt obligați să aibă grijă de sănătatea copilului, de dezvoltarea lui prenatală și posibilitatea de educația lui fizică, spirituală și morală, să-i cultive un mod sănătos de viață. Neîndeplinirea obligațiilor menționate este pedepsită conform legii”.

Realizarea obligațiilor părintești exclude orice formă de comportament abuziv, insultele și maltratările de orice fel, discriminarea, presupunînd protejarea copilului împotriva oricăror forme de violență fizică sau psihică. Potrivit Codului Familiei [12], copilul are dreptul la protecție contra abuzurilor, inclusiv contra pedepsei corporale din partea părinților sau a persoanelor care îi înlocuiesc.

Creșterea unui copil nu este un proces ușor. Acesta necesită cunoștințe și abilități specifice. ”Metodele de educație ale copilului, alese de părinți, vor exclude comportamentul abuziv, insultele și maltratările de orice fel, discriminarea, violența psihică și fizică, aplicarea pedepselor corporale, antrenarea în acțiuni criminale, inițierea în consumul de băuturi alcoolice, folosirea substanțelor stupefiante și psihotrope, practicarea jocurilor de noroc, cerșitul și alte acte ilicite” [13].

Fiecare părinte aspiră să vadă în viitor copilul lor realizat. Pentru a face acest lucru, încă din copilărie este necesar de a le insufla bunul gust artistic, dragostea de frumusețe și capacitatea de a se bucura de operele de artă. Acestea pot fi asigurate dacă în procesul de educație se implică ambii părinți. În decursul unei căsnicii, soțul și soția au drepturi și responsabilități egale. Iar în cazul unui divorț tutela copilului, pierderea sau recuperarea autorității părintești ”trebuie restricționate, avîndu-se în vedere ceea ce este cel mai bine pentru copil [14]”.

Statul poate încerca să-i oblige pe părinți să-și întrețină copiii din punct de vedere financiar, dar nu-i poate sili pe aceștia să-și și îngrijească în mod adecvat [15].

Însă statul are obligația să identifice situațiile ce ar afecta integritatea fizică și psihică a oricărui membru de familie, inclusiv și a copiilor. Chiar în Constituție [16] este stipulat că Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate. Conform art. 24 al Constituției, ”statul garantează fiecărui om dreptul la viață și la integritate fizică și psihică.”

În acest sens, evidențiem că abuzul fizic, psihic și emoțional asupra oricărui membru al familiei, inclusiv asupra copiilor, este interzis. Însă, cu părere de rău, una dintre

cele mai grave probleme cu care se confruntă societatea contemporană este considerat a fi fenomenul violenței în familie, care reprezintă o problemă complexă, ce implică atât protecția integrității personale a victimelor, cât și protejarea intereselor lor sociale comune, precum libertatea și democrația.

Cu referire la subiecții violenței în familie, urmează să evidențiem că în relații de divorț se află acele persoane care și-au desfăcut căsătoria dar locuiesc împreună.

”Căsătoria poate înceta prin divorț (desfacere), în baza cererii unuia sau a ambilor soți ori a tutorelui soțului declarat incapabil.” [17] Desfacerea căsătoriei poate avea loc prin două modalități: la oficiul de stare civilă sau pe cale judecătorească.

Conform prevederilor legale, pot fi subiecți ai violenței în familie și persoanele aflate în relații de tutelă și curatelă.

Potrivit Codului Civil al Republicii Moldova, ”tutela și curatela se instituie pentru ocrotirea drepturilor și intereselor persoanelor fizice incapabile sau cu capacitate de exercițiu restrânsă sau limitată în capacitatea de exercițiu” [18].

”Tutela se instituie asupra persoanelor lipsite de capacitate de exercițiu și asupra minorilor în vîrstă de pînă la 14 ani, după caz. Tutorele este reprezentantul legal al persoanei care se află sub tutelă și încheie fără mandat în numele și în interesul ei actele juridice necesare”. [19]

La rândul său, ”curatela se instituie asupra minorilor în vîrstă de la 14 la 18 ani, precum și asupra persoanelor fizice limitate în capacitate de exercițiu de către instanța de judecată din cauza consumului abuziv de alcool, consumului de droguri și de alte substanțe psihotrope. Curatorul își dă consimțămîntul la încheierea actelor juridice pe care persoana fizică ce se află sub curatelă nu are dreptul să le încheie de sine stătător” și ”ajută persoana care se află sub curatelă în realizarea drepturilor și îndeplinirea obligațiilor și o protejează împotriva abuzurilor unor terți”. [20]

Reieșind din expresia legală ”rudele lor pe linie dreaptă sau colaterală”, se subînțelege că subiecți ai violenței în familie pot fi rudele persoanelor aflate în relații de căsătorie, de divorț, de concubinaj, de tutelă și curatelă.

Rudele pe linie dreaptă ale unei persoane pot fi clasificate în ascendenți pe linie dreaptă și în descendenți pe linie dreaptă. Ascendenții pe linie dreaptă sunt părinții, bunicii, care, de obicei, sunt patru la număr, străbunicii etc. Descendenții pe linie dreaptă sunt fiii, fiicele, nepoții, nepoatele, strănepoții, strănepoatele etc. Rudele pe linie colaterală sunt frații, surorile, unchii, mătușile, verii etc.

Este de precizat că Legea privind prevenirea și combaterea violenței în familie nu prevede expres până la ce grad de rudenie ar trebui să fie persoanele. Se prezumă că, indiferent de gradul de rudenie, condiția de bază este conlocuirea acestora.

Legislația în vigoare mai prevede că subiecți ai violenței în familie pot fi și alte persoane întreținute. Ținând cont de amplitudinea acestei expresii în cadrul normei legale, conchidem că subiecți ai violenței în familie pot fi și alte persoane întreținute de către persoanele aflate în relații de căsătorie, de divorț, de concubinaj, de tutelă și curatelă, rudele lor pe linie dreaptă sau colaterală, soții rudelor.

În condiția locuirii separate sunt subiecți ai violenței în familie persoanele aflate în relații de căsătorie, copiii lor, inclusiv cei adoptivi, cei născuți în afara căsătoriei, cei aflați sub tutelă sau curatelă, alte persoane aflate la întreținerea acestora.

Ținând cont de faptul că anterior am descris care sunt considerate persoanele aflate în relații de căsătorie, este suplimentar de a face aceeași explicație și aici. Deci, persoanele căsătorite, dar care nu locuiesc împreună, pot fi subiecți ai violenței în familie.

Copiii acestor persoane aflate în relații de căsătorie care locuiesc separat pot fi subiecți ai violenței în familie în condițiile analizate în continuare.

În cazul existenței unui act de violență în familie presupune calitatea de subiect special atât pentru făptuitor, cât și pentru victimă, adică atât făptuitorul, cât și victima urmează să aibă calitatea de membru al familiei.

Articolul 51 alin. (1) din Codul Familiei stipulează că se consideră copil persoana care nu a atins vârsta de 18 ani (majoratul).

Reieșind din prevederile legale, instanța de judecată urmează să cerceteze și să stabilească clar vârsta agresorului și/sau a victimei. Și anume în cazul locuirii separate copiii persoanelor căsătorite pot fi subiecți ai violenței în familie doar dacă copilul are vârsta de până la 18 ani. În situația când copilul este major, adică are vârsta de 18 ani și mai mult, locuiește separat, își are propria familie, acesta poate fi considerat copil în sensul popular al cuvântului, și nu în sensul juridic al acestei noțiuni. Este evident că o persoană cu vârsta de peste 18 ani care locuiește separat de părinții săi își are propriile surse de existență și propriul patrimoniu, își are propria familie și propriii săi copiii, nu se încadrează în definiția dată de art. 3 al Legii 45 din 01 martie 2007 și nu poate fi considerat sub acest aspect copil și membru al familiei.

Astfel, copiii persoanelor căsătorite care locuiesc separat pot fi subiecți ai violenței în familie doar dacă au vârsta de până la 18 ani.

Cât privește copiii adoptivi, urmează să precizăm că și aceștia pentru a fi subiecți ai violenței în familie trebuie să aibă vârsta de până la 18 ani, doar că au fost adoptați de către persoanele ce se află în relațiile de căsătorie.

Potrivit legislației de specialitate, *adopția* reprezintă o ”formă specială de protecție, aplicată în interesul superior al copilului, prin care se stabilește filiația între copilul adoptat și adoptator, precum și legăturile de rudenie între copilul adoptat și rudele adoptatorului.” [21]

Conform art. 10 al Legii privind regimul juridic al adopției, ”persoana poate fi adoptată doar până la împlinirea vârstei de 18 ani”.

Legiuitorul mai prevede că subiecți ai violenței în familie în condiția locuirii separate pot fi și copiii născuți în afara căsătoriei. În acset sens, evidențiem existența următoarelor condiții: copilul trebuie să fie în vârsta de până la 18 ani, să nu locuiască în comun cu părinții săi, adică este necesar ca acesta să locuiască separat de părinții săi și să fie născut în afara căsătoriei.

Analizând aspectele legale naționale și internaționale cu privire la subiecții violenței în familie, constatăm că identificarea și stabilirea dacă victima și agresorul sunt membri de familie și dacă pot fi subiecți ai violenței în familie are o importanță majoră pentru calificarea faptei și pentru emiterea soluției de către instanța de judecată.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Legea Republicii Moldova cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie nr. 45 – XVI din 01.03.2007, intrată în vigoare la data de 18.09.2008. În: Monitorul Oficial, nr. 55-56/178 din 18.03.2008, art. 3 alin. (1).
2. Ibidem, art. 3 alin. (2).
3. Codul Penal al Republicii Moldova, art. 133¹.
4. Legea României nr. 217 din 22 mai 2003 pentru prevenirea și combaterea violenței în familie, republicată în: Monitorul Oficial, nr. 205 din 24 martie 2014, partea I, art. 5.
5. Hotărârea Plenului Cu privire la aplicarea de către instanțele de judecată a prevederilor Capitolului XXX¹ din Codul de Procedură Civilă (aplicarea măsurilor de protecție în cazurile de violență în familie) nr. 1 din 28 mai 2012, pct. 11.
6. Codul Familiei nr. 1316 din 26.10.2000. În: Monitorul Oficial, nr. 47-48 din 26.04.2001, art. 2 alin (2).
7. Ibidem, art. 51 alin. (3).
8. Convenția cu privire la Drepturile Copilului adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 29 noiembrie 1989 prin Rezoluția nr. 44/25 și intrată în vigoare la 02 septembrie 1990, art. 7.
9. Ibidem, art. 9.
10. Declarația drepturilor copilului proclamată prin Rezoluția 1386 (XIV) a Adunării Generale din 20 noiembrie 1959, principiul nr. 6.
11. Legea ocrotirii sănătății nr. 411 din 28.03.1995. În: Monitorul Oficial, nr. 34 din 22.06.1995, art 47.
12. Codul Familiei al Republicii Moldova, art 53 alin (4).
13. Ibidem, art. 62 alin. (2).
14. Comentariul general C.D.O. nr.19, Ansamblul Comentariilor generale și al Recomandărilor generale adoptate de organisme pentru drepturile omului. Doc HRI/GEN/1/Rev.2, din 29.03.1996, p. 29.
15. Ghid de aplicare practică a Convenției cu privire la Drepturile Copilului, UNICEF. Chișinău: Ed. Cartier, 2001, p. 121.
16. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial, nr.1 din 12.08.1994, intrată în vigoare la 27.08.1994, art. 1.
17. Codul Familiei al Republicii Moldova, art. 33 alin (2).
18. Codul Civil al Republicii Moldova, nr. 1107 din 06.06.2002. În: Monitorul Oficial, nr. 82-86 din 22.06.2002, art. 32 alin. (1).
19. Ibidem, art. 33.
20. Ibidem, art. 34.
21. Legea privind regimul juridic al adopției, nr. 99 din 28 mai 2010, care a intrat în vigoare la data de 30 ianuarie 2011. În: Monitorul Oficial, nr. 131-134 din 30 iulie 2010, art. 2.

DIE ENTLASSUNG DES LEHRKÖRPERS AN DER TECHNISCHEN HOCHSCHULE BERLIN AUS POLITISCHEN, FACHLICHEN UND „ÄHNLICHEN“ GRÜNDEN IN DER UNMITTELBAREN NACHKRIEGSZEIT

Vera GÖTZ, *master,*
Technische Universität Berlin

Rezumat

În perioada postbelică Universitatea Tehnică din Berlin-Charlottenburg a profitat de politica de denazificare a părților aliate pentru a se „debarasa” de profesorii și angajații nedoriți. Analiza cazurilor de concediere din diferite instituții se rezumă la două situații: când persoana a fost membru al Partidului Național-Socialist al Muncii (NSDAP), și de excludere „din motivul calificării științifice nesatisfăcătoare”. Pentru profesorul Walter Moede, se constată că motivul a fost doar caracterul persoanei în cauză. Apare în această perioadă de denazificare în Germania un nou element ca motiv de persecutare – caracterul personal, care necesită a fi cercetat în continuare.

Cuvinte-cheie: *denazificare, perioada postbelică, excludere, amnistie, reabilitare.*

Binleitung

Die Technische Hochschule Berlin, wie auch andere universitäre und außenuniversitäre Institutionen, nutzte die Säuberungspolitik der Alliierten, um sich von den fachlich ungenügend qualifizierten Kollegen und denjenigen zu trennen, die wegen ihrer charakterlicher Mängel keinen Platz in der „community“ finden könnten [3,409-429; 8]. So bildeten sich einerseits Netzwerke, die ihre belasteten Kollegen aus ihrem Kreis heraus zu drängen versuchten, andererseits Netzwerke der amtsverdrängten Kollegen und zuletzt Misch-Netzwerke aus nicht-belasteten und „zunächst-belasteten“ - „dann-nichtbelasteten“ Kollegen, die unter einem Dach wieder zusammenarbeiten mussten. Diese „Communitykultur“ sorgte für eine solitäre Reintegration-Politik innerhalb der Hochschullehrerschaft [vgl. 13, 20-22; 8, 358-360]. Dieses Phänomen wurde in der historischen Forschung bereits analysiert und findet immer noch viel Aufmerksamkeit. In seiner Dissertation „Die Nazifizierung und Entnazifizierung der Physik an der Universität Göttingen“ untersucht Gerhard Rammer u.a. nach der Wirkung der kollegialen Netze und stellt fest, dass nicht die politische oder moralische Haltung eines oder jenes, vielmehr seine Einbindung in das kollegiale Netz die wichtige Rolle für seine Rehabilitation bzw. Ausgrenzung spielte [9]. Diese These trifft, wie die Analyse des Entlassungsschreibens von W. Kucharski in einem zweiten Kapitel zeigen wird, auch an der neu gegründeten Technischen Universität Berlin zu. Die Grenze der Vertreibung deutscher Hochschullehrer wegen politischer oder kollegialer Untragbarkeit wurden unterschiedlich gezogen, es bestanden dafür keine Regeln. So kommt es zum Beispiel einerseits, dass es in Göttingen zu keiner Wiedergutmachung im Falle von Hohenemser kam, wie Gerhard Rammer in seiner Dissertation darstellt. Der Autor untersuchte den Konflikt zwischen dem Rektorat und dem Professor Hohenemser von dem Institut für angewandte Mechanik an der Universität Göttingen. Er stellte fest, dass die Prüfung der Kollegialität zu keiner Rehabilitierung Hohenemsers geführt hat [9]. In Berlin wurden

NSDAP-Mitglieder nicht wegen ihrer politischen Belastung entlassen, sondern wegen ihrer fachlich unzureichende Qualifikation oder wegen dem „nicht-einwandfreien Charakter“, wie es in dem Schreiben des Hochschulausschusses der TH-Berlin steht, der zusammen mit dem Magistrat für die „Entnazifizierung“ der Technischen Hochschule Berlin zuständig war. Andererseits behielten oder erhielten Nazi-Professoren und Wissenschaftler ihre Funktionen wieder, wie Franz Bachér an der neuen TU-Berlin, weil ihre Entfernung angeblich zu großen Schaden für die Gesellschaft, Wissenschaft oder sogar fürs Land geführt hätte [vgl.9].

Die vorliegende Arbeit beschäftigt sich mit der Frage nach der Hochschulpolitik in der Besatzungszone Berlin-Charlottenburg in der früheren Nachkriegszeit. Anhand eines Entlassungsverfahrens eines Professoren namens Walther Moede wird versucht den Umgang der Technischen Hochschule Berlin mit ihren politisch belasteten Professoren darzustellen. Diese Arbeit entstand im Rahmen eines Seminars an der TU-Berlin zur NS-Quellen, das auf die Analyse von Quellen aus dem TU-Universitätsarchiv basiert. Das Fallbeispiel W. Moede wurde in dem Seminar in dem Zusammenhang mit der Entnazifizierung der Hochschulen in Berlin angesprochen. Die TH-Berlin während der Entnazifizierung wird detaillierter in einem ersten Abschnitt vorgestellt. Danach folgt ein

Versucht, die Auseinandersetzung der TH-Berlin mit ihrem belasteten Lehrkörper näher zu betrachten. Aufgrund des beschränkten Umfangs dieser Arbeit und der Komplexität des Themas wird das Entlassungsschreiben nicht ganz analysiert. Auf weitere möglichen Recherchen wird nur hingewiesen. Der Titel, ein Zitat aus einem Brief des ersten kommissarischen Rektors der neu gegründeten Technische Universität Berlin – Walter Kucharski, deutet auf Inhalt und auf Fragestellung dieses Aufsatzes. Im Anhang ist ein Teil des Entlassungsschreibens bzgl. Moede zu finden. Für diese Recherche habe ich sowohl Archivalien als auch Sekundärquellen ausgesucht und analysiert. Nachdem das Entlassungsschreiben bzgl. Moede während des Seminars ans Licht gebracht wurde, habe ich mit großen Interesse nach weiteren Primärquellen aus der TU-Universitätsarchiv gesucht, die diesen besonderen Fall abrunden. Der Fall Moede verdient viel Aufmerksamkeit vor allem, weil hier ein wichtiger Faktor der Entnazifizierung vorgestellt wird, der bislang in der Geschichtsschreibung im Schatten geblieben ist - der Charakter als entscheidender Faktor bei der Ausscheidung von politisch belasteten und, interessanterweise, auch unbelasteten Professoren in dem akademischen Umfeld. Bei dieser Untersuchung musste ich feststellen, dass über diesen Vorgang in der deutschen Geschichtsschreibung so gut wie nichts veröffentlicht worden ist. Die bekannten Thesen vertreten nur die politische und die fachliche Tragbarkeit. Die Bedeutung des „Charakterlichen“ während der Entnazifizierung, und während der Nazifizierung auch, wurde bislang wenig untersucht. Wirft man aber einen Blick auf die Personalakten der NSDAP-Mitgliedern aus dem damaligen BDC - Berlin Document Center - so wird ersichtlich, das es dem Charakter eine bedeutsame Rolle zukam, vor allem, wenn es um Streitigkeiten zwischen den Parteigenossen ging. Als studentische Mitarbeiterin bei dem Forschungsprogramm zur Geschichte der Max-Planck-Gesellschaft hatte ich die Möglichkeit, mit Akten aus dem Bundesarchiv zu arbeiten (aus dem damaligen Berlin Document Center). Unmittelbar nach Kriegsende wurde das BDC von der US-Armee

in Berlin errichtet. Die wichtigsten Bestände beinhalten u.a. die zentrale Mitgliederkartei der NSDAP, Parteikorrespondenz, Personalunterlagen der SA- und SS-Angehörigen.

Die Sekundärliteratur, die sich mit der Entnazifizierung der deutschen Hochschulen beschäftigt, ist zwar breit, jedoch ist der Forschungsstand der Technischen Hochschule Berlin-Charlottenburg ziemlich dünn. Außer den von Reinhard Rürup herausgegebenen Bänden „Wissenschaft und Gesellschaft. Beiträge zur Geschichte der Technischen Universität Berlin 1879-1979“ und der Monographie von Carina Baganz „Diskriminierung. Ausgrenzung. Vertreibung. Die Technische Hochschule Berlin während des Nationalsozialismus“ finden sich kaum noch Arbeiten, die sich gezielt mit der TU-Berlin auseinandersetzen. Dem Walther Moede gewidmete Buch von Günter Spur, das 2008 erschien, beschreibt das Leben und Wirken Moedes als unermüdlicher Wissenschaftler. Der Autor stellt Moedes Verfahren in der Nachkriegszeit und bis zur seiner Rehabilitation 1958 dar, jedoch wird das Entlassungsschreiben nicht kommentiert und kontextualisiert. Spur verzichtet sogar auf wichtige Inhalte des Schreibens (siehe Anhang). Der Aufsatz von Corine Defrance stellt eine Vergleichsanalyse der deutschen Hochschulen während der Entnazifizierung in den Besatzungszonen dar. Während der Recherche fiel auf, dass die Göttinger Universität besonders gut und vielfach untersucht wurde. Hierzu ist die Arbeit von Oliver Schäl „Die Grenzen der akademischen Vergangenheitspolitik: Der Verband der nicht-amtierenden (amtsverdrängten) Hochschullehrer und die Göttinger Universität“ zu erwähnen.

1. Die Technische Hochschule Berlin-Charlottenburg in der unmittelbaren Nachkriegszeit

Die Technische Hochschule Berlin hatte durch ihre NS-Vergangenheit - die „Arisierung“ des Lehrkörpers [1,51-115], die Vertreibungspolitik [1; 4, 455-469] und die Einrichtung der wehrtechnischen Fakultät - am Kriegsende mehrere Herausforderungen zu bewältigen. Vor allem erforderte der Neubeginn der Technischen Hochschule eine Reinigung des Lehrkörpers, denn viele Dozenten hatten, so Brandt, ihren universitären Stellen nur wegen ihrer Parteizugehörigkeit erhalten. Andere wiederum hatten wegen ihrer politischen Haltung ihre Stellen verloren. Nach Brandt hatte die Technische Hochschule Berlin vor allem vier Aufgaben zu lösen: der institutionelle und der materielle Wiederaufbau, die Überprüfung des Lehrkörpers und die inhaltliche Reform des traditionellen Hochschulwesens [2]. Die Umstände, unter denen der Wiederaufbau der Hochschule stattfand, wurden von dem damaligen Rektor Walter Kucharski folgendermaßen beschrieben: „Zwei Besatzungsmächte, ein kommunistischer Magistrat, eine mit weitgehenden Befugnissen ausgestattete Betriebsvertretung, eine beträchtliche Schar von wohlmeinenden, aber naturgemäß ziemlich unklaren und unerfahrenen jungen Assistenten, Studenten und Angestellten sowie ein bunt und zufallsmäßig zusammengewürfelter Lehrkörper in statu nascendi“ [2, 495]. Walter Kucharski wurde 1887 geboren, war Stellvertreter des kommissarischen Rektors Georg Schnadel, seit Januar 1946 von der Britischen Regierung zum Rektor ernannt und vom Senat der wiedereröffneten Hochschule später zum ersten ordentlichen Rektor bestimmt. In dieser Funktion blieb er bis September 1947 [2,498].

Die Entnazifizierungspolitik der TH-Berlin muss in engerem Zusammenhang mit der Stadtpolitik der Alliierten betrachtet werden, denn die gesamte Entwicklung der Hochschule war von der politischen, ökonomischen und sozialen Situation der Stadt Berlin bestimmt. Es wurde zunächst ein Magistrat gegründet, der sich überwiegend aus Kommunisten zusammensetzte und vom Mai 1945 bis Oktober 1946 amtierte [2, 496]. Die Kommunikation über die Entlassung bzw. Weiterbeschäftigung eines ehemaligen Parteigenossen an der Technischen Hochschule lief über die Abteilung für Volksbildung des Magistrats [1, 352].

In Berlin 1945 hatte die britische Militärregierung bzgl. ehemaligen NSDAP-Angehörigen im Bildungswesen festgelegt, dass „alle im Lehrkörper [...] sofort gekündigt und entlassen werden sollten.“ [1, 353]. Darüber hinaus, hatte der zuständige Sachbearbeiter mit fristloser Entlassung zu rechnen, falls das nicht geschehen sollte [1, 353]. Nach dem Krieg sind in Deutschland über 5000 Hochschullehrer aus ihren Ämtern entlassen worden. Als Antwort auf die Vertreibungspolitik der deutschen Hochschulen in der unmittelbaren Nachkriegszeit wurde 1951 der Verband der nichtamtierenden (amtsverdrängten) Hochschullehrer (VNAH) ins Leben gerufen. Kurz nach dessen Gründung sollte sich ein großer Teil der Hochschullehrern, die ihre Lehrtätigkeit abbrechen mussten, dem Verband zusammengeschlossen [12]. Die Entnazifizierungsrichtlinien der britischen Militärregierung waren zwar deutlich, jedoch nicht einfach umzusetzen. Das Scheitern der Entnazifizierung sei in den Westzonen, so der Historiker Ulrich Herbert, dem ehrgeizigen Projekt der Alliierten, alle Einwohner individuell im Hinblick auf ihre politischen Aktivitäten während der NS-Zeit zu untersuchen und zu bestrafen, zu verdanken [7, 19-20]. Nach Defrance waren die Ergebnisse der Entnazifizierung von den verschiedenen Ausgangslagen in den Universitäten und vom unterschiedlichen Verhalten der Besatzungsmächte in Entnazifizierungsfragen abhängig. In den drei westlichen Zonen war die Säuberungspolitik generell schwächer. Während die Sowjets 73% der Dozenten entlassen haben, wurden in den amerikanischen und französischen Besatzungszonen nur 46% bzw. 35% suspendiert [3,413-414].

Nach der vollständigen Denazifizierung der TH-Berlin im März 1946 wurde für die Wiederaufnahme des Lehrbetriebs Lehrpersonal benötigt. Ehemalige NSDAP-Mitglieder wurden zwangsläufig wieder eingestellt, denn die Personalsituation war keinesfalls befriedigend [1, 354; vgl. 3, 414]. Somit sind die von Norbert Frei vorgestellte drei Säulen der Vergangenheitspolitik in Deutschland - Amnestie, Integration und Abgrenzung [5; vgl. 7, 359-420] - auch an der TH-Berlin anzutreffen.

2. Die Reinigung der Lehrkörperschaft

Der neue Rektor Kucharski „reinigte“ den Lehrkörper der Technischen-Hochschule Berlin wegen charakterlicher und fachlicher Mängel [vgl. 3, 411]. Er setzte sich gegen die belasteten Mitarbeiter ein, zugleich aber liess eigene politisch belasteten Kollegen weiter beschäftigen. Einerseits versuchte die Hochschule, die missliebigen Kollegen vom Hochschuldienst freizuhalten, andererseits bemühte sie sich um Solidarität, wie der Fall Fritz Schmidt zeigt. Er sollte wegen seines schwachen Charakters zwar aus der Hochschule entfernt werden, jedoch bot die Hochschule ihm noch die Möglichkeit an, eine Rente zu bekommen. Bereits auf seiner konstituierenden Sitzung

am 2. Juni 1945 hat der Arbeitsausschuss der Technischen Hochschule Berlin einen Sonderausschuß eingesetzt, der die Eignung der Hochschullehrer überprüfen sollte. Nach seinen Einschätzungen sollten einerseits ehemalige SS-Männer, Dozentenführer und radikale PGs, Parteigenossen seit 1929, die seit 1936 unter dem Einfluß ihrer Parteitätigkeit ordentliche Professoren wurden, entlassen werden. Es wurde davon ausgegangen, dass die wissenschaftlichen Leistungen dieser Professoren gering sind [2,506]. Außer den fachlich schlechten Dozenten gab es noch die erstklassigen Fachkräfte, die sich aber „als rücksichtslose Parteigenossen im schlimmen Sinne nationalsozialistisch betätigt hätten“ [2,506]. Sie sollten auch aus ihrer Lehrstellen entfernt werden. Andererseits gab es die Hochschullehrer, deren wissenschaftliche hervorragende Leistungen ihre Parteizugehörigkeit entschädigten. Laut das Schreiben des Magistrats an Herrn Professor Schnadel, kommissarischer Rektor der Technischen Hochschule vom 23.07.1945: „[...] Die Weiterbeschäftigung ehemaliger Mitglieder der NSDAP [...] möglich ist, wenn die sofortige und fristlose Entfernung eines Pg. sich zum Schaden der Berliner Bevölkerung bzw. Wissenschaften auswirken sollte.“ [14]

Die TH-Berlin wollte die politisch belasteten und die fachlich schlechten Dozenten entfernen. Diese zwei Entlassungsgründe wurden mehrfach in der Geschichtsdiskussion der Nachkriegszeit diskutiert. So kam es dazu, dass sich die Historiker in zwei Zweigen splitten: die ersten vertreten die Säuberung aus politischen Gründen, die zweiten heben die hervorragende wissenschaftliche Leistungen hervor. Dass „Hitlers Elite“ ihren Status behielt, wurde von Norbert Frei wissenschaftlich belegt [4]. Bemerkenswert ist jedoch ein weiterer Punkt von der Besprechung des Unterausschusses zur Prüfung der Eignung der Hochschullehrer für die neue Technische Hochschule Berlin am 23. Juni 1945. Dort heißt es: „Seine wissenschaftlichen Leistungen sind hochstehend. Obwohl er PG und sogar stellvertretender Blockleiter war, ist er befähigt, seine Professur zu behalten, besonders da er charakterlich einwandfrei ist. Wegen der parteipolitischen Tätigkeit wird jedoch vorgeschlagen, ihm eine Bewährungsfrist aufzuerlegen.“ [2, 506].

Kucharschi übergab dem Magistrat im Juni 1945 zwar eine Liste von 22 Hochschullehrer, die „aus politischen und ähnlichen Gründen“ nicht weiterbeschäftigt werden sollten [2,505], erstellte aber auch eine weitere Liste mit ehemaligen Parteigenossen, die an der neuen TH-Berlin trotz ihrer Parteizugehörigkeit übernommen werden [1,353]. Und dies geschah in einer Zeit, als sich der Rektor um den Wiederaufbau der zerstörten Hochschule intensiv kümmern sollte [2,503]. Im Herbst 1945 hatte die britische Militärregierung veranlasst, dass alle NSDAP-Mitglieder aus ihren Lehrämtern entlassen werden mussten [14]. Seit Ende 1945 wurde Kucharski bevollmächtigt, die weiteren Entnazifizierungsmaßnahmen zu ergreifen [2, 506; vgl. 3,411-413]. Im März 1946 teilte Kucharski der Militärregierung mit, dass bis zum Winter 1945 fast 70 aktive NSDAP-Mitglieder aus der Technischen Hochschule ausgeschieden worden sind. Dem Magistrat gegenüber teilte der Rektor am 27. März 1946 mit, dass „das gesamte Personal der Technischen Hochschule Berlin [...] denazifiziert worden ist.“ [1,353]. Laut Brandt wur-

de die Entnazifizierung an der Technischen Universität unter dem Rektorat Kucharskis „vergleichsweise konsequent betrieben.“ [2,507].

Wie auch an anderen deutschen Universitäten und in allen Besatzungszonen haben das neue Rektorat und die „sauberen“ Professoren an der TH-Berlin ihre Kollegen nach ihrer wissenschaftlichen Qualität und früheren Kollegialität geprüft [8,360-361]. Insoweit trifft auch für die TH-Berlin die These einer formalen und gleichzeitig sozialen Ausgrenzung und Rehabilitation. Für die soziale Ebene bot sich hervorragend die ambitionierte Entnazifizierungspolitik der Alliierten, die später den Deutschen selbst überlassen wurde. Diese Ebene lässt sich am schwierigsten überprüfen und rekonstruieren in Vergleich zu den formalen Entnazifizierungsbestimmungen, die wegen ihrer deutlichen Rechtslage leicht zu verfolgen lassen. Nicht nur die fachliche und „charakterliche“ Eignung der Hochschullehrer wurde geprüft, auch die der zukünftigen Studenten. Auf Weisung des Magistrats bildete sich ein Prüfungsausschuss, deren Aufgabe die Prüfung der fachlichen, politischen und nicht zuletzt „charakterlicher“ Eignung der Bewerber war [2]. So kam es, dass Kinder von aktiven Nationalsozialisten vom Studium ausgeschlossen waren, wenn sie in den Augen des kommunistischen Magistrats „eine Gefahr“ für Studenten aus politisch unbelasteten Familien darstellen könnten. Inwieweit sich ihre Erziehung als „belastet“ bzw. „sauber“ einstufen lässt und mit welchen Kriterien die „Auslese“ durchgeführt wurde, ist ohne wissenschaftliche Recherchen nicht leicht zu beantworten und bleibt an dieser Stelle offen. Im Gegenteil zu dieser Hochschulpolitik der Nachkriegszeit, zielten die Briten auf eine Demokratisierung des Hochschulwesens ab und wollten breiteren Schichten der Bevölkerung den Zugang zur Hochschule ermöglichen [3, 418].

Die Prüfung nach charakterlicher Tragbarkeit wird im Folgendem durch die Analyse des Entlassungsschreibens von Kucharski bzgl. Prof. W. Moede argumentativ belegt. Walther Moede, geb. 1888, studierte an der Universität Straßburg, Leipzig und an der TH Berlin. Das Studium schloss er 1911 mit der Promotion zum Dr. phil. „Gedächtnis in Psychologie, Physiologie und Biologie - Kritische Beiträge zum Gedächtnisproblem“. Seine Dissertation wurde von Professor Ernst Meumann, Begründer der Pädagogischen Psychologie und Experimentellen Pädagogik in Deutschland, begutachtet. Moede nahm an dem Ersten Weltkrieg zwischen 1915-1918 teil. 1918 habilitierte er sich an der TH Berlin-Charlottenburg. Seit 1921 war er hauptamtlicher Dozent an der TH-Berlin und Chefspsychologe bei der Deutschen Reichsbahn. Er war seit 1935 bis 1943 Mitglied der NSDAP und des NSD-Dozentenbundes. W. Moede lehrte bis zum Ende des Zweiten Weltkrieges als Professor der industriellen Psychotechnik und Arbeitstechnik an der TH-Berlin. Moede veröffentlichte mehr als 200 Aufsätze in der Fachzeitschrift für Psychologie, Technik, Betriebs- und Wirtschaftswissenschaften, darunter „Konsumpsychologie“ (1933), „Die Arbeitstechnik. Die Arbeitskraft. Schutz-Erhaltung-Steigerung“ (1935) und „Die Psychologie des Berufs- und Wirtschaftslebens“ (1958), die für diese Arbeit aufgearbeitet wurden. Für die Ausscheidung hätte es vollkommen gereicht, wenn der Rektor in seinem Entlassungsschreiben bzgl. Prof. Moede kurz und klar Moedes Parteizugehörigkeit erwähnen würde. Das macht er zwar am Anfang seines Briefes, jedoch wird auf wichtige Hinweise, wie das Datum des

Parteientritts verzichtet: „Im Anschluß an die mündlichen Rücksprachen mit Herrn Dr. Kauffeldt werden in der Anlage die Durchschläge der Briefe übersandt, durch welche den vorstehenden Herren [Prof. W. Moede und Prof. F. Schmidt] heute die Ausscheidung aus der T.H. mitgeteilt wurde. Zur Erläuterung sei folgendes mitgeteilt: Die Umstände liegen bei den beiden Herren insofern ähnlich, als sie beide der Partei angehörten und auch beide behaupten, daß sie später auf Grund von Differenzen mit der Partei aus dieser ausgeschieden sind.“ [14]

Das hätte für die Militärregierung gereicht, für die Hochschule offenbar aber nicht. Denn der Rektor setzte viel Wert auf die „sonstigen Gesichtspunkte [...], die für die Technische Hochschule und deren Neuaufbau für diese selbst maßgebend im Vordergrund stehen müßten.“[14]

Die Ausscheidung von W. Moede sollte nicht aus politischen Gründen, also wegen seiner Parteizugehörigkeit, vielmehr aus charakterlichen Gründen, geschehen. Dort hieß es „[...] betreffend Moede [muss] festgestellt werden, dass er vor und nach 1933 ein in vieler Beziehung nicht erfreuliches Mitglied des Lehrkörpers der T.H. gewesen ist, mit dem sich ständig Schwierigkeiten in der verschiedensten Beziehung abgespielt haben. Hiernach liegt der Schluß nahe, dass auch seine etwaigen Differenzen mit der Partei weniger auf innere Gegensätze Moedes zu den besonderen Grundlagen der Partei als auf die üblichen Schwierigkeiten zurückzuführen sind, die Moede mit jeder Stelle und auch mit der T.H. ständig gehabt hat.“ [14]

Kucharski fugte selbst zu, dass die Wiederaufnahme von Herrn Moede nicht in Frage kommt, vor allem wegen der Eignungsprüfung und nicht wegen seiner NSDAP Mitgliedschaft [14]. Der damalige kommissarische Rektor der Technischen Hochschule zeigte sich mit Geschick in dieser Hinsicht. In seinen Briefen an das Magistrat formulierte er seine Gedanken so, dass dem Leser viel Interpretationsraum eingeräumt wird. Zum Beispiel hiess es dort: Moede sei „ein in vieler Beziehung nicht erfreuliches Mitglied des Lehrkörpers der T.H.“, oder „die üblichen Schwierigkeiten, die Moede mit jeder Stelle und auch mit der T.H.“ hatte. Und nicht zuletzt „die sonstigen Gesichtspunkten, die für die Technische Hochschule und deren Neuaufbau für diese selbst maßgebend im Vordergrund stehen müßten“. Was mit diesen Bezeichnungen konkret gemeint war, bleibt offen. Denn statt der Formulierung „in vieler Beziehung“ erwartet man ein konkretes Beispiel, genauso wie mit den „üblichen“ Schwierigkeiten. Was unter „üblich“ zu verstehen ist, blieb dem Leser bzw. dem Magistrat-Sachmitarbeiter selbst zu entscheiden. Darüber hinaus, wurde Moede seitens der TH-Berlin vorgeworfen, dass seine wissenschaftliche Leistungen nicht angemessen waren: „Hinzu kommt, daß von Herrn Moede aus früherer Zeit Veröffentlichungen vorliegen, in welchen er gewisse angebliche Forschungsergebnisse auf dem Gebiet der Psychologie in äußerst geschmackloser und unstatthafter Weise ausnutzt.“ [14] Andere Zeitgenossen haben dagegen Moedes Wissenschaft folgendermaßen bewertet: „Herr Prof. Dr. Moede ist mir von 1920 bekannt. [...] In jedem Fall war er nur der Wissenschaftler, Forscher und der unermüdliche Arbeiter an der praktischen Durchführung und Anwendung unserer Fachdisziplin. [...]

Es scheint mir dringend notwendig und im Sinne des allgemeinen Wiederaufbaues gehandelt, wenn man die reiche Erfahrung und die unermüdliche Arbeitskraft von Prof. Morde würdevoll in den Dienst der Forschung einsetzen, um so mehr da sein Arbeitsgebiet eine ganz besondere praktische soziologische Bedeutung besitzt und kein qualitativ besserer und international bekannter Vertreter gefunden werden kann.“ [12,492]

Fazit

Wirft man einen Blick in die TU-Universitätsarchiv-Dokumente der Nachkriegszeit, wird ersichtlich, dass bestimmte Entnazifizierungsvorgänge der Technischen Hochschule Berlin-Charlottenburg historisch noch nicht aufgearbeitet wurden. Das wurde in diesem Aufsatz versucht anhand der Analyse des Entlassungsverfahrens des Prof. W. Moede ans Licht zu bringen. Das Entlassungsschreiben findet sich zwar seit 2008 in der Sekundärliteratur, es wurde jedoch noch nie kommentiert und im historischen Kontext platziert. Deswegen nahm sich dieser Aufsatz als Ziel vor, diese Entlassung als Fallbeispiel für die Hochschulpolitik der TH-Berlin in der unmittelbaren Nachkriegszeit darzustellen. Die Analyse und die Kontextualisierung des Falls W. Moede hatte die folgende Ergebnisse ans Licht gebracht:

- die britische Militärregierung hatte bis zum Herbst 1945 festgelegt, dass alle NSDAP-Mitglieder aus dem Bildungsinstitutionen in West-Berlin fristlos entlassen werden mussten. Die Anforderungen der Alliierten waren so streng, sodass im Falle einer Verzögerung wegen Pgs-Begünstigung der zuständige Sachbearbeiter sofort gekündigt werden könnte. Daraus resultierend wurden alle NSDAP-Angehörigen aus der TH-Berlin bis zum Ende 1945 entlassen;

- laut das Entlassungsschreiben des damaligen kommissarischen Rektors W. Kucharski vom 18.2.1946 sollte der Professor Walter Moede, ehemalige NSDAP-Mitglied (1935-1943), gekündigt werden. Die Hauptargumente seiner Ausscheidung seien dennoch nicht seine Parteizugehörigkeit, sondern sein „nicht-einwandfreier Charakter“ und seine Person selbst als „unerfreuliches Mitglied des Lehrkörpers der TH-Berlin“, sowohl auch die „ständige Schwierigkeiten“, die sich angeblich in der verschiedensten Beziehung abgespielt haben;

- darüber hinaus hatte das Schreiben Kucharski noch mal die These bestätigt, dass die deutschen Hochschulen in der Nachkriegszeit eine Eignungsprüfung ihrer politisch-belasteten Mitgliedern durchgeführt haben;

- für die Entfernung bzw. Rehabilitation eines Pgs. war für die TH-Berlin die Eignungsprüfung ein genauso entscheidender Faktor, wie die Parteizugehörigkeit für die Militärregierung;

- die Einbindung in das kollegiale Netz hatte eine wichtige Rolle für die Rehabilitation oder Ausgrenzung eines NSDAP-Angehörigen in der Nachkriegszeit. Weil Moede ein „unerfreuliches Mitglied des Lehrkörpers“ war, wurde er von seinen Kollegen ausgegrenzt;

- die drei Säulen der Vergangenheitspolitik Deutschlands - Amnestie, Integration und Abgrenzung - lassen sich auf die Hochschulpolitik der Technischen Hochschule in der Besatzungszone Berlin-Charlottenburg übertragen. Unter dem Rektorat Kucharski

wurden NSDAP-Mitglieder in dem neuen Lehrkörper amnestiert und integriert (Fall F. Schmidt) oder ausgegrenzt (Fall W. Moede).

Untersucht man den Fall Walther Moede, vor allem nachdem Kucharski seine Position als Rektor 1947 verlor und ab den früheren 1950er Jahre, so bildet auch seine spätere Rehabilitation ein Element der Dreieck-Politik in der Nachkriegszeit in Deutschland.

LITERATUR

1. Baganz Carina. Diskriminierung. Ausgrenzung. Vertreibung. Die Technische Hochschule Berlin während des Nazionalsozialismus. Berlin: Metropol Verlag, 2013.
2. Brandt Peter. Wiederaufbau und Reform. Die Technische Hochschule Berlin 1945-1950, in: Rürup, Reinhard (Hrsg.): Wissenschaft und Gesellschaft. Beiträge zur Geschichte der Technischen Hochschule Berlin 1879-1979, Bd. 1. Berlin: Springer-Verlag, 1979, S. 495-523.
3. Defrance Corine. Deutsche Universitäten in der Besatzungszeit zwischen Brüchen und Traditionen 1945-1949. In: Papenfuß, Dietrich, Schiefer, Wolfgang (Hrsg.). Deutsche Umbrüche im 20. Jahrhundert, Köln: Böhlau Verlag, 2000, S. 409-429.
4. Ebert Hans. Die Technische Hochschule Berlin und der Nationalsozialismus: Politische „Gleichschaltung“ und rassistische „Säuberungen“, in Rürup, Reinhard (Hrsg.): Wissenschaft und Gesellschaft. Beiträge zur Geschichte der Technischen Universität Berlin 1879-1979. Berlin: Springer-Verlag, 1979, S. 455-469.
5. Frei Norbert. Vergangenheitspolitik. Die Anfänge der Bundesrepublik und die NS Vergangenheit. München: C.H. Beck Verlag, 1996.
6. Hahmann Werner. Wie die Technische Universität Berlin entstand : Chronik der Zeit vom 2. Mai 1945 bis zum 9. April 1946. Berlin: Kunemann, 1964.
7. Herbert Ulrich. Wer waren die Nationalsozialisten? Typologien des politischen Verhaltens im NS-Staat. In: Hirschfeld, Gerhard, Jersak, Tobias (Hrsg.): Karrieren im Nationalsozialismus. Funktionseliten zwischen Mitwirkung und Distanz. Frankfurt am Main: Campus Verlag, 2004, S. 17-42.
8. Rammer Gerhard. „Sauberkeit im Kreisen der Kollegen“: die Vergangenheitspolitik der DPG. In: Dieter Hoffmann & Mark Walker (Hrsg.): Physiker zwischen Autonomie und Anpassung. Die Deutsche Physikalische Gesellschaft im Dritten Reich, Weinheim: Wiley-VCH, 2007, S. 359-420.
9. Rammer Gerhard. Die Nazifizierung und Entnazifizierung der Physik an der Universität Göttingen, Diss. Göttingen, 2004.
10. Schael Oliver. Die Grenzen der akademischen Vergangenheitspolitik: Der Verband der nicht-amtierenden (amtsverdrängten) Hochschullehrer und die Göttinger Universität. In: Weisbrot, Bernd (Hrsg.): Akademische Vergangenheitspolitik. Beiträge zur Wissenschaftskultur der Nachkriegszeit, Göttingen: Wallstein, 2002, S. 53-75.
11. Schröder Wilhelm Heinz. Die Lehrkörperstruktur der Technischen Hochschule Berlin 1879-1945. In: Rürup, Reinhard (Hrsg.): Wissenschaft und Gesellschaft. Beiträge zur Geschichte der Technischen Universität Berlin 1879-1979. Berlin: Springer-Verlag, 1979, S. 51-115.
12. Spur Günter. Industrielle Psychotechnik - Walther Moede. Eine biographische Dokumentation. München: Carl Hanser Verlag, 2008.
13. Weisbrot Bernd. Dem Wandelbaren Geist, in: des. (Hrsg.): Akademische Vergangenheitspolitik. Beiträge zur Wissenschaftskultur der Nachkriegszeit. Göttingen: Wallstein, 2002, S. 20-22.
14. Primärquellen aus dem Universitätsarchiv der Technischen Universität Berlin: Mappe K XIII.

INTERNET: PROVOCĂRI COTIDUENE

INTERNET: EVERYDAY CHALLENGES

Ionel PINTILII, *doctorand,*
Universitatea „Apollonia”, Iași, România

Summary

The article deals with development of the Internet in view of its Everyday challenges. The author concludes about the nature of Internet space requests maximum of attention to avoid unintended consequences.

Keywords: *informational society, Internet; informational security, Internet and young people, Safer Internet Day*

Revoluția tehnico-informațională și în mod deosebit introducerea calculatoarelor în fiecare domeniu al societății contemporane a schimbat lumea în mai puțin de o generație. Previziunile unor futurologi precum Marshall McLuhan sau Alvin Toffler s-au adeverit: lumea se transformă într-un sat global, dacă nu este deja, unde nu mai există granițe pentru afaceri, comunicații sau comerț de orice natură etc. [1].

Astăzi este clar că Internetul este o asemenea tehnologie care „alterează” profund atât peisajul economic, cât și pe cel spiritual, inclusiv cel cotidian (*social media* este complet integrată în viață de zi cu zi) și creează condițiile unor schimbări radicale și inerente.

„A spune că Internetul este unul dintre cele mai uimitoare realizări tehnice ale Revoluției Informaționale este mult sub adevăr”, notează experții. Internetul este deja propriul său stat, cu propria sa monedă (*digicash - bitcoinul*) și cu propria sa economie; el modifică modul în care viața socială și economia mondială funcționează (o piață globală) [2].

În prezent orice componentă a societății devine din ce în ce mai dependentă de accesul și procesarea rapidă a informației, iar Internetul deschide noi modalități pentru consumatori, firme și guverne.

Proliferarea calculatoarelor la prețuri din ce în ce mai mici și „dramatică” expansiune a interconectivității au determinat apariția unor probleme de acces neautorizat și alterarea sau distrugerea informațiilor. Dezvoltările tehnologice au mărit mult securitatea sistemelor informatice, dar, în același timp, au dat potențialilor atacatori șansa unor penetrări mult mai rapide și profunde în sistemele informatice, aceasta cu efecte dezastruoase, în unele cazuri, cu pierderi foarte serioase, irecuperabile.

Tema siguranței pe Internet este discutată doar adiacent, sporadic sau accidental în media și atunci doar pentru a difuza câteva știri despre tentative de *phishing* (acțiunea de a fura cuiva datele personale bancare pentru a le putea folosi ulterior - n.a.), în timp ce în multe state aceasta este deja o preocupare frecventă.

În contextul promovării siguranței pe Internet, trebuie să se atragă atenția asupra unui alt fenomen, considerat mult mai periculos, mai insidios și mai tăcut decât suferințele unor persoane cu *mail*-ul spart. Este importantă, în acest sens, siguranța copiilor în lumea virtuală.

Deja de 6 ani, în Uniunea Europeană se desfășoară anchete anuale, în urma cărora se publică, în toamna fiecărui an, ample studii privind siguranța minorilor pe Internet. Pe

baza datelor obținute din aceste studii, statele europene au fost clasificate în patru mari categorii, în funcție de gradul de risc cu care se confruntă copiii pe Internet. România, de exemplu, este în grupul catalogat ca „utilizare intensă, risc mare”.

Gradul de dezvoltare și integrare a Internetului în rândul copiilor este în creștere rapidă. Se apreciază că, în medie, tinerii, adolescenții utilizează Internetul zilnic, mai mult ca adulții. În acest sens, copiii din România se află în partea superioară a clasamentului în privința interacțiunii, corespondenței *on-line* cu persoane necunoscute, iar aceasta nu se referă doar la conversații pe *messenger*, ci și la gesturi concrete: 13% dintre copiii români s-au dus cel puțin o dată la o întâlnire cu o persoană pe care au cunoscut-o pe Internet. Aici se ascunde însă nu numai un fapt pozitiv, ci mai ales negativ, un pericol iminent, dacă persoana respectivă este un infractor sau de rea-credință. În mass-media europeană se afirmă că 14% dintre copii au trimis fotografii sau clipuri video personale unor interlocutori pe care îi cunoșteau doar din mediul *on-line* [3].

Se apreciază că zilnic o masă numeroasă de utilizatori din întreaga lume devine victimă în spațiul virtual: astfel, la data de 29 octombrie 2015, se înregistrau peste 3.233.985.000 de utilizatori. [4] Se expun în principal riscului mai ales cei care accesează pe Internet conturile bancare, poșta electronică și magazinele online ș.a. Fără nici un dubiu, Internetul, mediul virtual a devenit parte integrantă a vieții copiilor și a tinerilor, în prezent fiind chiar principala sursă de informare sau de socializare, însă utilizarea acesteia, navigarea în mediul virtual prezintă și multe pericole, pe care utilizatorii, în mod deosebit tinerii trebuie să le cunoască și totodată, părinții, educatorii, mediatorii copiilor, mai ales în familiile în care ambii părinți lucrează timp îndelungat sau sunt plecați în străinătate.

În peste 100 de țări, cu sprijinul școlilor, autorităților, părinților, societății civile și presei naționale se desfășoară, sub multiple forme, campanii educaționale de amploare cu programe adecvate. Expertiza organizației „Salvați Copiii”, care introduce și derulează și în România Proiectul *Sigur.info*, constată, în condițiile expansiunii acestei metode moderne de intercomunicare, interesul crescând a tot mai multor instituții de învățământ de a se alătura inițiativei de susținere și promovare a siguranței pe Internet în rândul copiilor, tinerilor și părinților.

Safer Internet Day – Ziua Siguranței pe Internet este o manifestare de anvergură pe plan european, desfășurându-se anual în luna februarie, sub egida companiei europene INSAFE - European Safer Internet Network, în cadrul programului *Safer Internet Plus* al Comisiei Europene. Această inițiativă are ca scop nu numai promovarea utilizării într-un mod cât mai sigur, preventiv, educativ și responsabil a tehnologiei *on-line*, în mod deosebit de către copii și adolescenți, cât și conștientizarea acestora asupra pericolelor navigării nesupravegheate în spațiul virtual.

Campaniile „Copilărie fără delincvență”, desfășurate în vederea instruirii și informării tinerilor despre riscurile nefaste și imprevizibile la care se expun în mediul virtual, atrag atenția asupra următoarelor probleme: agresiune verbală, hărțuire, cu toate formele sale, calomniere, insultă, furtul de date personale, infectarea calculatorului cu viruși, dependența de calculator urmare a folosirii excesive, divulgarea de informații cu caracter personal unor persoane necunoscute și riscul acesteia, întrucât există posibilitatea reală de

a fi exploatare în vederea săvârșirii unor infracțiuni, precum furtul sau șantajul [5]. Scopul acestor activități preventive este promovarea utilizării Internetului într-un mod cât mai judicios, rațional, sigur și responsabil de către utilizatori, copii și adolescenți.

Ziua Siguranței pe Internet în anul 2015 și în 2016 a fost marcată în întreaga lume pe 10 februarie. Mottoul evenimentelor a fost „*Împreună facem Internetul mai bun*” și a fost stabilit pentru a încuraja utilizarea cât mai sigură și responsabilă a tehnologiei online și a telefoanelor mobile, mai ales de către copii și adolescenți [6]. Susținută și promovată activ la nivel european de către organizația INSAFE și Directoratul General pentru Media și Societatea Informatică al Comisiei Europene, Ziua Siguranței pe Internet a atins deja la nivel global un grad înalt de participare, conștientizare și acoperire media și vizează necesitatea colaborării între toți utilizatorii de Internet – de la copii, adolescenți, părinți, profesori, politicieni sau formatori de opinie, reprezentanți ai ONG-urilor, pentru a face ca mediul online să fie unul mai bun, selectiv și mai sigur.

Un Internet mai sigur pentru toți utilizatorii, indiferent de vârstă presupune cunoașterea și promovarea programelor educaționale la toate nivelurile de instruire pentru ca Internetul să devină un spațiu bogat de oportunități pentru copii, tineri, adolescenți unde să descopere informații valoroase, educaționale, culturale, științifice (mediul online găzduiește uriașe biblioteci), altfel spus, să dobândească cunoștințe, să comunice și să își dezvolte competențele în spiritul exigențelor civilizației contemporane, într-o manieră elevată, selectivă, sigură, pentru a preveni, îndeosebi, cazurile de abuz online asupra copiilor [7].

De câțiva ani se finanțează programe de educare în problema Siguranței pe Internet, și în acest scop, au fost distribuite broșuri cu titlul: „Cum să-ți protejezi copiii de pericolele Internetului” în magazine în școlile din orașe și la varii evenimente. „Salvați Copiii”, în calitate de coordonator național al proiectului *Sigur.Info* în România, în colaborare cu Reprezentanța Comisiei Europene, organizează anual în data de 10 februarie, un colocviu cu tema *Soluții digitale la probleme actuale*, privind unele aspecte necesare elevilor din perspectiva viziunii educaționale de digitalizare a educației, siguranței pe Internet, manualelor digitale și resurselor virtuale. La aceste acțiuni participă în special reprezentanți ai sectorului public și privat, ONG-uri și experți în domeniu care analizează această temă din unghiuri diverse și a perspectivelor multiple, având ca scop nu numai definirea unei metodologii adecvate pentru integrarea în programa școlară, precum și în politicile publice din mediul educațional, ci și a modalităților de predare a siguranței elevilor pe Internet, a utilizării noilor tehnologii la școală. De notat, că demersurile de până acum ale factorilor educaționali au fost ineficiente, formale, de vreme ce mulți minori infractori, fiind întrebați de unde au preluat viciile, tendințele infracționale, au răspuns: „de pe Internet”.

Pe timpul desfășurării unor astfel de evenimente preventive se adoptă recomandări generale în ceea ce privește protejarea datelor personale și a parolei, evitarea întâlnirilor cu persoane cunoscute pe Internet sau anunțarea părinților, a factorilor tutelari, a instituțiilor de învățământ despre intenția unor astfel de întâlniri, evitarea contactelor „agresive” venite din partea unor persoane din spațiul virtual și anunțarea acestor incidente, selectarea imaginilor care se postează pe Internet etc..

Institutul de Cercetare și Prevenire a Criminalității menționează că pe un segment sociologic, incluzând copii din clasele V-VIII, 70% dintre elevii de gimnaziu accesează Internetul cel puțin o dată pe zi, iar 86% dintre elevii care accesează Internetul frecventează site-uri de socializare, ceea ce este un fapt pozitiv. Însă 70% dintre elevii de gimnaziu declară că au întâlnit pe Internet mesaje indecente sau pornografice, iar 25% dintre aceștia au oferit pe Internet informații personale și despre familiile lor, inclusiv fotografii, ceea ce este un fapt negativ, cu impact multiplu, în sensul pericolozității pentru securitatea elevului sau a familiei sale. Se subliniază, totodată, necesitatea cunoașterii elementelor ce constituie infracțiunea de pornografie cu minori, săvârșită prin sisteme informatice, ori deținerea ilegală de materiale pornografice cu minori într-un sistem informatic sau un mijloc de stocare a datelor [8]. Este important faptul că se promovează activități, demersuri de informare a tinerilor în mod deosebit a elevilor de liceu despre modul de funcționare a Platformei de raportare a abuzurilor de pe Internet - *www.safernet.ro*.

Totodată, pentru combaterea conținuturilor ilegale și creșterea gradului de conștientizare privind conținuturile nesolicitate și dăunătoare prin proiectul *Sigur.Info* se va crea un nod național destinat siguranței pe Internet, ce va avea în componența sa un centru *Awareness* (pentru promovare și conștientizare), o linie de informare *Helpline* și o linie de raportare *Hotline* [9].

Scopul oricărei acțiuni este să ajute copiii să valorifice lumea virtuală într-o manieră sigură, astfel încât Internetul să devină un spațiu al oportunităților, în care utilizatorii să dobândească cunoștințe, să comunice, să-și dezvolte competențele.

Adoptarea unei strategii adecvate și eficiente de securizare se impune în România, dar și în Republica Moldova. Există semne că, în ultimii ani, și autoritățile de la Chișinău pregătesc o strategie de securizare a Internetului, întrucât Republica Moldova se află printre statele cu cea mai mare viteză a Internetului (viteze maxime *online*).

Aceste preocupări, sunt de bun augur, dar insuficiente și încă ineficiente, având în vedere creșterea stării infracționale în procesul complex al extinderii și folosirii Internetului în societatea globalizată.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Vasiu, Lucian. Despre importanța tehnologiilor de securitate a informației. [On-line]: www.academiaromana.ro/pro_pri/doc/st_b03.doc (Accesat 25.02.2016).
2. Schultz in Krause, M. and Tipton, H. F. (Eds), Information Security Management Handbook, Fourth Edition, CRC Press - Auerbach Publications, 1999. 728 pages
3. [On-line]: http://188.125.66.159/search/srpcache?p=Ziua+Siguran%C5%A3ei+pe+Internet&type=ch.46.w7.hp.18-01.ro.avg._.&fr=yhs-avg-fh_ (Accesat 29.02.2016).
4. [On-line]: http://stiri.tvr.ro/3-miliarde-de-oameni-sarbatoresc-in-29-octombrie-ziua-internetului_66889.html#sthash.MGDH5v9Z.dpuf (Accesat 30.12.2015).
5. [On-line]: <http://188.125.66.159/search/srpcache?p=Ziua+Siguran%C5%A3ei+pe+Internet&type=ch.46.w7.hp.18-01.ro.avg> (Accesat 23.01.2015).
6. [On-line]: http://stiri.tvr.ro/in-10-febriuarie-ziua-sigurantei-pe-internet_56382.html (Accesat 15.02.2016).
7. Ibidem.
8. Lazaroaie Ovidiu. Campanie împotriva pornografiei infantile de pe internet. În: Mesagerul (Bistrița), 17 octombrie 2011.
9. [On-line]: <http://www.sigur.info/news/siguranta-pe-internet.html> (Accesat 23.01.2015).

MARTIN HEIDEGGER – PERSONALITATEA CEA MAI REPREZENTATIVĂ A FILOSOFIEI EXISTENȚEI

MARTIN HEIDEGGER – THE MOST REPRESENTATIVE PERSONALITY OF THE PHILOSOPHY OF THE EXISTENCE

Summary

In this article is debated the existence of human being in the vision of great German philosopher with universal notoriety Martin Heidegger. He trained many Romanian students and Doctors of Philosophy.

Keywords: *philosophy, philosophy of existence, existentialism, human being, philosophical thinking.*

În 1909, după absolvirea gimnaziului, Martin Heidegger face teologia la Freiburg (Breisgau), iar la 1911 se transferă la Facultatea de Filosofie, concomitent studiind matematica și științele naturii. La Filosofie l-a avut ca profesor pe Edmund Husserl (creatorul fenomenologiei moderne). În 1913 Heidegger susține teza de doctor în filosofie. Devine profesor la Universitatea din Marburg, ca la 1928 să fie transferat la Freiburg, drept urmaș al lui Husserl la Catedra de filosofie. Peste câțiva ani este numit rector al acestei instituții de învățământ, dar, pentru a se consacra scrierilor și sarcinilor didactice, demisionează. Organizează seminarii „privatissime” pentru un număr limitat de doctoranzi aleși după cele mai stricte criterii. Printre doctoranzii și studenții lui M. Heidegger, pe parcursul a unui deceniu și jumătate, au figurat și filosofi români Alexandru Dragomir, Dumitru Cristian Amzăr, Nicolae Balcă, Walter Biemel, Virgil Bogdan, Constantin Floru, Vintilă Horia, Constantin Noica, Constantin Oprișan, Petre Pandrea, Chirilă Popovici, Ștefan Teodorescu, Petre Țutea, Octavian Vuia. Aceștia, de altfel, erau foștii studenți ai lui Nae Ionescu de la București sau D.D. Roșca și Lucian Blaga de la Cluj. Profesorul Martin Heidegger li se adresa românilor care îi frecventau cursurile cu substantivul „die Lateiner”. La 1942, de exemplu, Walter Biemel (autorul de mai târziu al monografiei *Heidegger*) certifica: „Heidegger cunoaște România din buna reputație de a fi o țară a filosofilor, căci mereu îi vin de acolo studenți în filosofie... Pe când bulgarii vin la Freiburg să studieze economia politică, iar maghiarii medicina, românii își reprezintă țara pe frontul spiritual”. [1]

După sfârșitul războiului, Martin Heidegger este suspendat de la Universitate, fiind reintegrat în corpul universitar la 1950, ca peste doi ani să fie pensionat.

A decedat la 26 mai 1976 la Freiburg și este înmormântat în cimitirul din Mebkirch, localitatea unde s-a și născut la 26 septembrie 1889.

În creația lui Heidegger am delimitat / conturat două perioade / etape importante. Prima cuprinde anii 1927-1935, când au fost scrise lucrări ca *Ființă și timp* (1927), *Ce este metafizica?* (1929), *Kant și problema metafizicii* (1929), *Despre esența adevărului* (1930), *Introducere în metafizică* (1935), *Originea operei de artă* (1935). A doua perioa-

dă începe cu anul 1936 și până la sfârșitul vieții. Vom enumăra doar opurile apărute în timpul existenței pământești a autorului: *Nietzsche* (1936), *Scrisoare despre romantism* (1946), *Ce înseamnă a gândi?* (1951), *Întrebarea privitoare la tehnică* (1953), *Sfârșitul filosofiei și sarcina gândirii* (1964), *Heraklit* (1966-1967).

Chiar de la începutul carierei sale filosofice, marele savant și distinsul profesor german Martin Heidegger este posedat de întrebarea referitoare la sensul existenței ființei în Timp, devenind cea dintâi și cea de pe urmă chestiune care se transformă în interogația tuturor interogațiilor. Așadar, la originea gândirii heideggeriene stă întrebarea călăuzitoare a metafizicii: Ce este ființarea? Asta ar însemna că imboldul cel mai profund al reflecției sale filosofice îl constituie **căutarea originalului**.

Antropologia, biologia, chimia, fizica, sociologia etc. sunt științe care abordează un anumit domeniu al ființării sau tratează același aspect / sferă de activitate, dar cu diverse formulări și metode. Într-o atare ordine de idei devine clar faptul că științele, la general vorbind, nu pot răspunde cu exactitate în ce sens îl lasă pe individul uman „să fie ființător”, ele procedând, dacă e să ne exprimăm astfel, ca și cum omul, în lumea privită ca întreg, ar putea fi observat în paralel cu alte obiecte existente.

În prima lucrare editată, *Ființă și timp* (1927), M. Heidegger consideră că perplexitatea pe care o invocă Platon în dialogul *Sofistul* („Întrucât, așadar, noi am intrat în nedumerire, lămurii-ne voi lucrurile, arătându-ne ce anume vreți să înțelegeți când vorbiți despre ceea ce este. Voi știți lucrurile astea de multă vreme, desigur, pe când noi credeam a le ști, iar acum am căzut în perplexitate”) [2], mai persistă, însă nu dorim s-o recunoaștem, fiindcă ne facem a nu ști „despre ce este vorba atunci când spunem despre ceva că este ființător”. [3] Heidegger, astfel, face distincție între „ființare” și „ființă”: „ființarea își datorează existența ființei, iar ființa nu există decât ca ființare”. Constatăm, așadar, că lucrul decisiv pentru Martin Heidegger este faptul că „ființarea ascunde ființa”. Filosoful german ne oferă o expunere pe marginea întrebării referitoare la sensul ființei, deoarece lupta între „giganți” pentru ființă a impulsionat investigațiile lui Platon și Aristotel, căzând mai târziu în uitare. Heidegger spune că ne menținem, de la început și pentru totdeauna, în sfera unei obișnuite și vagi înțelegeri a ființei, iar întrebarea, ca atare, n-o putem dezvolta într-un mod satisfăcător: „Întrebarea pe care o avem în vedere a căzut astăzi în uitare, deși epoca noastră consideră drept un progres al ei reafirmarea „metafizicii”. Cu toate acestea, ea se crede scutită de eforturile (...), ce s-ar cuveni din nou stărnită. Și totuși, întrebarea invocată nu este una oarecare. Ea nu a dat pace lui Platon și Aristotel, în căutările lor, pentru ca apoi, ce-i drept „ – ca întrebare tematică a unei investigații efective – să se stingă”. [4]

De aci pornind, Heidegger dezvoltă tema preeminenței ontologice a întrebării referitoare la ființă, demonstrând că la nivelul onticului, sau al ființării, una din aceste ființări obține o preeminență doar în cazul când urmează a fi pusă întrebarea privitoare la ființă. Ființarea în cauză nu poate fi decât omul, în măsura în care el este *Dasein*. În viziunea lui Heidegger, *Dasein*-ul, potrivit „unui fel de a fi care îi aparține, are tendința să înțeleagă ființa proprie pornind de la *Dasein*-ul însuși, și astfel în propria sa înțelegere a ființei, se află ceea ce vom evidenția ca fiind reflexul ontologic al înțelegerii lumii

asupra explicitării *Dasein*-ului, ființare la care, prin esența lui, el se raportează în chip constant și în primă instanță, pornind de la „lume”. [5] Volens-nolens, *Dasein* / existență înseamnă că noi, ca indivizi umani, nu doar suntem, ci și percepem că suntem. Atâta timp cât trăiește, *Dasein*-ul nu este finit, ci rămâne oricând plin de posibilități și mereu deschis spre viitor, fiindcă *Dasein*-ul nu este o simplă ființare care se raportează la propria-i existență, ci se raportează la ființa ființării în genere.

În opinia filosofului Otto Pöggeler, preeminența pe care o deține *Dasein*-ul heideggerian în raport cu celelalte ființări este triplă:

„1. *Dasein*-ul are o preeminență ontică – el este privilegiat în raport cu celelalte ființări, deoarece este determinat printr-o relație cu ființa, prin excelență;

2. Datorită acestei determinări el este în el însuși ontologic, înțelegător-de-ființă, bucurându-se astfel de o preeminență ontologică;

3. Pe baza acestei înțelegeri a ființei el își înțelege ființa proprie ca și pe aceea a ființării ce nu e *Dasein*, fiind în acest condiția ontic-ontologică de posibilitate a oricărei ontologii. Analitica existenței scoate la lumină orizontul în care este înțeleasă ființa ca ființă. Faptul-de-a-fi-în-lume (*das-In-der-Welt-sein*) este un fapt de a fi într-un complex de semnificativitate, iar timpul și felul în care aparține timpul sensului ființei sunt înțelese de la temporalitatea *Dasein*-ului, timpul fiind dezvoltat ca aparținând sensului ființei însăși. Ființa și timpul apar îmbrucate una în alta, raportându-se una la cealaltă. Ființarea își dezvoltă sensul ființei desfășurând unitatea structurii griii în temporalitate – și invers”. [6]

Martin Heidegger considera că *Dasein*-ul are ca miză propria putință de-a-fi-în-lume, miză care îi este proprie prin excelență, fiindcă cel care există are posibilități, iar cea mai existențială dintre ele, în orice clipă și în cele din urmă, este „certitudinea morții sale”, deoarece cel care există, ca finitate umană pe Terra, își descoperă ființa ca „ființă întru moarte”. Heideggerian vorbind / gândind, moartea nu este doar „un eveniment viitor”, nici ceva care „poate ne pândește”, ea „nu se află în viitor”, dar ca posibilitate, ea „este încă de pe acum constitutivă existențialului”. Deci, vrem sau nu vrem, ființa-întru-moarte este ceea ce dă existentului posibilitățile sale, individul uman purtând rădăcinile cele mai adânci în teama de a muri, adică în aruncarea noastră în moarte, unde suntem cu toții egali, de la Vlădică până la opincă. Ce n-am inventa, cum nu ne-am strădui, în fața morții rămânem doar cu „posibilitățile noastre integrale”, dacă e să le numim astfel, de a fi / exista.

Existența umană, de altfel, mai înseamnă că noi nu doar suntem, ci și percepem că suntem, dându-ne seama, până la urmă, că suntem ceea ce devenim, iar întrebarea la ființa ființării este cea cu privire la adevăr, ea reprezentând chintesența / nucleul demersului heideggerian. Reiese, indubitabil, că Martin Heidegger încearcă să-i găsească (și îi izbutește) precondițiile oricărei căutări / cercetări adevărate a adevărului ca interogație asupra ființei ființării.

Paragraful 40 al opului amintit, semnificativ prin subiectul tratat, ne pune la dispoziție o analiză detaliată a stării afective de angoasă. „Angoasa, opinează celebrul filosof german, face manifestă în *Dasein* ființa întru putința ei de a fi, adică faptul-de-a-fi-liber pentru autenticitatea ființei sale ca posibilitate care el este din capul locului. Însă în același

timp aceasta este ființa căreia *Dasein*-ul i s-a remis ca fapt-de-a-fi-în-lume. Lucrul pentru care angoasa se angoasează se dezvăluie ca lucru de care angoasa se angoasează: faptul-de-a-fi-în-lume. Identitatea lucrului în fața căruia survine angoasa cu cel pentru care ea se angoasează ajunge să cuprindă însuși faptul-de-a-te-angoasa. Căci ca situare afectivă faptul-de-a-te-angoasa este un mod fundamental al faptului-de-a-fi-în-lume. Identitatea existențială a deschiderii cu ceea ce este deschis, astfel încât prin aceasta din urmă lumea este deschisă ca lume, iar faptul-de-a-sălășlui-în ca putință-de-a-fi individualizată, pură și aruncată, atestă că, odată cu fenomenul angoasei, o situare afectivă privilegiată a devenit tema interpretării. Angoasa individualizează și deschide astfel *Dasein*-ul ca „solus ipse”. Însă acest „solipsism” existențial nu strămută câtuși de puțin un lucru – subiect izolat în vidul indiferent al unei surveniri lipsite de lume; dimpotrivă, într-un sens extrem, el tocmai că aduce *Dasein*-ul în fața lumii sale ca lume și, astfel, pe sine însuși în fața lui însuși ca fapt-de-a-fi-în-lume”. [7] Mai simplu spus, angoasa este „regina” din umbră a stărilor afective și trebuie deosebită de frică, deoarece frica este îndreptată spre ceva determinat și este limitată, spre deosebire de angoasă, care este, precum lumea, nedeterminată și nemărginită. În angoasă *Dasein*-ul experimentează stănițarea lumii și propria libertate, ceea ce ar însemna „teama de lume și teama de libertate”. [8]

Martin Heidegger ne dă de înțeles chiar de la bun început spre ce se îndreaptă totul: „interpretarea timpului ca orizont posibil a oricărei înțelegeri a ființei”. Rezultă, evident, că sensul ființei e timpul. Să ne întrebăm acum, de ce e nevoie de fenomenul temporalității ca să putem înțelege sensul ființei? Întru clarificarea gândurilor, Heidegger afirmă că „așa cum ochiul fizic are nevoie de un luminător pentru a vedea, la fel orice cunoaștere filosofică poate să dezvăluie ființa numai dacă aceasta a primit o străluminare specifică (...). Ceea ce lumina Soarelui este pentru văzul sensibil, este pentru gândirea științifică, în special pentru cunoașterea filosofică, ideea binelui”. [9] Dacă stăm să cântărim / clarificăm esența pasajului citat, ne dăm lesne seama că ceea ce s-a dovedit a fi ideea binelui pentru filosofia antică, pentru fenomenologia lui Martin Heidegger rămâne a fi fenomenul timpului.

Problemele asupra cărora autorul se oprește ocupă un câmp foarte vast, rămânând însă legate de una dintre interogațiile fundamentale ale cărții, cea care privește relația dintre *Dasein* și ființă.

Heidegger promulghează ideea că în întrebarea despre sensul ființei „nu se află un cerc în demonstrație, ci o remarcabilă retrospectivă și perspectivă a interogativului (Ființa) cu privire la interogare ca mod de a fi al unui fiind”. [10] În optica acestui celebru reprezentant al culturii germane și universale „ființa ființării este în centrul preocupărilor fenomenologiei, în acest sens fenomenologia este ontologie, mai precis ontologie fundamentală, ontologia nu este posibilă decât ca fenomenologie. Înțelegerea ființei inerente *Dasein*-ului însuși ajunge să cunoască sensul autentic al ființei, precum și structurile fundamentale ale ființei *Dasein*-ului. Fenomenologia *Dasein*-ului este hermeneutică în semnificația originară a cuvântului, potrivit căreia el desemnează activitatea explicitării”. [11]

În gândirea marelui filosof german nu trebuie văzută doar o nouă filosofie, ci e necesar să evidențiem și faptul că ea are propria ei semnificație potrivit istoriei ființei, deoarece traseul heideggerian în filosofie este unul ce caută să audă „glasul Ființei” și să-i „înțeleagă chemarea”. „Într-adevăr, trebuie să ne punem această întrebare: dacă gândirea care medi-

tează asupra adevărului ființei determină esența lui humanitas ca existență, pornind de la apartenența acestei humanitas la ființă, rămâne atunci oare această gândire doar o reprezentare teoretică a ființei și a omului sau, în același timp, dintr-o astfel de cunoaștere se obțin îndrumări destinate să ne ajute în viața practică? Răspunsul sună astfel: această gândire nu este nici teoretică, nici practică. Ea precedă această distincție. În măsura în care este, această gândire este gândire a ființei și nimic altceva. Aparținând ființei, deoarece este aruncată întru păstrarea și adevărarea adevărului ei și revendică pentru această păstrare, ea gândește ființa. O astfel de gândire nu duce la un rezultat anumit. Ea nu produce niciun efect. Ea își satisface esența în măsura în care ea este. Însă ea este în măsura în care își rostește cauza ei (seine Sache). Cauzei gândirii îi aparține doar o singură rostire – cea care este pe măsura acestei cauze. Valabilitatea în raport cu cauza acestei rostiri este un mult mai mare decât validitatea științelor pentru că ea este liberă. Căci ea lasă știința să fie”. [12]

Ființă și timp, astfel, pune bazele ontologiei fundamentale, prin care se rupe cu tradiția sistemelor ontologice ce dăinuiau încă de la Aristotel și Platon. Gânditorul german vorbește chiar de la bun început despre „necesitatea reluării întrebării privitoare la ființă”, ceea ce ar însemna că demersul său este, indubitabil, unul ontologic, el venind în continuarea ontologiei lui Platon și Aristotel. În centrul „ontologiei fundamentale” heideggeriene, însă, stă *Dasein*-ul uman (das-In-der-Welt-sein, adică faptul de-a-fi-în-lume). De aici pornind, întrebarea referitoare la ființă ia forma întrebării privitoare la ființa unei ființări determinate. La drept vorbind, dezbaterile privind natura ființei s-au reliefat întâia oară „în contextul seriei permenideene de dihotomii logice între ființă și neființă (me om); ceea ce este nu poate să nu fie; ceea ce nu este nu poate să fie – enunțuri ce echivalează cu negarea schimbării și a mișcării”. [13]

Heidegger, așadar, vine cu întrebarea esențială asupra sensului existenței individului uman, care nu ar fi fost tratată îndeajuns în ontologia clasică. Chiar și dacă Aristotel prezintă în *Metafizica* sa o sistematizare a categoriilor ființei, el tematizează sensul existenței, care duce la înțelegerea diversității ontologice. În calitatea sa de ființă umană, omul, evident, are totdeauna o reprezentare asupra ideii de existență care, la rândul-i, poate fi asimilată cu reprezentarea pe care o posedă asupra obiectelor. Cunoștința în cauză este denumită „ontică”, fără a cerceta relațiile sale cu obiectivele, iar problema existenței obiectelor este denumită „ontologică” sau chiar „pre-ontologică”, în măsura în care se pune problema sensului existenței. Intenția lui Martin Heidegger constă în a „demonstra rolul coordonatelor temporale ca orizont transcendent a căutării sensului de a fi”, din care rezultă sensul unitar al structurii temporale în cele trei dimensiuni ale sale: viitor, prezent, trecut. E o concepție heideggeriană ce a marcat o cotitură importantă în filosofia europeană, sub a cărei influență s-au îmbogățit curentele **existențialismul** și **deconstructivismul**.

Tot în *Ființă și timp* Martin Heidegger afirmă despre Immanuel Kant că a fost „primul și singurul care a mers o bucată de drum către investigarea dimensiunii temporalității ființei”, ca peste doi ani să apară cu așa-numita ”carte despre Kant”, intitulată *Kant și problema metafizicii*, care are la bază comentarea extinsă din prelegerea *Interpretare fenomenologică a Criticii rațiunii pure* (1925). O face pentru a scoate la iveală un Kant „metafizician”, adică unul dintotdeauna preocupat de problema ontologică a metafizicii. Heidegger încearcă să demonstreze că facultatea imaginativă este „timpul însuși”, ceea ce înseamnă că determi-

narea ființei umane pornește de la timp. Vorbindu-se mereu despre „finitudinea omului”, descoperim că în această „carte despre Kant” determinarea terminologică nu mai e tot atât de strictă ca în *Ființă și timp*. Gânditorul vorbește acum despre „*Dasein*-ul din om”. Nu se mai putea ști dacă *Dasein* înseamnă omul însuși sau o „facultate” a sa, surprinzător pentru acea vreme. Era, probabil, un semn că proiectul filosofic din *Ființă și timp* începuse să suporte unele modificări mai radicale, până când filosofia heideggeriană, în anii 50 ai sec. XX, va cunoaște o „răsturnare” spectaculoasă.

După 1950 temele abordate s-au dovedit a fi istoria metafizicii ca destin al Occidentului, esența tehnicii ca realizare a metafizicii (cu posibilitatea de a se depăși pe sine însuși), esența limbajului și funcția poeziei (ca posibilitate de a ajunge la conștiință și evadarea din superficialitate). Printre operele importante ale lui Martin Heidegger din perioada dată le amintim pe următoarele: *Ce înseamnă a gândi?* (1951), *Tezele lui Kant asupra ființei* (1963), *Asupra tratatului lui Schelling despre esența libertății umane* (1971). Mai specificăm faptul că cea mai importantă scriere publicată de către Heidegger în ultimii săi ani de viață pare a fi textul conferinței ținute la Freiburg în anul 1962, intitulată *Timp și ființă*, ceea ce vrea să semnalizeze că „gândirea din *Ființă și timp* a fost continuată”. Aici își face apariția pentru prima dată termenul – cheie al filosofiei heideggeriene târzii, *Ereignis*, care, ca și *Dasein*, este unul intraductibil, însă semnificația acestuia specialiștii-traducători o redau prin formula „*evenimentul revelării propriului*”.

Neîndoielnic rămâne și faptul că M. Heidegger a mers împotriva nihilismului / atitudinii de negare absolută, pe direcția sugerată de predecesorul și compatriotul său într-un neam și gândire Fr. Nietzsche.

Reflecțiile / meditațiile lui Martin Heidegger pentru cultura contemporană sunt consistente, dânsul fiind unul dintre cei mai semnificativi și influenți filosofi ai zilelor noastre, precum și personalitatea cea mai reprezentativă a filosofiei existenței, iar întreaga sa operă „rămâne, după Alexandru Boboc, una dintre participările majore la creația teoretico-filosofică și la redimensionarea modernă a domeniilor acesteia”. [14]

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Biemel Walter. Heidegger. În: Universul literar, decembrie 1942.
2. Platon. Sofistul 244a.
3. Safranski Rüdiger. Heidegger și opera lui. București: Humanitas, 2004, p. 147.
4. Heidegger Martin. *Ființă și timp*. București: Humanitas, 2003, p. 5.
5. Ibidem, p. 23.
6. Pöggeler Otto. Drumul gândirii lui Heidegger: București: Humanitas, 1998, p. 41.
7. Heidegger Martin. Op. cit., p. 255.
8. Rüdiger Safranski. Op.cit., p. 147.
9. Heidegger Martin. Problemele fundamentale ale fenomenologiei. București: Humanitas, 2006, p. 454.
10. Heidegger Martin. *Ființă și timp*, p. 49.
11. Idem.
12. Heidegger Martin. Scrisoare despre umanism. În : Repere pe drumul gândirii. București: Editura Politică, 1988, p. 336-337.
13. Peters Fransis E. Termeni filosofici grecești. București: Humanitas, 1997, p. 202-203.
14. Boboc Alexandru. Filosofie contemporană. Orientări și stiluri de gândire semnificative. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1995, p. 148.

Dumitru PĂSAT,
scriitor, filosof

Gheorghe RUSNAC, Valeriu MOȘNEAGA.
Din agenda de lucru a Ambasadei Republicii Moldova în Italia (2008-2011).
Chișinău: F.E.-P „Tipografia Centrală”, 2015. 208 p.

Activitatea diplomatică rămâne un domeniu însoțit de taine și romantism, fapt care nu face decât să sporească interesul față de această lume. Republica Moldova nu face excepție de la această tradiție, mai ales în condițiile că pregătirea cadrelor diplomatice nu înregistrează mai mult de două decenii. În același timp, primii ambasadori ai Republicii Moldova au înmînat scrisorile de acreditare începînd din 1992, iar deschiderea reprezentanțelor diplomatice peste hotare solicita cadre calificate și, deci, se impuneau acțiuni de urgență.

În ordinea reliefată de idei, lucrarea „Din agenda de lucru a Ambasadei Republicii Moldova în Italia (2008-2011)” pune în lumină altă dimensiune de activitate a reprezentanței diplomatice decât cea protocolară, exprimată prin participări la întruniri de diferit caracter. Lucrarea demonstrează cu lux de amănunte că ambasadorul trebuie să cunoască foarte bine situația atât din statul acreditat, cât și din statul acreditant, pentru a infirma factorii de decizie din ambele țări. Această funcție și, totodată, activitatea a reprezentanței diplomatice este elucidată în lucrare prin corespondența diplomatică, materializată prin note informativ-analitice și note informative. Este important de subliniat că textele notelor înserate prezintă un interes deosebit din punct de vedere instructiv, fiind util celor interesați de studiile diplomatice.

Vom remarca, în același context de idei, că un interes deosebit pentru publicul larg prezintă anexele, ce includ „hărțile Italiei” pe care este marcată prezența moldovenilor pe teritoriul peninsulei, abordate cronologic în perioada 2007-2011. Utilitatea informației alcătuite este determinantă sub mai multe aspecte, care depășesc cadrul strict diplomatic și denotă cum Republica Moldova se depopulează.

Revenind la relieful activității Ambasadei Republicii Moldova în Italia, vom remarca, nu în ultimul rînd, lista de indicatori în expresie cifrică a acțiunilor desfășurate de către agenții diplomați, care se dovedesc a fi de o diversitate extinsă. Lista demonstrează și confirmă predominarea activităților cotidiene pentru statul acreditant și cetățenii săi, mai ales că deseori reprezentanțele diplomatice ale Republicii Moldova sunt nevoite să presteze servicii consulare. Prin urmare, activitatea ambasadorilor, altor agenți diplomați nu se rezumă în mare parte la întruniri și recepții cu oficiali ai statului acreditat și în cadrul corpului diplomatic, ci la o muncă rutinară, spulberîndu-se miturile și reprezentările romantice, care întotdeauna au însoțit această profesie, mai ales prin scrieri literare.

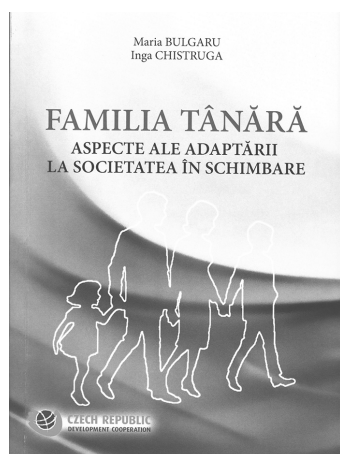
Vom sublinia că reprezentanța diplomatică în Italia are o agendă mult mai încărcată în comparație cu alte ambasade, cauza fiind numărul mare de cetățeni care se află în această țară, dovadă servind și „lista asociațiilor de moldoveni înregistrați pe teritoriul Italiei”.

Considerăm că lucrarea elaborată de academicianul Gh. Rusnac și profesorul universitar V. Moșneaga reprezintă o elaborare științifico-aplicativă cu titlul de pionierat pentru Republica Moldova, pune în lumină unele aspecte ale activității reprezentanțelor diplomatice mai puțin elucidate, prezintă un vădit interes științific și se dovedește a fi utilă pentru cei care se interesează de serviciul diplomatic, problemele demografice și relațiile moldo-italiene.

Victor JUC, doctor habilitat în științe politice,
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

**Maria BULGARU, Inga CHISTRUGA. Familia tînără.
Aspecte ale adaptării la societatea în schimbare.
Chişinău: CEP USM, 2015. 472 p.**

Сложный процесс адаптации молодых семей к новым социально-экономическим условиям требует серьезного научного исследования, что и сделали авторы М. Булгару и И. Киструга в монографии „Familia tînără. Aspecte ale adaptării la societatea în schimbare” (*Молодая семья: аспекты адаптации к изменяющемуся обществу*). Работа носит междисциплинарный характер. Авторы уделяют особое внимание исследованию сопряженности поднятых проблем, с изменениями, происходящими в демографической ситуации Молдовы, а также ряда европейских стран. Отметим, что этим вопросам посвящена отдельная глава (IV).

Изучение эффективности семейной политики в Республике Молдова в контексте европейской семейной политики позволили наметить ключевые вопросы в этой области. Авторы совершенно правильно отмечают, что приоритеты семейной политики меняются в зависимости от изменений в социальном, экономическом, культурном и, конечно же, в демографическом плане. Заслуживает внимания отстаиваемая идея, согласно которой, в условиях существенного снижения рождаемости, семейная политика могла бы иметь положительное влияние на решение этой проблемы, если предусмотренными ею мерами удастся минимизировать различные осложнения экономического, социального, культурного, биологического и психологического характера, появляющимися с рождением детей. Поэтому в Молдове основные задачи семейной политики в современных условиях, по мнению авторов должны быть: благосостояние семьи / детей (снижение бедности), гендерное равенство (равномерное распределение оплачиваемого труда и неоплачиваемого между партнерами пары, в том числе по уходу за ребенком, предоставление отпуска по уходу за ребенком отцам, другим членам семьи и т. п.), содействие сочетанию профессиональной деятельности и семейной жизни. Эти меры должны прежде всего включать: предоставление отпусков материнства и отцовства с гарантиями сохранения рабочего места и доходов, создание системы услуг по присмотру за маленькими детьми адаптированную к рабочему времени родителей; систему льгот и налогообложения, стимулирующие желание устроиться на работу. По мнению авторов, это приведет к повышению рождаемости. Ведь эта проблема вызывает озабоченность в большинстве европейских стран со стареющим населением. Она связана с долгосрочными последствиями экономического роста и устойчивости государства всеобщего благоденствия. В зависимости от этих целей авторы анализируют несколько типов семейной политики в европейских странах (G. Esping-Andersen, J. Lewis, M. Segalen, O. Thevenon, S. Basten etc. и т.д.). Из проведенного анализа становится очевидно, что семейная политика многовариантна. В каждой стране ее цели определяются конкретными социально-историческими условиям развития обществ и, соответственно, изменениями в поведении семьи. А это значит, что

не может быть разработана одна единственная модель семейной политики приемлемая для всех стран. Всё же, в этом контексте, было бы хорошо, чтобы авторы определили более чётко к какому типу, из перечисленных европейских семейных политик, ориентируется в настоящее время Республика Молдова.

Богатый эмпирический и теоретический материал, полученный авторами монографии М. Булгару и И. Киструга, позволил сделать очень конкретные (и даже прогностические выводы) и предложения в реализации молодежной семейной политики в стране. Важно, на наш взгляд, отметить, что авторы несколько расширили исследование проблем заявленных в названии монографии. Это, в частности, касается рассмотрения вопросов защиты детства и юношества, формирования общественного мнения посредством СМИ, просвещения и образования молодежи по вопросам семейного строительства ит.д. Выводы и рекомендации, сделанные в монографии охватывают весь спектр проблем семейной молодежной политики на современном этапе развития нашего общества (экономические, финансовые, профессиональные, развитие рынка труда, проблемы гендерных отношений, демографические проблемы и т.д.). Такое богатство научного материала и доступная форма его изложения сделают монографию М. Булгару и И. Киструга очень полезной и необходимой специалистам различных сфер занятости: социологам, политологам, демографам, социальным работникам, политикам, кадрам системы социальной защиты, студентам вузов, всем, кто занят в реализации семейной молодежной политики в стране.

**Владимир БЛАЖКО, доктор хабилитат социологии,
Институт Юридических и Политических Исследований АНМ**

Bun de tipar 28.03.2016. Formatul 18,5 ×27,0
Hîrtie ofset nr. 1. Coli de tipar 15,0. Coli de autor 23,2
Tirajul 50 ex.

Î. S. Firma Editorial-Poligrafică „Tipografia Centrală”,
MD-2068, Chişinău, str. Florilor, 1;
Tel.: 022 49-31-46